T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

İNSAN HAKLARININ YERELLEŞTİRİLMESİ: İNSAN HAKLARI KENTLERİNİN YAPABİLİRLİKLER YAKLAŞIMIYLA DEĞERLENDİRİLMESİ

Erdal BAYRAKTAR

2502170309

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Gülay Günlük ŞENESEN

İSTANBUL – 2023

ÖZ

İNSAN HAKLARININ YERELLEŞTİRİLMESİ: İNSAN HAKLARI KENTLERİNİN YAPABİLİRLİKLER YAKLAŞIMIYLA DEĞERLENDİRİLMESİ

ERDAL BAYRAKTAR

İnsan Hakları Kentleri (İHK) hareketi, yerel aktörlerin katılımıyla son yirmi yıldan bu yana gelişmektedir. 1997 yılında Arjantin'in Rosario kentindeki İHK beyanıyla başlayan bu hareket, dünyadaki farklı kentlerin katılımıyla büyümektedir. İHK beyanıyla insan haklarının geliştirilmesi, politika uygulayıcıların katılımcı mekanizmaları desteklemesi ve kırılgan grupların katılımcı süreçlerle güçlendirilmesi taahhüt edilmektedir. Kentlerde insan haklarının geliştirilmesi için bütün politika süreçleri hak temelli bir perspektifle gerçekleştirilmelidir. Yapabilirlikler yaklaşımı, bu perspektife dayalı politika süreçleri ve insan haklarının işlevselleştirilmesi için uygun bir çerçeve sunar.

Bir insan hakkı olan katılım yapabilirliği, politika süreçlerine etki edebilme ve kamusal müzakerelerde yer alabilme özgürlüğüdür. Yerel düzeyde demokratik bir ortamın sağlanmasında politika uygulayıcılarının tutum ve davranışları belirleyicidir. Bu kapsamda çalışmanın amacı, İHK beyanının politika uygulayıcıların katılım yapabilirliğine yönelik yaklaşımlarında bir iyileşmeye yol açıp açmadığını değerlendirmektir.

Çalışmada Türkiye İHK Projesi'ne katılan ve katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcıları katılım yapabilirliğine yaklaşımları bağlamında karşılaştırılmıştır. Çalışma karma yöntemle tasarlanmış, 25 kişiyle yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiş ve 215 kişiye online anket uygulanmıştır. Projeye katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcılarıyla karşılaştırıldığında, projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcılarının kent sakinleriyle iletişim kurma ($p<0.0001$), kolektif eylemliliği ve eylem taahhüdünü destekleme ($p<0.0001$) ve kurum içinde inisiyatif alma ($p<0.0001$) olasılıkları istatistiksel olarak daha yüksektir.

Anahtar Kelimeler: İnsan hakları kentleri, yapabilirlikler, kolektif yapabilirlikler, katılım, kırılgan gruplar, politika uygulayıcıları

ABSTRACT

LOCALISATION OF HUMAN RIGHTS: AN ASSESSMENT OF THE HUMAN RIGHTS CITIES FROM THE CAPABILITIES APPROACH

ERDAL BAYRAKTAR

The Human Rights Cities (HRCities) movement has been evolving over the past twenty years with the participation of local actors. Beginning with the HRCities declaration in Rosario, Argentina, in 1997, the movement has grown with the involvement of various cities worldwide. The HRCities declaration suggests a commitment to advancing human rights by supporting participatory mechanisms for policy practitioners' and empowering vulnerable groups through inclusive processes. All policy processes should be conducted from a rights-based perspective to promote human rights in cities. In accordance with on this perspective, the Capabilities Approach provides an appropriate framework for policy processes and functionalization of human rights.

Participation capability, as a human right, is the freedom to influence policy processes and engage in public deliberations. Policy practitioners' attitudes and behaviours are crucial in establishing a democratic environment at the local level. In this regard, the aim of this study is to evaluate whether the HRCities declaration improves policy practitioners' approaches towards participation capability.

In this study, policy practitioners' approaches to participation capabilities in participated and non-participated municipalities of the HRCities Project of Turkiye are compared. The study is designed adopting a mixed-method approach, involving semi-structured interviews with 25 individuals and an online survey filled by 215 respondents. Compared to policy practitioners in non-participating municipalities, policy practitioners in participating municipalities were statistically more likely to communicate with residents ($p<0.0001$), support collective action and commitment to action ($p<0.0001$), and take initiative within the institution ($p<0.0001$).

Keywords: Human rights cities, capabilities, collective capabilities, participation, vulnerable groups, policy practitioners

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, İHK beyanının yereldeki politika uygulayıcılarının kolektif katılım yapabilirliğine yaklaşımları üzerinde herhangi bir etki oluşturup oluşturmadığı incelenmiştir. Bu çalışmanın ana çerçevesini kamu politikalarının insan hakları bağlamında değerlendirilmesindeki işlevselliği sebebiyle yapabilirlikler yaklaşımı oluşturmaktadır. Diğer yandan, çalışmanın İHK'lere yönelik yapılan ilk doktora çalışması olması ve Türkçe yazında kolektif yapabilirlikleri merkezine alan ilk çalışmalardan biri olması ilgili yazına yönelik özgün bir katkı olarak sunulmaktadır.

Çalışmanın her aşamasında rehberliğini, deneyimini ve desteğini hissettiğim danışmanım Prof. Dr. Gülay Günlük ŞENESEN'e, detayları yakalamamı ve motivasyonumu korumamı sağlayan Doç. Dr. Seda İrem ÇAKIRCA'ya ve Doç. Dr. Ülke Evrim UYSAL'a minnetlerimi sunarım.

Çalışmanın İHK ile ilgili bölümlerine ve 2020 yılında yaptığım proje çalışmasına katkılarını esirgemeyen Dr. İlhami ALKAN OLSSON'a, Raoul Wallenberg Enstitüsü'ne ve Research Worldwide Istanbul ekibinden Bahar ÖZDEN COŞGUN'a saygılarımı bildiririm.

Yapabilirlikler yaklaşımını benimsememe yardım eden ve uzman görüşlerini daima benimle paylaşan *Human Development and Capabilities Association*'dan (HDCA) Dr. Melis CİN, Raphael NG, Gareth WALL, Silvia ESPINAL, Dorothy FERARY, Christina SCHADE özelinde tüm HDCA üyelerine, İstanbul Beykent Üniversitesi'nden araştırma görevlisi Emin GÜLEÇ'e ve Kayseri Erciyes Üniversitesi'nden Doç. Dr. Mehmet İnanç ÖZEKMEKÇİ'ye teşekkürü borç bilirim.

Çalışmanın uygulama aşamasında belediyelerle temas kurmamı sağlayan ve çalışmaya katılan gerek politika uygulayıcısı olarak belediyelerde çalışan gerek de belediyelere ulaşmamı sağlayan tüm katılımcılarıma bu vesileyle teşekkürlerimi iletmek isterim. Son olarak, bana verdiği desteği ve sabrı her daim hissettiğim, hayat arkadaşım Nisan ERİNÇ'e daima yanımda olduğu için minnettarlığımı ifade etmek isterim.

İSTANBUL, 2023

ERDAL BAYRAKTAR

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZ ..... **ii**

ABSTRACT ..... **iii**

ÖNSÖZ ..... **iv**

İÇİNDEKİLER ..... **v**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **ix**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **xi**

KISALTMALAR LİSTESİ ..... **xii**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

YAPABİLİRLİKLER

1.1. Yapabilirlikler Yaklaşımı 7

1.2. Özgürlük: Yapabilirliklerin Tamamı 10

1.3. Özgürlüğün Fırsat ve Süreç Yönleri 12

1.4. Yapabilirlikler Yaklaşımının Bileşenleri 14

1.5. Özgürlüklerin Koşulu Olarak Bireysel Yetkinlik Ve Bireyci Görüş 15

1.6. Eşiği Belirleme Çabası Olarak Liste 17

1.7. Yapabilirliklerin Tanımlanma Zemini: Kamusal Müzakere 21

1.8. Kamusal Müzakerelerde Bireysellik Mümkün mü? 22

1.9. Bölüm Sonucu 23

İKİNCİ BÖLÜM

KOLEKTİF YAPABİLİRLİKLER

2.1. Sosyal Gruptan Kolektif Eyleme 25

2.2. Sosyal Gruplar 26

2.3. Kolektif Yetkinlik ve Kolektif Eylem 28

2.4. Kolektif Yapabilirlikler 29

2.5. Bölüm Sonucu 33

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İYİ YÖNETİŞİM VE KATILIM

3.1. İyi Yönetişim 34

3.2. Katılımın Tanımı ve Katılımcılık....36
3.3. Katılım ve Yapabilirlikler: Kolektif Katılım Yapabilirliği....38
3.4. Katılımın Süreçleri ve Düzeyleri....40
3.5. Yerel Katılım....42
3.6. Yerel Katılımın Aktörleri....43
3.6.1. Kırılgan Gruplar....44
3.6.2. Politika Uygulayıcıları....46
3.7. Bölüm Sonucu....52

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YAPABİLİRLİKLER VE İNSAN HAKLARI BAĞLAMINDA POLİTİKA ARAÇLARI

4.1. Yapabilirlikler ve İnsan Hakları....54
4.2. Uluslararası Mahkeme Kararlarının Yapabilirlikler Bağlamında İncelenmesi....56
4.3. Yapabilirlikler ve İnsan Hakları Bağlamında Politika Araçları....59
4.3.1. Küresel Politika Araçları....60
4.3.2. Ulusal Politika Araçları....63
4.3.3. Yerel Politika Araçları....64
4.4. Bölüm Sonucu....65

BEŞİNCİ BÖLÜM

İNSAN HAKLARININ YERELLEŞTİRİLMESİ VE İNSAN HAKLARI KENTLERİ YAKLAŞIMI

5.1. Kent Yaşamı ve Yapabilirlikler....67
5.2. İnsan Hakları Kentleri Yaklaşımı: Kent Hakkından İnsan Hakları Kentlerine....69
5.3. İnsan Hakları Kentleri Uygulamalarında Yerel Yönetimlerin Rolü....73
5.4. İnsan Hakları Kentlerindeki Örnek Uygulamalar....74
5.4.1. Graz, Avusturya....75
5.4.2. Viyana, Avusturya....76
5.4.3. York, Birleşik Krallık....76
5.4.4. Utrecht, Hollanda....77
5.4.5. Barselona, İspanya....77
5.4.6. Lund, İsveç....77
5.4.7. Türkiye İnsan Hakları Kentleri Projesi....78
5.5. Bölüm Sonucu....78

ALTINCI BÖLÜM

POLİTİKA UYGULAYICILARININ YAKLAŞIMLARININ KOLEKTİF KATILIM YAPABİLİRLİĞİ BAĞLAMINDA ARAŞTIRILMASI İÇİN YÖNTEM

6.1. Çalışmanın Deseni....80
6.2. Çalışmanın Paradigması....80
6.3. Çalışmanın Soruları ve Hipotezi....81
6.4. Yöntem....82
6.5. Evren....82
6.6. Veri Toplama Araçları ve Verilerin Analizi....82
6.6.1. Anket....83
6.6.2. Yarı Yapılandırılmış Mülâkatlar....86
6.6.3. İçerik Analizi....87
6.7. Veri Toplama Süreçleri Öncesindeki Çalışmalar....89
6.8. Kısıtlar....90
6.9. Bölüm Sonucu....90

YEDİNCİ BÖLÜM

BULGULAR VE TARTIŞMA

7.1. Saha Çalışmasına Yönelik Öncül Bulgular: Politika Belgeleri Karşılaştırması....91
7.1.1. Maltepe ve Üsküdar Belediyelerinin Politika Belgelerine Yönelik Karşılaştırma....91
7.1.2. Büyükçekmece ve Zeytinburnu Belediyelerinin Politika Belgelerine Yönelik Karşılaştırma....94
7.2. Katılımcılara İlişkin Bilgiler....95
7.2.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri....96
7.2.2. Katılımcıların Çalışma Hayatlarına Göre Özellikleri....98
7.3. Politika Uygulayıcılarının İnsan Hakları ve Kolektif Katılım Yapabilirliğine İlişkin Tutumları....98
7.3.1. Belediye Hizmetlerine Yönelik Taleplere İlişkin Bulgular....99
7.3.2. İnsan Hakları Eğitimine İlişkin Bulgular....101
7.3.3. Kırılgan Grupların Tanımına İlişkin Bulgular....103

7.4. Politika Uygulayıcılarının İnsan Hakları ve Kolektif Katılım Yapabilirliğine İlişkin Davranışları 109
7.4.1. Kent Sakinleriyle İletişime İlişkin Bulgular 109
7.4.2. Politika Uygulayıcısının Kendisini Kırılgan Gruba Dahil Görmesine İlişkin Bulgular 110
7.4.3. Sosyal Gruplara ve Kolektif Eylemliliğe İlişkin Bulgular 113
7.4.4. Politika Uygulayıcısının Kolektivite Deneyimine İlişkin Bulgular 115
7.4.5. Planlamada Kolektif Katılıma İlişkin Bulgular 116
7.4.6. Kent Sakinlerinin Bilgilendirilmesine İlişkin Bulgular 120
7.4.7. Kurum İçinde Karar Alma Mekanizmalarına Katılıma İlişkin Bulgular 122
7.5. Politika Uygulayıcılarının İnsan Hakları Kentlerine İlişkin Görüşleri 124
7.5.1. İHK Uygulamalarına İlişkin Tanıma Yönelik Görüşler 124
7.5.2. İHK Beyanının Gerekliliğine İlişkin Görüşler 126
7.6. Bulgulara İlişkin Genel Değerlendirme 131
7.6.1. Online Anket Bulgularına İlişkin Genel Değerlendirme 131
7.6.2. Yarı Yapılandırılmış Mülâkatlara İlişkin Genel Değerlendirme 135
7.7. Bölüm Sonucu 138

SONUÇ 140
KAYNAKÇA 145
EKLER 164

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 6.1: Belediyelerdeki personel sayıları (2021) 83
Tablo 6.2: İGE-İ 2017 değerine ve yönetimdeki partiye göre değerlendirme (Maltepe Belediyesi için) 88
Tablo 6.3: İGE-İ 2017 değerine ve yönetimdeki partiye göre değerlendirme (Zeytinburnu Belediyesi için) 88
Tablo 6.4: Nüfus verileri (Maltepe Belediyesi için) 88
Tablo 6.5: Nüfus verileri (Zeytinburnu Belediyesi için) 89
Tablo 7.1: Politika Belgelerinin İçeriğine Dair Karşılaştırma (Maltepe ve Üsküdar) 92
Tablo 7.2: Politika Belgelerinin İçeriğine Dair Karşılaştırma (Büyükçekmece ve Zeytinburnu) 94
Tablo 7.3: Online Anket Katılımcılarının Sayıları 95
Tablo 7.4: Yarı Yapılandırılmış Mülâkat Katılımcılarının Sayıları 95
Tablo 7.5: Anket Katılımcılarına İlişkin Demografik Bulgular 96
Tablo 7.6: Yarı Yapılandırılmış Mülâkat Katılımcılarına İlişkin Demografik Bulgular 97
Tablo 7.7: Anket Katılımcılarının İstihdam Şekillerine İlişkin Bulgular 98
Tablo 7.8: Anket Katılımcılarının Belediyelerindeki Çalışma Sürelerine İlişkin Bulgular 98
Tablo 7.9: Katılımcılar Açısından Belediyeye İletilen Taleplerin Önemine Yönelik Karşılaştırma 99
Tablo 7.10: Belediye Personeline İnsan Hakları Eğitimi Verilmesine İlişkin Karşılaştırma 101
Tablo 7.11: Katılımcıların Kadınları Kırılgan Grup Olarak Görmelerine İlişkin Karşılaştırma 103
Tablo 7.12: Katılımcıların Çocukları Kırılgan Grup Olarak Görmelerine İlişkin Karşılaştırma 104
Tablo 7.13: Katılımcıların Yaşlıları Kırılgan Grup Olarak Görmelerine İlişkin Karşılaştırma 104
Tablo 7.14: Katılımcıların Engellileri Kırılgan Grup Olarak Görmelerine İlişkin Karşılaştırma 105
Tablo 7.15: Katılımcıların Vatandaş ile İletişimlerine İlişkin Karşılaştırma 109

Tablo 7.16: Katılımcıların Kendilerini Bir Kırılgan Grup İçerisinde Tanımlamalarına İlişkin Karşılaştırma.....111
Tablo 7.17: Katılımcıların Belediyeye Yönelik Taleplerde Dernek ve Vakıflara İlişkin Görüşlerinin Karşılaştırılması.....113
Tablo 7.18: Katılımcıların Kolektivite İçeren Eylemlere İlişkin Karşılaştırılması....115
Tablo 7.19: Katılımcıların Bütçe Planlama Toplantılarına Halk Katılımına İlişkin Görüşlerinin Karşılaştırılması.....117
Tablo 7.20: Katılımcıların Vatandaşın Bilgi Eksikliklerini Giderme Davranışlarına İlişkin Karşılaştırma 120
Tablo 7.21: Katılımcıların Yöneticileriyle İletişimlerine İlişkin Karşılaştırma 122
Tablo 7.22: İnsan Hakları Kentleri Tanımına İlişkin Karşılaştırma.....124
Tablo 7.23: İHK Beyanında Bulunulmasına İlişkin Karşılaştırma 127
Tablo 7.24: Online anket kapsamında deney ve kontrol gruplarına yönelik ilişkiler 132

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1: Kolektif yapabilirlikler için Ibrahim'in Türkçeleştirilmiş analitik çerçevesi.....31
Şekil 2.2: Türkçeleştirilmiş haliyle yapabilirlikler yaklaşımının üç katmanlı açıklamasında kolektif süreçlerin rolü.....32
Şekil 3.1: Politika uygulayıcılarının yerel katılımda kolaylaştırıcı rolleri (Araştırmacının kendi tasarımı) 48
Şekil 4.1: Politika araçlarının farklı düzeylerdeki konumu (Araştırmacının kendi tasarımı) 61

KISALTMALAR LİSTESİ

AAD : Avrupa Adalet Divanı
AB : Avrupa Birliği
ABD : Amerika Birleşik Devletleri
AK Parti : Adalet ve Kalkınma Partisi
Bkz. : Bakınız
BM : Birleşmiş Milletler
CHP : Cumhuriyet Halk Partisi
DB : Dünya Bankası
FR : Faaliyet Raporu
GSMH : Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH : Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HDCA : Human Development and Capabilities Association
IAP2 : International Association for Public Participation
IULA : International Union of Local Authorities
İGE-İ : İnsani Gelişmişlik Endeksi-İlçeler
İHK : İnsan Hakları Kentleri
İNGEV : İnsani Gelişme Vakfı
KPA : Küresel Politika Araçları
LGBTİ : Lezbiyen, gey, biseksüel, transgender, intersex
MWU : Mann Whitney U
PDF : Portable Document Format
PDHRE : People's Decade on Human Rights Education
PP : Performans Programı
RW-İHAHP : Raoul Wallenberg İnsan Hakları Araştırmaları Hibe Programı
RWI : Raoul Wallenberg Enstitüsü
RWIstanbul : Research Worldwide Istanbul
SDG : Sustainable Development Goals
SKA : Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları
SP : Stratejik Plan
STK : Sivil Toplum Kuruluşu
TCDB : Toplumsal Cinsiyete Dayalı Bütçeleme
TDBB : Türk Dünyası Belediyeler Birliği
TDK : Türk Dil Kurumu

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu
UCLG : United Cities and Local Governments
UIV : Union Internationale des Villes
UN DESA : United Nations Department of Economic and Social Affairs
UN Habitat : United Nations Human Settlements Programme
UN : United Nations
UNDP : United Nations Development Programme
UPA : Ulusal Politika Araçları
WB : World Bank
WHRCF : World Human Rights Cities Forum
YPA : Yerel Politika Araçları

GİRİŞ

Bir ülkedeki yerel kamu politikaları, her birinin kendi yetki ve sorumluluk alanları çerçevesinde o ülkedeki merkezi ve yerel yönetimler tarafından tasarlanır ve/veya uygulanır. Yerel kamu politikalarının bireylerin yaşam kaliteleri, yani dirlikleri[1] üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğu ise tartışmaya açık bir konudur ve günün koşulları, sosyal farkındalık ve talepler doğrultusunda şekillenir.

İnsan haklarının kamu politikaları aracılığıyla nasıl somut bir hale getirileceği özellikle 90'lı yıllardan bu yana gerek akademik camia gerekse küresel, ulusal ve yerel düzeydeki aktörler arasında giderek ön plana çıkmıştır. Günümüzde bu tartışmaların ana konularından birini de insan haklarının yerelleştirilmesi oluşturmaktadır.

İnsan haklarının yerelleştirilmesi söz konusu olduğunda bunun önemli bir bileşeni olan yerel yönetimlere odaklanılmalıdır. Nitekim, yerel yönetim tüzel kişiliklerinden biri olan belediyeler[2], yerel kamu politikalarına ilişkin tasarım ve uygulamalarla bireylerin dirliklerine doğrudan etki etme kapasitesine sahiptir. Bu kapasiteden hareketle pek çok küresel politika belgesinde yerel yönetimlerin insan haklarının yerelleştirilmesindeki rolüne atıf yapılmaktadır. Örneğin, Birleşmiş Milletler 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA'lar) ve Yeni Kentsel Gündem başlıklı küresel politika belgelerinde yerel kamu politikalarının insan haklarının yerelleştirilmesindeki etkisi hedefler ve göstergeler şeklinde ele alınmakta, hatta SKA'lar kapsamındaki 169 hedefin, 92'si yerel yönetimleri faaliyet alanında tanımlanmaktadır (Şeker, Ozan & Yaman, 2021: 10; United Nations [UN], 2015a; 2015b, 2018; United Cities and Local Governments [UCLG], 2015, 2016, 2019). Bu türden küresel politika belgelerinde, insan haklarının yerelleştirilmesine yönelik uygulama modelleri de bulunmaktadır. İnsan Hakları Kentleri (İHK) söz konusu modeller için bir örnek oluşturmakta ve farklı kentlerin katılımıyla giderek büyüyen bir hareket halini almaktadır.

İlk örneği, 1997 yılında Arjantin'in Rosario kentinde, yerel yöneticilerin ve farklı sosyal grupların katılımıyla ilan edilen İHK'lerde, yerelde insan haklarının geliştirilmesi, politika uygulayıcıların katılımcı mekanizmaları desteklemesi, kırılgan

[1] Çalışmada kullanılan kavram ve olguları anlam bütünlüğü içinde görmek için Ek1'deki terminolojiden faydalanılabilir.

[2] Çalışmanın bazı yerlerinde "yerel yönetim", "belediye"ye karşılık gelecek şekilde kullanılmıştır.

grupların katılımcı süreçlerle güçlendirilmesi ve kamu politikalarının bu amaçlar doğrultusunda kullanılması taahhüt edilir. Bu bağlamda söz konusu küresel amaç ve hedeflere referanslar içeren İHK beyanı, yenilikçi ve insan haklarının yerelleştirilmesinde kullanılabilecek uygulamalar için bir dayanaktır.

İHK beyanıyla tüm kent sakinlerinin kendilerini iyi, güvende, sağlıklı ve huzurlu hissedecekleri bir ortamın sağlanması ve yaşam kalitelerinin iyileştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda; yerel politika tasarım ve uygulama süreçlerinin hak temelli, adil, şeffaf, demokratik ve çoğulcu hale getirilerek kent sakinlerinin hak sahibi bireyler olarak yerel hizmetlerin tasarım ve uygulamalarında yer almaları hedeflenmektedir. Bu noktada kent sakinlerinin hak sahipliği üzerinden tanımlanması önem arz etmektedir. Zira, hakları üzerinden tanımlanan kent sakinlerinin aynı zamanda birtakım yetkinliklere sahip oldukları da kabul edilmekte ve böylelikle de yaşadıkları gündelik hayatın koşullarını değerlendirme ve anlamlı gördükleri bir hayat için söz konusu koşulları tartışma özgürlüğüne sahip oldukları temellendirilmektedir. Politika süreçleri içinde bir değerlendirme ve tartışma yapabilmek için bu süreçlere katılım özgürlüğü, yani yapabilirliği sağlanmalıdır. Politika süreçlerine katılan kent sakinleri tercih alternatiflerini değerlendirebilir ve bunlara erişmek için kamu politikalarını yönlendirebilirler. Böylece insan haklarının yerelleştirilmesinde kamu politikaları bir araç ve tercih alternatiflerini çeşitlendirmek üzere bir dönüştürme faktörü olur. Bu yönüyle yapabilirlikler yaklaşımı, insan haklarının işlevselleştirilmesi ve özgürlükler bağlamında İHK'lerin değerlendirmesi için uygun bir çerçevedir.

Yapabilirlikler, bireyin neler yapabileceği ve neler olabileceği yönünden sahip olduğu alternatif işlev bileşenleridir. Yapabilirlikler yaklaşımı; bireyin alternatif işlev bileşenleri içinde tercih yapabilmesinin, anlamlı gördüğü bir hayatı yaşamasının ve kendi potansiyelini gerçekleştirmesinin önündeki engellerden nasıl özgür olabileceğinin incelendiği bir düşünme pratiğidir (Sen, 2004). Bu düşünme pratiği için demokratik tartışmaların yapılabileceği kamusal bir müzakere ortamının varlığı gerekmektedir. Yaklaşımın çok boyutlu ve esnek yapısı, bu tartışmaların içeriğinin temel yapabilirlikleri içerecek şekilde genişlemesine ve insanca yaşamın ne olduğuna dair yürütülecek daha geniş perspektiften tartışmaların da gündeme getirilmesine olanak sağlamaktadır (Nussbaum, 2018).

Yapabilirlikler yaklaşımı bireylerin gündelik hayatlarına doğrudan temas eden bir boyuta sahiptir ve bunu da iki temel kavram üzerinden sağlamaktadır: İşlevsellikler ve yapabilirlikler. Bireyin gerçekleştirebildiği şeyler işlevselliklerini oluştururken, bu işlevselliği gerçekleştirebilme olanağı bireyin yapabilirliği olarak tanımlanmaktadır. Bu olanağın sağlanması için uygun koşulların yaratılması ve güçlendirilmesinden sonra herhangi bir eyleme geçip geçmemek ise bireyin özgür tercihi haline gelmektedir. Örneğin, bir kadının yaşadığı kentteki parktan faydalanabilmesi için ulaşım, güvenlik ve aydınlatma gibi koşullar sağlanmalıdır. Bu koşullar sağlandıktan sonra kadının parka gitmesi veya gitmemesi kadının kendi tercihine bağlı kalmaktadır. Burada önemli olan nokta kadının parka gitmesinin önündeki engellerin ortadan kaldırılmış olmasıdır.

Kent düzeyinde bu türden koşulların sağlanması için yerel politikaların taşıdığı önem açıktır. Bu yüzden yerel yönetimler, koşulların oluşturulması açısından incelenmesi gereken aktörlerin başında yer almaktadır. Yerel yönetimlerin, kentlerde uygun koşulların sağlanmasındaki belirleyici konumları kent sakinlerinin günlük rutinlerine etkileri bakımından merkezi hükümetlere göre daha fazladır. Diğer yandan kent sakinlerinin kendi özgürlüklerini gerçekleştirmelerinin ve tercihlerini politika süreçlerine yansıtmalarının ilk basamağı olan yerel düzeydeki katılım mekanizmalarına erişimleri de ulusal düzeye göre daha kolaydır. Ancak bu kolaylık, katılım mekanizmalarının erişilebilir olması ve kent sakinlerinin katılım özgürlüğüne, yani yapabilirliğine sahip olmasıyla sağlanır.

Katılım yapabilirliği, bireyin kamu politikalarını etkileyebilme ve kamu politikalarını diğer yapabilirlikleri için kullanabilme özgürlüğüdür. Bu özgürlük aynı zamanda, bireyin yaşadığı dünyayı kendisi için değil, başkaları için de değiştirebilmesidir (Dreze, 2019, viii; Sen, 2004: 38). Bireyin katılım yapabilirliği, kamusal müzakerenin gerçekleştirilmesine elverişli katılım mekanizmaları ile somutlaşabilir. Ancak katılım mekanizmalarındaki güç ilişkileri ve bireyin bunun neresinde yer aldığı da birey yapabilirliği üzerinde belirleyicidir. Bu bağlamdaki diğer değişken de kamusal müzakereler içinde karar vericilerin veya politika uygulayıcılarının katılım yapabilirliğine yaklaşımları, yani tutum ve davranışlarıdır. Nitekim, karar vericilerin veya politika uygulayıcılarının yaklaşımları, kamu politikalarının tasarımından uygulanmasına kadar geçen süreçte bireyin geri planda kalmasına, hatta hiç yer alamamasına sebep olabilmekte ve insan haklarının

yerelleştirilmesine ilişkin beyanların pratiğe geçirilememesi ihtimali giderek artmaktadır. Bunun bir sonucu olarak bireyin ihtiyaçlarını, beklentilerini, arzularını örseleyen özgürlük ihlalleri belirmektedir. Dolayısıyla birey kamusal karar alma ve uygulama süreçlerinde geri plana atıldığı ölçüde kurumlar dünyasında edilgen ve güçsüz bir konuma düşmektedir.

Yaklaşımın içinden bir damar, bireylerin güç ilişkilerinde ikinci plana atılma ihtimalini göz önünde bulundurmaktadır. Bu doğrultuda, birey sosyal grupların içinde konumlandırılmakta ve düşünme pratiği bireysel düzlemden kolektif düzleme doğru genişletilmektedir. Nitekim her birey, farkında olsun veya olmasın bir sosyal grubun içinde yer alır ve toplum da bu sosyal grupların bir ürünüdür. O halde bireyin içinde bulunduğu sosyal gruplar, kurumlar dünyasındaki müzakere koşullarında bireyin ikincil konuma düşme ihtimalini azaltan dengeleyici unsurlardır.

Evans (2002), Stewart (2005) ve Ibrahim'e (2006) göre, birey sosyal gruplardan bağımsız değildir ve sosyal gruplarla birey arasında etkileşim bulunmaktadır. Bu etkileşimle bireyin kendi yetkinliğini koruduğu, eylem alanını genişlettiği, yapabilirliklerini geliştirdiği, içinde yer aldığı sosyal grupla beraber kolektif bir yetkinlik oluşturduğu ve kolektif eylem gücüne eriştiği bir ortam meydana gelmektedir. Bu sayede birey, özgürlüğe ulaşacağı farklı kolektif yapabilirlikleri tanımlayabilmektedir.

Kolektif yetkinlikler bireyin kent yaşamını dönüştürme potansiyelini güçlendirir. Bu sayede kolektif yetkinlik içindeki bireyler birbirleriyle etkileşim halinde kolektif eylem oluşturabilir. Böylece bireyin yerel politika tasarım ve uygulama süreçlerine etki etmesi kolaylaşır. Sonuç olarak birey hem bireysel hem de kolektif yapabilirliklere erişebilir. Tüm bu süreçlerin işlemesinde İHK yaklaşımının merkezinde yer alan katılım prensibinden faydalanılması mümkündür. Kurumlar dünyasında birey açısından bunun anlamı, İHK yaklaşımının benimsendiği yerel yönetimlerdeki tüm politika süreçlerinde kolektif katılım yapabilirliğini destekleyecek koşulların, tutumun ve davranışların tesis edilebilmesidir. Dolayısıyla İHK beyanında bulunulan yerel yönetimlerdeki politika uygulayıcılarından kolektif katılım yapabilirliğine uygun bir tutum ve davranışa sahip olmaları beklenir. Özellikle kırılgan grupların (kadın, çocuk, engelli, yaşlı, mülteci/sığınmacı) bireysel ve kolektif yapabilirliklere erişmesinde İHK beyanı olan yerel yönetimlerdeki politika

uygulayıcılarıyla böylesi bir beyana sahip olmayan yerel yönetimlerdeki politika uygulayıcıları arasında tutum ve davranış bağlamında bir farklılık olmalıdır.

Tüm bu varsayımlardan hareketle "*İHK beyanı olan ve olmayan belediyelerdeki politika uygulayıcılarının politika tasarımı, karar alma ve uygulama süreçlerindeki tutum ve davranışları arasında kolektif katılım yapabilirliği bağlamında nasıl bir ilişki vardır?*" sorusu bu çalışmanın ana araştırma sorusudur. Bu araştırma sorusunun dayanağını, yapabilirlikler yaklaşımı ve İHK yaklaşımları oluşturmaktadır.

Çalışmada, Raoul Wallenberg Enstitüsü (RWI), Research Worldwide İstanbul (RWIstanbul) ve Türk Dünyası Belediyeler Birliği (TDBB) koordinasyonunda 2018-2021 tarihleri arasında yürütülen Türkiye İHK Projesi'ne katılan ve katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcıları tutum ve davranışları bağlamında karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma için karma yöntemden, veri toplama yöntemlerinde de yarı yapılandırılmış mülâkat ve anketten faydalanılmıştır.

Çalışmanın ilk beş bölümünde kuramsal ve kavramsal değerlendirmeler yapılmıştır. Bu çerçevede yapabilirlikler yaklaşımının temel noktalarına ve yaklaşıma sosyal gruplar kapsamında yöneltilen kolektif yapabilirlik eleştirilerine değinilmiştir. Ardından katılım ve iyi yönetişime yönelik politika araçları yapabilirlikler ve insan hakları bağlamında ele alınmıştır. Kuramsal ve kavramsal değerlendirme İHK yaklaşımına ve İHK'lerdeki politika uygulayıcılarının rolüne ilişkin açıklamalarla tamamlanmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde, yapabilirlikler yaklaşımının temel unsurları, bileşenleri ve yazındaki güncel tartışmalar yer almıştır. Bu kapsamda yapabilirlikler yaklaşımına yönelik bireysel ve muğlak olma eleştirileri açıklanmıştır. Bölüm, kamusal müzakere ortamının koşulları ve bireyin böylesi bir müzakere ortamında yapabilirliklerine nasıl erişebileceği tartışmalarıyla tamamlanmıştır.

İkinci bölümde, kolektif yapabilirlikler kuramsal ve kavramsal açıdan değerlendirilmiştir. Bu bölümde, yapabilirlikler yaklaşımının kamu politikaları ile ilişkisi kolektif yapabilirliklere yönelik yazın üzerinden tartışılmıştır. Ayrıca sosyal gruplara, kolektif yetkinliğe ve kolektif eyleme de yine bölüm içinde yer verilmiştir. Bu bölümde son olarak, kolektif katılım yapabilirliği ve sosyal gruplar arasındaki ilişki kolektif yapabilirlikler boyutuyla ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde iyi yönetişim ve katılım kavramlarına yönelik tartışmalar yer almıştır. Bu kapsamda, katılımın sosyal, politik, bireysel ve kolektif boyutları ile küresel, ulusal ve yerel düzeyleri değerlendirilmiştir. Bölümün devamında, yerel katılımın aktörler ayrı ayrı incelenmiş, yerel politikalardaki aktörler olarak politika uygulayıcıları ve kırılgan gruplar ele alınmıştır.

Dördüncü bölümde, yapabilirlikler ve insan hakları bağlamında küresel, ulusal ve yerel politika araçları örneklerle aktarılmış, aralarındaki ilişkiler incelenmiştir. Ayrıca uluslararası mahkeme kararlarından örneklerle insan hakları ve kolektif yapabilirlikler arasındaki ilişki tartışılmıştır.

Beşinci bölümde, insan haklarının yerelleştirilmesine ilişkin kent hakkını ve kent yaşamını da içeren yazın, yapabilirlikler ve İHK yaklaşımı açısından ele alınmıştır. İHK yaklaşımının esasları ve İHK yaklaşımında yerel yönetimlerin rolü bu bölümde incelenmiştir. Son olarak da İHK'lerdeki uygulama örnekleri sunulmuştur.

Altıncı bölümde, çalışmanın yöntemi kurgulanmıştır. Bu bölümde araştırma tasarımı, araştırma sürecinin öncesi ve sonrası, araştırmanın veri toplama araçları ve kısıtları sunulmuştur.

Yedinci bölümde, çalışmanın bulguları tartışılmıştır. Böylece Türkiye İHK Projesi'ne katılan ve katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcılarının tutum ve davranışları kolektif katılım yapabilirliği, insan hakları, kırılgan gruplar, yapabilirlikler bağlamında karşılaştırılmış ve İHK beyanının herhangi bir fark yaratıp yaratmadığı sorusuna cevap aranmıştır.

Bu çalışmada, politika uygulayıcılarının tutum ve davranışları İHK beyanı üzerinden değerlendirilmekte ve yapabilirlikler yaklaşımına yerel politikalar düzeyinde katkı sağlanmaktadır. Böylece insan haklarının yerelleştirilmesinde İHK beyanının ve politika uygulayıcılarının rolüne ışık tutulmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM
YAPABİLİRLİKLER

Yapabilirlikler yaklaşımı, bireyin özgürlüklerini tanımlayabilmesi ve bu özgürlüklerin hangi koşullarda daraltıldığının anlaşılması için geniş bir çerçeve sunmaktadır. Bireyin tercih alternatifleri yönünden ne derece özgür olduğu veya olmadığı yapabilirliklerine yönelik bir incelemeyle anlaşılabilir. Bununla beraber, yapabilirliklerin nasıl belirleneceğine ilişkin yaklaşımda öne çıkan iki görüş vardır. Bunlardan biri Amartya Sen'in öne sürdüğü kamusal müzakereler yoluyla bireyin kendi yetkinliğine dayanarak yapabilirliklerini tanımlaması, ikincisi de Martha C. Nussbaum'un öne sürdüğü liste görüşüyle birey için temel yapabilirliklerin tanınması ve sağlanmasıdır. Her iki görüş de bireyci bir niteliktedir. Bununla beraber, temel yapabilirliklere ilişkin dışarıdan bir liste tanımlamasının bireyin yetkinliğini gölgeleme ihtimali vardır. Diğer taraftan, bireyin yapabilirliklerine yönelik tartışması kamusal müzakerelerdeki konumuna ve gücüne bağlıdır.

1.1. Yapabilirlikler Yaklaşımı

Yapabilirlikler yaklaşımının temelinde, Amartya Sen'in sorduğu "neyin eşitliği?" (Sen, 1979) sorusu yer almaktadır. Sen'in soruyu bu şekilde ortaya koymasında, sosyal eşitsizlikleri sadece ekonomik eşitsizlikler çerçevesinde ele alan geleneksel kalkınma politikaları perspektifine getirdiği itiraz yatmaktadır. Eşitsizlik ve adaletsizlik olarak adlandırılabilecek olan "durumları" ortaya çıkaran unsurlar ekonominin de içinde yer aldığı ama sadece bundan ibaret olmayan karmaşık ve dinamik yapıların sonucudur. Yapıların bu özelliği bireylerin eşitsizlik deneyimlerini de etkilemekte, çoklu eşitsizlikler ve kırılganlıkları ortaya çıkarmaktadır. O halde eşitsizliklerin bu çok katmanlı, dinamik ve karmaşık yapısına odaklanan yeni bir yaklaşım geliştirilmesiyle mevcut ilişkiler ve koşullar sorgulanmalıdır (Nair, 2018: 335).

Sen'in yapabilirlikler yaklaşımında öne çıkardığı unsur, geleneksel kalkınma politikalarında yer alan ekonomik büyüme olgusunun bireylerin dirliklerine tek başına katkı sağlayamayacağıdır. Ekonomik büyümeyi merkezine alan kalkınmacı yaklaşım yoksulluğa bir çare olabilir, fakat bunun bireylerin yoksunluğuna bir çare olacağı kesin değildir, çünkü Sen'e göre (2004) kalkınmanın başlıca amacı ve aracı, özgürlüklerin genişlemesidir. Özgürlüklerin genişlemesiyle de bireyin eylem

özgürlüklerinin artması, bunun karşısında yoksunluklarının azaltılması kastedilmektedir. Bu bağlamda yoksunlukların ortadan kaldırılması, kalkınmanın kurucu öğesidir (Sen, 2004: 14).

Sen (2004) bu perspektifle bireyin değer verdiği bir yaşam için esas ihtiyacın özgürlükler olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır. Bu haliyle yapabilirlikler yaklaşımı özgürlüklere karşılık gelecek şekilde kullanılır. Özgürlüklerin hangi koşullarda sağlanabileceği, yaklaşımdaki tartışmaların merkezinde yer almaktadır. Özgürlükler yalnızca bireyin yaptıkları ve olduklarıyla sınırlı değildir, aynı zamanda bireyin yapabileceklerini, olabileceklerini, yani potansiyelini etkileyen koşullara da bağlıdır. Nitekim aynı ekonomik imkanlara sahip bireylerin içinde bulundukları mevcut koşulların farklılığı, söz konusu bireyler üzerinde eşitsizliklere sebep olabilmektedir (Sen, 2004: s.106-108). Dolayısıyla sadece ekonomik verilerin kullanıldığı karşılaştırmalarla bireyler arasındaki diğer eşitsizliklerin gözden kaçma ihtimali bulunmaktadır. Bununla bağlantılı olarak da yalnızca ekonomik koşulları dikkate alarak yaşam koşullarını iyileştirmeye yönelik tasarlanıp uygulanan kamu politikalarının son tahlilde başarıya ulaşması ciddi engellerle karşılaşabilir.

Sadece maddi koşullar iyi bir yaşam için gereklilik olabilir, ancak bu koşullara sahip olunması, bireyin özgürlükleri üzerinde her zaman olumlu sonuçlar yaratmaz. Bu koşullara sahip olan bireyin özgür bir birey olması için yapabilirliklerini genişleten, tercih alternatiflerini artıran koşullar da sağlanmalıdır (Sen, 2009: 254-257). Sen'in (2004) ekonomik büyümenin özgürlükleri genişletme için önemli bir araç olduğunu belirtmesine rağmen medeni ve siyasal hakları yaklaşımın merkezine koymasının nedeni budur. Böylece kırılganlıkları yaratan tüm farklı sosyal, fiziksel ve kültürel unsurlar (Burchardt, 2008; Burchardt & Vizard, 2011; Elson, 2002; Robeyns, 2003; Vizard, 2016) dikkate alınır ve bu unsurlar eşitsizliklerin kaynağı olarak değerlendirilir.

Nussbaum (2018) da Sen'in izinden ilerleyerek tek başına ekonomik büyümeye dair verilere odaklanılarak bireylerin yoksunlukları ve özgürlükleri önündeki engellerin tam olarak anlaşılamayacağını belirtmektedir. Nitekim sadece ekonomik verilerin analizi üzerinden sosyal eşitsizliklere çare aranılması, gayri safi yurtiçi hasılada (GSYİH) yakalanacak bir büyüme grafiğiyle bireylerin ekonomik gelirlerinin, dirliklerinin ve yaşam koşullarının doğrudan iyileşeceği ve sosyal eşitsizliklerin giderileceği gibi eksik bir yargıya varılmasına sebep olmaktadır.

Dahası bu türden bir yaklaşım, toplumun en kırılgan gruplarının yaşam koşulları, bu gruplardaki toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve kırılganlığı yaratan diğer unsurları değerlendirme dışında bırakmaktadır (Nussbaum, 2018: 64-67).

Bireyin sahip olduğu özelliklerden kaynaklanan engeller, birey için farklı işlevselliklere ve dönüştürme faktörlerine sebep olabilmektedir. Örneğin, bir bireyin dini azınlık grubuna mensup olması ya da sahip olduğu fiziksel bir engel bu bireyin aynı ekonomik gelire sahip olsalar bile kendisinden daha iyi eğitim, sağlık, çevre koşullarına sahip başka bir bireyle aynı işleve erişememesi sonucunu doğurabilir (Fennell, 2019: 126). Buna karşın yapabilirlikler yaklaşımında bireyin sahip olduğu özgün kimlikleri temel bir parametre olarak ele alınmaktadır.

Yapabilirlikler yaklaşımında genel bir eşitlik kategorisi altında herkesin türdeş halde ele alındığı bir gerçeklik varsayımı, bireyler arasındaki özgün farklılıkların göz ardı edilmesine neden olduğu için reddedilmektedir. Diğer yandan, türdeşleştirmeye dayanan eşitlik anlayışının ayrıcalıklı gruplar tarafından veya bu gruplar adına bir tahakküm aracı olarak kullanılma riski (gençlerin ihtiyaçları tartışılırken genç kadınların veya genç engellilerin ihtiyaçlarının göz ardı edilmesi gibi) vardır. Oysa Sen'in (1979, 1992), çalışmanın başında da belirtilen "neyin eşitliği" sorusuyla, bireylerin ve sosyal grupların farklılıkları ön plana çıkarılarak olası tahakkümler tartışmaya açılır.

Yaklaşıma göre eşitlik, bireyin özgürlükleri engelleyici koşullardan korunmasına yönelik bir eşitliktir. Bu sayede birey kendi potansiyelini gerçekleştirmek için fırsatlara sahip olur. Böyle bir eşitlik sayesinde bireyler marjinalleşmekten veya muhtaç hale gelmekten korunurlar (Laruffa, 2020: 8). Tüm yapabilirlikler yazınındaki tartışmalar bu tarz bir eşitliğin koşulları çerçevesinde dinamik bir yapıda ilerler. Yaklaşımda eşitsizlik olgusu, özgürlükler ve fırsatlar olmak üzere iki eksen üzerinden analiz edilir: Özgürlüklerin ve fırsatların yokluğunda bireyler, kendileri için anlamlı bir hayatı yaşamaktan yoksun kalabilirler.

Yapabilirlikler yaklaşımına ilişkin yazında eşitsizlik ve yoksunluğa ilişkin oldukça dinamik tartışmalar olmakla birlikte, bu tartışmalar eşitsizlik ve yoksunluk kavramlarına yönelik net tanımlamalara varma hedefinden uzaktır. Bu durum yaklaşımın muğlak olduğuna yönelik eleştirileri de beraberinde getirmektedir. Oysa muğlaklıktan ziyade kendine has bir tartışma dinamizmiyle ilerleyen yapabilirlikler

yaklaşımının bir akıl yürütme pratiği olarak görülmesi gerekir. Bu türden bir pratik vasıtasıyla bireylerin önündeki engellerin ve fırsatların tanımlanması mümkün hale gelir (Aca, 2020: 60-61). Bu akıl yürütme pratiğinin, yani yapabilirlikler yaklaşımının uygulamaya geçirilmesinin hangi yol izlenerek yapılacağı net tanımlamalardan ziyade tamamen koşulların, bireylerin ve sosyal grupların halihazırdaki özgün durumlarına ve dirliklerinin ne olduğuna kendilerinin karar vermesine bağlıdır. Böylece mevcut gerçeklikler, dışarıdan bir göz vasıtasıyla değil, bu gerçekliğin esas sahipleri tarafından yorumlanır. Bu yorumlama özgürlüğü ise yapabilirliklerin genel çerçevesini oluşturur (Clark & Hodgett, 2019: 225). Tüm yorumlama süreçleri birey ve sosyal gruplara yönelen "ne yapabilir?", "ne olabilir?" sorularıyla ilerler. Olası cevapların tamamı özgürlüğün farklı boyutlarıyla yaklaşımı sürekli bir dinamiklik içinde tutar. Dolayısıyla özgürlük kavramı, bu sorulara verilmesi muhtemel tüm cevapların ortak noktasını oluşturmaktadır.

1.2. Özgürlük: Yapabilirliklerin Tamamı

Sen'in (2004) hareket noktası herhangi bir politik amaç uğruna özgürlüklerin feda edilip edilemeyeceği sorusudur. Geleneksel kalkınma ve ekonomik büyümeye yönelik politikaları çalışmalarında eleştiren, bu politikaların yarattığı olumsuz sonuçlara odaklanan Sen için kalkınmanın anlamı basittir. Kalkınma: "… *özgürlüğün imkânlarıyla bir büyük buluşmadır*" (Sen, 2004: 400).

Sen'in kalkınmanın merkezine özgürlüğü koyması, özgürlük kavramını iki farklı bileşene ayırması ve kavramı bunun üzerinden irdelemesinin bir sonucudur. Özgürlüğün bileşenlerinden ilki, özgürlüğün değerlendirici bileşenidir. Buna göre ilerleme, insanların özgürlüklerindeki artışa bağlıdır. İkinci bileşen ise etkinliktir. Etkinlik bileşenine göre insanların ancak özgür eylemliliğiyle kalkınma başarılı bir şekilde gerçekleşebilir (Sen, 2004: 19). Özgürlüğün her iki bileşeni de kalkınmada ayrılmaz bir bütünü oluştururlar. Özgürlüklerin artışı ve özgür eylemlilik, kalkınma için özgürlüklerin ihlal edilme ihtimaline karşı alternatif sağlarlar.

Özgürlük, bireyin ve sosyal grupların yetkinliklerini kullanması, anlamlı gördüklerine yönelik eyleme geçebilmesi karşısındaki engellerden özgürlüğüdür (Frediani, Clark & Biggeri, 2019: 4-5). Engellerin aşılmasıyla özgürlükler genişletilir. Özgürlüklerin genişletilmesi, bireylerin potansiyellerine erişebilmeleri önündeki engellerin ortadan kaldırılması ve değer verdikleri bir yaşamı seçme imkânına

ulaşmalarıdır. Böyle bakıldığı zaman özgürlüklerin genişletilmesi yapabilirlikler yaklaşımı açısından kurucu yönü (amaç) ve araçsal yönü (araç) ile incelenebilir.

Sen'e (2004) göre özgürlüğün kurucu yönü, özgürlükle insan hayatının yapabilirlikler ekseninde zenginleşmesidir. Bununla temel özgürlüklere erişim, beslenme, sosyal hayata katılım, siyasal katılım, inanç özgürlüğü gibi temel yapabilirlikler kastedilir. Özgürlüğün araçsal yönü ise özgürlüğün bireyin gelişiminde sağlayacağı imkanlara, yapabilirliklere ve yeni haklara katkılarıdır. Ayrıca siyasal özgürlükler, iktisadi imkânlar, sosyal fırsatlar, şeffaflık güvenceleri ve koruyucu güvenlik gibi araçsal özgürlükler farklı özgürlüklere ve sosyal amaçlara ulaşılması için katkı sağlar (Sen, 2004: 55-60).

Araçsal özgürlükler birbirleri ile ilişkilidir. Bu özgürlüklerin her birinin insanın dirliği üzerinde ayrı ayrı olumlu (yokluğu halinde de olumsuz) etkileri bulunur. Dolayısıyla farklı türden özgürlüklerin birbirlerini güçlendirme potansiyeli (ihlâli halinde de zayıflatma potansiyeli) vardır (Sen, 2004: 25-26). Araçsal özgürlükler sayesinde kişinin özgür yaşamasına katkı sağlanır. Araçsal bir özgürlük olarak siyasal özgürlükler, siyasal ifade özgürlüğünden medeni haklara kadar tüm siyasal faaliyetleri kapsayan özgürlüklerdir. İktisadi imkânlar ise iktisadi alandaki hareket özgürlüğüdür. Sosyal fırsatlar sosyal hizmetlerin (sağlık, eğitim, vb.) sağlanmasının iyi yaşam özgürlüğü üzerindeki olumlu etkisidir. Şeffaflık güvencesi ile bireylerin "neyi umdukları ve neyle karşılaştıkları" özelinde bir bağlam kurulur. Son olarak, iktisadi sistemin etkinliğine rağmen bireylerde yoksunluk görülebilir. Koruyucu güvenlik önlemleri ile yoksunluklar azaltılabilir. Bu doğrultuda koruyucu güvenlik, yoksunluk içindeki bireylerin çaresiz bir duruma düşmemeleridir. Sen'in ifade ettiği araçsal özgürlüklerin birbirleri ile bağlantısı, bunlardan birinin diğeri yerine ikame edilemezliğindendir (Sen, 2004: 57-60). Ayrıca ekonomik, sosyal ve siyasal düzenlemeler de bireysel yapabilirlikleri olumlu etkileyebilir. Bu düzenlemelerle elde edilebilecek iktisadi imkanlar, sosyal fırsatlar, siyasal özgürlükler ve koruyucu güvenlikler özgürlüklerin genişletilmesini sağlar (Sen, 2004: 76-77).

Bireyin veya sosyal grupların gündelik hayatlarındaki özgürlük alanlarının genişletilmesi, özgürlüğün araçsal kullanımının genişletilmesidir. Bu bağlamda özgürlük fırsat ve süreç yönünden değerlendirilmelidir.

1.3. Özgürlüğün Fırsat ve Süreç Yönleri

Sen'e (2009) göre özgürlük iki nedenden ötürü değerlidir. Bunlardan birincisi özgürlüğün fırsat yönüdür. Fırsat yönü, bireyin değer verdiği şeyleri gerçekleştirebilmesidir. Özgürlüğün değerli olmasının ikinci sebebi ise süreç yönüdür. Süreç yönü, bireyin kendi yaşamı için uygulayacağı seçimlere ilişkin deneyimleyebileceği özgürlüğüdür. Böylece birey, başkalarının baskısı olmadan özgürce hareket edebilir (Sen, 2009: 228).

Yapabilirlikler açısından özgürlüğün fırsat yönü; 1) bireyin değer verdiği şeyleri yapabildiği veya yapamadığı; 2) bireyin yapmayı değerli bulduğu şeyleri yapmak için gerekli araçlara ve imkanlara sahip olup olmadığıdır. Yapabilirlikler yaklaşımında odak birinci maddedir. Bununla, bireyin sahip olduğu araç ve imkânlardan çok, anlamlı gördüğü, değer verdiği şeyleri yapabilme özgürlüğüne odaklanılır. Böylece bireyin araçlara ve imkânlara sahip olmasına ek olarak fırsatlara sahip olup olmadığı da görülebilir (Sen, 2005: s.153-154). Örneğin bu sayede, yürüme engelli bir bireyin tekerlekli sandalyeye sahip olmasına rağmen sokakların elverişsizliğinden ötürü dışarı çıkamaması sebebiyle fırsat yönünden özgürlük ihlâli yaşadığı fark edilebilir. Böylece örnekteki engelli bireyin yaşadığı bölgedeki mekânsal yetersizlikler sebebiyle sosyalleşme, iş bulma, evden dışarı çıkma gibi fırsatlardan mahrum olduğu görülür.

Süreç yönü de bireyin alternatifler arasında hareket edebilme özgürlüğüdür (Sen, 2005: 152-153). Bireyin fırsat yönünden özgür olmakla beraber özne olarak vereceği dışarı çıkıp çıkmama kararı özgürlüğün süreç yönünü oluşturur. Süreç yönünün anlaşılması için Sen (2005) şu örneği verir: Akşam dışarı çıkmaya karar veren ve bu eylemi gerçekleştirmeyi değerli bulan Natasha'nın almış olduğu karar, özgürlüğün fırsat yönüdür. Yani Natasha akşam dışarı çıkmanın ideal ve mantıklı olduğunu düşünerek kararını verir. Bununla beraber karar vericiler Natasha'nın akşam dışarı çıkmaması veya çıkması yönünde bir karar verebilirler ki her iki durumda da özgürlük ihlali vardır. Natasha'nın kararı ister dışarı çıkmak isterse de evde kalmak olsun, kendisi dışında bir öznenin, bu yönde vereceği karar, alternatiflerin seçimine ilişkin süreci ortadan kaldırır. Natasha söz konusu kararda bir nesne konumuna düşer.

Sen'in (2005) kurgusuyla özgürlüğün fırsat yönü, kalkınmaya ilişkin yazındaki ana gündemi oluşturmaktadır. Ne var ki aynı katkı özgürlüğün süreç yönüne ilişkin değerlendirmelerde görülmemektedir. Sen'e göre bunun başlıca sebebi, yapabilirlikler yaklaşımıyla bireyin merkeze alınmasıdır. Örneğin, kadın ve erkeğin yaşam süreleri açısından yapılacak bir karşılaştırmada kadınların erkeklerden daha fazla yaşam süresine sahip olduklarının görülmesi ve buradan hareketle erkeklere daha fazla tıbbi imkân sağlanması önerilebilir. Oysa tıbbi imkânlar açısından kadınlara erkeklerden daha sınırlı hizmetler sunmak açıkça özgürlüğün süreç yönünde ve haklar özelinde ihlallere sebep olur. Dolayısıyla özgürlüğün süreç yönünün anlaşılması için insan hakları ihlalleri dikkate alınmalıdır (Sen, 2005: 155-157).

Ayrıca özgürlüğün süreç yönü kamu politikalarının tasarımı ve uygulanması için önem taşır (Aca, 2020: 89-90), çünkü bu sayede birey özgürlük ihlâli açısından değerlendirilebilir ve bireyin özne konumunu güçlendirecek politikalar tartışılabilir. Birey özne olarak düşünülürse, tanımlanan özgürlüklerin ne derece gerçekleştirilip gerçekleştirilemediği de incelenebilir.

Bireyin özerkliği ve yetkinliği, özgürlüğün tanımlanmasında ve gerçekleştirilmesinde önemli bir unsurdur. Örnek vermek gerekirse, yapabilirlikler yaklaşımıyla mevcut istihdam oranının değerlendirilmesinin ötesinde, işgücü piyasasının imkânlarına ve istihdamın koşullarına odaklanılır. Bu bağlamda, bireyin yapabilirlikleri açısından içinde bulunduğu koşullar incelenir (Laruffa, 2020: s.3). Yine bir ülkede, sadece veriler üzerinden değerlendirildiği zaman istihdam oranları bazı dönemlerde yüksek gözükebilir, fakat birey anlam verdiği bir istihdam içinde değilse veya bulunduğu istihdam şartları bireyin anlam verdiği bir hayatı yaşamasına engel oluyorsa özgür değildir.

Temel özgürlükler bireyin kendisi dışındaki faktörlere ve sosyal ilişkilere güçlü bir şekilde bağlıdır. Örneğin, eğitim imkanlarından mahrum bırakılan çocukların hayatı daha sonra elde edebileceği fırsatlar açısından da yoksunluk içerir. Dolayısıyla Sen'e (2004) göre bireysel sorumluluklarımız sosyal sorumlulukları da kapsamaktadır. Diğer taraftan, özgürlükleri genişletmek bireysel sorumlulukları da genişletir (Sen, 2004: 382-383). Bu durum sosyal sorumluluklarımızı da artırır. Özgürlüklerin birey, toplum ve bu iki yön arasındaki her şey ile etkileşimi vardır. Buna göre; 1) sosyal düzenlemeler aracılığıyla bireysel özgürlükler

genişletilebileceği gibi; 2) özgürlükler de sosyal düzenlemeleri makul ve etkili bir hale getirilebilir. Bu etkileşim, adalet kavramının bireyler için olduğu gibi kurumlara ve kamusal algıya da yerleşmesine bağlıdır (Sen, 2004: 49-50). Bu durum, özgürlüğün sosyal bir ürün haline gelmesini ve her bireyin bundan faydalanabilmesini sağlar.

1.4. Yapabilirlikler Yaklaşımının Bileşenleri

Yapabilirlikler yaklaşımının dört temel bileşeni bulunmaktadır (Nussbaum, 2003; Robeyns 2003, 2008). Bunlardan ilki işlevselliklerdir. İşlevsellikler, bireyin mevcut durumu ve yapabildikleridir. Örneğin, bir bireyin üniversite eğitimine sahip olması, sağlıklı olması, düşünebilmesi, okuma yazma bilmesi gibi durumlar bireyin işlevsellikleridir. İkinci bileşen olan yapabilirlikler ise, bireyin fırsat olanaklarıdır. Bireyin sağlıklı olabilmesi için sağlık hizmetlerine erişebilmesi, okur yazar olabilmesi için eğitim alabileceği kurumların varlığı, karar alma süreçlerine katılım için gerekli yapısal düzenlemelerin bulunması işlevselliklerin fırsatları, bir başka ifadeyle bireyin yapabilirlikleridir. Yaklaşımın üçüncü bileşeni yapabilirlikler kümesidir. Yapabilirlikler kümesi, iyi bir yaşam için bireyin kendi seçimleriyle bir araya getireceği olanaklardır. Son bileşen ise dönüştürme faktörüdür. Dönüştürme faktörü, yapabilirlikler kümesini pozitif veya negatif yönde etkileyen unsurlardır. Bireyin içinde bulunduğu gruplar (sosyal, ekonomik, siyasi, kültürel) dönüştürme faktörünü şekillendirir.

Yapabilirlikler yaklaşımında bileşenlere ilişkin iki odak noktası bulunmaktadır. Bunlardan ilki gerçekleşen işlevler, yani kişinin yapabildiği şeylerdir. İkincisi ise yapabilirlikler kümesidir. Bunlar kişinin yapabileceği, yapabilmeye muktedir olduğu eylemliliklerdir (Sen, 2004: 110). Yapabilirlikler geniş kapsamlı düşünülebilir. Bunlar, bireyin en hayati ihtiyaçları (örneğin temiz suya erişimi) olabileceği gibi, hayati olmayan ihtiyaçları (örneğin seyahat edebilmesi) da olabilir. Bu yapabilirliklerin tanımlanmasında ve seçiminde bireyin yüklediği değerlerle hareket edilir (Aca, 2020: 61).

İşlevsellikler, her birey açısından farklı bir anlamı ve seçimi içerir. Yapabilirlikler ise bireyin değer verdiği seçimler arasından bir alternatif geliştirmesidir. Bu sayede birey, hayatını anlamlı bir hale getirir. Bununla bir “şeye” değil, o şey aracılığıyla sağlanan ve anlam verilenlere odaklanılır. Robeyns’e (2005) göre örneğin, bir birey bisiklet sürmeyi, açık havada koşmayı, formda kalmayı ve

egzersiz yapmayı kendisi için anlamlı görebilir. Bu doğrultuda bireyin, bu seçimleri kapsayacak şekilde spor yapabilmesi bir yapabilirliği oluşturur. Buradaki temel ayrım, gerçekleşen ve potansiyel olan arasındadır. Bisiklet sürebilen bir birey düşünülürse, bisiklet sürmek bireyin kendi için değerli gördüğü bir faaliyet olabilir. Yapabilirlik ise bireyin değer verdiği şeyi hayata geçirme potansiyeli, özgürlüğüdür. Böylece bisiklet sürmek veya sürmemek tamamen bireye ait olan bir karar haline gelir. Oysa kurgunun üzerinde biraz oynar ve tersine çevirirsek şu durum da olasıdır (hatta büyük bir olasılığa sahiptir): Birey bisiklete binmeyi değerli görür, fakat bisiklete binebileceği yollar tehlikeli olduğu veya bisiklet yolu olmadığı için bu eylemi gerçekleştiremeyebilir. Dolayısıyla bu birey değer verdiği şeyi gerçekleştirme özgürlüğünden mahrum kalır. İşte bu noktada dönüştürme faktörleri devreye sokulur. Bireyin bisiklet sürebileceği yolların yapılmasıyla veya bireyin bir bisiklet ekibine dahil olmasıyla yapabilirliğine olumlu yönde etki eden bir dönüşüm sağlanır.

Bireyin hangi işlev bileşimine yöneleceği ve bu yönde hayatını anlamlı kılabilmesi yine bireye ait bir karardır. Kararın bireye ait olmasına ilişkin Sen'in (2004) zengin ile açlık çeken bir yoksul üzerinden özgürlük karşılaştırması örnek gösterilebilir. Zengin, oruç tutmaya karar verir ve açlık yaşarsa mevcut şartları sebebiyle aç olan fakirle aynı işlevselliğe sahip olur, fakat zengin için bu bir tercih, fakir içinse zorunluluktur. Beslenebilme işlevselliği, oruç tutma işlevselliği veya sağlıklı olmak zenginin dini inançlarını uygularken seçtiği bir yapabilirlik kümesidir. Zengin, yemek yeme veya oruç tutma özgürlüklerine sahiptir. Bu örnekte fakir, aç kalmama özgürlüğüne sahip değildir (Sen, 2004: 108). Diğer bir deyişle zengin, oruç tutarak aç kalmaya bir değer verirken fakir, mevcut açlığında bir değer görmez. Birey açısından değerli işlevselliklerin gerçekleşmesine, bu işlevselliklere sahip olunmasına ve bu işlevsellikleri gerçekleştirmek için bireyin sahip olduğu özgürlüğe odaklanılmalıdır. Kastedilen özgürlük, işlevsellikleri seçebilme özgürlüğü, yani yetkinliğidir (Nussbaum, 2018: 41-42; Sen, 2005: 155).

1.5. Özgürlüklerin Koşulu Olarak Bireysel Yetkinlik Ve Bireyci Görüş

Yapabilirlikler yaklaşımına göre her birey, kendi yapabilirlikler kümesini oluşturmalıdır. Dolayısıyla yaklaşım bireyi önceleyen liberal bir zeminde yükselir. Bu bağlamda Adam Smith'in görüşlerine farklı bir açıdan açıklama getirilir ve Sen, Smith'in sosyal adaletsizlikler temelindeki görüşlerinden hareketle insanca yaşamı yaklaşımın merkezine alır (Boz, 2012).

İnsanca yaşam toplum içinde kabul edilebilirliktir. İnsanca yaşam dikkate alınmazsa fakir ve zengin arasında yapılacak karşılaştırmada özgürlükler salt ekonomik gelirlere indirgenir. Örneğin, Batı Avrupalı bir ailenin ekonomik geliri ve hatta gıdaya erişimi, yoksul bir ülkede yaşayan yoksul birinin ekonomik gelirinden ve gıdaya erişim imkânlarından fazla olsa da yaşam standartları açısından (veya toplumca kabul edilebilirlik yönünden) yoksul ülkedeki bireyden çok geride olabilir (Sen 1992: 123-126; Sen, 2004: s.105-106). Toplumca kabul edilmeyen bireyler sosyal dayanışma ilişkilerinin dışında bırakılabilir. Böylesi bir karmaşadan kaçınmak için Smith'ten "*utanç duymadan insan içine çıkma imkânı*" (Smith 1776'dan aktaran Sen, 2005: 154) alıntısını yapan Sen, asgari yaşam standartlarını insanca yaşamın başlangıç noktası sayar. Söz konusu başlangıç noktasının ne olduğu bireyin özgünlüğüyle belirlenir.

Yapabilirlikler yaklaşımında bireyin özgünlüğüne ilişkin yapılan atıflar, bireylerin avantaj ve dezavantajları üzerinden bir değerlendirme imkânı oluşmaktadır. Söz konusu değerlendirmede amaç, bireylerin ayrı ayrı yapabilirliklerinin ele alınması, iyileştirilmesi ve özgürlük alanlarının genişletilmesidir (Sen, 2009: 232-233). Özgürlük alanlarının genişlemesi bireyin yetkinliğini de geliştirir.

Birey yetkinliği, bireyin yaşadığı dünyada aktif bir özne olmasıdır. Aktif bir özne olarak birey, eyleyen, karar alan, değerlendirendir. Bu yetkinlik, bireyin değer verdiği bir hayat için ekonomik, sosyal ve siyasal hayata katılımını, kararlarının önündeki engelleri kaldırarak potansiyelini tam anlamıyla gerçekleştirebilme özgürlüğünü içerir. Yetkin birey yalnızca kendisi için anlamlı ve değerli kararlar alan değil, bu kararların gerçekleşmesi için harekete geçebilen bireydir. Yapabilirlikler yaklaşımına göre bireyin veya toplumun dirliği ancak bu ön koşulla sağlanır. Bireyi edilgen bir hale getirecek olan tüm politikalar, birey açısından faydalı gözükse bile temelde bireyi yok sayan uygulamalar olur. Örneğin, iyiliksever bir diktatörün baskısıyla yaratılacak barışçıl ortam, bu diktatörün politikalarıyla herkesin sağlığa ve eğitime erişebilmesi ilk bakışta bireyin yaşamında olumlu etkileriyle değerlendirilebilir. Oysa böylesi bir durumda birey yok sayıldığı bir hayatı deneyimlemektedir. (Deneulin, 2009: 185; Drydyk, 2013; Nussbaum, 2018; Robeyns, 2003; Robeyns, 2005; Sen, 2004; Sen, 2005; Sen; 2010).

Özgürlük ve yetkinliğe ilişkin süreçler birbiriyle etkileşim halinde ilerlemektedir. Yetkinliğini geliştiren birey özgürlüğünü geliştirecek ortamın da takipçisi olur. Yetkinliğe sahip birey eyleme geçer, değişimi yaratır ve kendi değerlerine, hedeflerine yönelik düşünür (Sen, 2004: 34). Diğer taraftan, bireyin yetkinliği dolayısıyla yapabilirlikleri üzerinde sosyal koşulların belirleyici etkileri bulunmaktadır. Nussbaum'un (2018) temel yapabilirlikler listesi bireyin bu koşullar altında ezilmemesi için bir eşik olarak düşünülebilir. Bununla bireye sağlanması gereken ekonomik, sosyal, kültürel şartlarının dışında dokunulmaz, minimum yapabilirliklere işaret edilir. Bu sayede birey yetkinliğinin zarar görmemesi, ama bireyci görüşten de vazgeçilmemesi amaçlanır.

1.6. Eşiği Belirleme Çabası Olarak Liste

Özgürlüklere ilişkin yapabilirlikler yaklaşımında bir fikir birliği vardır. Buna karşın özgürlüklerin nasıl bir süreçle gerçekleşeceği (veya gerçekleşmesi gerektiği) konusunda iki görüş bulunmaktadır. Bunlardan ilki yapabilirliklerin belirlenmesinin dinamik bir süreç olduğu, dolayısıyla sabit bir yapabilirlikler listesinin bu dinamizmi bozacağıdır. Dinamik süreçten kasıt, yapabilirliklerin tanımlanmasında kamusal müzakere ortamının ve demokratik mekanizmaların etkin bir şekilde kullanılmasıdır. Böylece bireyler sahip oldukları farklılıklarla kendi yapabilirliklerini sabit bir listeden bağımsız bir tartışma zemininde oluşturabilirler. Diğer görüş ise koşullardan ve şartlardan bağımsız, evrensel nitelikli temel yapabilirliklerin tanımlanmasıdır. Bu görüşe göre temel yapabilirlikler, bireyin özgürlüğünü gerçekleştirmesi için bir başlangıç noktasıdır.

Sabit bir yapabilirlikler listesini reddeden Sen'in (2005) gerekçesi, yaklaşımın dinamik yapısı ve kamusal müzakerelere verdiği öneme dayanır. Buna göre kamusal müzakere, kamusal akıl yürütmede karşılıklı bir etkileşim (Sen, 2005: s.157) ve bireye yapabilirliklerini tartışarak geliştirme şansı sağlar. Nussbaum (2018) ise temel[3] yapabilirliklerle bireyin en basit düzeydeki özgürlüklerini tanımlar. Bu tanımın dışında kalan yapabilirlikler politik süreçlerin işleyişine bırakılırken on

[3] Nussbaum "central capabilities" tanımını yapmaktadır. Nussbaum'un 2018 yılında Türkçe'ye çevrilen "Yapabilirlikler Yaratmak: İnsani Gelişmişlik Yaklaşımı" (Creating Capabilities: The Human Development Approach) kitabında çeviriyi yapan Selda Somuncuoğlu, bununla örtüşen bir şekilde "merkezî yapabilirlikler" ifadesini kullanmıştır. Merkezî yapabilirlikler ve yerel yapabilirlikler gibi bir karışıklıktan kaçınmak amacıyla "merkezî yapabilirlikler" yerine "temel yapabilirlikler" ifadesini kullanmayı tercih ettim.

maddelik temel yapabilirlikler listesi[4] için kesin bir sınır çizilir, çünkü Nussbaum'a göre temel yapabilirlikler, insanların onurlu ve asgari gelişmeye uygun bir yaşam sürmeleri için gerekli olan minimum eşiktir (Nussbaum, 2018: 48-51).

Temel yapabilirlikler listesi üçlü bir sınıflandırma zeminine dayanır. Bunlardan ilki basit yapabilirliklerdir (*basic capabilities*). Bu yapabilirlikler bireyin doğuştan sahip olduğu görme, işitme gibi yapabilirliklerdir. Bunlar kendiliğinden işlevselliğe dönüştürülemezler. İkincisi ise dahili yapabilirliklerdir (*internal capabilities*). Dahili yapabilirlikler bireyin içinde bulunduğu koşullarla etkileşim halinde geliştirdiği yapabilirliklerdir (Nussbaum, 2000: 84). Bunlar öğrenilmiş, sosyal, ekonomik, ailevi ve siyasi etkileşimle bireyin geliştirmiş olduğu özellikler ve kabiliyetlerdir. Örneğin, eğitim aracılığıyla okuma yazma öğrenilmesi dahili bir yapabilirliktir. Nussbaum'a (2018) göre bir toplumun başlıca görevi bireyin dahili yapabilirliklerinin geliştirilmesidir. Bireyler dahili yapabilirliklere sahip olsalar bile içinde bulundukları ekonomik, sosyal, politik veya çevresel koşullar onların işlevsellikleri önünde çeşitli engeller yaratabilir. Dolayısıyla bireyler işlevlerini yerine getirebilecekleri koşullarla birleştirilmiş dahili yapabilirliklere, yani birleşik yapabilirliklere (*combined capabilities*) ihtiyaç duyarlar.

Temel yapabilirlikler listesi birleşik yapabilirliklerin listesidir. Bununla beraber dahili ve birleşik yapabilirlikler arasındaki ayrım net değildir, çünkü dahili yapabilirlikler için dış koşullar önemlidir. Nussbaum'un birleşik yapabilirlikler için ayrıma başvurmasının sebebi, bireyin geliştirdiği dahili yapabilirliklerin dış koşullar sebebiyle engellenebilmesidir. Örneğin, bir kadın sahip olduğu donanımlarla ev dışında rahatlıkla iş bulabilecekken ailevi veya dini baskılar sebebiyle eve mahkûm

[4] Nussbaum'un tanımladığı on maddelik bu liste şöyle özetlenebilir: 1) Yaşam; insanın ömrünü tamamlayabilmesi; 2) beden sağlığı; insanın bedensel olarak iyi ve sağlıklı olması; yeterli beslenmeye ve barınmaya sahip olması; 3) bedensel bütünlük; insanın her türlü saldırı ve şiddete karşı güvende olması; özgürce hareket edebilmesi, üreme konusunda seçim yapabilmesi; 4) duyular, hayal gücü ve düşünce; insanın özgürce hayal kurması ve karar alabilmesi; muhakeme yapabilmesi, bunları eğitim yoluyla geliştirebilmesi, bu şekilde üretimde bulunması, ifade özgürlüğü korunarak duyularını, hayallerini ve düşüncelerini istediği ortamlarda dile getirebilmesi, kullanabilmesi, acı çekmekten kaçınarak keyif alabileceği şeylere yönelebilmesi; 5) duygular; insanın bağ kurabilmesi; haklı öfke, sevgi, minnet gibi duyguları yaşayabilmesi; 6) pratik akıl; insanın hayatını planlarken kendi aklını kullanabilmesi; 7) bağlanma; a) insanın sosyal ilişkiler içinde yer alabilmesi; b) ayrımcılıktan uzak bir sosyal kabulün yaşanabilmesi; 8) öteki türler; insanların, hayvanlar, bitkiler ve doğa ile ilişki kurabilmesi; 9) oyun; insanların eğlenebilmesi, eğlenmeye yönelik faaliyetlere katılabilmesi; 10) bireyin çevresine yönelik denetimi; a) siyasi denetim olarak insanın siyasi faaliyetlere etkin bir şekilde katılımı ve bu yönde eylemlerini gerçekleştirebilmesi; b) maddi denetim olarak insanın iş arama, mülkiyet, yasal izin olmaksızın aranmama ve iş hayatında kendi benliğini zedelemeden çalışabilmesidir (Nussbaum, 2018, 48-51).

olabilir. Böyle bir durum karşısında temel yapabilirliklerin sağlanması bireyler açısından özgürlüklerin ve fırsatların teminatıdır (Nussbaum, 2000: 84-86).

Temel yapabilirlikler listesi için Nussbaum bir anayasal zemin tanımı yapar. Bu zemin üzerinden hükümetlere, yapabilirliklerin sağlanmasında, vatandaşlara da talep oluşturmalarında bir yol gösterilir (Nussbaum, 2000: 12). Nussbaum'a göre anayasal zemin, yapabilirliklerin anayasada güvence altına alınmasıdır. Yapabilirliklerin güvence altına alınması Nussbaum'un liste anlayışına göre hükümetler için politik bir hedef olmalıdır. Bu hedefler, bireylere yöneltilecek zorunluluklar değil, bireylerin seçim yapma ve harekete geçme özgürlüklerinin teminatıdır (Nussbaum, 2018: 40). Bu teminatın sağlanmasında STK'lerin, çok uluslu şirketlerin ve uluslararası kurumların çeşitli sorumlulukları olsa da esas sorumlu devletler ve hükümetlerdir (Nussbaum, 2018: 184-190).

Wolff ve de Shalit'e (2007) göre de hükümetlerin sorumluluğu ve görevi "yapabilirlik güvencesi" için gerekli koşulların sağlanmasıdır. Bu sorumluluk ve görevin nasıl yerine getirilebileceği ise temel sorunu oluşturur, çünkü nüfusun tamamının yapabilirliklerine yönelik politikalar oluşturmak, yani yapabilirlikler nezdinde eşitliği sağlamak en kırılgan grupların durumunun düzeltilmesini zorlaştırabilir. Bunun için adil bir şekilde hareket edilmeli ve kırılganlıklar ele alınmalıdır. Toplumun en kırılgan gruplarının sahip olduğu farklı risklere böylesi bir değerlendirmede dikkat edilmelidir. (Wolff & de Shalit, 2007: 116-118).

Wolff ve de Shalit (2007) Nussbaum'un listesini ne kadar kullanışlı ve etkileyici görseler de şu soruyu sorarlar: Liste ile otorite arasındaki ilişki nasıl kurulur? Wolff ve de Shalit'in şüphesi "bir filozofun dirlikle ilgili bir liste çıkarmaya hakkı var mıdır?" sorusuna dayanır. Bu şüpheyi ortadan kaldırmak ve daha demokratik sonuçlara ulaşabilmek için listeye yönelik deneysel çalışmalar, anket analizleri ve çapraz doğrulamalar gerçekleştirilmelidir (Wolff & de Shalit, 2007: 40-41). Böylece listelerin farklı topluluklarla adaptasyonu ve evrensel listelerin varlığı tartışmaya açılır. Bu tartışma bir bakıma, listelerin farklı ihtiyaç ve beklentilerle uyarlanmasına yöneliktir. Bireylerin listeleri kendi açılarından anlamlandırılmalarıyla listelerin uyarlanması mümkündür.

Örneğin, İsrail'deki bir Ultra Ortodoks Yahudi cemaati ile görüşen Nechumi Malovicki-Yaffe'nin (2020) araştırmasına göre katılımcılar Nussbaum'un listesindeki

bazı yapabilirliklerde uzlaşırken, bazı yapabilirliklerde farklılaşmışlardır. Verilere göre, Nussbaum'un listesinde yer alan ve bireyin ortalama bir yaşam süresine sahip olması gibi bazı yapabilirlikler bu araştırma katılımcılarınca reddedilmiştir. Katılımcılar anlamlı bir yaşama sahip olmadıkları sürece uzun yaşamanın bir anlamının olmadığını, insanın yirmi yıl yaşasa bile eğer güzel bir yaşam yaşadıysa bunun bir kayıp olmayacağını belirtmişlerdir. Ayrıca bu araştırmada katılımcılar tarafından bir grubun üyesi olarak kabul edilmek gibi Nussbaum'un listesinde yer almayan yeni yapabilirlikler de önerilmiştir (Malovicki-Yaffe, 2020: 87-94).

Uyarlama ile ilgili Nussbaum'un (2018) çekinceleri vardır. Nussbaum'a göre bireyin yapabilirlikleri uyarlarken, yeni yapabilirlikler tanımlarken veya tanımlanan yapabilirlikleri reddederken ne kadar özgür olduğu incelenmelidir. Temel yapabilirlikler listesi ile örtüşmeyen tercihler, bireylerin içinde bulundukları sosyal gruplardan kaynaklanabilir ve bireyler böyle bir etkileşimle hareket edebilirler. Nussbaum'un bireylerin çıkarlarının farkında olmadan hatalı listeler oluşturabileceklerine dair görüşü yanlış bilinç[5] (Lukes, 1974'ten aktaran Arun, 2016: s.16) kavramıyla örtüşür. Bu görüşe göre, ifade özgürlüğünün önemsenmediği, dinsel inançları sebebiyle kız çocuklarının eğitim almasını engelleyen, kadınların öncelikli görevlerini annelik olarak tanımlayan toplumlarda bireylerin bu yönde tanımlayacakları yapabilirlikler anlamsız yapabilirliklerdir (Arun, 2016: 16).

Arun (2016), bireyin içinde bulunduğu koşulları benimsediğine dair indirgemeci tutumu reddeder. Örneğin, kendisi de işsiz olmasına rağmen öncelikli olarak kocasının iş bulmasını isteyen bir kadının bu tercihi ataerkil yapıdan kaynaklanabilir. Buna göre kadının içinde bulunduğu ilişkiler, kocası çalışmazken kadının çalışmasını ayıplayan ataerkil kültüre dayanarak oluşturabilir. Burada kadın katılımcının yanlış bilince sahip olduğu söylenemez. Tam tersi bir şekilde bu koşullar altındaki kadın, içinde yer aldığı sosyal ilişkilere uygun bir şekilde hareket eder, çünkü bu ilişkiler içinde kocası işsizken çalışan kadının ayıplanması, daha da önemlisi mahalli dayanışma ağlarından dışlanması ihtimali vardır. Böylesi bir yapısal eşitsizlik karşısında, bireyler içinde bulundukları koşullarda kendileri için en iyisi olduğunu düşündüklerini yaparlar (Arun, 2016: 18-20). Dolayısıyla sosyal ilişkileri

[5] Yanlış bilinç Nussbaum'un ileri sürdüğü bir kavram değildir. Bu kavram özellikle Marksist yazında kullanılmaktadır. Çalışmanın kapsamında yer almamakla beraber evrensellik tartışmalarında Nussbaum'un görüşlerini açıklamak için kullanılmıştır (Arun, 2016).

dikkate almadan yapılacak çalışmalar bireylerin yapabilirliklerinin hatalı bir şekilde değerlendirilmesine sebep olur.

Listelerin evrenselliği eleştirilerle ve saha çalışmalarıyla zenginleşmektedir (Okin, 2003; Robeyns, 2005; Wolf & de Shalit, 2007; Classen, 2010; Malovicki-Yaffe, 2020). Kimi düşünürlerce de listelerin sınırlı bir hareket alanı olduğu, dolayısıyla yapabilirliklerin kamusal müzakerenin içinde oluşması gerektiği belirtilir. Bu kapsamda bölümün başında Sen'e atfedilen kamusal müzakereye tekrar dönülmelidir.

1.7. Yapabilirliklerin Tanımlanma Zemini: Kamusal Müzakere

Birey, eyleyen sıfatıyla hareket edebilmenin yanında aldığı kararları destekleyecek kurumlara ve hedeflerin başarılmasını sağlayacak bir akıl yürütme tarzına da yetkinliği için ihtiyaç duyar (Sen, 2004: 338-339). Söz konusu akıl yürütme tarzının birey tarafından kullanılabilmesi için demokratik, şeffaf ve açık bir kamusal müzakere ortamı gerekir.

Kamusal müzakereler bireylerin değer oluşturmalarında önemli bir yere sahiplerdir. Hatta sadece ihtiyaçların tanımlanması bile Sen'e (2004) göre katılımcı ve demokratik bir kamusal müzakere üzerinde şekillenmelidir. Toplum bu koşulların elde edilmesiyle potansiyeline ulaşabilir (Sen, 2004: 220-221). Böyle bir potansiyele ulaşmak için kamu siyaseti kullanılmalıdır. Sen (2004), kamu siyasetini şöyle tanımlar:

> "*Kamu siyaseti, sadece toplumsal değerlerden ve olumlamalardan kaynaklanan öncelikleri uygulama girişiminde değil, daha kapsamlı kamusal tartışmayı kolaylaştırma ve bu konuda güvence sağlama bakımından da rol oynar…… Bu yaklaşımın merkezinde, talimatların ya da sağlanan yardımın pasif ve uysal alıcısı değil, değişimin aktif katılımcısı olan bir kamu fikri yer almaktadır*" (Sen, 2004: 379).

Kamusal müzakerede birey etkin, katılan, tartışan rolde ve şekillendiren eylem içindedir. Bu eylemler sosyallik içinde şekillenir, çünkü bireyler sosyal varlıklardır. Ayrıca katılım bireylerin değer verdikleri şeyleri açıkça ifade

edebilmelerinin koşullarından biridir. Böylece bireyler kamusal müzakerelere katılarak ihtiyaçlarını belirleyebilirler (Sen, 2004: 213-215).

Yapabilirlikler yaklaşımında kamusal müzakereler ve bu müzakerelere katılım birey yetkinliğinin somut bir eylemidir, zorlamalarla gerçekleştirilmez ve demokratiktir. Bu sayede bireyler, ihtiyaçları kendi adlarına tanımlanan ve bu ihtiyaçları karşılanan vassallar olarak değil, eyleme geçme özgürlüğüne sahip etkin aktörler olurlar (Sen, 1999'dan aktaran Laruffa, 2020: 4). Demokratik katılım, demokratik mekanizmaların güçlendirilmesi ve bireylerin katılım önündeki engellerinin kaldırılmasıdır. Bu noktadan sonra bireyin kamusal müzakerelere katılıp katılmama özgürlüğü yine birey tarafından kullanılan veya kullanılmayan bir tercih, yani özgürlük olur. Sen'e (2004) göre demokratik mekanizmaların varlığı, bu mekanizmaların bireyler tarafından kullanılabilirliğine, bireylerin karar vermeleri halinde katılım mekanizmalarında rahat bir şekilde faaliyet yürütebilmelerine bağlıdır. Bu şartların sağlanmasıyla demokratik ve katılımcı bir kamusal müzakere mümkün olur.

1.8. Kamusal Müzakerelerde Bireysellik Mümkün mü?

Kamusal müzakere, bu müzakere ortamında yer alan kurumlarla ve sosyal gruplarla etkileşim halinde gerçekleştirilir. Çoğu zaman birey ile kurumlar arasındaki müzakere ortamı eşitsiz koşullarda oluşur. Tek başına bireyin baskı unsuru oluşturması, karar vericileri tercihleri konusunda yönlendirmesi, hatta katılım süreçlerinde yer alması bile olanaksızdır, çünkü bireyin gerek zaman gerek bilgi gerek de etki gücü sınırlılıkları bulunur. Bu kapsamda Sen'in (2005) öngördüğü müzakere ortamında bireylerin eşit şartlarda bir araya geldiğini söylemek bireyler arasındaki güç eşitsizliklerinin gözden kaçmasına sebep olabilir.

Dolayısıyla kamusal müzakere ortamında özneliğe, yani aktörlüğe odaklanılmalıdır, çünkü kamusal müzakere ortamına erişemeyen bir kişinin başkalarıyla iletişim kurma ve eyleme geçme fırsatı olmaz. Örneğin, kadınların kamusal alana erişiminin reddedilmesi, kadınların aktörlüğünün de reddedilmesi anlamına gelir. Ancak kadının bir aktör kimliğiyle kamusal müzakerelerde yer alması başkaları tarafından görülebilir ve duyulabilir olmasını sağlar (Walker, 2018: 57). Bunun sonucu olarak aktörler arasında etkileşim artar. Böylece demokratik ve katılımcı kamusal müzakerelerin temel koşulu olan diyalog gerçekleşir. Diyalog aynı

zamanda toplumdaki çeşitliliklerin keşfedilmesi için de bir araçtır. Böylece eşitsiz güç ilişkileri içinde olanlar, kırılgan grupta yer alanlar görünür olur (Baltz, 2022: 54) ve taleplerini, endişelerini, şikayetlerini kamusal müzakere ortamına taşıyabilirler.

Kamusal müzakerede diyalog koşulunun sağlanması için dikkat edilmesi gereken nokta, müzakere ortamını salt bir siyasi eşitlikle tanımlanmaması (Deneulin, 2009: 193-194), yani özgünlüklerin ve farklılıkların bu ortamda zarar görmemesini temin etmektir. Bu kapsamda yapabilirlikler yaklaşımı içinden bir grup, kurumlar dünyasında özgünlüklerin ve farklılıkların korunarak yapabilirliklerin nasıl geliştirileceğini tartışmakta ve kolektif yapabilirliklere işaret etmektedir. Kolektif yapabilirliklere yönelik çalışmalarla bireyin kamusal müzakerelerde tek başına olmasından kaynaklı güçsüzlüklerini başka bireylerle etkileşime girerek aşmasının, dolayısıyla bireysel bilgi, zaman, etki gücü kısıtlarından kurtulmasının imkânları tartışılmaktadır (Ibrahim, 2013: s.4).

1.9. Bölüm Sonucu

Yapabilirlikler yaklaşımı otuz yılı aşkın bir süredir yazında yer almakla birlikte nispeten yeni bir yaklaşımdır. Yaklaşımın ayırt edici özelliği, bireyin tercih özgürlüklerinin tüm tartışmaların merkezinde yer almasıdır. Buna göre birey ne kadar çok tercih alternatifine sahipse o kadar özgür olur ve anlamlı gördüğü bir hayatı yaşaması için gerekli koşullara odaklanabilir. Bununla beraber bu yaklaşımda özgürlüklerin ne olduğu tanımlanmamakta ve özgürlüğün bireyin kendi tanımıyla belirlenebileceği kabul edilmektedir. Bu durum yapabilirlikler yaklaşımına yönelik muğlak olma eleştirilerinin de kaynağını oluşturmaktadır. Fakat diğer taraftan özgürlüklerin tanımlanış biçimi, yaklaşımın değişen ihtiyaç ve koşullar karşısında dinamik bir hâle gelmesini de mümkün kılmaktadır.

Özgürlüğün iki yönü vardır. Bunlardan ilki, bireyin anlamlı gördüğü şeyleri gerçekleştirebilmesine karşılık gelen fırsat yönüdür. Özgürlüğün ikinci yönü ise bireyin tercihlerine ilişkin seçimlerinde özgür olma halini içeren süreç yönüdür. Yapabilirlikler yazınında özgürlüğün fırsat yönüne süreç yönünden daha fazla odaklanılmasının sebebi, yaklaşımdaki bireyci görüşten kaynaklanmaktadır. Oysa kamu politikalarının tasarımında ve uygulanmasında özgürlüğün süreç yönü, seçimin koşullarını anlamak açısından önemlidir. Bu koşullar bireyi olduğu kadar bireyin içinde yaşadığı toplumu da kapsamaktadır.

Yapabilirliklerin nasıl belirleneceğine yönelik tartışmalarda listelerle ve kamusal müzakerelerle iki farklı görüş ortaya konulmaktadır. Liste çalışmalarıyla özgürlüklere yönelik bir teminat amaçlanırken, diğer görüşe göre kamusal müzakere bireyin yetkinliğini kullanmasının ve kendi yapabilirliklerini şekillendirmesinin yegâne yoludur.

Kamusal müzakerede bireyin ne derece varlık gösterebileceği yazındaki başka bir tartışma konusunu oluşturur, çünkü bireyin bu müzakerelere katılma kapasitesi kimi durumlarda sınırlı olabilir ve bu durum bireyin katılım yönünden özgürlüğünü ihlal eden bir ortam yaratır. Bu ihtimalden hareketle yapabilirlikler yazını içinde kolektif yapabilirliklere yönelik tartışmalar gündeme gelmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM
KOLEKTİF YAPABİLİRLİKLER

Yapabilirlikler yaklaşımının ortaya çıktığı dönemlerden itibaren yapabilirliklerin kolektif boyutu çok sayıda tartışmanın ana eksenini oluşturmuştur. Yapabilirlikler yazınında ilk olarak Peter Evans'ın (2002) "Kolektif Yapabilirlikler, Kültür ve Amartya Sen'in Özgürlükle Kalkınma'sı" (*Collective Capabilities, Culture and Amartya Sen's Development as Freedom*) isimli makalesinde geçen "kolektif yapabilirlikler" (Evans, 2002; Kabeer, 2003; Ibrahim, 2006, 2013; Tonon, 2018; D'Amato, 2020) kavramı ile sosyal grupların yapabilirlikleri tanımlanmıştır. Bununla birlikte, sosyal gruplarda bir potansiyel olarak var olan yapabilirlikleri tanımlamak üzere "grup yapabilirlikleri" (Stewart, 2005) ya da "harici yapabilirlikler" (Foster & Handy, 2008) şeklinde kavramlar da kullanılmıştır. Bu çalışmada, Evans'ın kolektif yapabilirlikler kavramı tercih edilmiştir.

2.1. Sosyal Gruptan Kolektif Eyleme

Yapabilirlikler yaklaşımındaki düşünürlerin büyük bir kısmı sosyal etkileşimlere ilişkin farkındalıklarına rağmen etik bireyci bir anlayışı benimsemektedir. Etik bireycilik, sosyal etkileşimin yalnızca siyasi ve sosyal meselelere katılımda ve bireysel yetkinlikle değerlendirilmesidir (Sen, 2002: 79-80). Her ne kadar Sen (2002) tarafından bireylerin sosyal gruplardan bağımsız olmadığı belirtilse de birey her zaman öncelikli bir konumdadır. Sen'e benzer şekilde Robeyns (2008) de etik bireyciliği sosyal ilişkilerden ayrı olarak görmemekte ve her bir bireye bir amaç olarak değer verilmesi yönündeki anlayışı benimsemektedir (Robeyns, 2017: 38-41). Bu çerçevede, yapabilirlikler yaklaşımında etik bireyci görüşü benimseyen düşünürler; başkalarının iyiliği ve dirliğinin toplumun geri kalanının dirliği için temel bir unsur olduğunu kabul etmektedirler. Dolayısıyla bu düşünürler, bireyin sosyal etkileşimini (Walker, 2018: 56) dirliği için belirleyici bir unsur olarak görmekte, fakat bireyin yetkinliklerini örseleme ihtimalinden dolayı sosyal gruplara temkinli yaklaşmaktadırlar.

Kolektif yapabilirliklere ilişkin tartışmalarda ise birey, sosyal etkileşim ve içinde bulunduğu sosyal grup bağlamında ele alınmaktadır. Buna göre bireyin yapabilirlikleri kolektif düzeyde üretilmektedir. O halde bireylerin değerleri ve yapabilirlikleri kolektif bir kimlik taşımaktadır (Evans, 2002). Bireyler söz konusu

kimliği beraber üretirler. Bu kimliğin üretiminde bireylerin bir araya geldikleri ortam, ortak hedeflerin kurgulandığı bir arena niteliğindedir. Stewart'a (2005) göre kolektif yetkinlik bu ortamdaki etkileşimle geliştirilmektedir. Kolektif yetkinlik, bireylerin bir araya geldiklerinde gerek müzakere gerek de eylemlilikle ürettikleri bir kolektivitedir. Söz konusu kolektivitede bireyler tek tek yapabilirliklerini ortaya koyup bunları gerçekleştirmekten ziyade, etkileşim halinde oldukları diğer bireyler için harekete geçerek kolektif bir eylemliliği üretmektedir. Dolayısıyla yapabilirlikler yaklaşımının yegâne birimi birey olarak kabul edilmemeli ve sosyal gruplar da bireysel ve sosyal dirliğin üretiminde bireysel yapabilirliklerle eşit derecede öneme sahip olmalıdır (Ibrahim, 2021: 222).

2.2. Sosyal Gruplar

İnsanlar tarih boyunca sosyal grupların üyeleri olarak yaşamışlardır. Bu gruplar aile gibi küçük birimler veya sendika, siyasi hareket, siyasal parti gibi organizasyonlar olabilir. Hatta insanların bir araya geldikleri spor takımları, içinde bulundukları sosyal konumları, cinsel yönelimleri, sınıfları, milliyetleri veya yaş aralıkları ayrı ayrı sosyal gruplardır. Tüm bunlar içinde bireyler bir grup kimliği taşıyarak yaşamaktadır (Stewart, 2005: s.186-187). Diğer bir deyişle sosyal gruplar, bünyesindeki bireylerden farklı, kişisel olmayan rolleri barındırırlar. Bireyler bu roller üzerinden etkileşime girerler (Jackson, 2005: 106-107).

Toplumun ve ayrı ayrı bireylerin kültürel, sosyal, ekonomik, psikolojik temelleri sosyal gruplar üzerinde şekillenir. Kolektivitenin oluştuğu yerler yüz yüze etkileşime sahip küçük gruplardan, ortak özellikler altında karakterize edilen büyük gruplara kadar değişir. Kimi durumlarda gönüllü bir üyelik yerine ortak bir özellik de sosyal grupları ve bu gruplar üzerinden bir kolektiviteyi oluşturabilir. Bu ayrıma dayanarak bireyin nasıl iyi bir hayata sahip olabileceği ve yapabilirliklerini belirleyen koşullar açıklanabilir (Leßmann, 2017: 9-10).

Yapabilirlikler yazınında bireyci görüşü benimseyen düşünürler sosyal gruplar ekseninde bir yapabilirlikler tartışmasından kaçınmaktadırlar (Sen, 2002; Deneulin, 2008; Volkert, 2013). Buna göre bireyler arasındaki etkileşime kolektif bir işlev yüklenmesi yapabilirlikler yaklaşımının etik bireyciliğe dayanan temellerini sarsar. Nitekim, Sen (2004, 2005), Robeyns (2003, 2006), Nussbaum (2018) ve Alkire (2005) gibi düşünürler açısından sosyal gruplar, içinde yer alan bireylerin

yapabilirliklerine her zaman zarar verme ihtimalini taşımaktadır. Bu düşünürlere göre sosyal gruplar otoriter veya dışlayıcı bir şekilde işleyebilir ve bu durum bireysel yapabilirlikleri olumsuz etkileyebilir (Comim, 2008: 644; Drydyk, 2011, 2013; Robeyns, 2005; Robeyns, 2017: s.173).

Sosyal grupların dışlayıcı niteliğine yönelik eleştiriler bir noktaya kadar geçerlidir. Örneğin, bir patronun sendika bünyesine dahil edilmemesi veya demokratik olmayan bazı değerlerin (ırkçılık, cinsiyetçilik gibi) kamusal müzakereden (Deneulin, 2009: 194) dışlanması özgürlükler açısından son derece normaldir. Oysa engelli bir kadının engelinden ötürü kadınların bulunduğu sosyal gruptan dışlanması veya yer alamaması yapabilirlikler yönünden zarar görmesine sebep olur.

Sosyal grupların dışlayıcı veya otoriter bir şekilde işleyebileceğini belirten düşünürler, aynı zamanda bireyin bir kurumlar dünyasında yaşadığının da farkındadırlar:

> "*Bireyler bir kurumlar dünyasında yaşarlar ve eylemlilik gösterirler. Fırsatlarımız ve umutlarımız var olan kurumlara ve bu kurumların işleyişine önemli ölçüde bağımlıdır. Kurumlar sadece özgürlüklerimize katkıda bulunmakla kalmazlar, oynadıkları roller de özgürlüğümüze yaptıkları katkıların ışığında makul biçimde değerlendirilebilir. Kalkınmayı özgürlük olarak anlamak kurumsal değerlendirmenin sistematik biçimde gerçekleşebileceği bir perspektif sağlar*" (Sen, 2004: 200).

Bireyin kurumlar dünyası içinde yer alması, bireyin kendisinin de bir sosyal grup içinde var olduğunu belirtmek için kullanılmalıdır, çünkü bireyin tüm seçenekleri sosyal grubun içinde belirlenir. Aynı şekilde bireyin tercih alternatifleri de sosyal grubun bu kurumlar dünyası içindeki konumuna göre artabilir veya azalabilir (Gombert, v.d., 2017: 151). Bireysel tercihler iyi de olsa kötü de olsa bir ortaklık veya bir benzerlik (Arambala, 2019: 105-108; Stewart, 2005: 188-190), yani bir sosyal grup içinde oluşur. Bu gruplar içinde etkileşimin artmasıyla sosyal grup kolektiviteye, yani kolektif yetkinliğe doğru evrilir (Leßmann, 2017: 9-10). Dolayısıyla sosyal grupların doğrudan reddedilmesi yaklaşımın temel amaçlarıyla ve öngörülen analiz

kapasitesiyle tezat oluşturur (Ibrahim, 2006; 2013; 2017; Murphy, 2014; Pelenc, Bazile & Ceruti, 2015).

2.3. Kolektif Yetkinlik ve Kolektif Eylem

Birey, yapabilirliklerinden bazılarına (bir sosyal gruba dahil olmak gibi) bireysel eylemi yoluyla ulaşabilirken, çoğu yapabilirliğine kurumsal ve sosyal ilişkiler üzerinden erişebilmektedir. Bu ilişkilerde birey, ancak bir sosyal grubun içinde kolektif bir etki gösterme şansını yakalar (Leßmann, 2017; Rauschmayer, v.d., 2018; Stewart, 2005), çünkü sosyal gruplar dönüştürme faktörlerini, kaynakların dağılımını, seçimleri, hedefleri ve dirliği olumlu veya olumsuz etkileyebilirler (Rauschmayer, v.d., 2018: 350-351; Stewart, 2005).

Sosyal grupların bireylerin dirlikleri üzerinde iki etkisi vardır. Bunlardan ilki, bireyin dirliğinin bu yapıda olmakla eş zamanlı olarak etkilenebileceğidir. Örneğin, engelli bir bireyin engellilere yönelik bir spor kulübünde yer alması ve spor aktivitelerine katılarak sosyalleşmesi bireyin dirliğini olumlu yönde etkiler. Sosyal grupların dirlik üzerindeki ikinci etkisini bireylerin grup üyeliği ile yaşadıkları hissiyat oluşturur. Bu kapsamda, çocuğunun başarısından gurur duyan aile, desteklediği spor takımının başarısızlığı veya başarısından etkilenen bireyin dirliği de olumlu veya olumsuz yönde etkilenir (Stewart, 2005: s.185-188). Her iki durumda da bireyin sosyal grupla kurduğu ilişki, yani kolektif yetkinlikte yer alma boyutu belirleyicidir. Bu ilişkiyi yoğunlaştıran bir diğer husus da sosyal grubun kolektif yetkinliğidir.

Sosyal grubun birlikteliği ve etkileşimi ne kadar güçlüyse kolektif yetkinliği de o derece güçlü olur, çünkü kolektif yetkinlik, bir grubun bireysel eylemliliğin ötesinde kolektif eylemleri gerçekleştirme gücüdür (Ibrahim, 2014: 67). Bu yetkinliğin gücüyle kolektif eylemin etki alanı genişler. Kolektif eylemle de bireylerin sosyal ilişkileri müzakere edebilmelerine, yapısal eşitsizliklere ve eşit olmayan güç ilişkilerine meydan okumalarına olanak tanınır. Böylece bireysel ve sosyal dirlik teşvik edilir (Ibrahim, 2021: 214).

Gönüllü birlikteliklere dayanan sosyal gruplar (örneğin, sığınmacı/mülteci dernekleri) içinde bireylerin beraber hareket etme, yani kolektif eylem motivasyonları, benzerliklere dayanan sosyal gruplara (örneğin, bir sosyal grup olarak sığınmacı/mülteciler) göre daha fazladır. Kolektif eylemlerin motivasyonu, kamusal müzakereyi etkilemeyi amaçlayan bireylerin bu yönde eyleme geçmek

isteyen diğerleriyle beraberliğidir. Kolektif eylem bu bağlamdaki hareket özgürlüğünü artırır. Diğer taraftan kolektif eylem, yapabilirlikleri ve başarılan işlevsellikleri hem kolektif eylemde yer alan bireyler hem de böyle bir eylem içinde olmayan bireyler ve sosyal gruplar için (Rauschmayer, v.d., 2018) iyileştirmek üzere harekete geçmektir. Örneğin, sığınmacı/mülteci derneğinin kolektif eylemiyle sosyal gruptaki diğer sığınmacı/mülteci gençlerin eğitime erişebilme yapabilirlikleri genişletilebilir. Böylece kolektif eylemde yer almayan sığınmacı/mülteci gençlerin bir sorumluluk bilinciyle kolektif yetkinliğe dahil olma ihtimalleri doğabilir (Mkwananzi & Cin, 2020: 333-335). Benzer bir şekilde, sığınmacı/mülteci derneğinin kolektif eylemiyle sosyal grubun yapabilirliklerine yönelik kazanımlar elde etmesi, farklı sosyal grupları (ırkçılık karşıtları, savaş karşıtları gibi) kolektif bir yetkinlik üretme ve eyleme geçme hususunda cesaretlendirebilir.

Sonuç olarak ekonomik, sosyal, fiziksel veya kültürel yönden çeşitli yoksunluklara sahip bireyler kamusal müzakerelerde daha az etkin olabilirler. Bireyler bu yoksunluktan kendi çabaları ile kurtulmayı deneyebilirler (hatta bazıları bu çabalarında başarılı olabilir). Buna karşın, kolektif eylem ile hareket eden bireyler ortak yoksunlukları için talep üretebilir ve kendilerini bu kolektif eylem içinde güçlendirerek çevrelerinde değişiklikler yaratabilirler (Fukuda-Parr, 2003: 309). Kolektif eylemde kolektif yetkinlikle hareket eden bireyler, yoksunlukları karşısında bireysel çabalarına kıyasla daha fazla kazanım elde ederler (Stewart, 2005: 195-199). Diğer bir deyişle kolektif eylem sayesinde kolektif yapabilirliklere erişilir ve/veya bu yapabilirlikler genişletilir.

2.4. Kolektif Yapabilirlikler

Sen'e (2002; 2004) göre iyi bir yaşam, başkalarını da gözeten değer ve hedeflerin peşinden gitme ve bunlara ulaşma özgürlüğünü içermelidir. Kolektif eylemler insanların, çocukların, yoksulların veya gelecek nesillerin dirliğini iyileştirdiği ölçüde değerlidir. Buna karşın Sen, kolektif yapabilirlik kavramı yerine bu eylemlerle elde edilen yapabilirliklere “sosyal olarak bağımlı bireysel yapabilirlikler” demektedir. Ona göre yalnızca çocuk ölümlerinin azaltılması gibi insanlığa ilişkin yapabilirliklerde kolektif yapabilirlikler (araçsal anlamda) geçerlidir (Sen, 2002: 85).

Oysa sosyal grupların ve bireylerin yapabilirlikleri arasında etkileşimli bir ilişki vardır. Kolektif yapabilirlikler bu etkileşimin bir sonucudur ve bu yapabilirlikler

sayesinde hem bireyler hem de sosyal gruplar kendileri için anlamlı bir hayatı kurgulayabilirler. Dolayısıyla kolektif yapabilirlikleri oluşturmak hem bireylerin kendi yapabilirliklerini hem de sosyal gruplarının kolektif yapabilirliklerini iyileştirir (Kabeer, 2003), çünkü tercihlere ilişkin seçenekler bireyin başkalarıyla ve başka kurumlarla etkileşimine bağlıdır (Dréze & Sen, 2002: 6).

Foster ve Handy'ye (2008) göre bireyin başkalarıyla ve başka kurumlarla kuracağı etkileşimin önemi bireysel ve kolektif yapabilirliklerin yaratılabilmesinden kaynaklanmaktadır. Örneğin, A çiftçisi mahsul ile ilgili deneyimini B çiftçisine aktarırsa ve B çiftçisi bu aktarım sayesinde mahsullerinde verimlilik görürse söz konusu yapabilirlik B çiftçisinin bireysel çabalarından değil, A çiftçisiyle olan etkileşiminden sağlanır (Foster & Handy, 2008: 367). A ve B çiftçileri mesleklerinden ötürü ortak bir sosyal grup içindedirler. Böylece iletişim kurabilir, etkileşime geçebilir ve değer verdikleri bir yaşama erişebilirler.

Ibrahim'e (2006) göre kolektif yapabilirlikler, bireye değer verdiği yaşamı elde etmesinde ve kolektif eylemlerle yeni yapabilirlikler üretmesinde yardım etmektedir (Ibrahim, 2006: 398). Kolektif eylem yoluyla yeni yapabilirliklerin üretimi Şekil 2.1'de gösterilmektedir. Bu çerçevede, yapabilirliklerin geliştirilmesi için ekonomik, beşerî ve sosyal faktörlerin belirleyici olduğu görülmektedir. Ibrahim (2006) tarafından geliştirilen ve kendi kendine yardım girişimlerinin kolektif yapabilirlikler üzerindeki etkisinin gösterildiği açıklama, kolektif yapabilirliklerin analizinde de kullanılabilir. Ibrahim'in incelediği kendi kendine yardım girişimleri, yoksul bir topluluk tarafından bireysel ve sosyal dirlikte kalıcı bir iyileşme amacıyla başlatılan gelir getirici sosyal faaliyetlerdir. Bu girişimlerde kolektif yapabilirliklerin inşa sürecinin üç ana ayağı bulunmaktadır. Bunlar; bağışlar, bireysel yapabilirlikler ve sosyal sermayelerdir. Bağışlar, yoksullar tarafından sahip olunan ve kullanılan ekonomik kaynaklardır. Bireysel yapabilirlikler ise yoksullar için anlamlı olan ve elde etmeyi arzuladıkları işlevselliklerdir. Son olarak, kolektif yapabilirliklerin inşası için sosyal sermayelerden (sosyal normlar, karşılıklı ilişkiler) yararlanılır. Bu üç temel üzerinde kolektif eylemin ve kolektif yetkinliğin şekillenmesiyle yeni kolektif yapabilirliklere ve bireysel yapabilirlikler için de yeni alternatiflere ulaşılır (Ibrahim, 2006: 398-411).

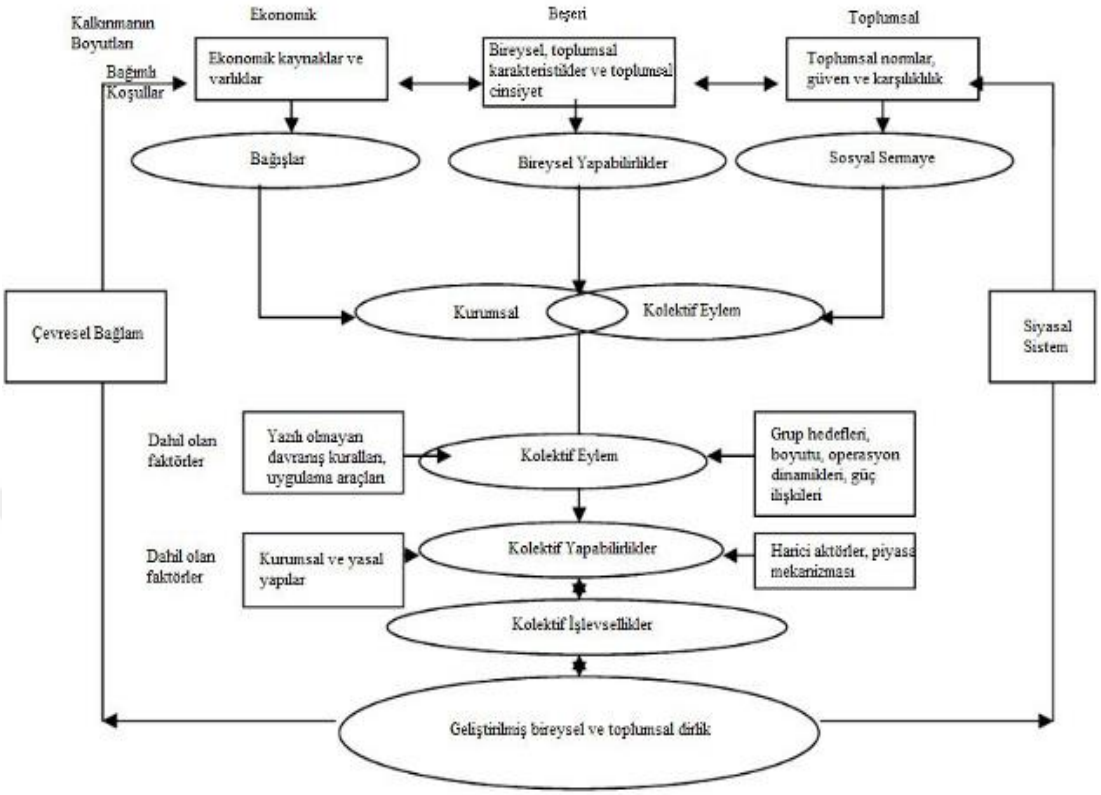

Şekil 2.1: Kolektif yapabilirlikler için Ibrahim'in Türkçeleştirilmiş analitik çerçevesi (Ibrahim, 2006: 406)

Ibrahim'e (2006; 2013) göre işlevselliklerin bireysel açıdan başarısı, ancak kolektif süreçlerle sağlanabilir, çünkü bireysel özgürlüğün varlığından önce en azından bir nebze kolektif özgürlüğün olması gerekir. Böylece bireyin tercih yapabilme özgürlüğü desteklenir. Diğer bir deyişle özgürlük her şeyden önce kolektif, ardından bireysel bir yapabilirliktir (D'Amato, 2020: 109-110) ve özgürlüğe sosyal grupların kolektif eylemleriyle erişilir. Dolayısıyla kolektif süreçlerin gerçekleştiği sosyal gruplar araçsal ve özgün yönleri ile bireysel ve kolektif yapabilirlikleri şekillendirir. Ayrıca kolektif süreçler bireylerin ve toplulukların arzu ettikleri yaşama ulaşmaları için etkin ve dönüştürücü bir rol kazanmalarını sağlarlar (Ibrahim, 2013: 4).

Rauschmayer ve diğerlerinin (2018) çalışmasıyla farklı düzeylerde kolektif eylemin kolektif yapabilirlikler üzerindeki etkileri görülmektedir. Buna göre kolektif eylemle, bireysel eylemlerden farklı olarak, bireysel eylemle gerçekleştirilemeyecek özgürlüklere olanak sağlanır. Bu imkânlarla (örneğin, kamusal müzakerelerde kolektif eylemle yer alınması) kolektif eylemlerdeki bireyler yapabilirlik kümelerini ve

yapabilirliklerini genişletebilirler. Bu potansiyelin sınırı, kolektif yetkinliğin gücüyle belirlenir.

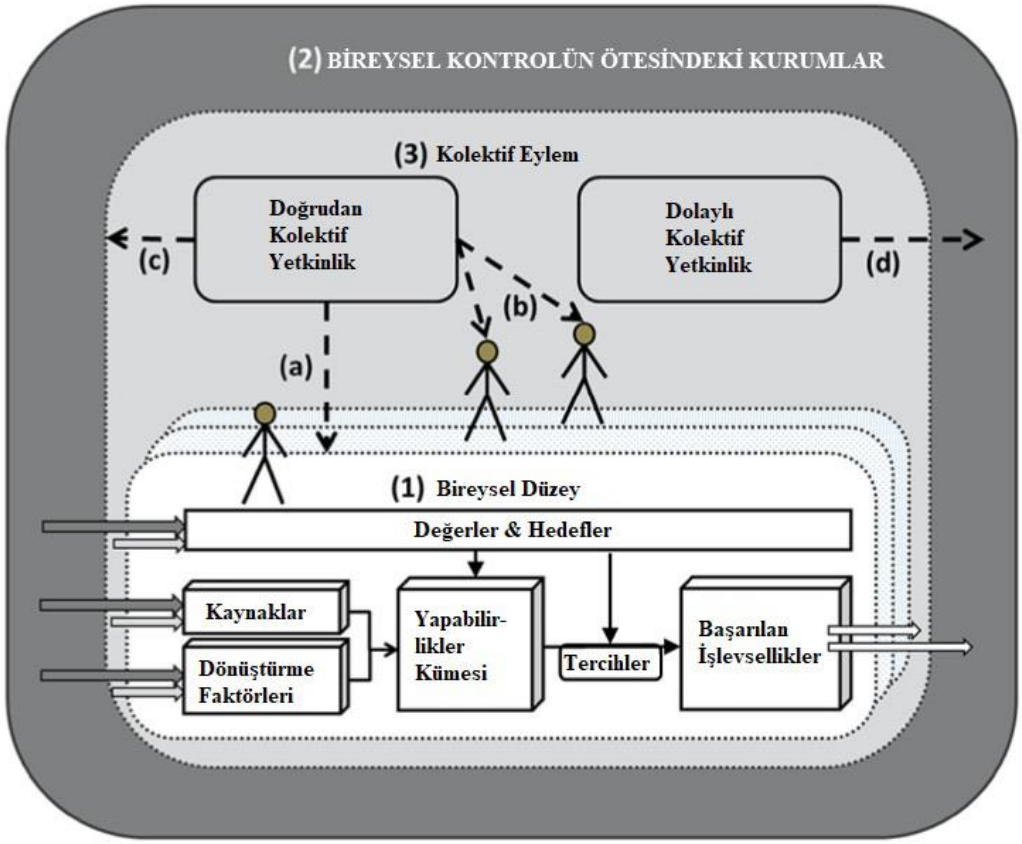

Şekil 2.2: Türkçeleştirilmiş haliyle yapabilirlikler yaklaşımının üç katmanlı açıklamasında kolektif süreçlerin rolü (Rauschmayer, v.d., 2018: 352).

Kolektif süreçlere ilişkin Şekil 2.2. şu şekilde açıklanabilir; 1) ortadaki beyaz zemin sosyal gruplar içinde gömülü olan bireysel düzeydir; 2) koyu renkli dış zemin birey tarafından değiştirilemeyecek olan kurumlardır; 3) ortadaki açık gri zemin ise kolektif eylemlerin süreçleri ve bunların sonuçlarıdır. Bireyler bu süreçlere katılarak hem doğrudan hem de dolaylı biçimlerle kolektif yetkinliğe erişebilirler. A oku, doğrudan elde edilen kolektif yetkinliktir. Burada bireyin değerleri, hedefleri, kaynakları ve dönüştürme faktörleri etkilenebilir. Örneğin bir bireyin hedeflere yönelik başarma ve çaba gösterme cesareti, kolektif eylemde artabilir. Kolektif eylem sayesinde bireyin daha önceden ulaşılmaz görünen hedeflere yönelik tercihleri genişleyebilir. B okuna göre, doğrudan kolektif yetkinlik, kolektif eylemin içinde yer alan bireylerin hedeflerini, kaynaklarını ve dönüştürme faktörlerini a okunda olduğu gibi etkileyebilir. C okunda gösterilen doğrudan kolektif yetkinlikle bireyin sosyal grupların dönüşümüne, kurumların değişimine yönelik talepleri ve eylemliliği,

kamusal müzakerelerdeki etkinliği artabilir. Böylece bireyin kurumlar dünyası üzerindeki kontrolü artabilir. D okuyla da dolaylı kolektif yetkinlik aracılığıyla kolektif eylemin dışındakilerin (bireylerin ve/veya sosyal grupların) yapabilirliklerini güçlendirebilir (Rauschmayer, v.d., 2018: 351-354).

Sonuç olarak, sosyal gruplar ne yapabilecekleri ve ne olabilecekleri yönünde etkileşime girdikleri takdirde bir kolektif yetkinlik üretebilirler. Kolektif yetkinlik, sosyal grup tarafından anlamlı görülen bir hayat amacıyla harekete, yani bir kolektif eyleme geçebilir. Sosyal grup, kolektif eylem sayesinde kamusal müzakerelere dahil olabilir. Sosyal grup kolektif yetkinlikle kamusal müzakerelerde yer alarak, bu müzakereleri kolektif yapabilirlikler ekseninde yönlendirilebilir. Kolektif yapabilirliklere erişilmesiyle de gerek kolektif yetkinliğe dahil olan bireylerin gerek de sosyal grupta yer alan, fakat kolektif yetkinliğe dahil olmayan bireylerin yapabilirlikleri de genişler.

2.5. Bölüm Sonucu

Yapabilirlikler yaklaşımında özgürlük ile kolektivite arasındaki ilişki kimi düşünürlerce özgürlüğün aleyhine bir sonuç yaratma ihtimalinden dolayı reddedilmektedir. Bu reddedişle sosyal grupların bireyin yapabilirliklerini iyileştirmedeki rolü göz ardı edilmektedir. Oysa kamusal müzakerelerde bireylerin hareket alanı sınırlıdır.

Sosyal gruplarda üretilen kolektif yetkinlik ve kolektif eylemle, bireysel ve kolektif yapabilirlikler çeşitlendirilebilir. Bu sayede bireylerin ve sosyal grupların özgürlükleri genişleyebilir. Kolektif yapabilirlikler aracılığıyla, bireyin kendi koşulları ve içinde bulunduğu sosyal grubun koşulları dönüştürülebilir. Ayrıca kamusal müzakere ortamında kolektif eylemle birey kendi talep ve ihtiyaçlarını yansıtma, bunlar aracılığıyla kolektif yetkinliğini ve bireysel yetkinliğini güçlendirme fırsatı yakalayabilir. Kolektif eylemin gücüyle karar vericiler yapabilirliklere odaklanabilir, bu bağlamda sosyal grupların dirliğini esas alarak katılımcı bir kamusal müzakere ortamının koşullarını sağlamak konusunda teşvik edilebilirler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
İYİ YÖNETİŞİM VE KATILIM

Sosyal hayat farklı özelliklere ve ihtiyaçlara sahip kurumların, kuruluşların, grupların ve bireylerin bir araya geldikleri bir mekânsal uzama sahiptir. Sosyal hayatın nasıl ve hangi önceliklere göre düzenlendiği, söz konusu birliktelikteki ilişkiler üzerinden anlaşılabilir. Güç ilişkilerinin gözetilmediği veya bireylerin ve sosyal grupların ihtiyaçlarının dikkate alınmadığı bir sosyal hayatta kamusal müzakerelerin yerini çatışmalar alır. İyi yönetişim ve katılım kavramlarıyla olası çatışmaların önüne geçilmesi amaçlanarak kamusal müzakere ortamı için ilkesel bir dayanak elde edilir.

3.1. İyi Yönetişim

Yönetmek; bir kurum veya kuruluşu yasalara veya belirli şartlara uygun biçimde idare etmek, işletmek; birini yönlendirmek veya yön vermek anlamına gelmektedir (Türk Dil Kurumu [TDK], t.y.). Toplumlar, politik, kültürel, sosyal ve ekonomik açılardan sürekli bir değişim halindedir. Dolayısıyla yönetim kavramından yönetişim kavramına doğru paradigma değişimi de bu sosyal değişim çerçevesinde gerçekleşir.

Yönetişim; minimal devlet, şirket yönetişimi, yeni kamu işletmeciliği, iyi yönetişim, sosyo-sibernetik sistemler ve kendi kendine organize olan ağbağlar gibi esnek ve farklı anlamlara sahiptir. (Rhodes, 1996'dan aktaran Okçu, 2007: 299-300). Yönetişim kavramı güncel tanımlarından farklı olarak geçmiş çağlarda da kullanılmıştır. Antik Yunan'da da kullanılan bu kavramın etimolojik kökeni Latince'de "idare etmek" anlamındadır. İngilizce "*governance*" kelimesi ise muhtemelen 12. yüzyıla dayanmaktadır. Yine muhtemel ki bu kavram Fransızca'da yer alan "*gouvernance*" kelimesinden türetilmiştir (Vymětal, 2007: 5). Türkçe'de başkalarıyla bir işi eyleme ekiyle türetilen "yönetişim", ortaklaşa gerçekleştirilen ve başkalarının dahil olduğu bir yönetim sürecini ifade etmek için kullanılmaktadır. Diğer taraftan kavramın kullanımında kamu yönetimi ve işletme disiplinlerinin yazını birbirinden ayrışmaktadır. Kamu yönetimi yazınında yönetişim, yönetimin kamu hizmetlerinin asıl muhataplarınca iş birliği içinde paylaşılması anlamına gelmektedir (Fidan, 2011: 6).

Yönetişim, 1970'lerde geleneksel kalkınma modellerinin başarısızlıkları ve küresel ekonomik krizin ardından 1980'lerin ve 1990'ların entelektüel tartışmaları sonucunda kalkınma çevrelerinde ve kamu politikası yazınında "yönetim" kavramına alternatif olarak öne çıkmıştır (Weiss, 2000: 795). İlk kez Dünya Bankası'nın (DB) 1989 tarihli "*Sub-Saharan Africa: From Crisis to Sustainable Growth*" isimli raporunda kullanılan yönetişim kavramı, kamu kurumlarının dönüşümünün, özelleştirilmesinin ve çok aktörlü yönetim süreçlerinin de dayanağı olarak lanse edilmiştir. Bu kavramsal değişim aynı zamanda dönemin ekonomi politiğindeki değişimi/dönüşümü de yansıtmıştır. Söz konusu dönüşüm, özel sektör girişimleri ile piyasaların uyum içinde olduğu, verimli kamu hizmetlerine, hesap verebilirliğe ve hükümetler ile yönetilenler arasındaki dengeye dayandırılmıştır (World Bank [WB], 1989: xii). Nihayetinde yönetişim güçlü bir hesap verebilirlik, açık bir kamusal müzakere, özel sektörün ve sivil toplumun dahil olduğu siyasi bir yenilenme olarak sunulmuştur (WB, 1989: 6). Türkçe'ye "yönetişim" olarak giren kavram, Dünya Bankası'nın da raporlarıyla uyumlu bir şekilde çok aktörlü ve hesap verebilir bir yönetim olarak tanımlanmıştır.

1980'lerden itibaren başlayan değişimin başlıca sebepleri; 1) küreselleşme-yerelleşme; 2) siyasi katılım; 3) yeni orta sınıflar ve yeni sosyal hareketler; 4) vatandaşlığın yeni tanımı olmuştur. Çok yönlü bir etkileşim ve değişim süreci olan küreselleşmenin; finansallaşma, sermaye hareketliliği, bilgi dolaşımı gibi unsurları bulunmaktadır. Yerelleşme ise bireylerin ve yerelin ihtiyaçlarına odaklanılması, bu doğrultuda yerel yönetimlerin ön plana çıkmasıdır. Siyasi katılım ise, siyasi partilerin dışında, politik kararlara bireylerin ve farklı yapıların dahil olmasıdır. Yeni orta sınıflar ve yeni sosyal hareketlerle haklara duyarlı bireylerin sayısındaki artış ve sosyal hareketler aracılığıyla oy verme faaliyetlerinin ötesine geçen bir siyasi katılım kastedilmektedir. Son olarak vatandaşlığın yeni tanımıyla vatandaşların yönetim süreçlerinde bir paydaş, çoğu zaman da bir müşteri olarak görülmesi söz konusudur. Yönetişim başlığı altındaki bu değişimlerin temelinde kamu yönetiminin kaliteli, etkin, katılımcı, hesap veren ve saydam bir nitelik kazanacağı inancı bulunmaktadır (Toksöz, 2008: 13-16).

Yönetişimin avantajları üzerinde yazında genel bir uyum görülmekle birlikte bu kavramın uygulanmasında birtakım belirsizlikler ve zorluklar bulunmaktadır. Bu

belirsizlikler sebebiyle yönetişim kavramının hem her şeyi tanımlayan hem de hiçbir şeyi tanımlamayan bir nitelikte olduğu ileri sürülmektedir (Vymětal, 2007: 5).

İyi yönetişim ilkeleri günümüz koşullarında en azından söylem düzeyinde kabul edilmektedir. Aynı ilkelerin uygulama düzeyinde ise ne ölçüde gerçekleşip gerçekleşmediği belirsizdir. Bu sebeple kavram ilgili yazında; içinin boş olduğu, hak taleplerinin bu çerçevede önemsizleştirildiği, özel sektörün ilgi alanında yer aldığı, gelişmiş ve bireyselleşmiş toplumlarda gerçekleşebileceği ve sahte bir demokrasi illüzyonuna sebep olduğu yönünde eleştirilmektedir (Emre, 2002'den aktaran Özer, 2006: 87; Grindle, 2017: 18-19).

Yazındaki olumlu ve olumsuz eleştirilere karşın bu araştırma kapsamında yönetişim insan hakları boyutuyla yer almaktadır. Zira, küresel, ulusal veya yerel düzeylerde ortaya çıkabilen, çok yönlü bir karar verme süreci olan yönetişim aynı zamanda bir insan hakları rejimidir.

İnsan hakları rejimi olarak yönetişimle bireylerin ve sosyal grupların karar alma süreçlerine katılımı, kurumsal yapıların şeffaf, erişilebilir ve hesap verebilir hale gelmesi kastedilmektedir. Böylece birey ve/veya sosyal grubun, kamu politikalarının tasarım ve uygulama süreçlerinde bir aktör olarak yer alabileceği savunulmaktadır. Dolayısıyla bu süreçlerde hiç kimsenin cinsiyet, ırk, sosyal statü, etnik köken, yaş, dini veya siyasi görüş temelinde ayrımcılığa uğramaması veya karar alma sürecinden dışlanmaması gerekmektedir (Mihr, 2014: 56-68).

3.2. Katılımın Tanımı ve Katılımcılık

Katılıma ilişkin farklı tanımlar mevcuttur. Bu farklar, katılımın nasıl bir çerçevede tanımlandığına göre şekillenir. Nitekim katılım idealist, insani, eşitlikçi veya etkinlik artırıcı, katılımcılar arasında güveni tesis edici, kalkınmada faydalanılan bir eylem olarak tanımlanabilir (Oakley, 1991). Örneğin, DB tarafından 1996 yılında yayımlanan "The World Bank Participation Sourcebook" isimli çalışmada katılım, paydaşların kalkınma girişimlerini, bu girişim süreçlerindeki kararları ve kaynaklar üzerindeki kontrolü etkilediği bir süreç (WB, 1996: xi) olarak tanımlanırken, Brett (2003) tarafından katılım, bireyler arasında ortaklığın geliştiği, sorunların tartışıldığı, ihtiyaçların belirlendiği, kaynakların harekete geçirildiği ve kararın kendilerince verildiği bireysel ve kolektif eylemleri planlamak, yönetmek, kontrol etmek ve değerlendirmek için sorumluluk üstlendikleri bir süreç olarak tanımlanmaktadır.

Dolayısıyla farklı yaklaşımları da kapsayabilecek bir katılım tanımı gerekmektedir. Buna göre katılım, insanların kaygılarının, ihtiyaçlarının, çıkarlarının ve değerlerinin kamusal konular ve sorunlarla ilgili kararlara, politikalara, eylemlere ve tartışmalara dahil edildiği faaliyetlerin tamamını kapsayan şemsiye bir terimdir (Nabatchi & Leighninger, 2015: 14). Bu tanım, katılımın araçsal ve amaçsal boyutlarını içermektedir.

Bir araç olarak katılım, belirli hedeflere ulaşmanın aracıdır. Hükümetler ve/veya kamu kurumları araç olarak katılım sayesinde uygulamak istedikleri projelerde başarılı sonuçları elde edebilirler. Böylesi bir katılım eylemi kapsamında kısa süreli bir dönemde hedef nüfus harekete geçirilir, görevler tamamlandığı takdirde katılım nihai sonucuna ulaşır. Amaç olarak katılımda ise katılım, daha çok demokratikleşme ve güçlendirme sağlayan bir süreç olarak kurgulanmaktadır. Bu bağlamda katılım, insanların kalkınma faaliyetlerinde artan bir rol oynamalarını sağlayan aktif ve dinamik bir biçimdir (Crooker 2007; Oakley, 1991).

Güçlendirme sağlayan bir süreç olarak katılım, bireylerin ve/veya sosyal grupların yetkinliklerini kamusal müzakerelere yansıtabilmeleri için bir olanaktır (Frediani, Clark & Bigger, 2019: 4). Katılımın bu olanağı UNDP gibi uluslararası örgütlerin raporlarında ve insani gelişmeye yönelik çeşitli çalışmalarda da yer almaktadır. Söz konusu raporlarda kalkınma ve katılım ilişkisi birbirini güçlendiren bir bağlamdadır. Buna göre, kalkınmayla tüm bireylere adil bir şekilde fayda sağlanmalı ve bu süreç bireylerin katılımına dayanmalıdır (United Nations Development Programme [UNDP], 2004: 127). Bu bağlamın gerçekleşmesi için katılım mekanizmaları demokratikleştirilmeli ve çoğulcu bir niteliğe sahip olmalıdır (Frediani, Clark & Biggeri, 2019: 106). Demokratik ve çoğulcu katılım için birey ve sosyal grup gönüllü katılım göstermeli, bu eylemleriyle anlamlı gördükleri bir hayata erişebilmelidirler. Böylesi bir katılımla gerek kalkınmaya gerek siyasete gerek de demokratik bir topluma katkı sağlanır (Drydyk, 2005) ve bu sayede politika tasarım ve uygulama süreçlerini bireylere ve sosyal gruplara yaklaştıran geçerli ve dönüştürücü bir eylem gerçekleşir (Su, 2017: 68). Dolayısıyla katılımda bireyin ve sosyal grubun yaşayabileceği olası adaletsizliklere (katılımda yer alamamak, katılım konusuna dair bilgi sahibi olmamak gibi) dikkat edilmelidir. Aksi halde eşitsizlikler derinleşebilir veya katılım, bir zorbalık aracı olarak kullanılabilir.

Katılımın bir zorbalık aracı olarak kullanılması, bireylerin ve sosyal grupların güçlendirilmesi yerine mevcut kurumların hedefleri için dayatılan bir eylemdir (Cooke & Kothari, 2001: 13-14). Bu kapsamda kamusal müzakerelerde bireylerin ve/veya sosyal grupların karşılaşabilecekleri olası manipülasyonlar (Mosse, 1994: 518) ortaya çıkar. Örneğin, şeklen katılımın gerçekleştiği bir kamusal müzakere ortamında bireyler ve sosyal gruplar gerek bilgi eksikliği gerek asimetrik güç ilişkileri sebebiyle katılımın dışsal bir etkisi olmamasına rağmen yer alabilir, yer almak zorunda kalabilirler. Dolayısıyla katılımcı mekanizmalar olarak sunulan her yapı ve eyleme eleştirel bir gözle bakılmalıdır, aksi takdirde katılımcı söylemlerle işletilen mekanizmaların kendiliğinden katılımcılığı sağlayacaklarına dair nostaljik bir iyi niyetten öteye geçilmesi mümkün olmaz (Miessen, 2010: 41-42). Bu kapsamda katılımın çatışma olarak mı, yoksa iş birliği olarak mı gerçekleştiği belirleyicidir. Gerçek anlamıyla bir katılım eylemi, farklı görüşlerin karşı karşıya geldiği müzakere ortamında mümkündür. Bunun tam tersi olacak şekilde, müzakerenin başında bir mutabakatın olduğu, katılım süreçlerinin kimseyi veya hiçbir kararı değiştirmediği durumlar söz konusu nostaljinin ve zorbalığın somut bir sonucudur (Miessen, 2010: 91-104)

Kamusal müzakerelerde bireysel ve kolektif yetkinliklerin varlığı, katılımı bir dayatmanın izdüşümü olmaktan çıkarır. Böylece yetkinlikler üzerinden kurgulanan bir katılım demokratik bir ihtiyaç ya da zorunluluk olmaktan ziyade bireyin ve/veya sosyal grubun yapabilirliklerini gerçekleştirmesinin bir ön koşulu haline gelir (Martinez-Vargas, 2022: 8). Dolayısıyla katılıma dair yapabilirlikler eksenindeki bir çözümleme mevcut katılım mekanizmalarına eleştirel bir bakış açısı sunmaktadır.

3.3. Katılım ve Yapabilirlikler: Kolektif Katılım Yapabilirliği

Değer verilen ve anlamlı görülen şeyler için harekete geçmek genellikle kolektif bir eylem gerektirdiği için katılım, anlamlı bir yaşamın tanımlanmasında ve koşulların analiz edilerek sorunların çözümü için eyleme geçilmesinde kolektif yapabilirliklerle ilişkilidir (Frediani, Peris & Boni, 2019: 115-116). Dolayısıyla tüm katılım süreçlerinde güç ilişkileri ve katılım engelleri göz önünde bulundurulmalıdır. Böylece katılım, statükoyu koruyan bir eylem olmak yerine katılımcıları güçlendiren, tercih özgürlüğü ve kamusal müzakere için gerekli koşulları sağlayan bir eylem haline gelir (Hammock, 2019: 41; Schischka, 2019: 306) ve katılımcılar ihtiyaçlarını,

beklentilerini, itirazlarını ve özlemlerini katılım süreçlerinde ortaya koyarak yapabilirliklerini geliştirebilirler (Frediani, 2015: 123-125; Sen, 2004).

Birey ve sosyal gruplar, kamusal müzakereye katılımları sayesinde kendi kaderlerini tayin edebilirler. Ancak kamusal müzakereye katılmanın neden katılımcıların çıkarına olduğu ve katılım vasıtasıyla neler üzerinde etki edebileceği katılımcılara aktarılmalıdır (Baltz, 2022: 57-58). Bu bilgiye sahip olarak bireyler ve sosyal gruplar, kendi yetkinliklerini eyleme dökebilir, potansiyellerini gerçekleştirebilir ve katılım yapabilirliğine erişebilirler (Boni & Frediani, 2021: 478). Aksi halde katılımcılar sosyal, ekonomik, kültürel koşullar, farklı yaptırım korkuları veya bilgi eksikliği sebebiyle potansiyellerine erişmekten mahrum kalabilirler.

Örneğin, bir kalkınma projesi kapsamında yerel inisiyatifler için katılım imkânları sağlanmalı, bu konuda eyleme geçilmeli, muhatapların anlayacakları dilde ve erişebildikleri ortamlarda bilgi verilmelidir. Bunun gerçekleşmediği durumlarda, katılımcılar müzakere becerilerinden mahrum kalırlar ve kendileri için anlamlı talepleri iletemezler (Deneulin, 2009: 199-202). Dolayısıyla yapabilirliklere elverişli müzakereler olarak katılımcı kamusal müzakereler anlaşılmalıdır.

Katılımcı bir kamusal müzakere yapabilirlikler yaklaşımının hedefledikleriyle dört noktada kesişmektedir. Bunlardan ilki, katılımın insanların beklentileri ile örtüşmesidir. Buna göre katılımcı bir kamusal müzakere, bireylerin ve/veya sosyal grupların katılımlarını güçlendirirken aynı zamanda anlam verdikleri şeylere ulaşmalarını da mümkün hale getirmektedir. İkincisi, karar verilenin odağına ilişkindir. Katılımcı bir kamusal müzakerede odak, kimin karar verdiğinden neyin karar verildiğine ve bu kararın katılımcıyı özgürleştirip özgürleştirmediğine doğru değişmektedir. Üçüncüsü, katılım sayesinde bireylerin, en iyi seçime sahip olamasalar bile daha kötü seçimlerden kaçınabilmelerinin mümkün hale gelmesidir. Sonuncusu ise katılım aracılığıyla bireylerin ve sosyal grupların kendi kararlarına yönelik ilişki ve nedenleri tartışabilecekleri bir müzakere ortamına erişebilmelerinin mümkün hale gelmesidir (Alkire, 2002).

Sosyal grupla karşılaştırıldığı zaman bireyin, katılımcı olsalar dahi kamusal müzakerelere erişimi; ekonomik, kültürel, fiziksel veya sosyal koşullar ve bireyin tek başına olması nedeniyle sınırlıdır. Söz konusu sınırlılığı aşmak isteyen birey, benzer taleplere sahip sosyal gruplarla veya bireylerle etkileşime girebilir. Birey bu

etkileşimiyle kendisini bir topluluğa ait hissedebilir ve kolektif eylemde bulunabilir (Frediani, Peris & Boni, 2019: 112; Häikiö, 2012: 422). Bireyler kolektif eylemle ortak talepler çerçevesinde kamusal müzakerede yer alabilirler. Kolektif eylemle taleplerin yapabilirliklere dönüşmesi sağlanabilir. Bu şekilde geliştirilen yapabilirlikler gerek sosyal gruplar gerek de birey için kolektif niteliktedirler (Murphy, 2014: 323-324), çünkü kolektif katılım içinde üretilirler. Tüm bu sürecin yapabilirlikleri desteklemesi, kamusal müzakerelerin aynı zamanda kolektif katılım yapabilirliği açısından ne ölçüde özgür bir ortam olup olmadığına bağlıdır.

Kolektif katılım yapabilirliği yönünden bireylerin ve sosyal grupların özgürlüğü katılımcı müzakere ortamının demokratik niteliğini güçlendirir (Frediani, 2015: 132; Drydyk, 2021; Hammock, 2019: 39), çünkü bu sayede daha çok birey ve sosyal grup tercihler yönünden özgürleşebilir. Diğer taraftan, kamusal müzakerenin kolektif katılım yapabilirliğine ne ölçüde elverişli olduğunu anlamak için müzakeredeki aktörlerin rolleri ve müzakerelerin düzeyi de incelenmelidir. Örneğin, kamusal müzakereye sosyal ve kurumsal düzenlemeler için bir fırsat olarak bakan karar vericiler ve politika uygulayıcıları daha fazla bireye ve sosyal gruba hitap eden ve onların katılımıyla zenginleşen uygulamaları teşvik edebilirler (Hammock, 2019: 40). Bu uygulamalar küresel, ulusal veya yerel düzeylerde meydana gelebilir. Her düzeyde kolektif katılım yapabilirliği için farklı bir kolektif eylem süreci gerekir. Küresel ve ulusal düzeylerde bireyin katılımı son derece sınırlıyken yerel düzeyde katılım diğer düzeylere göre daha olasıdır. Dolayısıyla kolektif katılım yapabilirliğine yönelik bir değerlendirmede uygulamaların düzeyleri de dikkate alınmalıdır.

3.4. Katılımın Süreçleri ve Düzeyleri

Katılım süreçleri karar alma eyleminin tartışmaya açılmasıdır (Lukensmeyer & Jacobson, 2013'ten aktaran Uçar Kocaoğlu, 2017). Örneğin, yerel bütçenin hazırlanmasına ekonomik katılım gösterenler bu süreçlerde yaşadıkları yerelin politik önceliklerini de tartışmaya açarlar. Bu çerçevede katılımın süreçleri dört başlık altında incelenmelidir. Bunlar; 1) katılımcıların kapsamı ve seçimi; 2) katılımcıların birbirleriyle ve karar vericilerle iletişimi; 3) katılımcılara bilgi sağlama; 4) katılımın karar verme sürecindeki etki düzeyidir. Katılımcıların kapsamı ve seçimi ile katılımcılar belirlenir. Seçim beş şekilde yapılabilir. İlk seçim yöntemi olan gönüllülerin katılımı, katılımda temsiliyet sorununu ortaya çıkarabilir, çünkü kimin gönüllü olmaya muktedir olduğu bireyin koşullarıyla ilgilidir. İkinci seçim katılımcıların

belirli niteliklere göre seçilmesi/oluşturulmasıdır. Bununla ilk seçim yöntemindeki dezavantajlar giderilebilir. Üçüncü seçim yöntemi de rastgele seçimdir, fakat bu yöntemde kırılganlıkların ve küçük grupların dışlanma ihtimali vardır. Dördüncü seçim yöntemi, çıkar gruplarını bir araya getirmektir. Bu çıkar, söz konusu katılımda odaklanılan kamusal konulara ilgi veya menfaat olabilir. Son yöntem de mikro sorunlara odaklanılan tartışmalarda küçük grupların bir araya getirilmesidir. Bu yöntemler katılım mekanizmasında hedeflenen amaca göre tercih edilebilir. Katılımcıların birbirleri ve karar vericilerle iletişimi ise iki yönlü bir iletişim için uygun müzakere koşullarının varlığında gerçekleşir. Katılımdan beklentiye, yani katılımcıların geribildirimlerinin alınıp alınmama tercihine göre iletişimin yönü tek taraflı veya iki taraflı olabilir. Katılımcılara bilgi sağlamak, katılım süreçlerinin işlevsel olması için katılımcıların yeterli bilgiye erişebilir olmalarıdır. Tasarımın son aşamasında da katılımın kararları etkileme düzeyi yer alır. Bu aşama, katılıma ilişkin eleştirilerin test edildiği aşamadır (Uçar Kocaoğlu, 2017: 47-55).

Katılım süreçleriyle ortak bir sosyal hayat oluşturulabilir. Bunun için katılım bireylerin günlük yaşamı, yönetişim ve politika oluşturma, demokrasiye katkı sağlama yönleriyle incelenmelidir. Bireyin günlük yaşama katılımı, günlük hayatta özgürce varlığını gösterebilmesidir. Yönetişim ve politika oluşturma; katılımın politika tasarım süreçlerinde gerçekleşmesi ve yönetme eylemine katılımdır. Politika oluşturma yönüyle katılım sayesinde demokratik meşruiyet desteklenebilir, çoğulcu bir yaşam meydana getirilebilir (de Graaf, van Hulst & Michels, 2015: 44-48).

Tüm bu yönleriyle katılım süreçlerinde bireyler ve sosyal gruplar, potansiyellerini gerçekleştirecek koşullara yönelebilirler. Diğer taraftan, katılım süreçlerinin gerçekleşme düzeyleri, yani katılımın küresel, ulusal veya yerel düzeyden hangisinde gerçekleştiği de bireylerin ve sosyal grupların katılımını belirleyen bir diğer unsur olur. Örneğin, iklim değişikliği, gıda, terör gibi küresel konular için demokratik bir katılımın gerçekleşeceği küresel bir hükümet veya mekanizma halihazırda mevcut değildir. Küresel örgütlerin katılım mekanizmalarıysa küresel demokrasi açısından yetersiz düzeydedir, çünkü bu katılım mekanizmalarında yer almak için (çoğu zaman karar alma süreçlerinde değil, yalnızca danışılan bir konumda) uluslararası STK olmak veya belirli bir tüzel kişilik gereklidir.

Bireyler ve sosyal gruplar için küresel düzeydeki katılımın benzer zorlukları ulusal düzeyde de görülmektedir. Buna karşın ulusal düzeyde katılım imkânları küresel düzeydeki katılım imkânlarından daha geniştir. Örneğin, ulusal düzeydeki STK'ler ulusal karar alma mekanizmalarına küresel karar alma mekanizmalarından daha kolay erişebilirler, yasama organındaki siyasi partileri sık sık ziyaret edebilir veya seçim dönemlerinde kampanyalar organize edebilirler. Benzer şekilde, bir ülkenin vatandaşları belirli aralıklarla seçime gidebilir ve ulusal düzeyde katılım gösterebilirler. Bu durum küresel düzeyde mümkün değildir. Dolayısıyla ulusal düzeyde, küresel düzeye göre daha fazla katılım imkânı vardır, fakat gündelik yaşama müdahale bağlamında ulusal katılımın da sınırlılıkları bulunmaktadır. Bunlar, değişen koşullar karşısında ulusal katılımın yavaş işlemesi, farklılıkların ve ihtiyaçların ulusal katılım süreçlerinde göz ardı edilmesi gibi sınırlılıklardır. Bu çerçevede yerel katılım düzeyinde gündelik yaşama dahil olunabilir ve böylece gündelik yaşamın dinamizmi içinde birey ve sosyal gruplar kamu politikalarına ulusal ve küresel düzeyden daha fazla etki edebilirler.

3.5. Yerel Katılım

Yerel katılım, bireylerin ve sosyal grupların günlük yaşama ilişkin deneyimleri ve bu yaşama müdahaleleridir. Bu deneyim çevreye ve sosyal hayata katılımla şekillenir. Örneğin, bireyin kentteki sosyal ilişkilere dahil olması veya sosyal grubun kent yaşamına yönelik bir eylemi gerçekleştirmesi yerel katılımdır. Birey ve sosyal grubun çevresiyle etkileşimi yerel katılım için gerekli olan politik niteliği kazandırır. Politik nitelik sayesinde bireyler ve sosyal gruplar kendi yaşamları üzerinde kontrol sağlayabilirler. Diğer taraftan yerel katılımın katılımcıları protesto veya gönüllü faaliyetlerle de deneyimlerini somutlaştırabilirler (de Graaf, van Hulst & Michels, 2015: 45).

Yerel katılımın; kamuoyu yoklamaları, anketler, odak grupları, topluluk panelleri, kamuya açık tartışmalar, forumlar, yurttaş jürileri, yuvarlak masa toplantıları, oturumlar gibi farklı çeşitleri bulunmaktadır (Häikiö, 2012: 415). Yereldeki bu faaliyetlerle küresel ölçekte politikalara da etki edilebilir ve küresel düzeyde iş birlikleri de gündeme gelebilir (Foster & Swiney, 2021: 368-370). Örneğin, iklim değişikliğine yönelik yerelde başlatılan bir eylem küresel politikaları etkileyecek bir gündemin oluşmasına veya yerel katılımcılığı teşvik eden bir politika farklı coğrafyalarda benzeri uygulamalara (Human Rights Cities Network [HRCN],

t.y.) önayak olabilir. Dolayısıyla yerel, demokrasi için bir eğitim alanıdır (McDonnell, 2020) ve yerel katılım bu eğitim alanında farklı aktörlerin deneyimleriyle oluşmaktadır.

Bireyler ve sosyal gruplar gündelik hayatın dönüşümü için yerel katılımda küresel katılıma göre daha fazla müdahale kapasitesine sahiplerdir (Clark, Biggeri & Frediani, 2019: 393-394). Yerel katılımın SKA'lar gibi küresel politika belgelerinde yer almasının önemli bir nedeni de budur, çünkü küresel kalkınmada yereldeki kamuoyunun farkındalığı ve katılımı gerekir (Meschede & Mainka, 2020: 1-2).

Yerel katılımda birer aktör olarak yer alan bireylerin ve sosyal grupların taleplerinin asıl muhattabı yerel yönetimlerdir. Zira, eşitsizliklerin gündelik hayatta izdüşümü çoğunlukla yerel yönetim faaliyetleri ve sınırları içinde yer almakta, ayrıca yerel yönetimlerce tasarlanan ve uygulanan kamu politikalarının konusu olmaktadır (Günlük-Şenesen, v.d., 2017; Günlük-Şenesen, v.d., 2021; Yücel, 2022). Bireyler ve sosyal gruplar yerel yönetimlerle gündelik hayatları içinde yaşam standartlarını etkileyen konularda doğrudan temas içindedirler. Bu temasın nasıl sonuçlar doğuracağı ve ne ölçüde katılımcı olup olamayacakları yerel yönetimlerdeki karar vericilerin tutum ve davranışları, yerel yönetimlerin kurumsal, ekonomik ve yönetsel kapasite veya nüfus büyüklüğü gibi değişkenlerine bağlıdır (van Houwelingen, 2017: 408-410). Yerel yönetimlerin bu değişkenler açısından dezavantajlı konumda olması katılım bağlamında bireyler ve sosyal gruplar için bir yabancılaşma yaratmaktadır (McDonnell, 2020: 331-333). Böylesi bir yabancılaşma, bireylerin ve sosyal grupların yerel katılıma karşı ilgisiz olmalarına ve katılımı tercih etmemelerine sebep olabilmektedir. Dolayısıyla katılım süreçlerinde sınırlı sayıda aktörün varlığı, bu süreçlerde kolektif yapabilirlikleri genişletme bağlamında da bir sınırlılığa sebep olabilmektedir.

3.6. Yerel Katılımın Aktörleri

Bireyler, kurumları temsilen politika uygulayıcıları ve sosyal gruplar katılımın aktörleri arasında yer almaktadır. Bu aktörler, faaliyetlerini zaman zaman küresel, ulusal ve yerel düzey gibi farklı düzeylerde gerçekleştirirken, bazen de benzer düzeylerde yer alabilirler. Örneğin, faaliyetlerini yerel düzeyde gerçekleştiren bir STK, yarattığı kamuoyu ve eylemlilikle küresel politikaları etkileyebilir. BM gibi uluslararası bir örgüt de yerel politikalardaki aktörlere teknik, yönetsel, finansal

katkılar sunabilir ve aktörler arasındaki iş birliklerini geliştirebilir (Clark, Biggeri & Frediani, 2019: 391). Küresel siyaset açısından çeperlerdeki topluluklar dahi bu iş birlikleriyle küresel ağların birer aktörü olabilirler (Sassen, 2004: 649-650). Böylece yerel katılımın aktörleri gerek yerel gerek ulusal gerek de küresel düzeydeki kamusal müzakerelerde yer alabilir ve politika süreçlerine etki edebilirler. Bununla bireyin ve/veya sosyal grubun yerel politika süreçlerine katılımı, katılım kavramını somutlaştırmaya yönelik ilk eylemi, ulusal ve küresel katılım süreçlerinin ilk basamağı olmaktadır. Dolayısıyla yerel katılımda aktörlerin nasıl yer aldığı veya alamadığı tüm düzeylerdeki katılım açısından önemlidir.

Yerel politika süreçleri içinde farklı aktörler olmakla beraber iki aktör bu süreçlerin katılıma elverişliliği üzerinde belirleyicidir. Bunlardan ilki kırılgan gruplar, ikincisi de politika uygulayıcılarıdır. İlk olarak, kırılgan grupların yerel düzeyde aktör olarak politika süreçlerine dahil olup olmadığı incelenmelidir. Böylece yerel katılımın en kırılgan olanların yapabilirliklerini iyileştirmek için kullanılıp kullanılmadığı anlaşılabilir. İkinci olarak, politika uygulayıcılarının yerel katılımdaki konumları, bunun yanı sıra katılıma yönelik tutum ve davranışları değerlendirilmelidir. Bu sayede de yerel katılımın nasıl bir yaklaşımla inşa edildiği anlaşılabilir.

3.6.1. Kırılgan Gruplar

Kırılganlık kavramı, yazındaki ilk çalışmalarda fiziksel zarar görebilirlik olarak yer alsa da günümüzde daha geniş bir anlama sahiptir. (Forbes-Mewett & Nguyen-Trung, 2019: 5-6). Geniş anlamıyla kırılganlık; ekonomik, sosyal, psikolojik, fiziksel, kültürel faktörlerdeki farklılıklar sebebiyle bireylerin yaşadıkları yoksunluklar, mağduriyetler, savunmasızlıklar ve dezavantajlardır. Diğer bir deyişle kırılgan bireyler, fiziksel, psikolojik veya sosyal risk altındaki bireylerdir (Aday, 1994: 487).

Kırılgan bireylerin risk deneyimleri iki yönlüdür. Bunlardan ilki, bireyin kendi içsel deneyimi, ikincisi de kırılgan grup deneyimidir. Bireyin kırılganlık düzeyi, bu deneyimlerin etkisiyle şekillenir (de Chesnay, 2020: 3-4). Bu deneyimler, bireyin veya kırılgan grubun yaşam koşullarının iyi veya kötü olmasına bağlıdır. Örneğin, fiziksel engelli bir bireyin kırılganlık düzeyi yaşına, cinsiyetine, cinsel yönelimine, aidiyetine, ekonomik gelirine, bu değişkenler dahilindeki yaşam koşullarına (Kuran, v.d. 2020: 2-3; Mechanic & Tanner, 2007; Nifosi-Sutton, 2017: 4-5) bağlı olarak artabilir veya azalabilir.

Sağlık riskleri altında olanlar, ekonomik sıkıntılar çekenler, engelliler, evsizler, mülteciler/sığınmacılar, LGBTİ bireyler, kadınlar, çocuklar, yaşlılar veya azınlıklar, sahip oldukları risklere göre aynı anda bir veya birden çok kırılganlığı deneyimleyebilirler. Ayrıca bir kırılganlık başka bir kırılganlığın riskini artırabilir. Örneğin, fiziksel engelli, sığınmacı bir kadın gerek engelli olması gerek sığınmacı olması gerek de kadın olması sebebiyle farklı ve katmanlı kırılganlıklara sahip olabilir. Bireylerin aynı anda birden çok kırılganlığa sahip olmasına çoklu kırılganlık adı verilmektedir (Wolff & de-Shalit, 2007).

Çoklu kırılganlıkların riskleri de sosyal ilişkiler içinde ve sonucunda artabilir niteliktedir (Forbes-Mewett & Nguyen-Trung, 2019). Kamu politikalarıyla sosyal ilişkilere müdahale edilebilir ve kırılganlığın riskleri azaltılabilir (Wolff & de Shalit, 2007: 131-132). Bu hedefi gerçekleştirmek için katılımcı süreçlere dayalı kamu politikaları oluşturulmalıdır. Böylece kırılgan gruplar, yetkinliklerini güçlendirebilir (Frediani, Peris & Boni, 2019), kamusal müzakereleri kendi yapabilirlikleri odağında yönlendirebilir, yapabilirlik taleplerini kamu politikalarına yansıtabilir (Alkire, 2005, 2009; Fennell, 2019: 129; Frediani, Peris & Boni, 2019: 109-111), politika süreçleriyle somutlaştırılabilir, görünür hale gelir ve kırılganlıklarını azaltabilirler (Venkatapuram, 2020: 284).

Kırılganlığın somutlaştırılmasıyla kolektif eylemin koşulları kolaylaşabilir ve kırılgan grupların yapabilirliklerini geliştirmek üzere kavramsal bir zemin elde edilir (Evans, 2002). Örneğin, kamu binalarının tasarım standartları 65 yaş üstü bireylerin kolektif yetkinliğini yansıtan bir sosyal grubun talepleri ile belirlenebilir. Sosyal grup, kolektif yetkinliği ile binalarda asansörlerin olması, sağlık görevlilerinin bulunması gibi taleplerini kamusal müzakerede sunabilir. Bu sayede kırılganlığın somut nedenleri, kamu politikasında talepler şeklinde ifade edilir ve kamu binalarında 65 yaş üstü bireyler için erişilebilirlik şartı sağlanabilir. Sonuç olarak, kolektif yetkinlikte yer almayan 65 yaş üstü bireyler dahi sosyal grubun üyesi olarak kırılganlıkların somutlaştırılmasından faydalanabilir ve yapabilirlikleri bağlamında özgürleşebilirler. Başka bir ifadeyle, kırılgan grup içinde bulunan bireyler, sosyal grup içindeki diğer bireylerle benzer kırılganlıklarını tek başlarına gerçekleştirecekleri eylemlere göre daha az çaba harcayarak azaltabilir ve yapabilirliklerini genişletebilirler.

Kırılgan grupların kendilerini ifade edebildikleri süreçler, en kırılgan durumda olanlara odaklanılan, kapsayıcı ve statükonun ortadan kaldırıldığı süreçlerdir

(Hammock, 2019: 41; Michels & de Graaf, 2010: 488-489) Ancak, kırılgan grupların bu süreçlere katılımı, süreçlerin kapsamı tarafından olumsuz etkilenebilir. Örneğin, kırılgan bireyler farklı coğrafyalarda bulunmalarına rağmen aynı sosyal grup içinde yer alabilirler, fakat küresel politikalara etki etme kapasiteleri sınırlı olabilir (Frediani, Clark & Biggeri, 2019: 8). Bu durum, iletişim ve etkileşim gibi faktörler nedeniyle küresel düzeyde kolektif yetkinlik oluşturmanın yerel politika süreçlerine göre daha zor olmasından kaynaklanır. Oysa kırılgan gruplar, yerel politika süreçlerinde bu sınırları aşabilirler (United Nations Human Settlements Programme [UN Habitat], 2020: xxviii). Dolayısıyla yerel katılım, bir aktör olarak kırılgan grupların erişebildikleri en yakınlarındaki katılım eylemidir. Yerel politika süreçlerinde kırılgan grupların küresel politika süreçlerine göre daha etkili olabilmeleri, diğer aktörlerle olan ilişkilerine ve bu aktörlerin kırılgan grupların katılımına yönelik tutum ve davranışlarına bağlıdır. Bu bağlamda, yerel politika uygulayıcılarının kırılgan grupların katılımına yönelik yaklaşımları kırılgan grupların kamusal müzakerelerde yer almasında belirleyici bir rol oynamaktadır.

3.6.2. Politika Uygulayıcıları

Katılımın ne ölçüde gerçekleşip gerçekleşmediğinin ilk gözlemcileri politika uygulayıcılarıdır (Delvaux & Schoenaers, 2012: 110-112), çünkü katılım mekanizmalarının neredeyse tüm aşamaları politika uygulayıcıları tarafından yürütülmektedir (Karlsson, 2012: 797). Politika uygulayıcıları, politika tasarım ve uygulama aşamalarında kimlerin yer aldığına bakarak ilk gözlemi yapar ve bu gözlem neticesinde politika süreçlerinin ilk değerlendiricisi olurlar. Böylece, politika uygulayıcıları, herhangi bir politika sürecinin ne ölçüde katılımcı olup olmadığını anlayabilirler. Bu, politika uygulayıcılarının katılım için inisiyatif almalarının, katılımdan yana bir tutum takınmalarının ve davranış sergilemelerinin ilk koşuludur.

Tutum, bireyin bir konuya ilişkin zihinsel ve duygusal görüşüdür. Davranış da bireyin eylemidir. Politika uygulayıcılarının katılıma yönelik tutum ve davranışlarının içsel ve dışsal belirleyicileri bulunmaktadır. Örneğin, devletin ne kadar merkezileştiği, merkez-yerel ilişkilerinin durumu gibi koşullar (Delvaux & Schoenaers, 2012: 112) dışsal belirleyicilerdir. İçsel belirleyicilerini de politika uygulayıcısının deneyimleri, özellikleri, nitelikleri, inançları ve diğer bireylerle veya sosyal gruplarla kurdukları ilişkiler oluşturur. Dolayısıyla politika uygulayıcılarının bireysel özellikleri, katılım süreçlerinin özellikleri, örgütsel yapılar, bağlamsal

özellikler, yani var olan siyasi, politik ve kültürel koşullarla etkileşim katılımı olumlu veya olumsuz etkiler (Migchelbrink & van de Walle, 2022; Nyholm & Haveri, 2009). Diğer bir deyişle politika uygulayıcıları, bu belirleyiciler sebebiyle kırılgan grupları politika süreçlerinden dışlayabilir veya bu süreçlerde kırılgan grupları güçlendirebilir (Pineda, 2019: 135-136). Oysa katılımcı bir tutuma ve davranışa sahip politika uygulayıcıları, bulundukları konumda bir katalizör gibi hareket ederek toplantılar, görüşmeler veya stratejiler aracılığıyla (Karlsson, 2012: 799) politika süreçlerine daha fazla bireyin ve sosyal grubun dahil olmasını sağlar, böylece katılım için kolaylaştırıcı bir rol üstlenirler (de Graaf, van Hulst & Michels, 2015: 49-50).

Politika uygulayıcılarının kolaylaştırıcı rolleri iki başlıkta tanımlanabilir. Bunlar; yönlendirme ve güçlendirme rolleridir. Politika uygulayıcılarının yönlendirme rolü, politika süreçlerinde kırılgan grup eğilimlerinin ne ölçüde dahil edileceğine karar vermeleri ve bu bağlamda kırılgan gruplarla etkileşime girmeleridir. Politika uygulayıcıları, politika süreçlerinde kararların şekilleneceği bilgi kaynağının da yöneticileridir ve yönlendirme rolü bu bilgi kaynağının üzerinde şekillenir. Dolayısıyla politika uygulayıcıları bu bilgiler doğrultusunda kırılgan grupları katılımcı süreçlere yönlendirebilir, bu grupların kolektif yetkinlikler oluşturmalarını ve böylece politika süreçlerine katılımlarını teşvik edebilirler (Buckwalter, 2014; Eckerd & Heidelberg, 2020; de Graaf, van Hulst & Michels, 2015; Liao & Schacter, 2018). Sonuç olarak, politika uygulayıcıları yönlendirme rolüyle sosyal grupların kolektif yetkinliklerine, eylemliliklerine ve yapabilirliklerine dolaylı olarak katkı sağlarlar.

Politika uygulayıcılarının güçlendirme rolü, kolektif yetkinliklerin güçlendirilmesi ve kolektif yapabilirliklerin sağlanması süreçlerine katkılarıdır. Politika uygulayıcıları bu rolle kamusal müzakeredeki güç ilişkilerine müdahalede bulunurlar ve kırılgan grubun sahip olduğu güç asimetrisini kırılgan grup lehine etkileyebilirler. Böylece politika uygulayıcıları, kırılgan grupların kendi yapabilirliklerini geliştirebilecekleri bir alan yaratırlar (Clark, Biggeri & Frediani, 2019: 388-389). Politika uygulayıcılarının güçlendirme rolü sayesinde bireyler ve sosyal gruplar kolektif katılım yapabilirliği yönünden özgürleşirler. Politika uygulayıcılarının kolaylaştırıcı rolü Şekil 3.1.'deki kurgu üzerinden örneklendirilebilir.

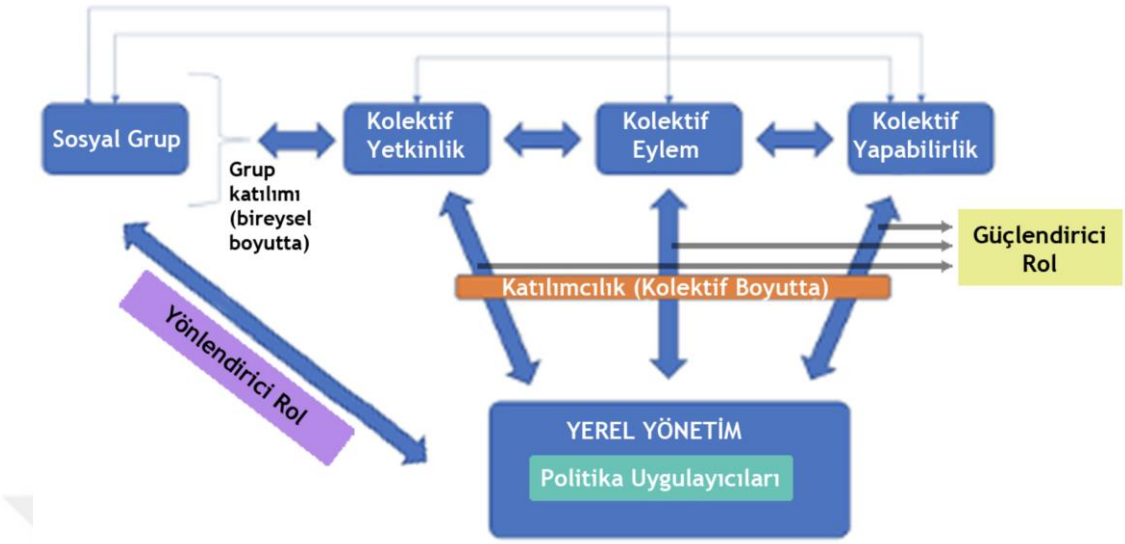

Şekil 3.1: Politika uygulayıcılarının yerel katılımda kolaylaştırıcı rolleri (Araştırmacının kendi tasarımı)

Şekil 3.1.'e göre farklı sosyal gruplardaki bireyler, bireysel yetkinlikleriyle bir araya gelerek bir kolektif yetkinliği oluşturabilmektedir. Bu tarz bir yetkinliğin oluşumu grup katılımını gerektirir. Grup katılımı bireysel boyutta gerçekleştirilebilecek olan bir katılımdır. Grup katılımı aracılığıyla kolektif yetkinlik üreten bireyler kolektif yetkinlikleri ile kolektif eyleme ve bu eylemler sonucunda da kolektif yapabilirliklere ulaşabilirler. Buna karşın söz konusu yapabilirliklere giden süreç kimi durumlarda koşullar sebebiyle tıkanabilir veya yavaşlayabilir. Politika uygulayıcılarının kolaylaştırıcı rolü bu aşamada devreye girmektedir.

Politika uygulayıcıları, bireysel yetkinliklerin bir kolektif yetkinliğe yönelmesi için sosyal grupları destekleyebilir, teşvik edebilir, kısaca yönlendirebilirler. Burada halihazırda bir kolektif yetkinlik olmadığı için politika uygulayıcıları ya bireylerle etkileşime girerek bu bireyleri kolektif yetkinliğe giden süreçte inisiyatif almaları amacıyla motive edebilir ya da çeşitli etkinliklerle, örneğin kamuoyu bilgilendirmesi, odak grup görüşmeleri, atölyeler gibi, bu bireylerin birbirleriyle etkileşime geçmelerini sağlarlar. Güçlendirme rolünde politika uygulayıcıları oluşan yetkinliklerle etkileşime girerler ve sosyal grubun kamusal müzakerelerde yer alarak kolektif yapabilirlikler yönünden özgürleşmelerine destek olabilirler.

Şekil 3.1.'deki kurgu şu şekilde örneklendirilerek somut bir bağlama oturtulabilir: Ayşe 25 yaşında görme engelli bir genç kadındır. X belediyesinde yaşamını sürdüren Ayşe, sosyal hayata katılım bağlamında çeşitli zorluklarla

karşılaşmaktadır. Ayşe'nin tek başına evden çıkıp mahallesinde dolaşabilmesi, temiz hava alabilmesi, arkadaşlarıyla sosyalleşebilmesi için kullanacağı yollar görme engelliler için elverişli değildir. Ayşe'nin ilgili yerel yönetime başvurup talebini iletmesi ve bunun için mücadele etmesi bireysel yetkinliği ile gerçekleştirdiği bireysel bir eylemdir. Buna karşın, Ayşe'nin bireysel olarak kamu politikalarının tasarım ve uygulama süreçlerine katılımı, bu süreçlerde, kamusal müzakerelerde yer alması zayıf bir ihtimaldir, çünkü Ayşe'nin yeterli boş zamanı yoktur. Ayşe çoğu zaman talebini iletmesine karşın politika uygulayıcıları tarafından hak sahibi olarak değil, hizmet talep eden veya edilgen biri olarak görülebilir.

Politika uygulayıcıları yönlendirme rolleriyle Ayşe'nin kolektif yetkinliğe sahip bir sosyal gruba dahil olmasını veya bulunduğu sosyal grupta grup katılımı sağlayarak kolektif yetkinlik üretmesini destekleyebilir. Örneğin, politika uygulayıcıları Ayşe'ye yerel yönetim faaliyetleri içinde ulaşabilir, Ayşe'yi o sosyal gruba yönelik gerçekleştirdikleri etkinliklere davet edip sosyal grubun diğer üyeleriyle temasa geçmesini sağlayabilir, Ayşe'nin dahil olduğu sosyal gruba ait kolektif yetkinliği Ayşe'ye yöneltebilirler. Bu politika uygulayıcıları Ayşe'ye, kolektif yetkinlik oluşturmak üzere neler yapabileceği konusunda bilgi de sunabilirler. Örneğin politika uygulayıcıları dernekleşme, imza kampanyası yürütme, yerel politikalara katılma gibi faaliyetlerin nasıl gerçekleştirileceği bilgisini Ayşe'ye aktararak onu, bulunduğu sosyal grupta kolektif yetkinlik oluşturmak için inisiyatif almaya yönlendirebilirler.

Ayşe kolektif yetkinlik içerisine bireysel katılım sağlar ve kolektif yetkinliğin üretilmesine katkı sunar. Bu aşamadan itibaren yerel yönetimin karşısında Ayşe yerine kolektif bir yetkinlik vardır. Artık Ayşe, kamusal müzakerelerde muhtaç ve edilgen biri değil, hak talebini dile getiren bir kolektivite içindedir. Bu yapının eylemliliği ve kolektif yapabilirliğinin üretiminde müzakere ortamı yerel yönetimle karşılıklı bir etkileşim içinde yaratılır. Karar vericiler ve politika uygulayıcıları tarafından kamusal müzakere ortamında kolektif boyutta katılım yapabilirliğinin gözetilmesiyle kolektif yetkinliğin farklı yapabilirlikler üretimi, bu yapabilirlikler açısından bireylerin kendi dirlikleri için alternatif seçeneklere erişebilmeleri sağlanır.

Ayşe üzerinden verilen örneğe geri dönecek olunursa, kolektivite içinde farklı taleplerin müzakere ortamında tartışılabilmesi, bunun takip ve denetiminin yapılması, yerel yönetimin bu bağlamda karşısındaki kolektiviteyi, hak talep eden bir topluluk olarak dikkate alması ve kamu politikalarının tasarım ve uygulamasında bu

taleplerin yansıtılması Ayşe ve Ayşe'nin dahil olduğu sosyal grup için alternatiflerin de üretimini beraberinde getirebilir. Politika uygulayıcılarının güçlendirme rolü bu süreçlerin tamamında görülebilir. Örneğin, politika uygulayıcıları kolektif yetkinliğin güçlendirilmesi için bu yetkinliğin oluşmasına yönelik teknik, finansal ve yönetsel süreçlere katkı (toplantı mekânı gibi) sağlayabilirler. Aynı zamanda kolektif yetkinlikle iletişim içinde bu yetkinliğin kamusal müzakerelerde bulunmasını, etkinliklerde yer almasını, karar vericilerle görüşmelerini destekleyebilirler.

Ayşe'nin yer aldığı kolektif eylemlerin sonucu olarak yerel yönetimin tüm internet siteleri görme engelliler için erişilebilir hale getirilebilir. Politika uygulayıcıları, bu yapabilirliği daha çok insana duyurmak için inisiyatif alabilir, buna yönelik bilgilendirme toplantıları veya görüşmeler gerçekleştirebilir. Tüm bu süreçler, politika uygulayıcılarının kolaylaştırıcı rollerini oluşturur. Politika uygulayıcıları kolaylaştırıcı rolleriyle Ayşe'nin ve Ayşe'nin yer aldığı sosyal grubun katılım yapabilirliğini genişletirler. Böylece politika uygulayıcıları tutum ve davranışlarıyla gerek Ayşe'nin bireysel yapabilirlikleri gerek de sosyal grubun kolektif yapabilirlikleri yönünden özgürleşmesine katkı sağlarlar. Dolayısıyla politika uygulayıcıları kamusal müzakeredeki güç ilişkilerine müdahalede bulunur ve kırılgan grubun sahip olduğu güç asimetrisini kırılgan grup lehine etkileyebilir.

Politika süreçlerinde kolaylaştırıcı bir rol benimsemelerine veya benimsememelerine göre politika uygulayıcıları ve karar vericiler katılım süreçlerine karşı endişe besleyebilirler. Bu endişe ve riskler üç başlık altında toplanmaktadır. Bunlardan ilki, katılım mekanizmaları kapsamında yaşanacak olan ekstra iş yükü ve kaynak aktarımıdır. Katılım, yalnızca katılımcı gruplar açısından değil, süreci yönetenler için de iş yükü demektir. Bu iş yükü sebebiyle politika uygulayıcıları ve karar vericiler katılımcı süreçleri tercih etmeyebilirler. İkincisi, politika uygulayıcılarının katılımı sınırlı bir düzlemde, belirli menfaat gruplarıyla gerçekleştirme ihtimalleridir. Bu endişe iş yüküne yönelik endişeye benzer. Daha çok aktörün katılım süreçlerine dahil edilmesi, belirli menfaat grupları dışındakilerin de politika süreçlerine dahil edilmesidir. Bunun bir sonucu olarak politika süreçlerinde karar almak zorlaşabilir. Son olarak da politika uygulayıcıları ve karar vericiler katılımı bir yetki devri olarak görebilir. Bu endişelerin tamamı, katılımcılığı benimsemeyen politika uygulayıcılarının ve karar vericilerin endişeleri ve katılımcı mekanizmaları uygulamama gerekçeleridir. Oysa katılımcı mekanizmaları bir bütün

olarak ele almak gerekir (Dror & Zehavi, 2022: 70-73). Bütünlük; söylemlerin, kararların ve uygulamaların birbiriyle örtüşmesidir. Politika uygulayıcılarının ve karar vericilerin katılım süreçlerini ne ölçüde desteklediğine göre katılımcı mekanizmaların işlevselliği de o ölçüde güçlenir (Yang & Callahan, 2007; Campbell & Im, 2016). Bunun için politika uygulayıcısının kimi zaman bireysel bir çaba göstermesi gerekmektedir.

Politika uygulayıcılarının asıl görevi kamu hizmetini gerçekleştirmektir. Bununla beraber, politika uygulayıcılarının bireysel çabaları asıl görev tanımlarının ötesinde, kırılgan grupların katılım süreçleri aracılığıyla güçlendirilmesini ve bu güçlendirme eyleminin kurumsallaşmasını sağlayabilir. Örneğin, kırılgan grupların yaşadığı mekânlara ulaşmak zor bir etkinliktir. Katılım kapsamında kırılgan gruplara ulaşım sorununun tespit edilmesi ve bu gruplarla etkileşime geçilmesi gerekir. Politika uygulayıcılarının öncülüğü sayesinde bu etkileşim kurulabilir, fakat bunun için politika uygulayıcılarının içsel bir motivasyona sahip olmaları gerekmektedir. Motivasyonun oluşturulmasıysa politika uygulayıcısının kırılgan grupla etkileşiminin çoğu zaman karar vericiler ve diğer politika uygulayıcılarınca görünür bir faaliyet olmamasından dolayı zor bir süreçtir (de Graaf, van Hulst & Michels, 2015: 57-58). Katılımcılığın politika uygulayıcısının kurumunda benimsenmemesi, bu yöndeki çabaların gereksiz görülmesine sebep olabilir ve politika uygulayıcısının motivasyonunu olumsuz yönde etkileyebilir. Buna karşın, politika uygulayıcılarının katılımcı yönde inisiyatif almaları uluslararası insan hakları normlarının yerel politika süreçlerinde dikkate alınması için bir fırsat yaratır (Grigolo, 2019). Bu fırsatın kullanılabilmesi için politika uygulayıcılarının insan haklarından taraf olması, yerel yönetimlerdeki dinamiklere etki eden politika süreçlerini insan hakları doğrultusunda yönlendirmeleri gerekmektedir (Sabchev, Miellet & Durmuş, 2021: 190-191).

Örneğin, yerel yönetimlerdeki fen işleri müdürlüklerince meydan düzenlemeleri bir politika sürecini barındırır. Bu süreç, politika uygulayıcısı tarafından maliyetler ekseninde değerlendirilebilir. İnsan haklarından taraf olan politika uygulayıcısıysa meydanın erişilebilir, güvenli, kırılgan grupların ihtiyaçlarına uygun olması ve politika sürecinin katılımcı bir şekilde düzenlenmesi için inisiyatif alır. Bu kapsamda politika uygulayıcısı, kolektif yetkinliklerle iletişime geçip onların sürece dahil olmaları için çabalayabileceği gibi meydan düzenlemesi için standartların bu kırılgan grupların taleplerini yansıtacak şekilde oluşturulmasına da

etki edebilir. Böylece kırılgan grubun taleplerini içeren standartlar yerel yönetimin gelecekteki meydan düzenlemeleri için karşılamakla yükümlü olduğu standartlar haline gelebilir. Dolayısıyla yerel yönetimlerin meydan düzenlemelerine dair kurumsal işleyişlerinde hak temelli bir değişim gerçekleşir.

Sonuç olarak, katılımcılığı benimseyen politika uygulayıcıları bireysel yetkinliklerini bulundukları yerel yönetimi değerlendirmek ve dönüştürmek üzere kullanabilirler (Sabchev, Miellet & Durmuş, 2021: 197-202). Politika uygulayıcıları, bu çabalarına uygun politika araçlarına sahip oldukları takdirde kolektif katılım bağlamında eylemlerini artırabilir ve yerelde hak temelli politikaların üretilmesini destekleyebilirler.

3.7. Bölüm Sonucu

Katılım, devletler dışında aktörlerin politika süreçlerine dahil olması ve etki edebilmesidir. Bu amaçla, katılımcı uygulamaların tasarlanması ve politika süreçlerinin bu uygulamalarla uyumlu bir şekilde gönüllü katılımcılarla yürütülmesi gerekmektedir. Böylece katılımcılar, kamusal müzakerelerde yer alarak kendi yapabilirlikleri genişletebilirler. Katılımcıların kamusal müzakerede yer alabilmeleri ise kolektif katılım yapabilirliği yönünden ne kadar özgür olup olmadıklarına bağlıdır.

Kolektif katılım yapabilirliği katılımcı politika süreçleriyle sağlanır. Bunun için, katılımcı politika süreçlerinin erişilebilir olması gerekmektedir. Politika süreçlerinin erişilebilirliği, katılımın hangi düzeyde gerçekleştiğine göre değişir. Bu kapsamda yerel katılım, bireyler ve sosyal gruplar için ulusal ve küresel katılıma göre daha kolay erişilebilir bir niteliktedir, çünkü yerel katılım sayesinde bireyler ve sosyal gruplar gündelik hayatlarına ve yapabilirliklerine yönelik politika süreçlerine ulusal ve küresel katılıma göre daha hızlı etki edebilirler. Bireylerin ve sosyal grupların yerel katılımda yer alabilmeleri için yereldeki politika uygulayıcılarının katılımdan yana bir tutum ve davranışa sahip olmaları gerekmektedir.

Katılımcılığı benimseyen politika uygulayıcıları, bireylerin ve sosyal grupların kolektif katılım yapabilirliklerinde kolaylaştırıcı bir rol oynamaktadır. Politika uygulayıcıları bu rolle, bireyleri veya bir sosyal grubu kolektif yetkinliğe yönlendirebilir veya sosyal grupların kolektif yetkinliklerini ve eylemliliklerini güçlendirerek kolektif yapabilirliklere erişmelerine katkıda bulunabilirler. Politika uygulayıcıları aynı zamanda kendi kurumları bünyesinde katılımın kurumsallaşması

için çaba gösterebilir ve yerel yönetimlerin faaliyetlerinde katılımcı süreçlerdeki taleplerin belirleyici olmasını sağlayarak insan haklarının yerelleştirilmesine katkı sunabilirler.

Politika uygulayıcıları, kolektif katılım yapabilirliğini kolaylaştırıcı rolleri çerçevesinde çeşitli politika araçlarından faydalanabilirler. Bu politika araçları, yapabilirliklerin ve insan haklarının yerelleştirilmesinde kullanılabilir. Politika araçlarının katılım açısından herhangi bir olumlu etkilerinin olup olmadığı, yapabilirlikler ve insan hakları açısından değerlendirildiklerinde anlaşılır. Bu değerlendirme, devam eden bölümde yer almaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
YAPABİLİRLİKLER VE İNSAN HAKLARI BAĞLAMINDA POLİTİKA ARAÇLARI

Yapabilirlikler yaklaşımının özgün yanı, hak iddiaları için bir yapabilirlikler eşiğinin önerilmesi ve insan haklarının bu bağlamda desteklenmesidir (Gelber, 2021: 651-652). Bu bakımdan, bir insan hakları yaklaşımı olarak değerlendirilmesi (Nussbaum, 2018) mümkün olan yapabilirlikler yaklaşımında, bireyin veya sosyal grubun sahip oldukları hakları ne ölçüde kullanabildikleri veya kullanamadıkları özgür olup olmamaları üzerinde belirleyicidir.

Yapabilirlikler yaklaşımı kullanılarak, "kimin insan hakları" ve "nasıl" soruları sorulabilir ve bu sorulara politika araçları ile cevap aranabilir. Dolayısıyla bu bölümün amacı, yapabilirlikler ve insan hakları bağlamında bir değerlendirme yapmak ve bu kapsamda politika araçlarının rolünü ele almaktır.

4.1. Yapabilirlikler ve İnsan Hakları

İnsan haklarını "herkesin doğuştan sahip olduğu, devredilemez ve vazgeçilemez haklar" (UN, 1949) olarak tanımlamak, gündelik hayatta yaşanılan gerçeklik ile örtüşmemektedir. Zira, bireyler ve sosyal gruplar hak ve özgürlüklerinden mahrum kalmalarına sebep olan ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel koşullarla gündelik hayatlarında yüzleşmek zorundadırlar (Gül & Karan, 2011: 5-6). Aynı zamanda, bu koşulların hak mahrumiyeti yaratması genellikle bireylerin ve sosyal grupların yer aldığı kurumlar dünyasının işleyişinden kaynaklanmaktadır. Başka bir ifadeyle, bireyler ve sosyal gruplar, kurumlar dünyasıyla aralarındaki dengesiz ilişki nedeniyle hak ihlalleri yaşayabilirler. Dolayısıyla konunun salt hukuksal değil, aynı zamanda kurumsal bir yanı vardır ve bu açıdan kamu politikaları ile doğrudan bir ilişki içindedir.

Bireyin ve sosyal grubun güçlendirilmesi, yaşam koşullarının iyileştirilmesi, özgürlüklerinin genişletilmesi bir hak tanımının yapılmasına, ardından da kamu politikalarıyla bu hakkın erişilebilir kılınmasına bağlıdır. Kamu politikaları yapabilirlikler için dönüştürme faktörleri olarak hizmet ettiğinden mevcut koşulların iyileştirilmesi beklenir (Elson, 2002; Fukuda-Parr, 2011; Fukuda-Parr, Lawson-Remer & Randolph, 2009; Sen, 2004; Vaughan, 2007; Whiteside & Mah, 2012).

Böylece kamu politikaları aracılığıyla bireylerin ve sosyal grupların haklarına ulaşmaları ve bu haklardan faydalanmaları sağlanabilir. Kamu politikalarının kullanımına yönelik yapabilirlikler eksenindeki bu tanım, insan hakları yazınında yer alan pozitif statü haklarına yönelik tanımla da örtüşmektedir.

Pozitif statü hakları, ekonomik ve sosyal hakların geliştirilmesi için maddi ve manevi koşulların yaratılmasına, desteklenmesine ihtiyaç duyulan haklardır. Pozitif statü haklarının oluşumunda ve güçlendirilmesinde hükümetlerin görev ve sorumlulukları bulunmaktadır. Dolayısıyla bir hak ihlali olarak ayrımcılığın tanımı yapıldıktan sonra ayrımcılıkla mücadelenin araçları, sorumlu ve mağdurları, nedenleri ve yaygınlığı ayrı ayrı değerlendirilmelidir. Aksi halde ayrımcılıkla mücadele için kapsayıcı bir çerçevenin çizilmesi mümkün olamamaktadır (Gül & Karan, 2011: 2). Ardından, bu değerlendirmeye göre ayrımcılıkla mücadeleye yönelik çeşitli politika araçları kullanılmalı ve ayrımcılığa uğramama hakkı temin edilmelidir. Diğer bir deyişle, bu hakların sağlanması hususunda yükümlülükler kamu politikalarıyla yerine getirilmelidir.

Kamu politikalarının tasarlanmasında ve uygulanmasında politika uygulayıcılarının hak tanımını ne ölçüde benimsedikleri veya benimsemedikleri belirleyici olur. Örneğin, bir kimsenin insan hakkı olarak barınma hakkına sahip olduğunun ifade edilmesi, bu hakkın tanındığını ve başta karar vericiler ile politika uygulayıcıları olmak üzere çeşitli aktörlerin sorumluluk, yükümlülük ve görevlere sahip olduğunu ima etmektir. Dolayısıyla politika uygulayıcılarının ve karar vericilerin hükümetler ve kurumsal aktörler adına insan haklarını güçlendirici adımlar atma yükümlülükleri vardır. Bu kapsamda kurumsal aktörlerin (ve politika uygulayıcılarının), insan haklarına dayanan politika süreçlerini gerçekleştirmek için inisiyatif almaları gerekmektedir (Vizard, 2019: 251-256). Vizard'a (2021) göre böylesi bir inisiyatifin alınması için; 1) insan haklarının resmi olarak tanınması; 2) politika uygulayıcılarının hak ihlallerine sebep olmaktan çekinmeleri; 3) hakların korunmasında ne gibi politika araçlarının kullanılabileceğinin belirlenmesi; 4) bireylerin ve sosyal grupların özgürlükleri hakkında politika uygulayıcılarının ve karar vericilerin bilgi sahibi olmaları gerekmektedir (Vizard, 2021: 626-627).

Uluslararası mahkeme kararları, küresel, ulusal ve yerel politika araçları Vizard'ın (2021) saydığı şartların sağlanmasındaki araçsal katkılarıyla üç başlıkta özetlenebilir. Bunlar; 1) hakların tanınması; 2) hak sahiplerinin tanınması; 3) kamu

politikalarının tasarlanmasıdır. Hakların tanınmasıyla hangi koşulların hak ihlali olduğuna yönelik bir çerçeve çizilir. Bireyler ve sosyal gruplar bu tanımlarla kamusal müzakerelere yönelebilir ve gerek kolektif yetkinlikleri gerek de kolektif eylemleri için bir gerekçe oluşturabilirler. Hak sahiplerinin tanınması bireyin ve sosyal grubun bir aktör olarak kamusal müzakerede yer almasının kabulüdür. Kamu politikalarının tasarlanmasıyla da hak sahibi olarak hakları tanınan birey ve sosyal grupların kamu politikası süreçlerine dahil olması kastedilmektedir.

4.2. Uluslararası Mahkeme Kararlarının Yapabilirlikler Bağlamında İncelenmesi

Hakların ve hak sahiplerinin tanınması, kamu politikalarının hak temelli tasarımı bağlamında uluslararası mahkeme kararları etkili politika araçlarıdır, çünkü bu sayede politika süreçlerine genel bir çerçeve çizilebilir ve/veya yetkinliklerin eyleme geçmesi için bir dayanak oluşturulabilir. Bu bölümde, söz konusu çerçeve ve dayanak kapsamında Avrupa Adalet Divanı'na (AAD) yapılmış iki başvuru incelenmektedir. Her iki başvuru da kolektif yetkinliğe sahip sosyal grupların (çevre dernekleri) kolektif yapabilirlikleri bağlamında değerlendirilebilir.

Bu kapsamda ilk örnek, *Client Earth - Avrupa Komisyonu'na karşı* (2018: C-57/16 P) kararıdır. Uluslararası bir çevre STK'si olan ClientEarth, AB kurumlarının çevresel konularda etki değerlendirme raporlarına ilişkin yapılan çalışmalarda dört belgeye (AB çevre mevzuatıyla ilgili olarak risk temelli denetim ve gözetim için stratejik bir çerçeve oluşturan bağlayıcı bir araç önerisine ilişkin etki değerlendirme raporu; Etki Değerlendirme Kurulu'nun rapora ilişkin görüşü; çevresel konularda adalete erişimle ilgili taslak etki değerlendirme belgesi; Etki Değerlendirme Kurulu'nun bu taslağa ilişkin görüşü) erişme talebiyle Komisyon'a 13 ve 17 Şubat 2014 tarihlerinde iki defa bilgi alma başvurusunda bulunmuş, her iki başvuru da Komisyon tarafından reddedilmiştir (para. 10-19). Avrupa Komisyonu, 1049/2001 sayılı Avrupa Parlamentosu, Konsey ve Komisyon Belgelerine Kamunun Erişimine İlişkin Düzenleme'sinin 4(3) ilk bendine (bir kurum tarafından kurum içi kullanım için hazırlanan veya bir kurum tarafından alınan ve kurum tarafından karar alınmamış bir konuyla ilgili olan bir belgeye erişim, belgenin açıklanması kurumun karar alma sürecine ciddi şekilde zarar verecekse, açıklanmasında ağır basan bir kamu yararı olmadığı sürece reddedilir) dayanarak ClientEarth'ün talebini reddetmiştir. Bunun ardından ClientEarth, Komisyon'un kararının iptali için Genel Mahkeme'de dava

açmış (ECLI:EU:T:2015:848); Genel Mahkeme ise "Komisyonun, bir etki değerlendirmesinin hazırlanması bağlamında hazırlanan belgelerin her biri üzerinde özel ve bireysel bir inceleme yapmaksızın, bu belgelerin ifşa edilmesinin, ilke olarak, bir politika teklifi geliştirmeye yönelik karar alma sürecine ciddi şekilde zarar vereceğini varsayma hakkına sahip olduğuna" hükmederek kararları iptal etmemiş (para. 97) ve belgelerin erişime açılmasında bir kamu yararı bulunmadığını belirtmiştir (para. 162). ClientEarth, söz konusu AAD içtihadının yanlış uygulandığı gerekçesiyle temyize götürmüştür. AAD, talep edilen bilginin yasama sürecinin bir parçası olduğuna (para. 91) ve ClientEarth'ün bilgiye erişim hakkı ve dolayısıyla katılım hakkını engellediğine hükmetmiştir (para. 84; para. 92).

İkinci örnek, Avrupa Adalet Divanı'nın *Djurgården-Lilla Värtans (DLV) - Stockholm Bölge Mahkemesi Çevre Dairesi'ne karşı* kararıdır (2009: C-263/08). DLV, Hiorthagen Bölgesi'ndeki imar kararını İsveç'in Çevre Kanunu çerçevesinde kâr amacı gütmeyen bir dernek olarak temyiz ettirmek istemiştir. Çevre Kanunu'nun ilgili maddelerinde STK'lerin temyiz haklarının olduğu (para. 13), fakat bu haktan faydalanmak için en az üç yıldır İsveç'te faaliyet gösteriyor olmaları, çevre alanında çalışmaları ve en az 2000 üyeye sahip olmaları gerektiği belirtilmiştir (para. 14). Stockholm Belediyesi elektrik kablolarının yer altına yerleştirilmesi için 1 kilometrelik bir tünel inşa edilmesi amacıyla bir elektrik şirketiyle sözleşme imzalamıştır (para. 15). Stockholm Bölge Mahkemesi Çevre Dairesi yaptığı incelemeler sonucu 13 Aralık 2006 tarihinde Stockholm Belediyesi'ne çalışmaların yürütülmesi için imar izni vermiştir (para. 18). DLV'nin söz konusu izni temyize götürme talebi 2000 üyeye sahip olmadığı gerekçesiyle kabul edilmemiştir (para. 19). AAD, 85/337 EEC Sayılı Çevresel Etki Değerlendirmesi Direktifi'nin, kapsamına giren projelere ilişkin bir karara karşı temyiz başvurusunda bulunma hakkını yalnızca en az 2.000 üyesi olan çevre koruma derneklerine saklı tutan bir ulusal hukuk hükmünü engellediğini belirtmiştir (para. 53).

Söz konusu iki örnek araçsal katkıları ve yapabilirliklerle ilişkileri bağlamında şu şekilde özetlenebilir:

Her iki başvuru da kolektif yetkinliğe sahip birer sosyal grup tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu sosyal gruplar, kolektif yetkinlikleriyle harekete geçerek kendi iç hukuklarında bir kamusal müzakereye dahil olmak, katılım göstermek yönünde kolektif eyleme geçmişlerdir. ClientEarth'ün katılım yapabilirliği, bilgiye erişim hakkı

kısıtlanarak, DVL'nin katılım yapabilirliği ve itiraz hakkı ise Çevre Kanunu'nun hükümlerine dayanarak engellenmiştir. Her iki sosyal grubun da AAD'ye yapmış oldukları başvuru kabul edilmiştir. Bu çerçevede her iki sosyal grubun da katılım haklarının ihlal edildiği kararı verilmiştir. Mahkeme, ClientEarth'ün başvurusundan hareketle, bilgiye erişim hakkının katılımın temel bir koşulu olduğuna, kamusal müzakerelerde yer almak için bilgi sahibi olunması gerektiğine ve buna yönelik engellerin hukuksuz olduğuna hükmetmiştir. Mahkeme, DVL'nin başvurusundan hareketle de iç hukuk düzenlemelerinin katılımı ve itirazı dışlayıcı bir şekilde yorumlanamayacağına, bu şekilde düzenlenemeyeceğine karar vermiştir.

Her iki kararın da ClientEarth ve DVL'nin kolektif yapabilirlikleri açısından iyileştirici etkileri olduğu, aynı zamanda bu kararlarda taraf olmayan çevre STK'lerinin de kolektif yapabilirliklerini artırdığı, çünkü bu STK'ler için katılım taleplerinde bir emsal oluşturulduğu söylenmelidir. Diğer taraftan, bireylerin bu kararlarla temiz bir çevrede yaşam yapabilirliği yönünden özgürleştiği kabul edilmelidir, çünkü çevre üzerindeki olumsuz etkilerle mücadele eden sosyal grupların kolektif yapabilirliklerini genişletmesi, bireylere de temiz bir çevrede yaşama özgürlüğü sunmaktadır.

Politika uygulayıcılarına yönelik araçsal katkıları AAD'nin kararları incelenirse; 1) katılım hakkının ve bilgiye erişim hakkının tanındığı; 2) 2000 kişinin altında bir üye sayısı olsa da DVL'nin ve çevreyle ilgili faaliyet gösterdiği için ClientEarth'ün birer hak sahibi olarak tanındığı; 3) Komisyon'un bilgiye erişim taleplerini bu kararla beraber daha geniş bir çerçevede yorumlayacağı ve İsveç'in 2000 kişilik üye alt limit sınırlamasını değiştireceği, böylece kamu politikalarının tanımlanan haklar ekseninde tasarlanacağı görülmektedir.

Uluslararası mahkeme kararlarının araçsal katkıları olmasına rağmen bu kararların iç hukukta düzenlenmesi zaman alabilmektedir. Ayrıca söz konusu kararların sadece başvuru yapan lehine bir iyileştirme olduğuna yönelik görüş de kamu politikalarının bu kararlara uygun şekilde tasarlanmasını olumsuz yönde etkilemektedir. Son olarak, uluslararası mahkemelerin kararları kamu politikalarını bu kararlar doğrultusunda oluşturma yönünden bir bağlayıcılık sunmamaktadır. AAD kararları dahi, yalnızca uyuşmazlığın tarafları ve karar doğrultusunda bağlayıcıdır. Dolayısıyla bu durumdan hareketle politika süreçlerini ve politika uygulayıcılarını etkileyebilecek diğer araçlara, yani politika araçlarına da odaklanılmalıdır.

4.3. Yapabilirlikler ve İnsan Hakları Bağlamında Politika Araçları

Dönüştürme faktörleri, bireyin veya sosyal grubun yapabilirlikler kümesini kendi yetkinliği ile oluştururken etki eden faktörlerdir. Bu bağlamda kamu politikaları da dönüştürme faktörleri olarak işlev görebilir ve bireyin veya sosyal grubun yapabilirliklerini etkileyebilir. Diğer bir deyişle kamu politikaları, bir kişinin veya sosyal grubun yapabilirlikleri üzerinde belirleyici olan ekonomik, sosyal, kültürel veya çevresel koşulları dönüştürebilir ve böylece eşitsizlikler üzerinde olumlu veya olumsuz etkiler yaratır. Örneğin, yerel yönetimlerin yaşlı bakım veya engelli nakil hizmetleri, ışıklandırma ve güvenlik çalışmaları, çevre temizlik faaliyetleri dönüştürme faktörü olarak etki edebilecek kamu politikalarından bazılarıdır (Elson, 2002; Fukuda-Parr, 2011; Fukuda-Parr, Lawson-Remer & Randolp, 2009; Günlük-Şenesen, v.d., 2017; Robeyns, 2003, 2008; Nussbaum, 2003; Vaughan, 2007).

Kamu politikaları, bireyin veya sosyal grubun yaşam koşullarını kötüleştirebilir veya iyileştirebilir. Yapabilirlikleri geliştiren bir kamu politikasının yaşam koşulları üzerinde olumlu etkiler yarattığı varsayılmalıdır (Robeyns, 2016). Bu tip politikalar bireyin ve sosyal grubun özgür seçim yapabilmesi üzerinde geliştirici bir etkiye sahiptir. Buna karşın hangi politikaların yapabilirlikler üzerinde böylesi bir etki yaratacağının belirlenmesi zor bir süreçtir, çünkü yaklaşımın politikalar nezdinde bir uygulama listesi yoktur (Robeyns, 2006) ve yetkinliğin kamusal müzakerede yer alarak kendi tercihini yapması esastır. Bu bakış açısı, “hak temelli” politikaların da tasarlanış ve uygulanış aşamalarının nasıl olması gerektiğini işaret etmektedir. Buna göre hak temelli politikaların temel unsuru, bu politikaların tasarlanma ve uygulanma aşamalarında bireyin veya yetkinliklerin yer almasıdır.

Kamu politikalarının araçları da hak temelli politikaların uygulanmasına dayanak ve olanak sağlar. Bu politika araçlarının hak temelli politikalara katkıları; sosyal fırsatları ortaya çıkarabilmeleri (Nussbaum, 2018: 35) ve böylece bireyin ve/veya sosyal grubun yapabilirliklerini geliştirebilmeleri bağlamında gerçekleşir (Tiwari, 2021: 755-756). Politika araçları ise farklı düzeylerde uygulanır. Küresel politika araçları devletleri, farklı ülkelerdeki insanları ve coğrafi olarak tüm dünyayı (veya dünyanın bir kısmını) ilgilendirirken, ulusal politika araçları ülke sınırları içindeki bireyleri, karar vericileri, politika uygulayıcılarını, sosyal grupları ve kurumları ilgilendirmektedir. Yerel politika araçları ise ulusal sınırların içindeki idare birimlerinde uygulanmaktadır.

4.3.1. Küresel Politika Araçları

İnsan haklarının geliştirilmesi için farklı devletler nezdinde geçerliliği ve uygulanabilirliği olan politika araçları gerekmektedir. Böylece soyut bir kavram olan insan hakları politikalar nezdinde somutlaşabilir. Diğer taraftan, insan haklarının geliştirilmesi bağlamında küresel bir etkileşime ve evrensel bir bakış açısına ihtiyaç vardır. Bunun için, haklarla hedeflenen yaşama ilişkin kavramsal bir anlayış, hakların tanınması, izlenmesi, savunulması ve yasal değişikliklerin talep edilmesi gerekir. Bu sayede pratik ve teori arasında bir bağ kurulur (Sen, 2004: 355-356). Böyle bir bağın kurulabilmesi için küresel politika araçlarının küreselleşme ve küresel ilişkiler açısından yeri değerlendirilmelidir.

Küreselleşme; farklı coğrafyalar ve devletler arasındaki sermaye, mal, hizmet ve insan hareketliliğidir. Devletler açısından böylesi bir hareketlilik ancak küresel sisteme entegrasyonla, yani mevcut kurumsal, hukuki, ekonomik, sosyal ve kültürel yapıların küresel sistemle uyumlaştırılmasıyla sağlanır. Küresel politika araçlarıyla bu uyumlaştırmanın çerçevesi belirlenir. Devletler arasında veya devletler üstünde bir üst organizasyonun, uluslararası örgütlerin bünyesinde oluşturulan gündemler, amaçlar, hedefler ve stratejiler küresel politika araçlarına örnek teşkil ederler.

Uluslararası sivil toplum kuruluşları, sermaye kuruluşları, çok uluslu şirketler, uluslararası dayanışma ağları veya benzeri hareketler, birliktelikler, örgütler de küresel politika araçlarının tasarlanmasında ve uygulanmasında öncü olmaktadır. Bu kapsamda, halk sağlığı için bir araya gelen sağlık çalışanları küresel politika araçlarının uygulanması amacıyla lobicilik faaliyetleri gerçekleştirebilirler veya yerel yöneticiler spesifik bir konu etrafında küresel standartlara ilişkin bir politika aracı oluşturabilirler. Her iki örnekte belirtilen küresel politika araçlarının bir bağlayıcılığı çoğu zaman yoktur. Buna karşılık, söz konusu politika araçlarıyla küresel standartlar oluşturulabilir. Küresel standartlarla, küresel entegrasyonun, küresel sermayenin, mal hareketliliğinin, emeğin dolaşımının ve hakların tanımları çeşitlendirilebilir.

Örneğin, Birleşmiş Milletler 2030 Gündemi için Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları – SKA'lar – (*The United Nations 2030 Agenda for Sustainable Development Goals – SDGs*) (Gündem 2030) (*Agenda 2030*) küresel bir politika aracıdır. 2030 Gündemi, 2000'den 2015 yılına kadar hedeflenen Binyıl Kalkınma Amaçları'nın (*Millennium Development Goals*) devamı niteliğindedir (UN, 2000;

2015b) ve bu küresel politika araçları ile uygulanmak istenen hedefler yerel politikaların konusu olabilir. Örneğin, Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler'in (*United Cities and Local Governments - UCLG*) "Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, Yerel Yönetimler Tarafından Bilinmesi Gerekenler" isimli çalışmasında, SKA'lar kapsamındaki 169 hedefin 92'sinin yerel yönetimleri ilgilendirmektedir (Şeker, Ozan & Yaman, 2021: 10; UN, 2015a). Dolayısıyla Gündem 2030 yerel izdüşümleri ve yerel sorumluları açıkça kabul edilen küresel bir politika aracıdır.

Küresel politika araçlarında yerel politikalar ve yerel politika araçları bir konu olarak doğrudan da yer almaktadır. Örneğin, Yeni Kentsel Gündem (UN, 2018), sürdürülebilir kentleşmenin değerine ve kentlerdeki refaha, çevresel kaliteye, sosyal adalete ve güçlendirilmiş sivil-kültürel kurumlara nasıl katkı sağlanacağına yönelik öneriler barındırmaktadır (UN Habitat, 2020: xv). Bu öneriler hükümetler için olduğu kadar yerel yönetimler için de yönlendirici niteliktedir ve yerelin küresel politika belgelerindeki hedeflere uyumlu hale getirilmesi amaçlanmaktadır. Bunun için de politikalar nezdinde bir dönüşüm sağlanması gerekmektedir. Yerelin bu politikalara entegrasyonu küresel politika araçlarına entegrasyonudur (Baumgärtel, 2021b: 284-285).

Şekil 4.1'de gösterildiği gibi küresel politika araçları; ulusal politikaların, ulusal politikalar aracılığıyla yerel politikaların veya bağımsız olarak yerel politikaların (devletlerin mevcut idari yapısına göre) bir üst dayanağı haline gelebilmekte ve bu düzeylerdeki politika araçlarını etkileyebilmektedir.

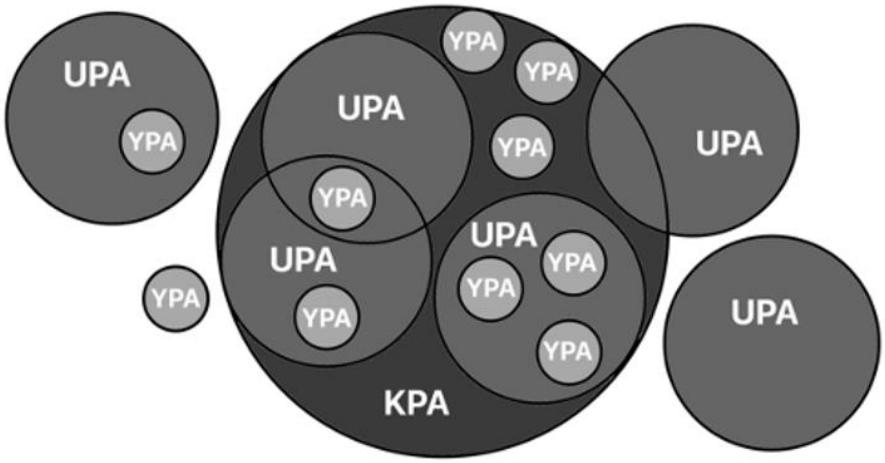

Şekil 4.1: Politika araçlarının farklı düzeylerdeki konumu (Araştırmacının kendi tasarımı)

Şekil 4.1'de küresel politika araçları (KPA), ulusal politika araçları (UPA) ve yerel politika araçları (YPA) arasındaki ilişki politika tasarım ve uygulama düzeyleri bağlamında gösterilmektedir. Bu bağlamda bir küresel politika aracı farklı ulusal politikaların üst kümesi olabilir. Benzer kapsamdaki ulusal politika araçları- veya yerel politika araçları- küresel politika aracıyla uyumlaştırıldıkça küresel politika aracı kümesine doğru yönelmektedir. Devletlerin ulusal politika araçları, küresel politika araçlarından önce veya bağımsız olarak tasarlanabilir niteliktedir. Bununla beraber ulusal politika araçları birbirleri ile eklemlenmiş bir şekilde küresel politika araçları içinde oluşturulabilir. Aynı şekilde yerel politika araçları da ulusal politika araçlarının içinde veya dışında, küresel politika araçlarının içinde veya dışında tasarlanabilir.

Örneğin, SKA 11 – Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar Amacı ile şehirleri ve insan yerleşimlerini kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir kılmak amaçlanmaktadır. Bu amaç altında "*2020 yılına kadar, kapsayıcılığı, kaynak verimliliğini, iklim değişikliğine uyumu, iklim değişikliğinin azaltılmasını ve afetlere karşı dayanıklılığı dikkate alan bütüncül politika ve planları benimseyen ve uygulayan kent ve yerleşim yeri sayısını önemli ölçüde artırmak ve Sendai Afet Risk Azaltımı Çerçeve Belgesi 2015-2030 ile uyumlu bütüncül afet riski yönetimini her düzeyde geliştirmek ve uygulamak*" hedefi yer almaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019: 159). Bu kapsamda, bir devlette çevre veya barınma ile ilgili ulusal politika aracı tasarlanması gibi, yerel yönetim tarafından da çevre veya barınma ile ilgili bir yerel politika aracı geliştirilebilmesi söz konusudur. Benzer şekilde, çevrenin korunması ve enerji verimliliği ile ilgili ayrı ulusal politikalar bu hedef kapsamında gerçekleştirilir. Bu durumda yerelde atık yönetimi bağlamındaki bir yerel politika aracı bu iki ulusal politika aracıyla kesişmektedir. Örneğin, sağlıklı bir çevrede yaşamakla alakalı düzenlemeler hem çevre politikaları hem de ulusal konut politikalarını içerir. Son olarak, ulusal politika araçlarından bağımsız bir biçimde yerel politika aracı (Yereldeki konut inşaatlarına yönelik teşvikler gibi) küresel politika aracıyla uyumlaştırılmaktadır. Yerel politikalarda sağlıklı yerleşimlere yönelik hedeflerde Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (11. Amaç) ile bağlantı kurulduğu belediyelerin faaliyet raporları ve stratejik planlarında görülmektedir. Burada ulusal politika araçları yerel ve küresel politika araçları arasında kimi zaman bir kilit taşı konumundadır, çünkü ulusal politikalar aracılığıyla karar vericiler tarafından yerelde böyle bir inisiyatif için hareket alanı sağlanır.

Küresel hedeflerin ulusal ve yerel politikalarla uyumlaştırılması için küresel, ulusal ve yerel aktörlerin dahil olduğu çok boyutlu bir yönetişim modelinden faydalanılabilir. Çok boyutlu bir yönetişim anlayışı için insan hakları normlarının küresel ölçekte kurumsal olarak teşvik edilmesi, siyasal aktörlerin ve yerel yönetimlerin, çok taraflı bir sistemin, küresel bilgi ve bilgi akışının, demokratik hükümetlerin güçlendirilmesi gerekmektedir. Farklı coğrafyalar, aktörler ve gruplar arasında güçlenen ilişkiler küresel bir yönetişim için temel oluşturur. Böylece uluslararası, ulusal ve yerel aktörlerin iş birliği ekseninde bir gelecek yaratılabilir (Smith, 2021: 70-72). Söz konusu gelecek küresel bir entegrasyonu beraberinde getirmektedir. Bu entegrasyonu sağlamak için kullanılacak başlıca politikalar ulusal ve yerel kamu politikaları, başlıca politika araçları da ulusal ve yerel politika araçlarıdır.

4.3.2. Ulusal Politika Araçları

Ulusal politika araçları, kamu politikalarının tasarım ve uygulama süreçleri arasında araçsal bir rol üstlenirler. Bu niteliğiyle politika araçları, politika oluşturmanın arkasındaki niyet ile politika uygulamaları arasında köprü olur (Mohammad A., 2012: 99-101). Bu köprünün nasıl bir temel üzerinde kurulacağı, yani uygulamaların hangi şartlarda, hangi ilkelerle gerçekleştirileceği merkezi yönetimin tutumuyla belirlenmektedir. Bununla beraber ulusal politika araçlarının uygulanmasında hükümetlere ek olarak meslek odaları veya ulusal çapta faaliyet gösteren kurum-kuruluşlar da yer almaktadır. Bu politika araçlarının hükümetlerce geliştirilen politika araçlarına benzerliği ulusal çaptaki geçerlilikleridir. Örneğin, bir meslek odası tarafından üyelerinin çalışma standartları belirlenebilir.

Ulusal politika araçlarının küresel ve yerel politika araçları arasındaki konumu çatışmacı veya uyumlaştırıcı bir nitelikte olabilir. Örneğin, Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı kapsamında onaylanan maddeleri hayata geçirmek amacıyla yapılan çalışmalar, mevzuat düzenlemeleri, bütçe harcamaları gibi çeşitli politika araçları uyumlaştırıcı niteliğe sahiplerdir. Yine Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı üzerinden çatışmacı niteliğe örnek verilmek istenirse, merkezi hükümet tarafından çekince konulan maddelerde (yerel özerklik, idari özerklik, yerel sorumlulukların kullanılması, yerel yönetimlerin denetimi, mali kaynakların kullanılması, yerel makamlara danışılma, hibelerin şartlı yapılmaması, uluslararası iş birliği yapma, yargı yoluna başvurma, birlik kurma ve birliklere katılma) (Taştekin &

Akca, 2020: 595) yerel yönetimlerce inisiyatif alınması, yerel yönetim ve merkezi yönetim arasında çatışmacı bir durum oluşturabilir. Bu çatışmada ulusal politika araçlarının merkezi hükümet lehine kullanımı (yerel yönetimlere çeşitli yaptırımlar, bütçe kesintileri gibi) çatışmacı nitelikte kullanım kapsamındadır.

4.3.3. Yerel Politika Araçları

Yerel yönetimler, gündelik hayatın koşullarının iyileştirilmesi ve hakların deneyimlenebilmesini yerel düzeydeki politikalarla etkilerler (Molin, 2017: 17). Dolayısıyla yerel, siyasi açıdan olduğu gibi yasal açıdan da küresel ilişkilerde önemli bir merkez konumundadırlar (Viñuales & Reimers, 2021: 279). Bunun bir sonucu olarak uluslararası ve ulus-üstü kurumlarda yerele yönelik ilgi giderek artmaktadır (Oomen, v.d., 2021), çünkü yerel yönetimlerin insan haklarının geliştirilmesinde tamamlayıcı ve genişletici rolleri vardır. Tamamlayıcı rol, tanınan hakların yerel düzeyde deneyimlenmesinde yerel yönetimin sahip olduğu roldür. Genişletici rol, yerel yönetimlerin hakların deneyimlenmesi ve insan hakları normlarının uygulanmasında inisiyatif alarak merkezi hükümetin önüne geçmesidir. Bu sayede yerel yönetimler, yerel politikalara olabileceği gibi küresel politikalara hak temelli uygulama örnekleri (Szpak, 2023: 173-174) ve insan hakları hukukuna da norm oluşturma bağlamında katkı sağlar. Böylece yerel yönetimlerin uluslararası hukukun oluşturulmasında aktör olarak yer almaları durumu ortaya çıkar (Durmuş, 2020: 31-32; Viñuales & Reimers, 2021: s.280). Norm oluşturma süreçlerinin bir sonucu olarak küresel sorunların yerel etkileriyle başa çıkmakta yerel yönetimler hem yerelde hem de küresel ölçekte geliştirilecek çözümlere politika araçlarıyla katkı sunabilirler (Foster & Swiney, 2021: 376-377; Szpak, 2023: 169-170; Baumgärtel, 2021a, 2021b: 280).

Norm oluşturma süreçlerine katkı bağlamında yerel yönetim ve uluslararası hukuk arasındaki ilişki Durmuş'un (2020) geliştirdiği altı maddeli bir tipolojiyle açıklanabilir. Tipolojinin ilk maddesi insan haklarının oluşumu ve yerel yönetimlerin uluslararası norm oluşturma süreçlerine katkısıdır. Bununla, yerel yönetimlerin yerelde norm oluşturma kapasiteleri kastedilir. İkinci madde insan haklarının uygulanması, yani devletlerin taraf olduğu antlaşmaların, hakların veya kuralların yerelde gerçekleştirilmesidir. Yerel yönetim, merkezi hükümetlerin dışında bir inisiyatif alarak kendi yönetim alanları içinde insan haklarını güçlendiren politikaları hayata geçirebilir. Örneğin, merkezi hükümetin mülteci karşıtı politikalarına rağmen

bir yerel yönetim mültecilerin toplumla entegrasyonunu sağlayacak uygulamaları gerçekleştirebilir. Tipolojinin üçüncü maddesi insan haklarının savunulmasıdır. Bu madde uygulamayla beraber düşünülür ve proaktif müdahaleleri içerir. 2012 yılında Hollanda'daki merkezi hükümetin belgesiz göçmenlere ilişkin, bu göçmenlere hizmet verilmesinin yasaklanmasına yönelik aldığı kararın Utrecht Belediyesi'nce "*Bed, Bad & Brood*" (Flemenkçe: Yatak, Banyo, Ekmek) söylemi ekseninde reddedilmesi ve hizmet sunumuna devam edilmesi insan haklarının savunulması maddesi için bir örnektir. Tipolojinin dördüncü maddesi ise yerel yönetimlerin insan haklarına ilişkin farklı aktörler ile koordinasyon ve iş birliği geliştirme kapasitesidir. Örneğin, Türkiye'de yerel yönetimlere geçici koruma statüsündeki kişilere yönelik yapılacak uygulamalarda herhangi bir resmi sorumluluk verilmese de yerel yönetimler tarafından bu kapsamda inisiyatif alınmakta ve ilgili STK'lerle iletişim halinde faaliyet gösterilmektedir. Tipolojinin beşinci maddesi, insan haklarının yaygınlaştırılmasıdır. Bu maddeyle yerel yönetimlerin birbirleri arasında veya dahil oldukları ağlar üzerinden deneyim paylaşımı kastedilir. Gwangju Belediyesi'nde her sene düzenlenen Dünya İnsan Hakları Kentleri Forumu farklı yerel yönetimlerden politika uygulayıcılarının gelip yerel politikalarını ve politika araçlarını tanıttıkları bir etkinlik olarak bu maddeye örnek gösterilebilir. Tipolojinin son maddesi ise insan hakları mücadelesidir. Bu maddeye göre mücadele, yerel yönetimlerin birey ve/veya sosyal gruplarla beraber insan hakları eksenindeki eylemlilikleridir (Durmuş, 2020: 42-51).

Yerel yönetimler insan haklarının üretimine dahil oldukları sürece insan hakları tartışmalarında merkezi bir konumdadırlar. Dolayısıyla Durmuş'un (2020) belirttiği tipolojinin bütün maddelerine yönelik bir iyileştirme için yerel politika araçları kullanılabilir. Bu politika araçlarının kullanılmasında politika uygulayıcıları (Grigolo'ya göre yerel yönetim ajanları) insan haklarının üretiminin farklı aşamalarında yer alabilir ve insan haklarına alan açmak için müzakere ve kararlara etkin bir biçimde katılabilirler (Grigolo, 2019). Sonuç olarak, insan haklarının yerelleştirilmesine yönelik politika araçları, yereldeki politika uygulayıcılarının insan haklarına yaklaşımlarını, somut eylemliliklerini ve inisiyatiflerini olumlu yönde etkiler (Lipsky, 2010).

4.4. Bölüm Sonucu

İnsan hakları bağlamında bir haktan bahsedilebilmesi için öncelikle soyut bir hak tanımının yapılması, daha sonrasında bu soyut hakkın kamu politikaları

aracılığıyla somutlaştırılması gerekmektedir. Bir hakkın somutlaştırılması için kamu politikalarının kullanımı gerçekleştirilebilir. Bununla beraber hangi kamu politikalarının, nasıl kullanılacağı bu kamu politikalarıyla kapsam yönünden uyumlu politika araçları sayesinde sağlanır. Böylece kamu politikaları hak ihlallerinin giderilmesinde, bireyin ve sosyal grubun yapabilirliklerini genişletmede bir dönüştürme faktörü işlevi görebilirler.

Politika araçları aynı zamanda politika uygulayıcıları için de araçsal bir katkı sunar. Bu kapsamda politika uygulayıcılarının hakları tanıma, hak sahiplerini tanıma ve kamu politikalarını tasarlama bağlamında hareket alanları genişler. Böylece küresel, ulusal ve yerel politika araçları giderek birbiriyle uyumlu bir hale getirilebilir. Bu süreçte yerel politika araçları, özellikle gündelik hayatın koşullarına, hak ihlallerine ve yoksunluklara müdahale edecek politikalar kapsamında etkili araçlar olarak kullanılabilir. Bunun bir sonucu olarak da yerel, insan hakları normlarını oluşturma rolünü üstlenebilir.

Sonuç olarak, hakların somutlaşması, yani hak temelli kamu politikalarının uygulamaya geçirilmesi için hangi ilkelere dayalı veya hangi katkıları sağlayan politika araçları bireyin ve sosyal grubun yapabilirliklerini iyileştirir sorusu gündeme gelmektedir. Devam eden bölümde, İHK'ler bu bağlamda değerlendirilmektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM
İNSAN HAKLARININ YERELLEŞTİRİLMESİ VE İNSAN HAKLARI KENTLERİ YAKLAŞIMI

"*Sonuç olarak, evrensel insan hakları nerede başlar? Eve yakın, küçük yerlerde- öylesine yakın ve küçük yerlerdeki, dünya haritalarında görünmeleri mümkün olmaz. Oysa, onlar bireyin dünyasıdır: İçinde yaşadığı mahalle, gittiği okul, çalıştığı fabrika, ofis ya da çiftlik. Ve tek tek her erkek, kadın ya da çocuk ayrım gözetilmeksizin, adalet, fırsat ve onur eşitliğini böyle yerlerde arar. Bu hakların böyle yerlerde bir anlamı yoksa, başka yerlerde pek az anlamı olur*" (Eleanor Roosvelt, 1958)[6].

İnsan hakları; yasal düzenlemeler, politika belgeleri, uygulama şekil ve esaslarının ötesinde, günlük hayata ilişkin bir konu ve herkesi kapsayabilecek adaletli bir yaşamın temelidir. Bu hakların deneyimlenmesinde, günlük hayata ilişkin koşulların hak temelli bir şekilde iyileştirilmesinde kamu politikaları ve politika araçları bireyler ve sosyal gruplar için bir dönüştürme faktörü işlevi görürler. Hangi politikalar ve politika araçlarıyla insan haklarını somutlaştırılabileceği, yapabilirliklerin bu politikalar ve politika araçlarıyla ne yönde değiştiğine bağlıdır. İnsan haklarının yerelleştirilmesi bağlamında İHK yaklaşımıyla, bireyin ve sosyal grupların yaşam koşullarını olumlu yönde etkileyebilecek kamu politikalarının tasarlanmasında bir dayanak oluşturulabilir. Bu varsayımdan hareketle devam eden bölümde İHK yaklaşımı ve uygulamaları incelenmektedir.

5.1. Kent Yaşamı ve Yapabilirlikler

Kentler ekonomik ve kültürel üretimin mekânları, çevresel ve sosyal gelişme alanları, fırsatların gerçekleştiği ve anlamlı fırsatların peşinden koşulan yerlerdir. Heterojen bir yapıya sahip olan kentlerde farklı beklentilere ve ihtiyaçlara sahip insanlar, farklı kırılganlıklar, farklı güç ilişkileri içinde olanlar, ekonomik, sosyal ve kültürel çelişkiler bir arada bulunur. Kent yaşamı bütün bu değişkenlerin ve çelişkilerin içinde şekillenir ve kent yaşamına yönelik politikalarda bu değişkenlerin

[6] "*In Our Hands*" başlıklı bu konuşma Eleanor Roosvelt tarafından Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nin 10. yıldönümü olan 10 Aralık 1958 tarihinde Birleşmiş Milletler'de (ABD: New York) gerçekleştirilmiştir (UN, t.y.).

dikkate alınmaması, giderek artan eşitsizlikleri derinleştirir, kentlerdeki yaşam koşullarını kötüleştirir (UN Habitat, 2020: xvii).

Kentlerdeki koşullar hem kırsala göre daha çok insanı aynı anda etkiler hem de başka yapabilirlikler yönünden yoksunlukları (kentlerdeki çevre kirliliği sebebiyle oluşacak sağlık riskleri gibi) tetikler. Bu risk 2050 yılına kadar dünya nüfusunun yüzde 68'ininin (yaklaşık 7 milyar kişi) kentlerde yaşayacağı öngörüsüyle (United Nations Department of Economic and Social Affairs [UN DESA], 2019: 1) giderek büyüyen bir risk haline gelmektedir. Dolayısıyla kentlerdeki yaşam koşullarının kötüleşmesi büyük bir nüfusun dirliği üzerinde ciddi bir risk kaynağıdır ve bu riskin azaltılması sadece günümüz toplumu için değil, gelecek nesillerin dirliği ve ideal bir kent için de gerekliliktir.

İdeal bir kentte, yaşayanlar için ortak bir alan, siyasi, sosyal ve ekolojik gelişimlere izin veren koşullar ve bu koşulların çeşitli araçlarla iyileştirilmesi gerekir (European Conference of Cities for Human Rights, 2000). İyi yaşam koşullarına sahip kentlerde eğitime, sağlığa, uzun bir yaşama sahip olma imkânları, sosyal etkileşim ve diğer sosyal fırsatlar olasıdır. Tam tersi durumlarda da kentlerin zor ve yaşamı çekilmez hale getiren mekânlar olma ihtimali ortaya çıkmaktadır (Anand, 2018). Koşulların iyileştirilmesiyle kentler, yaşam kalitesinin gözetildiği mekânlar haline gelir.

Yapabilirlikler yaklaşımı kent yaşamının iyileştirilmesi bağlamında söz konusu risklere özgürlükler odağında bir bakış sağlar. Bunun için eşitsizliklerin ve kırılganlıkların dikkate alındığı katılımcı politika süreçleriyle kentlerdeki yaşamın ana aksına müdahale edilmelidir. Böylece bireylerin ve sosyal grupların kentlerdeki yaşam koşulları iyileşir (Anand, 2018). Örneğin, kamu politikaları aracılığıyla herkes için üretkenlik, fırsatlar ve iyileştirilmiş bir yaşam kalitesi sağlayacak konut, su, sanitasyon ve ulaşım gibi konularda yoksunluklar ortadan kaldırılabilir. Kent yaşamını iyileştirmede kamu politikaları bir dönüştürme faktörü olarak kullanıldığı sürece yaşam koşulları da iyileştirilebilir, fakat politikaların bu bağlamda tasarlanması ve uygulanması, kırılgan grupları güçlendirecek kurumsal değişimlerle mümkündür (UN Habitat, 2020: xx-xxxiii). Buna göre; kentlerde yaşayanların, başta kırılgan gruplar olarak güçlendirilmesi, haklarının korunması, genişletilmesi ve bu kişilerin potansiyellerini gerçekleştirmelerinin önündeki engellerden kurtulmaları

gerekmektedir. İlk kez 1967 yılında Henri Lefebvre tarafından Şehir Hakkı[7] (*Le Droit à la Ville*) kitabında kullanılan kent hakkı kavramı, söz konusu engellerden kurtulmanın kavramsal dayanağını oluşturmaktadır. Asıl sorun, bu soyut kavramsal dayanağın nasıl somutlaştırılacağıdır.

5.2. İnsan Hakları Kentleri Yaklaşımı: Kent Hakkından İnsan Hakları Kentlerine

Lefebvre'e (2018) göre kent hakkı özünde anti-kapitalist kavramdır. Bu kavramla kentsel yaşamdaki eşitsizlikleri ortadan kaldırmaya yönelik bir dönüştürme hakkı ifade edilmektedir (Lefebvre, 2018: 132). Lefebvre, kentteki değişim değeri ve kullanım değeri arasındaki ayrımı açıklamak için kent hakkı kavramına başvurmaktadır. Lefebvre'e göre kentte değişim değerinin egemen olması, kentsel mekânın dışlayıcı bir niteliğe sahip olmasını da beraberinde getirmektedir. Oysa kent hakkı, kentin işleyişinde söz sahibi olmak, kamusal alanların ve etkinliklerin kullanımında yer alabilmektir ve kentteki kullanım değerine dayanmaktadır. Bu kapsamda kent hakkı, insanların kendi arzularını yerine getirmek için özgür oldukları ve bunu yaparken de destek gördükleri bir toplumda yaşama hakkıdır (Marcuse, 2010: 88). Lefebvre gibi David Harvey (2008) de kente ilişkin çözümlemelerinde anti-kapitalist bir perspektife sahiptir. Harvey'e göre sosyal bir boyuta sahip olan kent hakkı ortak bir haktır ve kenti değiştirebilme özgürlüğünü içerir (Harvey, 2008: 23).

Purcell (2008) kent hakkını, kenti ve kentteki sosyal ilişkileri değiştirmenin bir yolu olarak tanımlamakta ve kentte radikal kentsel demokrasinin işletilmesini önermektedir. Buna göre kent hakkı; kentin kullanıcılarına odaklanılmasını, insan haklarının evrenselliğini ve eşitliği çağrıştıran bir haktır. Dolayısıyla kent hakkı, kentsel mekânın ve kararların yeniden sahiplenmesi içinde kolektivitenin merkezi rolüyle birlikte düşünülmelidir (Grigolo, 2019; Purcell, 2008).

Kent hakkı ilk olarak Marksist, anarşist veya anti-kapitalist düşünürlerin kent çalışmalarında yer alsa da günümüzde ilk kullanıcılarından daha geniş bir çevrede karşılık görmektedir. Bunun bir sonucu olarak kavramın içeriği kullanıcısının yaklaşımına göre değişiklik gösterebilmektedir. Örneğin, Marksist yaklaşımda kent

[7] Kitap Türkçe'ye "Şehir Hakkı" olarak çevrilmiştir. Devam eden bölümlerde, yazındaki yaygınlığına atıfla "kent hakkı" ifadesi "şehir hakkı" yerine kullanılmaktadır.

hakkı, kent sakinlerinin kenti değiştirebilme, kullanım değerine göre yeniden düzenleme hakkıdır. Oysa Lefebvre'ye atıf yapılsa dahi (UN, 2015a) küresel politika belgelerine göre kent hakkının sağlanmasında ana aktör yerel yönetimlerdir. Söz konusu politika belgelerinde kent hakkı kavramı daha az politize olmuş bir biçimde, kentlerin sürdürülebilirliği, yerel demokrasi ve sosyal adalet ilkeleri doğrultusunda kentin kullanımı olarak yer almaktadır (Özden Coşgun, 2021: 13). Benzer bir şekilde yapabilirlikler yaklaşımında da kent hakkı, kentte kırılgan grupların adil bir şekilde fırsatlara erişme ve kent yönetimine katılma hakkı olarak tanımlanmaktadır (Anand, 2018, Frediani, 2015),

Kent hakkına yapabilirlikler yaklaşımının katkıları dört maddeyle özetlenebilir. Bunlardan ilki, yaklaşımın kent hakkıyla tam olarak anlaşılamayacak olan dirliğin değerlendirmesine yönelik bir analiz sunduğudur. İkincisi, farklı haklar arasındaki ilişkilerin yapabilirlikler üzerinden incelenebilmesidir. Üçüncüsü, kurumların kent hakkı bağlamındaki rollerinin yapısal olarak ele alınabilmesidir. Dördüncüsü de kent hakkı üzerinden demokratik ve çoğulcu bir kamusal müzakere ortamının tartışılabilmesidir. Bu dört maddeden hareketle yapabilirlikler yaklaşımında kent hakkının "uyum içinde yaşama" hakkı olarak tarif edildiği görülmektedir. Diğer bir deyişle yapabilirlikler yaklaşımındaki kullanımına göre kent hakkı, bireysel ve kolektif bir şekilde sisteme karşı çıkış hakkı değil, kentte yapabilirlikler yönünden özgür olma hakkıdır (Basta, 2017: 359-360).

Küresel politika belgelerine atıfla Oomen ve Baumgärtel (2014) günümüzdeki kullanımıyla kent hakkının 'şemsiye bir slogan' olduğunu öne sürmektedir. Bu şemsiyenin altında kentte sosyo-ekonomik haklar (konut ve ulaşım hakları gibi), temel haklar (kişi özgürlüğü ve dokunulmazlığı gibi) veya grup hakları (kadın hakları veya azınlıkların hakları gibi) talep edilmektedir. Kent hakkı bu bağlamda gri bir zeminde durmaktadır; adeta hiçbir şeyin tanımlanamadığı, ama bütün özgürlüklerin ve hakların yerel düzeydeki kavramsal zemini gibidir. Bununla beraber söz konusu kavramsal zemin ancak katılım ve katılıma uygun mekanizmalarla işlevsel hale gelir. Böylece insan haklarının yerelleştirilmesi, yani somut pratiklerle kentte deneyimlenmesi mümkün olur.

İlk kez 1997 yılında, New York, ABD merkezli bir sivil toplum kuruluşu olan PDHRE (eski adıyla *People's Decade on Human Rights Education yeni adıyla People's Movement for Human Rights Learning*– İnsan Hakları Eğitimi için Halk

Hareketi) öncülüğünde, kadınları, çocukları, işçileri, engellileri, yerlileri, akademik ve dini toplulukları temsil eden yerel kuruluşlar, Arjantin'in Rosario Belediye Başkanı ile bir araya gelmiş ve Rosario Belediyesi'nin bir İHK olduğu tüm dünyaya ilan etmişlerdir. Bunun ardından tüm tarafların katılımıyla Rosario'nun insan hakları topluluğu olması hedefinde bir bildiri imzalanmış ve böylece İHK'lere ilişkin ilk uygulama başlamıştır (Oomen, 2018: 212).

PDHRE'ye (2007) göre İHK'ler; yönetimlerde, kurumlarda ve kuruluşlarda iyi niyetlerle bir araya gelen insanların, toplumun yaşamını insan hakları rehberliğinde geliştirdikleri kentlerdir. İHK'lerdeki uygulamalar; endişe ve yoksulluğun üstesinden gelmek üzere bütüncül bir insan hakları vizyonunu, insan güvenliğini, gıdaya, temiz suya, barınmaya, eğitime, sağlık hizmetlerine erişimi, yaşanabilir ücretlerde çalışmayı, tüm bu kaynakların kent sakinleriyle paylaşılmasına yönelik faaliyetleri içerir. Özetle İHK'ler, yerel toplulukların sorunları üzerine çalışılan ve bunun için katılımcı bir eylem planı oluşturulan, toplumun farklı unsurlarının temsil edildiği ve aşağıdan yukarı katılımcı bir yaklaşımın uygulandığı yerlerdir (PDHRE, 2007: 6).

İHK olgusunu gündeme getiren inisiyatifin dinamiğini "ekonomik ve sosyal dönüşüm" oluşturur. PDHRE'nin bu kapsamdaki vizyonu, kurum ve kuruluşlardaki bireylerin insan hakları çerçevesinde bir yaşama ve buna uygun bir kente veya topluluğa erişmeleridir (PDHRE, 2007: 3). Bu vizyon doğrultusunda adil bir kent yaşamı için İHK'ler; vatandaşlar, yerel sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler ve profesyonellerle birlikte ortak çalışmalar yürüten yerel bir öğrenme topluluğu olarak tanımlanır. Bu kapsamda İHK'lerin temel unsurları; insan hakları eğitimi, paydaşlar arasındaki iş birliği, eylem planlarının oluşturulması, bu planların uygulanması ve insan hakları faaliyetlerinin değerlendirilmesidir (van den Berg & Oomen, 2013: 13).

PDHRE'nin katkılarıyla Brezilya, Gana, Kenya, Ruanda, Mali, Hindistan, Kanada, Filipinler ve ABD'den on yedi[8] kentte İHK beyanı gerçekleştirilmiştir (Oomen & Baumgärtel, 2014: 714-715). İHK beyanı kapsayıcı, geniş, zamanın şartlarına uygun ve yerel taleplerin yansıtılabileceği uygulamalarla uluslararası gündemi yerel gündemle ortaklaştırmanın bir pratiği olarak görüldüğü için ilerleyen dönemde farklı coğrafyalardan kent temsilcilerinin de bu uygulamalara ilgileri

[8] Oomen ve Baumgärtel (2014) PDHRE'nin katkılarıyla kaç kentte İHK beyanında bulunulduğundan bahsetmemiş, "onlarca" ifadesini kullanmışlardır. PDHRE'nin internet sitesine göre Ocak 2007'de bu program kapsamında 17 kent İHK beyanına sahiptir. PDHRE'nin internet sitesi için bkz. https://web.archive.org/web/20220306071155/https://www.pdhre.org/projects/hrcommun.html

giderek artmıştır. Söz konusu talebin arkasındaki bir diğer etmen de kentlerini uluslararası gündeme ve insan haklarının yerelleştirilmesine örnek olarak göstermek isteyen kent yöneticilerinin çabalarıdır. Bu kapsamda 2011 yılında Gwangju, Güney Kore'de toplanan Dünya İnsan Hakları Kentleri Forumu'nda (*World Human Rights Cities Forum - WHRCF*) bir araya gelen kent temsilcileri, Gwangju İnsan Hakları Kenti Deklarasyonu'nu imzalayarak İHK tanımında uzlaşmıştır.

Gwangju Deklarasyonu'na (2011) göre İHK, insan hakları ilkelerinin kilit önemde olduğu sosyo-politik bir mekândır. İnsan hakları, kentlerdeki paydaşların insan hakları norm ve standartları içinde, ortaklık ruhu ile kent sakinlerinin yaşam kalitelerini artırmaya yönelik birlikte çalışması ve yerel bağlamda insan hakları yönetişimidir. İHK'ler aynı zamanda ırk, cinsiyet, renk, uyruk, etnik köken ve sosyal statüden bağımsız olarak tüm kent sakinlerinin ve özellikle azınlıklar ile kırılgan grupların karar alma süreçlerine aktif bir şekilde katılabildikleri yerlerdir (WHRCF, 2011: 1).

2014 yılında yine Gwangju, Güney Kore'de toplanan WHRCF'de, İHK'lerdeki politikalara yönelik kent hakkı; ayrımcılığın engellenmesi ve olumlu eylem; sosyal kapsama ve kültürel çeşitlilik; demokratik katılım ve hesap verebilir yönetişim; sosyal adalet, dayanışma ve sürdürülebilirlik; siyasal liderlik ve kurumsallaşma; insan haklarının ana akımlaştırılması; etkin kurumlar ve siyasa koordinasyonu; insan hakları öğretimi ve eğitimi; etkili başvuru hakkı olacak şekilde on temel ilke belirlenmiştir (WHRCF, 2014: 2). WHRCF'nin de katkılarıyla 2014 yılı itibariyle de İHK beyanında bulunulan ve yerel politikalarında insan hakları yaklaşımının uygulanacağı beyan edilen kentlerin sayısı yirmi dörde ulaşmıştır (UN, 2015a: 12)[9,10].

İHK beyanı kentteki sosyal taleplerin yansıtılması ve farklı grupların yerel yöneticilerle müzakere edebilmesinin kabulü açısından önemli bir adımdır. Bununla beraber İHK beyanının sosyal bir mücadele sonucu kent sakinleri tarafından kabul

[9] Burada verilen sayı 2014 yılında Gwangju, Güney Kore'de gerçekleşen Dünya İnsan Hakları Kentleri Forumu'na katılımcı olarak katılan kentleri belirtmektedir. Kentlerin listesi şöyledir; Rosario (Arjantin); Bandung (Endonezya); Barselona (İspanya); Bihac (Bosna-Hersek); Bogota (Kolombiya); Bongo (Gana); Kopenhag (Danimarka); Graz (Avusturya); Gwangju (Güney Kore); Kaohsiung (Tayvan); Kati (Mali); Korogocho (Kenya); Mexico City (Meksika); Mogale (Güney Afrika); Montreal (Kanada); Nagpur (Hindistan); Porto Alegre (Brezilya); PrinceGeorge'sCounty, Maryland (ABD); Saint-Denis (Fransa); Sakai (Japonya); Thies (Senegal); Utrecht (Hollanda); Victoria (Avusturalya).

[10] Ayrıca daha sonrasında Lund (İsveç); York (Birleşik Krallık); Madrid (İspanya) gibi kentler başta olmak üzere başka kentler de İHK beyanında bulunmuş; fakat araştırmacı tarafından İHK'lere ilişkin kesin bir sayı elde edilemedi.

ettirilen bağlayıcı bir beyan olmadığını, yerel yöneticilerin karşılıklı iş birlikleri, politik vizyonları ve küresel politika belgelerindeki amaçlarla çalışmalarını buluşturma isteğinin bir sonucu olduğunu da belirtmek gerekmektedir. Dolayısıyla yerel kamu politikalarında insan haklarının somutlaştırılması için daha çok katılımcı, kırılgan grupların daha çok dahil edildiği ve daha açık bir toplum için ısrar gerek kent sakinleri gerek sosyal gruplar gerek de hak temelli yaklaşımı benimseyen politika uygulayıcıları için zorunlu bir eylem olmalıdır (Grigolo, 2019). Ancak bu sayede politika uygulayıcılarının tutum ve davranışları üzerinde İHK beyanının olumlu yönde bir değişim yarattığından bahsedilebilir.

5.3. İnsan Hakları Kentleri Uygulamalarında Yerel Yönetimlerin Rolü

Kent nüfusu için insan hakları etrafında bir sosyalleşme sağlamalı ve insan hakları dinamik bir şekilde, tabandan gelen aktivizm ve pragmatik müzakerelerle somutlaştırılmalıdır (Baumgärtel, 2021b: 283; Grigolo, 2019). Küresel politika belgelerinde de altı çizildiği gibi (UN, 2015a, UN, 2018) yerel yönetimlerin tüm bu süreçlerde insan haklarını somutlaştırarak yerel pratik haline getirmek (Merry, 2006) ve hakların kentleştirilmesine elverişli ortamları sağlamak kapsamında kolaylaştırıcı bir rolü bulunmaktadır (Darling, 2016, Grigolo, 2016; 2019). İHK beyanı, söz konusu rolün gerçekleştirilmesi için bir taahhüt olarak değerlendirilirse İHK beyanını somut uygulamalar haline getiren yerel yönetimlerin, tüm kent yaşamında ayrımcılıklardan muaf olmanın, yaşamın haklar çerçevesinde şekillendirilmesinin, günlük hayata ve kararlara katılımın olduğu, hakların bir lütuf olarak değil, günlük hayattaki yansımalarının ve bu yöndeki uygulamaların görüldüğü yerler olması beklenir (Grigolo, 2019). Bu beklenti, yerel yönetimlerin kent sakinlerinin hizmetinde olmasının bir sonucudur. Söz konusu sonucun gerçekleşmesiyle toplumun dikkatinin çekilmesi, gerekli müdahalelerin yapılması, zafiyetlerin görünür kılınması sağlanır (Turner, 1993 ve 2010'dan aktaran Grigolo, 2019).

İHK beyanında bulunan yerel yönetimlerin politika tasarım ve uygulamalarında insan hakları normlarına uygun araçları kullanma taahhüdü, bu yerel yönetimleri diğerlerinden insan haklarına yaklaşımları bağlamında ayırır (Davis, 2017: 3; Oomen & Baumgärtel, 2014: 710). Söz konusu ayrımla iki taraflı bir sonuç öngörülür. Bunlardan ilki söz konusu yerel yönetimlerin insan hakları talepleri için uygun bir zemini sağladığı, ikincisi de yerel yönetişimin ve aktörler arasındaki

iletişimin güçlü bir şekilde kurulmasına yönelik mekanizmaların işletileceğidir (Grigolo, 2017: 68).

İHK beyanı olan yerel yönetimler hak temelli politika süreçleri gerçekleştiren ve bu kapsamda sorumlu tutulan kamu otoriteleri olarak tahayyül edilir. Yerel yönetimin faaliyetlerinin insan haklarına dayalı bir şekilde gerçekleştirilmesi için haklar konusunda politika uygulayıcılarının bilinçlendirilmesi, kent sakinlerinin fikirlerinin alınması ve kurumsal mekanizmalarla katılımın güçlendirilmesi (Yücel, 2022: 8-10), diğer bir deyişle insan haklarının yerel yönetimlerde kurumsallaşması gerekmektedir.

İnsan haklarının kurumsallaşması, yani insan haklarının kentsel politika ve kenti yönetme araçlarından biri haline gelmesiyle aktörler arasındaki etkileşim güçlenir ve kent yönetiminde katılıma uygun bir ortam oluşur. Bu bağlamda kentin yönetimine katılımın ne kadar artığı, söz konusu kentte insan haklarının ne ölçüde sahiplenildiğinin, yerelleştirildiğinin ve kurumsallaştığının bir göstergesidir. Bu göstergenin düşük olması, yani katılımı dışlayan uygulamaların devamı, İHK uygulamalarının genel olarak bir markalaşma ve prestij faaliyeti olarak kalmasına sebep olur (Grigolo, 2017: 13-15).

5.4. İnsan Hakları Kentlerindeki Örnek Uygulamalar

İHK yaklaşımına göre kent sakinlerinin temel endişe ve beklentilerinin yönetsel düzeye yansıması, yerel politikaların bu beklenti ve endişelerle şekillenmesi için kentteki bireylerin ve sosyal grupların politika süreçlerine katılım hakları somutlaştırılmalıdır. Uygulamalarda farklılık olsa da İHK'lerde bu hakkın somutlaşabileceği en az bir platformun varlığı gerekmektedir (Arf Rayfield & Casla, 2021: 13-14). Buradaki temel zorluk gerek İHK uygulamaları gerek de insan haklarının yerelleştirilmesi için tanımlı bir politika listesinin olmamasıdır.

İHK yaklaşımında herhangi bir politika listesi önerilmese de herkes için adil kentin nasıl olması gerektiği yönünde genel bir çerçeve çizilir. Herkes için adil bir kentte çok düzeyli yönetişim ve kırılgan grupların temsilinin de sağlandığı katılımcı uygulamalar gerçekleştirilmelidir (da Silva, 2018: 300-305). Bu doğrultudaki uygulamalarla katılım yapabilirliğine katkı sağlanır. Devam eden bölümlerde söz konusu İHK uygulamalarında katılım yapabilirliği ile ilgili ilişkilendirilebilecek örnekler aktarılmaktadır.

İHK beyanı doğrultusunda yerel yönetimlerce gerçekleştirilen uygulama örneklerinin altı başlık altında ortaklaştığı görülmektedir. Bunlar; 1) hak ihlallerinin izlenmesi; 2) politika süreçlerine insan hakları doğrultusunda danışmanlık sunulması; 3) politika uygulayıcılarının insan haklarına yönelik yaklaşımlarının iyileştirilmesi; 4) küresel insan haklarının yerel politikalarla somutlaştırılması; 5) hakların korunması ve genişletilmesi; 6) politika araçlarının katılımcı ve hak temelli kamu politikaları kapsamında kullanımıdır.

5.4.1. Graz, Avusturya

2001 yılında alınan kararla Avrupa'daki ilk İHK olan Graz'da kent sakinleri arasında siyasi, yasal ve sosyal eşitlik amacıyla 2005 yılında Uyum Departmanı kurulmuştur. Ayrıca bir danışma kurulu olarak yargı, çocuk hakları ombudsmanı, kadın hakları ombudsmanı, yabancılar konseyi, akademi, sivil toplum kuruluşları, polis, dini liderler, kent konseyi üyeleri ve diğer yerel paydaşların katılımıyla Belediye İnsan Hakları Konseyi kurulmuştur. Bu konsey bünyesinde yıllık olarak yayımlanan insan hakları raporuyla yerel düzeyde insan haklarının izlenmesi sağlamıştır (Starl, 2017: 51-53). Gerek Uyum Departmanı gerek de Belediye İnsan Hakları Konseyi, kentte insan haklarının bir hak olarak tanınmasının ve yerel politikaların bu haklarla uyumlaştırılmasının pratik uygulamalarıdır.

Bilgi sahibi olmanın katılımı olumlu yönde etkileyeceği varsayımından hareketle Graz, İHK kapsamında yürüttüğü çalışmaların bir çıktısı olarak "Haklarınızı Bilin" (*Kenne Deine Rechte*) Projesi'ni gerçekleştirmiştir. Bu proje kapsamında 15-25 yaş aralığındaki gençlerin insan haklarını kullanabilecek seviyeye gelmeleri amaçlanmıştır. Ayrıca Graz'da, hak ihlallerine karşı yaptırım sonuçları doğuran izleme faaliyetleri de gerçekleştirilmiştir. Örneğin, insan hakları standartlarını karşılamayan partilere seçimlerde 30.000 Euro'ya kadar sübvansiyon indirimi önerebilen bağımsız tahkim kurulmuştur. Bu komite 2008 yılında nefreti körükleyen bir politikacının yerel seçimlerin hemen ardından mahkûm edilmesini sağlamıştır (Arf Rayfield & Casla, 2021: 20-24; da Silva, 2018; Oomen, 2018).

Graz'daki İHK beyanının politika uygulayıcılarının tutum ve davranışlarıyla da desteklendiği görülmektedir. Örneğin, Styria Eyaleti'nde dilenmenin yasaklanmasına ilişkin karara karşın Graz'daki karar vericilerin ve politika uygulayıcılarının da yer aldığı süreç sonunda karar 2012 yılında Avusturya Anayasa Mahkemesi'ne

götürülmüştür. Avusturya Anayasa Mahkemesi'nin 06.12.2012 tarihli ve G64/11 Sayılı Kararı'nda sessiz dilencilik bir çeşit ifade özgürlüğü şeklinde tanımlanmış ve yasağın anayasaya aykırı olduğuna hükmedilmiştir. Bu süreçte başta Graz Belediye Başkanı olmak üzere yerel yetkililer olaya insan hakları bağlamında yaklaşmış, İnsan Hakları Danışma Kurulu tavsiyelerine dayanan değerlendirmelerini sunmuşlar ve hakkın somutlaştırılmasında kolaylaştırıcı bir rol sergilemişlerdir (Baumgärtel, 2021b: 291).

5.4.2. Viyana, Avusturya

2014 yılında İHK olarak ilan edilen Viyana'da, Kent Konseyi bünyesindeki görüşmeler neticesinde beş ayrı taahhüt üzerinden insan haklarının geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bunlar; kentteki rutin süreçlere insan haklarının entegrasyonu, kapsamlı katılımın teşviki; politika uygulayıcılarına, karar vericilere, kent sakinlerine insan haklarının öğretilmesi; uluslararası ağlar oluşturmak, insan hakları göstergelerinin izleme mekanizmalarıyla entegrasyonu olmuştur. Söz konusu taahhütlerin bir sonucu olarak 2015 yılında İnsan Hakları Ofisi kurulmuş ve insan haklarının kurumsallaşmasına yönelik bir mekanizma tesis edilmiştir. Bu ofis bünyesinde de yereldeki hak ihlallerine karşı katılımcı süreçlerle ortak bir çözüm hedeflenmiştir. Ofis, politika süreçlerinde bir danışma organı olarak yer almış, yerel politikaların insan haklarıyla uyumlaştırılması yönünde bir işlev sağlamıştır (Arf Rayfield & Casla, 2021: 32-34).

5.4.3. York, Birleşik Krallık

York, 2017 yılı itibariyle Birleşik Krallık'taki ilk ve tek İHK'dir. York'ta İHK uygulamalarında raporlamaya ve izlemeye odaklanıldığı görülmektedir. Yıllık olarak yayımlanan insan hakları göstergeleri raporu ile kentteki insan haklarının durumu izlenmektedir.

Ayrıca 2018 yılının başlarında İnsan Hakları ve Eşitlik Kurulu kurulmuştur. Bu kurulda, kentin kilit konumlarındaki idareciler, meclis üyeleri, politikacılar, eğitim, sağlık, iş sektörleri ve sivil toplum bir araya gelmiştir. Kurulun insan hakları bağlamında eylem ve çözüm üretmesi, politika süreçlerine hak temelli politikalar bağlamında danışmanlık sunması, aynı zamanda da yerel yönetimdeki idari personelin insan hakları eğitimi almaları için faaliyet yürütmesi hedeflenmiştir (Baumgärtel, 2021b: 292; Arf Rayfield & Casla, 2021: 34-37).

5.4.4. Utrecht, Hollanda

Utrecht'teki uygulamalarla kentin insan hakları normlarına uyumlaştırılması hedeflenmiş ve İHK beyanını "Küresel Hedefler Şehri" beyanı izlemiştir (Baumgärtel, 2021b: 291). 2013 yılında yerel düzeydeki sivil toplum örgütlerinin, politikacıların, idari görevlilerin, akademisyenlerin, politika uygulayıcılarının ve işletmelerin katılımıyla yerel bir insan hakları koalisyonu kurulmuştur. Yerel yönetim söz konusu koalisyona politika süreçlerinde danışmış, politikaların tasarımında ve uygulanmasında koalisyondan geribildirimler almıştır. Bu geribildirimlerin bir sonucu olarak "1. günden itibaren entegrasyon" mottosuyla kentteki mülteci ve sığınmacıların birer kent sakini olabilmelerine yönelik entegrasyon politikaları gerçekleştirilmiştir. Politikalar kapsamında dil eğitimleri ve iş edindirme uygulamaları mülteci/sığınmacı gruplara ulaştırılmıştır (van den Berg, 2017: 45-47).

5.4.5. Barselona, İspanya

İnsan hakları gündemi 1990'lı yıllardan beri Barselona'daki belediye faaliyetlerine konu olmuştur. 2017 yılında Haklar Şehri Programı'nın kabul edilmesi neticesinde üç temel alanda (nefret ve ayrımcılık söylemi, kamusal alanların kullanımında medeni haklar ve kamusal özgürlükler ve kentin göçmen ve yabancı nüfusu) öncelik belirlenmiştir. 2017 yılında kurulan Ayrımcılık Mağdurları Yardım Kuruluşları Kurulu'nda ayrımcılığa ilişkin mevcut durum değerlendirilmiştir. Belediyede kurulan Ayrımcılıkla Mücadele Ofisi bünyesinde, mağdurların haklarını korumak için danışmanlık alacakları bir mekanizma kurulmuş ve ayrımcılık sebebiyle kimsenin yerel yönetimlere başvurmaktan çekinmemesi hedeflenmiştir. Ayrıca 14 yaş üzerindeki kent sakinlerinin katılımıyla ve onayıyla 2021 yılında katılımcı bütçe programı yürütülmüştür (Arf Rayfield & Casla, 2021: 23-26).

5.4.6. Lund, İsveç

2018'deki İHK beyanının ardından, insan hakları ile ilgili konuların ele alınması için belediye içindeki her birimden yöneticilerin yer aldığı bir çalışma grubu kurulmuştur. Kentteki insan haklarının durumu, STK'ler, Lund Üniversitesi ve RWI iş birliğinde değerlendirilmiştir. Çalışmalar neticesinde Sosyal Sürdürülebilirlik 2020-2030 Programı Lund Kent Konseyi tarafından Ağustos 2020'de kabul edilmiştir. Programda, Lund'ta yaşayan herkes için eşit koşulların ve insan haklarının sağlanması, sürdürülebilir bir Lund için yerel aktörler arasında iş birliği hedefleri yer

almıştır. Programın kamu politikalarına yansımasının 2023 ve 2027 yıllarında incelenmesine karar verilmiştir. Ayrıca kentte, 12-25 yaş arasındaki gençlerin gençlik konseyleri bünyesinde bir araya gelmeleri, kendilerini ilgilendiren konuları tartışmaları, yerel yönetime yönelik her sömestrde iki kez forum düzenlenmesi gibi katılımcı faaliyetler gerçekleştirilmiştir (Arf Rayfield & Casla, 2021: 26-28).

5.4.7. Türkiye İnsan Hakları Kentleri Projesi

Raoul Wallenberg Enstitüsü (RWI), Research Worldwide İstanbul (RWIstanbul) ve Türk Dünyası Belediyeler Birliği (TDBB) ortaklığında 2018-2021 yılları arasında yürütülen Türkiye İHK Projesi'ne Altındağ Belediyesi (Ankara), Çankaya Belediyesi (Ankara), Muratpaşa Belediyesi (Antalya), Şahinbey Belediyesi (Gaziantep), Maltepe Belediyesi (İstanbul), Zeytinburnu Belediyesi (İstanbul) ve Mersin Büyükşehir Belediyesi katılımcı belediyeler olarak dahil olmuştur. Bu belediyelerde, belediyelerce belirlenen kırılgan gruplara yönelik çalışmalar yürütülmüş, bu kapsamda insan hakları alanında eğitim ve iş birliği kapasitesini güçlendirmek için iş birlikleri gerçekleştirilmiştir (Research Worldwide Istanbul [RWİstanbul], t.y)

Projede, katılımcı kentlerdeki yaşlı, engelli, kadın, çocuk ve sığınmacı/mülteci gruplara yönelik hak temelli politikaların hayata geçirilmesi hedeflenmiştir. Projeye katılan belediyeler, belediye meclislerinin kararıyla İHK olmayı ve hak temelli politikaları hayata geçirmeyi taahhüt etmişlerdir.

5.5. Bölüm Sonucu

Kent yaşamı, farklılaşan ihtiyaçları ve kültürel, demografik, ekonomik, sosyal ve psikolojik unsurları barındıran bir bütündür. Bu bütün karşısında kamu politikaları adeta bir dönüştürme faktörü olarak bireysel ve kolektif yapabilirliklerin genişlemesine veya yoksunlukların yaşanmasına neden olur. Yaşam kalitesini olumlu yönde etkileyen kamu politikalarıyla insan haklarının soyut bir kavramdan somut uygulamalar haline gelmesi sağlanır. Böylece kamu politikalarının bir dönüştürme faktörü olarak yapabilirlikleri genişletmesi mümkün olur.

Hangi politikaların hak temelli politikalar olabileceği ve bu politikaların nasıl uygulanacağı pek çok farklı yaklaşımın konusu dahilindedir. Kent hakkı kavramı etrafında gerçekleştirilen çeşitli çalışmalarda ve bu kavrama dayanan politika

belgelerinde katılım mekanizmalarında ve hakları yerel ölçekte deneyimlemede yerel yönetimlerin kolaylaştırıcı rolleri öne çıkmaktadır. Bu bağlamda 1997 yılında başlayan İHK hareketiyle yerel politikaların esaslarının belirlenmesi ve insan haklarının yerelleştirilmesi için genel bir çerçeve sunulmaktadır.

Dünyadaki İHK örnekleri incelendiği takdirde hak ihlallerinin izlenmesi; politika süreçlerine insan hakları doğrultusunda danışmanlık sunulması; politika uygulayıcılarının insan haklarına yönelik yaklaşımlarının iyileştirilmesi; küresel insan haklarının yerel politikalarla somutlaştırılması; hakların korunması ve genişletilmesi; politika araçlarının katılımcı ve hak temelli kamu politikaları kapsamında kullanımına yönelik uygulamalar görülmektedir. Bu uygulamaların insan haklarının yerelleştirilmesindeki başarısı veya başarısızlığı iki değişkene göre belirlenir. Bunlar katılımın derecesi ve politika uygulayıcılarının genel düzeyde insan haklarına, daha spesifik bir düzeydeyse katılım hakkına yaklaşımlarıdır.

ALTINCI BÖLÜM
POLİTİKA UYGULAYICILARININ YAKLAŞIMLARININ KOLEKTİF KATILIM YAPABİLİRLİĞİ BAĞLAMINDA ARAŞTIRILMASI İÇİN YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı, İHK beyanının politika uygulayıcıların katılım yapabilirliğine yönelik yaklaşımlarında bir iyileşmeye yol açıp açmadığını değerlendirmektir.

Çalışma amacına ulaşılması için politika uygulayıcılarının kolektif katılım yapabilirliğine yönelik tutum ve davranışları, yani yaklaşımları incelenmiştir. Bu kapsamda çalışmanın alt hedefleri; 1) İHK beyanının ve bu beyan çerçevesindeki hedeflerin politika uygulayıcıları tarafından kolektif yapabilirlikleri içselleştirmeleri bağlamında değerlendirilmesi; 2) kolektif yapabilirliklerin oluşturulması açısından İHK beyanının politika uygulayıcılarının tutum ve davranışları üzerinden değerlendirilmesi; 3) yapabilirlikler ve insan hakları arasında yerel politikalar düzeyinde ve İHK bağlamında nasıl bir ilişkinin olduğunun değerlendirilmesi şeklinde belirlenmiştir.

6.1. Çalışmanın Deseni

Çalışmada kolektif katılım yapabilirliği ve insan hakları bağlamında politika uygulayıcılarının tutum ve davranışlarına odaklanılmıştır. Bu doğrultuda çalışma, dönüştürücü paradigmayla tasarlanmıştır. Çalışmada yakınsayan paralel karma yöntem kullanılarak nitel ve nicel veri toplama araçlarıyla çalışmanın bütünü oluşturulmuştur.

6.2. Çalışmanın Paradigması

Paradigma, paylaşılan değerlerin ve bağların bütünü (Kuhn, 1995: 184) ve aynı zamanda bütünlüklü bir düşünüş yapısıdır (Neuman, 2006: 120). Bu çalışmada, yapabilirliklerin önündeki engellerin aşıldığı bir dünyaya dair bir öngörü üzerinden hareket edilmekte ve İHK uygulamalarıyla bunun gerçekleşmesinin mümkün olduğunu ileri sürülmektedir. Bu çerçevede politika uygulayıcılarının da İHK uygulamaları amaçlarına ulaşılmasında belirleyici bir konumda oldukları savunulmaktadır.

Bu sebeple, İHK uygulamalarının politika uygulayıcılarının tutum ve davranışlarında hak temelli bir katkısının olup olmadığının açığa çıkarılması ve böyle bir katkının olması durumunda bunun görünürlüğünün artırılması amaçlanmıştır. Böylece çalışmanın konumu, hak temelli politikaların yaygınlaştırılması için dönüştürücü paradigmaya dayandırılmıştır. Bu amaçla kırılgan grupların yaşamlarını değiştirmeye yönelik inisiyatif alabilen politika uygulayıcılarına odaklanılmıştır.

6.3. Çalışmanın Soruları ve Hipotezi

Çalışmasının ana sorusu; "*İHK beyanı olan ve olmayan belediyelerdeki politika uygulayıcılarının politika tasarımı, karar alma ve uygulama süreçlerindeki tutum ve davranışları arasında kolektif katılım yapabilirliği bağlamında nasıl bir ilişki vardır?*" şeklindedir.

Çalışmada, Raoul Wallenberg Enstitüsü (RWI), Research Worldwide İstanbul (RWIstanbul) ve Türk Dünyası Belediyeler Birliği (TDBB) koordinasyonunda 2018-2021 tarihleri arasında yürütülen Türkiye İHK Projesi'ne katılan ve katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcıları tutum ve davranışları bağlamında şu alt sorularla karşılaştırılmıştır:

Alt Soru 1: Projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcıları, kent sakinlerinin katılımı ve kolektif katılımları bağlamındaki yasal haklarının, uluslararası, ulusal ve yerel politika araçlarının farkında mıdır?

Alt Soru 2: Kırılgan grupları içeren katılımcı bir kamusal müzakere ortamının sağlanmasında İHK beyanının politika uygulayıcılarının yaklaşımı üzerinde herhangi bir etkisi bulunmakta mıdır?

Alt Soru 3: Projeye katılan belediyelerde kamu politikalarının tasarım ve uygulamalarında hak temelli bir anlayış gözetilerek kent sakinlerinin iyi bir yaşama erişmelerine uygun koşullar yerel politikalar düzeyinde düzenlenir ve desteklenir mi?

Alt Soru 4: Kolektif katılım, projeye katılan ve katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcıları açısından nasıl yorumlanır?

Bu sorular kapsamında çalışmanın sıfır hipotezi (H0) "*Türkiye İHK Projesine katılan ve katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcılarının kolektif katılım*

yapabilirliğine ilişkin tutum ve davranışları arasında herhangi bir fark yoktur" şeklinde belirlenmiştir.

6.4. Yöntem

Yapabilirlikler yazınında katılıma yönelik yapılan araştırmalar incelendiğinde nitel (Oulahen & Doberstein, 2012; Mkwananzi & Cin, 2020; Mkwananzi, Cin & Marovah, 2021), nicel (Mannarini & Talo, 2013) veya karma (Michels & de Graaf, 2010; Canbulut, 2022) yöntemlerin kullanıldığı görülmektedir. Söz konusu yöntemler arasında karma yöntemin çalışmanın amacıyla daha çok örtüştüğü düşünülmüş ve bu çalışmada da karma yöntem tercih edilmiştir. Zira, karma yöntemde amaç, sosyal olguların boyutları arasındaki ve içindeki verilerin, bu olgular arasındaki ilişkilerin açıklanmasıdır. Karma yöntemin, ne ve nasıl sorularının cevaplarının karşılaştırılmasında ve nicel ile nitel yöntemin zayıflıklarının elenmesinde işlevsel bir yanı bulunmaktadır (Creswell & Plano Clark, 2015: 5-6).

Çalışmada politika uygulayıcıları hedef grup olarak tanımlanmıştır. Çalışmanın verileri eş zamanlı ve birbirinden bağımsız olarak bu gruptan toplanmıştır.

6.5. Evren

Çalışma evrenini Türkiye'deki belediyelerde çalışan politika uygulayıcıları oluşturmaktadır.

Belediyelerde çalışan kişiler aynı işleri yapmalarına rağmen farklı hukuki statülere sahip olabilmektedirler. Dolayısıyla çalışmada politika uygulayıcıları olarak politika tasarım ve uygulamalarında görev alan, beden işlerinde çalışmayan belediye personeli kastedilmektedir.

6.6. Veri Toplama Araçları ve Verilerin Analizi

Çalışmada mülâkat ve anket olmak üzere iki farklı veri toplama aracı seçilmiş, aynı zamanda sahaya ilişkin bir öngörü oluşturması amacıyla seçilen belediyelerin politika belgeleri içerik analizine tabi tutulmuştur. Elde edilen verilerin analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılarak belirlenen temalar çerçevesinde verilerin işlenmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanarak aktarılması amaçlanmıştır.

Veri toplama araçları kontrol grubu ve deney grubu için eş zamanlı biçimde uygulanmıştır. Deney grubunu Türkiye İHK Projesi'ne katılan belediyelerdeki politika uygulayıcıları, kontrol grubunu da projeye katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcıları oluşturmuştur. Gerek anket gerek de mülâkat şeklindeki veri toplama araçlarında projeye katılan ve katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcılarının tutum ve davranışlarına odaklanılmıştır.

Veri toplama araçlarının belirlenmesiyle beraber çalışmanın etik onayı için İstanbul Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Etik Kurulu'na başvurulmuş ve etik onay (Ek 2) alınması sonrasında çalışmanın veri toplama süreci başlamıştır.

İzleyen alt bölümlerde çalışmada kullanılan veri toplama araçlarına, bu araçların nasıl şekillendirildiğine ve öngörü amacıyla incelenen politika belgelerinin nasıl bir analize tabi tutulduğuna yer verilmiştir.

6.6.1. Anket

Anket için örneklem belirlenirken belediye personelinin hukuki statüsündeki farklılık ve bu farklılığın sebep olabileceği riskler dikkate alınmıştır. Örneklemin belirlenme aşamasında Türkiye İHK Projesi'ne katılan belediyelerin şirket personelleri dışarıda tutulmuştur. Bu çerçevede belediyelerin faaliyet raporlarındaki sayılara göre Tablo 6.1'deki verilere ulaşılmıştır.

Tablo 6.1: Belediyelerdeki personel sayıları[11] (2021)

Sıra	Belediye	Personel Sayısı
1	Altındağ	395
2	Çankaya	1157
3	Maltepe	554
4	Mersin BŞB	1834
5	Muratpaşa	533
6	Şahinbey	290
7	Zeytinburnu	325

Türkiye İHK Projesi katılımcısı olan belediyelerin faaliyet raporlarına göre tahmini araştırma evreni 5.088 kişiden oluşmuştur. Belirtilen kısıtlar ve hedef kitle

[11] Belediyelerin 2021 yılına ait memur, işçi, sözleşmeli personel sayıları 2022 faaliyet raporlarından temin edilmiştir. İlgili referanslar için Bkz. Altındağ Belediyesi, 2022; Çankaya Belediyesi, 2022; Maltepe Belediyesi, 2022, Mersin Büyükşehir Belediyesi, 2022; Muratpaşa Belediyesi, 2022; Şahinbey Belediyesi, 2022; Zeytinburnu Belediyesi, 2022.

sayısı bilindiği için örneklem büyüklüğünün belirlenmesinde aşağıdaki formül (Yazıcıoğlu & Erdoğan, 2014: 86-87) uygulanmıştır:

$$n = N \times t^2 \times p \times q / d^2 \times (N - 1) + t^2 \times p \times q$$

Formüle göre;

n: Örneklem büyüklüğü (?)

N: Hedef kitledeki birey sayısı (5088)

p: İncelenecek olayın gerçekleşme olasılığı (0,5)

q: İncelenecek olayın gerçekleşmeme olasılığı (0,5)

t: Belirli bir serbestlik derecesinde ve belirlenen yanılma düzeyinde t tablosunda bulunan teorik değer (1,96)

d: Olayın görülüş sıklığına göre ± örnekleme hatası (0,1).

$n= 5088 \times (1,96)^2 \times 0,5 \times 0,5 / (0,1)^2 \times (5088-1) + (1,96)^2 \times 0,5 \times 0,5$

n= 94,27 olarak hesaplanmış ve bu sayı 95 kişiye yuvarlanmıştır.

Anket çalışmasına geri dönüş oranlarındaki yüzde 10'luk bir kayıp ihtimali düşünülerek örneklemi karşılayacak sayı yeniden hesaplanarak örneklemin 105 kişi olmasına karar verilmiştir. Karşılaştırma amacıyla Türkiye İHK Projesi katılımcısı olmayan belediyelerden 105 kişi de kontrol grubu olarak belirlenmiştir. Bu araştırmada kullanılan örnekleme tekniği, olasılığa dayalı olmayan örnekleme teknikleri içinde yer alan amaçlı örneklemedir (Creswell, 2017). Bu bağlamda araştırma kapsamında toplamda 210 politika uygulayıcıyla anket yapılması hedeflenmiştir.

Yazın incelemelerinde politika uygulayıcılarına yönelik yapabilirlikler ekseninde bir ölçek çalışmasına ulaşılamamıştır. Bu çerçevede anket sorularının gelecekte oluşturulacak bir ölçek çalışmasına kaynak olması hedeflenmiş ve sorular likert tipi ölçeğe uygun şekilde ve tez izleme komitesinin katkılarıyla oluşturulmuştur. Ankette kontrol ve deney grubu arasında sorular özelinde bir karşılaştırma yapılmış, bu sebeple yapı geçerliliği sınanmamış ve yalnızca kapsam geçerliliği kontrol edilmiştir.

Kapsam geçerliliği için uzman görüş formu, ilgili alanlardaki 15 uzmana (Ek 3) online olarak iletilmiştir. Form bu uzmanların 13'ü tarafından cevaplanmıştır. Uzmanların her bileşene ait bağımsız puanları değerlendirilmiş ve anketin kapsam geçerliliği 0,85 olarak hesaplanmıştır. Anketin içsel tutarlılık düzeyinin ortaya çıkartılması için Cronbach Alpha katsayısından faydalanılmıştır. Bu kapsamda anketin pilot uygulamasının yürütülmesi amacıyla Türkiye İHK Projesi'ne katılan belediyelerden 25 ve katılmayan belediyelerden 25 kişiye anket online olarak iletilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre ankette yer alan 22 maddenin genel güvenilirlik katsayısı 0,76 olarak hesaplanmış ve böylelikle anketin içsel tutarlılığının minimum katsayı olan 0,7'den fazla olmuştur.

Anket formunun ilk altı sorusunu genel-ısındırma soruları oluşturmuştur. 7.-24. arasındaki soruların tamamı likert ölçeğine uyumlaştırılmıştır. Anket formunda toplamda 24 soru[12] yer almıştır. Isınma sorularıyla katılımcının demografik bilgileri, çalıştığı belediye, belediyedeki çalışma süresi ve istihdam şekli hakkında sorular sorulmuştur. Katılımcının belediyedeki istihdam şekline yönelik soruyla katılımcının cevaplarının değerlendirmeye alınıp alınmaması karara bağlanmıştır. Buna göre, şirket personeli olarak çalışan anket katılımcılarının belediyelerin politika süreçlerinde ne derece yer alabilecekleri hususu tam olarak anlaşılamayacağı için "şirket personeli" ifadesini işaretleyenler değerlendirmede kapsam dışında bırakılmıştır. 7.-13. sorularla katılımcının kolektif katılım yapabilirliğine ilişkin tutumuna, 14.-22. sorularla katılımcının davranış tercihlerine ve 23.-24. sorularda da katılımcının İHK'lere ilişkin görüşlerine dair verilerin elde edilmesi amaçlanmıştır. Elde edilen verilerin kolaylıkla değerlendirilebilmesi için anket formu online şekilde Google Forms üzerinden oluşturulmuş (Ek 7), politika uygulayıcılarına iletilmiş ve analiz için SPSS programından faydalanılmıştır. Veri analizi öncesinde veri setinin parametrik test şartlarını sağlayıp sağlamadığı kontrol edilmiştir.

Çalışmanın veri setine, bağımsız örneklem t-testi gibi parametrik bir test uygulamak için araştırma verilerinin normal dağlımdan gelmesi ve varyansların homojenliği varsayımları sağlanmalıdır. Verilerin normal dağıldığı varsayımına yönelik kanıt sunulabilmesi için araştırma anketine ait soruların basıklık ve çarpıklık değerlerinin, normal dağılım için referans aralıklarından biri olan - 3,000 ile +3,000

[12] Anketin 13. sorusu beş kırılgan grup için tek bir soruda sorulmuş, katılımcıların her grup için ayrı ayrı cevap vermeleri istenmiştir. Sonuç olarak anket 6 genel soruyu ve 22 karşılaştırma sorusunu içerecek şekilde, fakat 24 soru görünümünde tasarlanmıştır.

(Ross & Willson, 2017: 13) arasında yer alması gerekmektedir. Bununla birlikte böylesi testler için grup varyansları farkı tesadüfi denilebilecek kadar dikkate alınmayacak seviyede olmalıdır (Fırat Oktay, 1995: 142). Varyansların homojenliği varsayımının ihlal edilip edilmediği Levene testiyle sınanabilir. Levene testi çıktısına göre elde edilen p değeri 0.05'ten büyük olduğu takdirde grup varyanslarının homojen olduğu, aksi durumda ise varyansların homojen dağılmadığı söylenir. Varyanslar homojen dağılmamış ve söz konusu varsayım ihlal edilmişse, erişilen veri setinin analizleri bağımsız örneklem t-testi yerine, onun non-parametrik karşılığı olan Mann Whitney U testi (MWU) ile gerçekleştirilir. MWU'nun test istatistiğinin hesaplanma aşamasında, birbirleriyle karşılaştırılacak grupların gözlem değerleri bir araya getirilerek büyüklük sırasına göre dizilir ve sıra numarası verilir. İki grubun ortalamaları arasında dikkate değer bir fark varsa küçük sıraların büyük bir bölümünü bir örnekleme, büyük sıraların da büyük bir bölümünü diğer örnekleme gitmesi beklenir (Bindak, 2014, s.7). Varyansların homojen dağıldığı verilerde de ise birbiriyle ilişkisiz iki farklı grubun, belirli bir vaka ya da olguya ilişkin düşünce, inanç, algı, tutum ve davranışların karşılaştırmasını yapmak için parametrik bir analiz olan bağımsız örneklem t-testi kullanılabilir (Ross & Willson, 2017: 13).

Bu bilgilerden hareketle, grup ortalamaları arasında anlamlı farkın gözlemlendiği ancak Levene testine göre varyansların homojen dağılmadığı sorularda test istatistiği değerlerine MWU ile, varyans homojenliğinin sağlandığı sorularda da bağımsız örneklem t-testi aracılığıyla ulaşılmıştır.

6.6.2. Yarı Yapılandırılmış Mülâkatlar

Çalışmanın bir diğer veri toplama yöntemi olan yarı yapılandırılmış mülâkatlar için kartopu örnekleme yönteminden faydalanılmıştır. Mülâkatlar için Türkiye İHK Projesi'ne katılan ve katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcılarıyla iletişime geçilmiştir.

Yarı yapılandırılmış mülâkat soruları (Ek 8) iki gruptan oluşmuştur. İlk grup katılımcıyı tanımaya yönelik soruları, ikinci grup da tez izleme komitesiyle beraber belirlenen araştırma sorularını içermektedir. Çalışmanın ilk aşamasında yüz yüze yapılması planlanan mülâkatların; potansiyel katılımcıların iş yoğunlukları, mesai saatleri içinde belediyede görüşme yapmaya ilişkin çekinceleri, zaman ve mekân kısıtları gibi ileri sürülen sebepler nedeniyle gerçekleştirilme yöntemleri

çeşitlendirilmiştir. Dolayısıyla mülâkatlar bazı katılımcılarla yüz yüze gerçekleştirilirken, özellikle İstanbul dışındaki katılımcılar başta olmak üzere bazılarıyla da Zoom programı üzerinden gerçekleştirilmiştir. Yüz yüze yapılan mülâkatlar ses kayıt cihazıyla, Zoom programı üzerinden gerçekleştirilen mülâkatlar da programın kendi kayıt imkânları ve yine ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir. Her iki yöntemde de mülâkatlar öncesinde araştırmaya ilişkin onam formu katılımcılar tarafından onaylanmıştır. Görüşmelerin deşifreleri hazırlandıktan sonra bulgular betimsel analizle tekniğiyle çözümlenmiştir.

6.6.3. İçerik Analizi

Çalışmanın başlangıcında Türkiye İHK Projesi'ne katılan ve katılmayan belediyelerin politika belgelerine (2020-2024 stratejik planlarının, 2021 faaliyet raporlarının ve 2021 performans programları) yönelik bir karşılaştırmanın yapılması hedeflenmiştir. Buna karşın çalışmanın ilerleyen aşamsasında bu karşılaştırmanın saha öncesinde bir pilot çalışma olarak gerçekleştirilmesine karar verilmiştir. Analiz için tüm proje katılımcısı belediyelerin politika belgelerine erişilmiştir. Yapılan inceleme sonucu söz konusu politika belgelerinin bir karşılaştırma için yeterli olmayacağı sonucuna varılmıştır, çünkü her ne kadar politika belgeleri politika uygulayıcılarının tutum ve davranışlarını yansıtan somut çıktılar olsa da veri eksiklikleri ve belediyelerin coğrafi, sosyal ve ekonomik farklılıklar nedeniyle karşılaştırma için ortak alt başlıkların belirlenmesi güçtür. Dolayısıyla politika belgeleri üzerinden yapılacak karşılaştırma için insani gelişmişlik verilerine (Şeker, Bakış & Dizeci, 2018) sahip olmaları ve kendileriyle karşılaştırılacak ilçelerin seçim kriterlerine (nüfus ve farklı parti yönetimi) uygunluğu sebebiyle Maltepe ve Zeytinburnu belediyeleri tercih edilmiştir.

Maltepe ve Zeytinburnu belediyeleriyle karşılaştırma için kontrol grubunun belirlenmesinde İnsani Gelişme Vakfı (İNGEV) bünyesinde hazırlanan İnsani Gelişme Endeksi- İlçeler 2017 (İGE-İ 2017) Raporu'ndan (Şeker, Bakış & Dizeci, 2018) faydalanılmıştır. Karşılaştırma yapılacak belediyelerin seçiminde nüfus, insani gelişmişlik ve farklı parti yönetimi olmak üzere üç kriter uygulanmıştır.

İnsani gelişmişlik değeri kriteri için Maltepe ve Zeytinburnu belediyelerinin insani gelişmişlik endeks (İGE-İ 2017) değeri baz alınmıştır. Kontrol grubunun

belirlenmesinde ± 0,025 uzaklık değeri içinde kalan belediyeler seçilmiştir. Buna göre oluşan tablolar yönetimdeki parti bilgileriyle beraber aşağıda sunulmuştur.

Tablo 6.2: İGE-İ 2017 (Şeker, Bakış & Dizeci, 2018) değerine ve yönetimdeki partiye göre değerlendirme (Maltepe Belediyesi için)

Sıra	Belediye	İGE Değeri	Yöneten Parti
1	Bakırköy	0,681	CHP
2	Maltepe	0,669	CHP
3	Üsküdar	0,663	AK Parti
4	Sarıyer	0,656	CHP
5	Ataşehir	0,654	CHP
6	Ümraniye	0,648	AK Parti
7	Beyoğlu	0,647	AK Parti

Tablo 6.3: İGE-İ 2017 (Şeker, Bakış & Dizeci, 2018) değerine ve yönetimdeki partiye göre değerlendirme (Zeytinburnu Belediyesi için)

Sıra	Belediye	İGE Değeri	Yöneten Parti
1	Büyükçekmece	0,525	CHP
2	Zeytinburnu	0,5	AK Parti
3	Sultanbeyli	0,489	AK Parti
4	Esenyurt	0,483	CHP
5	Arnavutköy	0,476	AK Parti

Bakırköy, Sarıyer ve Ataşehir belediyeleri CHP yönetimindeki belediyeler oldukları için Maltepe'nin, Sultanbeyli ve Arnavutköy belediyeleri de AK Parti yönetiminde oldukları için Zeytinburnu'nun karşılaştırma listesinden çıkarılmış ve listeye nüfus verileri eklenmiştir.

Tablo 6.4: Nüfus verileri (Maltepe Belediyesi için)

Sıra	Belediye	İGE Değeri	Yöneten Parti	Nüfus
1	Maltepe	0,669	CHP	515.021
2	Üsküdar	0,663	AK Parti	520.771
3	Ümraniye	0,648	AK Parti	713.803
4	Beyoğlu	0,647	AK Parti	226.396

Tablo 6.5: Nüfus verileri (Zeytinburnu Belediyesi için)

Sıra	Belediye	İGE Değeri	Yöneten Parti	Nüfus
1	Büyükçekmece	0,525	CHP	257.362
2	Zeytinburnu	0,5	AK Parti	283.657
3	Esenyurt	0,483	CHP	957.398

Nüfus verileri kapsamında (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], t.y.) ± 50.000 nüfus büyüklüğü kriteri belirlenmiştir. Sonuç olarak politika belgeleri çerçevesinde Maltepe Belediyesi'nin Üsküdar Belediyesi'yle, Zeytinburnu Belediyesi'nin de Büyükçekmece Belediyesi'yle karşılaştırılmasına karar verilmiştir.

Belediyelerin belirlenmesinin ardından politika belgelerinin hem betimsel analizi hem de kelime bazlı frekans analizi için incelemeler yapılmıştır. İlk aşamada katılım, insan hakları, yönetişim, müzakere, ortak akıl, engelli, çocuk, yaşlı, sığınmacı, mülteci, kadın, kırılgan, dezavantajlı, toplumsal cinsiyet kelimelerinin frekansı incelenmiştir. İkinci aşamada ise gerek belirtilen kelimelerin frekanslarına gerek de söz konusu politika belgelerinin içeriklerine, diline ve genel yaklaşımına dair değerlendirme yapılmıştır. İnceleme için Üsküdar Belediyesi haricindeki tüm belediyelerin politika belgelerinde MAXQDA Programı (2022 sürümü) kullanılmıştır. Üsküdar Belediyesi'nin[13] politika belgelerinde söz konusu programın kullanılması mümkün olmadığı için inceleme elle gerçekleştirilmiştir.

Belirlenen kelimelerin çalışma kapsamında kullanılıp kullanılmadığını anlamak için yalnızca kelime frekansları değil, kelimenin yer aldığı içerik de anlam açısından değerlendirilmiştir. Ayrıca tüm politika belgeleri genel çerçeveleri kapsamında da karşılaştırılmıştır.

6.7. Veri Toplama Süreçleri Öncesindeki Çalışmalar

Raoul Wallenberg İnsan Hakları Araştırmaları Hibe Programı (RW-İHAHP) 2020 kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanan "Pandemi ile Mücadelede Yapabilirlikler ve İnsan Hakları Temelli Kamu Politikaları: İstanbul Alan Araştırması Projesi" desteklenmiştir. Projede elde edilen veriler tez kapsamındaki araştırmada kullanılmamıştır. Söz konusu veriler, tez çalışması öncesinde araştırmacının sahaya

[13] Üsküdar Belediyesi'nin politika belgelerinin kopyalanabilir PDF formatında olmadığı anlaşılmıştır.

ilişkin bir öngörüye sahip olmasını sağlamıştır. Ayrıca proje kapsamında görüşülen kişilerle tez çalışmasının veri toplama sürecinde de iletişime geçilmiştir.

6.8. Kısıtlar

Çalışmanın kapsam ve zaman gibi öngörülebilen kısıtlarının veya politika uygulayıcılarıyla gerçekleştirilecek görüşmelerde ortaya çıkması muhtemel zorluklarının dışında, çalışma sürecinde iki temel kısıt daha ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki, bütün dünyada etkisini gösteren Covid-19 Pandemisi ve ikincisi de Kahramanmaraş'ta meydana gelen depremlerdir.

Covid-19 Pandemisi tüm dünyada karantina, sokağa çıkmama, online çalışma ve sosyal mesafe gibi uygulamalara neden olmuştur. Kısıtlayıcı uygulamalar sebebiyle belediye ön görüşmeleri yüz yüze değil, online Zoom uygulaması üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu uygulama daha sonrasında İstanbul dışındaki katılımcılarla yapılan görüşmelerde de kullanılmıştır.

6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen Kahramanmaraş depremlerinden sonra Türkiye'nin pek çok belediyesindeki politika uygulayıcıları gerek bölgede gönüllü çalışmalara katılarak gerek de kendi belediyelerinden yardım göndererek sürece dahil olmuştur. Bu süreçte belediye çalışanlarının artan iş yükü sebebiyle görüşmelerde aksaklıklar ve gecikmeler yaşanmıştır. Aynı zamanda Türkiye İHK Projesi katılımcısı olan Şahinbey Belediyesi'nin bölgede yer alması sebebiyle bu belediyedeki iletişim kişisi[14] ile yalnızca online anket paylaşılmış, herhangi bir görüşme randevusu alınmamıştır.

6.9. Bölüm Sonucu

2018 yılında başlatılan Türkiye iHK Projesi'ne katılan belediyeler, belediye meclislerinden geçen kararlarla İHK yaklaşımını kamu politikalarında, politika belgelerinde ve günlük faaliyetlerinde somutlaştıracaklarını taahhüt etmişlerdir. Bu kapsamda çalışmanın metodolojisi, İHK projesine katılan ve katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcıları arasında katılım yapabilirliği bağlamında herhangi bir fark olup olmadığı sorusu etrafında tasarlanmıştır.

[14] Bu kişi Türkiye İHK Projesi kapsamında gerçekleştirilen eğitimlere katılmıştır.

YEDİNCİ BÖLÜM
BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu bölümde, 25 kişiyle gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış mülâkatlara ve 215 kişinin katıldığı online ankete ilişkin bulgular yer almaktadır.

7.1. Saha Çalışmasına Yönelik Öncül Bulgular: Politika Belgeleri Karşılaştırması

Seçim kriterlerine göre politika belgeleri incelemesi Maltepe-Üsküdar ve Zeytinburnu-Büyükçekmece belediyelerinin yer aldığı iki grupta gerçekleştirilmiştir. İncelemenin ilk aşaması olan kelime frekansına yönelik değerlendirmede katılım kelimesi için farklı kullanımlara[15] rastlanmıştır. Benzer şekilde, üst politika belgelerinin isimleri de seçilen bazı kelimelerin[16] frekanslarında artışa sebep olmuştur. Söz konusu kelimelerin kullanımının belediyelerin çalışmalarına ve önceliklerine yönelik genel bir izlenim yaratacağı varsayılmıştır. Yine, üst politika belgelerinden aynı isme sahip olanlarında kelimelerin sık kullanımı nedeniyle ortaya çıkan kelime frekansındaki artış da kabul edilmiştir. Burada aktarılan hususların politika belgesinin genel yapısına yönelik bir değerlendirmeyi olumsuz yönde etkilemeyeceği varsayılmıştır.

7.1.1. Maltepe ve Üsküdar Belediyelerinin Politika Belgelerine Yönelik Karşılaştırma

Maltepe ve Üsküdar Belediyelerinin politika belgelerinde (Maltepe Belediyesi, 2019, 2020, 2022; Üsküdar Belediyesi, 2019, 2020, 2022) bazı kelimelere yönelik bir dil bütünlüğü bulunmamaktadır. Örneğin, Maltepe Belediyesi'nin 2020-2024 Stratejik planında kırılgan ve dezavantajlı kelimeleri eş anlamlı kelimeler olarak yer almıştır. Üsküdar Belediyesi'nin 2020-2024 Stratejik Plan'ında da özürlü kelimesi engelli kelimesine karşılık kullanılmış, göçmen ve Suriyeli kelimelerinin de sığınmacı/

[15] Politika belgelerindeki bazı yerlerde "katılım" kelimesi "eğitime katılım gösterdiler" ifadesindeki anlamıyla kullanılmıştır.

[16] Örneğin, "Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Güçlendirilmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2018-2023"

mülteci durumundaki bireyler için kullanıldığı anlaşılmıştır, bu kelimeler incelemede tanımlanan kelimenin frekansına dahil edilmiştir[17].

Çalışma kapsamında seçilen kelimelerin politika belgelerindeki frekansı şöyledir:

Tablo 7.1: Politika Belgelerinin İçeriğine Dair Karşılaştırma (Maltepe ve Üsküdar)

Kelime	Maltepe Belediyesi - İHK				Üsküdar Belediyesi			
	SP	FR	PP	TOP.	SP	FR	PP	TOP.
Katılım	172	34	67	273	57	42	30	129
İnsan Hakları	19	8	22	49	0	0	0	0
Yönetişim	16	2	15	33	13	4	12	29
Müzakere	0	0	0	0	0	0	0	0
Ortak Akıl	1	0	0	1	0	0	0	0
Engelli	61	32	36	129	25	39	18	82
Çocuk	87	81	66	234	99	129	52	280
Yaşlı	52	12	15	79	21	21	4	46
Sığınmacı	0	1	0	1	0	0	0	0
Mülteci	0	1	0	1	5	0	0	5
Kadın	101	62	77	240	84	37	6	127
Kırılgan	7	0	0	7	0	0	0	0
Dezavantajlı	32	13	16	61	21	4	3	28
Toplumsal Cinsiyet	25	9	10	44	7	0	0	7

Politika belgelerindeki katılım, insan hakları, yönetişim, ortak akıl, engelli, yaşlı, sığınmacı, kadın, kırılgan, dezavantajlı ve toplumsal cinsiyet kelimelerinde Maltepe Belediyesi'nin lehine, çocuk ve mülteci kelimelerinde de Üsküdar Belediyesi'nin lehine kelime frekansları farklılaşmıştır. Maltepe Belediyesi'nin politika belgelerindeki katılım, engelli ve kadın kelimeleri, Üsküdar Belediyesi'nin politika belgeleriyle yapılan karşılaştırma içinde en yüksek frekans farkına sahip ilk üç kelime olmuştur.

Her iki belediyenin de politika belgelerinde yer alan katılım, çocuk ve kadın kelimelerinin frekansları diğer kelimelere göre daha fazladır. Maltepe Belediyesi'nde kırılgan gruplara ilişkin kelime frekansları Üsküdar Belediyesi'nden fazla olurken ve bunun tek istisnası çocuk kelimesi olmuştur. Bu fark, Üsküdar Belediyesi'nin çocuğa yönelik etkinliklerinden ve çocuk üniversitesi gibi faaliyetlerinden kaynaklanmıştır.

[17] Bulgulara göre Üsküdar Belediyesi 2020-2024 Stratejik Planı'nda "özürlü" kelimesi 5, "Suriyeli" kelimesi 1 ve "göçmen" kelimesi 4 defa kullanılmıştır.

Maltepe Belediyesi’nin (2019) stratejik plan hazırlama süreçleri; belediye yöneticilerinin, belediye personelinin, araştırma grubunun, STK temsilcilerinin ve akademisyenlerin yanı sıra kent sakinlerinin de katıldığı atölye çalışmaları kapsamında detaylı bir listeyle gerçekleştirilmiştir. Buna karşın Üsküdar Belediyesi'nin (Üsküdar Belediyesi, 2019) dış paydaş analizi Maltepe Belediyesi’nin listesine göre daha dar bir liste olmuştur.

Her iki belediyenin de politika belgelerinde engelliler, kadınlar, çocuklar ve yaşlılar kırılgan grup veya dezavantajlı grup olarak yer almıştır. Bununla beraber Maltepe Belediyesi’nin politika belgelerinde Üsküdar Belediyesi’ne göre daha geniş bir kırılganlık tanımı yapılmıştır. Örneğin, Maltepe Belediyesi’nin politika belgelerinde LGBTİ+ bireyler, Aleviler, Kürtler, Ateistler kırılgan grup olarak tanımlanmıştır (Maltepe Belediyesi, 2019).

Kırılgan bireyler, Maltepe Belediyesi’nin politika belgelerinde hak sahibi ve yetkinliği olan bireyler olarak, Üsküdar Belediyesi’nin politika belgelerindeyse sağlık yönünden veya sosyo-ekonomik yönden kırılgan bireyler olarak yer almış, hatta olumsuz davranışlara yönelebilir olmaları sebebiyle suçla aralarında bir bağlantı kurulmuştur. Nitekim, Üsküdar Belediyesi'nin stratejik planında daha korumacı ve bu yolla güçlendirici bir amaç listesi yer almaktayken, Maltepe Belediyesi'nin amaçları hak temelli ve katılımcı ifadelerini içerecek şekilde ele alınmıştır. Ayrıca Maltepe Belediyesi’nin kırılganlık tanımı çoklu kırılganlıkları da kapsayacak şekilde geniş tutulmuştur:

> "*Birden fazla kırılgan gruba dâhil olan katılımcıların çok daha derin yaralanmalara maruz kaldığı görülmektedir. Kırılgan guruplar içerisinde dışlanma ve baskıya maruz kalanların başında eşcinseller gelirken, görüşme listesinde olmamasına rağmen, bazı katılımcıların ikinci ötekileştirilen kimlikleri olarak Kürt kimliğini öne çıkardıkları görülmüştür.*” (Maltepe Belediyesi, 2019: 127)

Sonuç olarak, gerek seçilen kelimelere dair frekans bulguları gerek de kırılganlık tanımları ekseninde Maltepe Belediyesi’nin politika belgeleri Üsküdar Belediyesi’nin politika belgelerinden daha kapsayıcı ve farklı kırılgan grupları içerecek şekilde yazılmıştır.

7.1.2. Büyükçekmece ve Zeytinburnu Belediyelerinin Politika Belgelerine Yönelik Karşılaştırma

Seçilen kelimelerin Zeytinburnu ve Büyükçekmece belediyelerinin politika belgelerindeki (Zeytinburnu Belediyesi, 2019, 2021, 2022; Büyükçekmece Belediyesi, 2019, 2020, 2022) frekansları şu şekildedir:

Tablo 7.2: Politika Belgelerinin İçeriğine Dair Karşılaştırma (Büyükçekmece ve Zeytinburnu)

Kelime	Büyükçekmece Belediyesi				Zeytinburnu Belediyesi -İHK			
	SP	FR	PP	TOP.	SP	FR	PP	TOP.
Katılım	118	56	61	235	72	19	17	108
İnsan Hakları	0	1	1	2	1	0	0	1
Yönetişim	1	3	3	7	9	1	2	12
Müzakere	0	0	0	0	0	0	0	0
Ortak Akıl	1	0	0	1	0	0	0	0
Engelli	13	47	26	86	13	32	11	56
Çocuk	14	48	16	78	14	46	9	69
Yaşlı	4	17	7	28	7	4	3	14
Sığınmacı	0	2	1	3	0	0	0	0
Mülteci	0	1	0	1	26	5	0	31
Kadın	5	33	10	48	28	41	27	96
Kırılgan	0	0	0	0	0	0	0	0
Dezavantajlı	6	16	6	28	3	1	2	6
Toplumsal Cinsiyet	2	0	1	3	0	0	0	0

Politika belgelerindeki katılım, insan hakları ortak akıl, engelli, çocuk, yaşlı, sığınmacı, dezavantajlı ve toplumsal cinsiyet kelimelerinde Büyükçekmece Belediyesi'nin lehine, yönetişim, mülteci ve kadın kelimelerinde de Zeytinburnu Belediyesi'nin lehine kelime frekansları farklılaşmıştır. Büyükçekmece Belediyesi'nin politika belgelerinde katılım ve engelli kelimeleri, Zeytinburnu Belediyesi'nin politika belgelerinde de kadın kelimesi karşılaştırma içinde en yüksek frekans farkına sahip kelimeler olmuştur.

Her iki belediyenin politika belgelerinde sığınmacı ve mülteci kelimeleri neredeyse aynı frekanslarda bulunmuş, fakat göçmen[18] kelimesi Zeytinburnu Belediyesi'nin politika belgelerinde 26 kere kullanılmıştır. Zeytinburnu Belediyesi'nin

[18] Zeytinburnu Belediyesi'nin politika belgelerindeki "göçmen" kelimesinin frekansı, "mülteci" kelimesinin frekansına dahil edilmiştir.

yoğun göç alan bir belediye olduğu varsayılırsa, göçmen kelimesine ait frekansın Zeytinburnu Belediyesi'ndeki politika belgeleri lehine farklılaşması belediyenin mevcut ihtiyaçlarıyla örtüşmüştür.

Zeytinburnu Belediyesi'nin Performans Programı'nda (2021) kadınlara yönelik spor merkezleri açma hedefi yer almaktadır. Söz konusu hedef, bölgenin ihtiyaç ve beklentilerini yadsıyan biri tarafından cinsiyetçi bir uygulama olarak görülebilir, fakat kadının spor faaliyetlerini yapabilmesi ve sosyal hayata katılımı için bu uygulama bölge beklentileriyle uyumlu bir uygulama olarak yorumlanmalıdır. Buna karşın, ilgili politika belgesinde kadın aile içinde tanımlanmaktadır. Dolayısıyla bu tanım kadına yönelik spor merkezlerine ilişkin yorumla çelişmekte ve kadının ihtiyaçlarıyla beklentilerini içermemektedir (Zeytinburnu Belediyesi, 2021: 46).

Sonuç olarak, politika belgelerinde yalnızca kadın ve mülteci (göçmen olarak) kelimelerine ait frekansların Zeytinburnu Belediyesi lehine farklılaşması, politika belgelerinin içeriğindeyse kadının ailenin bir parçası olarak tanımlanması sebebiyle İHK taahhütlerinin Zeytinburnu Belediyesi'nin politika belgelerine yansımadığı izlenimi oluşmuştur.

7.2. Katılımcılara İlişkin Bilgiler

Eş zamanlı olarak yürütülen yarı yapılandırılmış mülâkatların ve online anketin katılımcı sayıları şu şekildedir:

Tablo 7.3: Online Anket Katılımcılarının Sayıları

Online Anket Katılımcıları	**Sayı**	**Yüzde (%)**
Projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcıları (deney grubu)	**110**	51.2
Projeye katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcıları (kontrol grubu)	**105**	48.8
Toplam	**215**	100

Tablo 7.4: Yarı Yapılandırılmış Mülâkat Katılımcılarının Sayıları

Mülâkat Katılımcıları	**Sayı**	**Yüzde (%)**
Projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcıları (deney grubu)	**12**	48
Projeye katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcıları (kontrol grubu)	**13**	52
Toplam	**25**	100

7.2.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Online anket katılımcıların demografik özellikleri şu şöyledir:

Tablo 7.5: Anket Katılımcılarına İlişkin Demografik Bulgular

Demografik Özellikler	Değişken	Projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcıları (deney –İHK grubu)		Proje katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcıları (kontrol grubu)	
		Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Cinsiyet	Erkek	49	44.55	51	48.57
	Kadın	61	55.45	53	50.48
	Belirtmeyen	0	0	1	0.95
	Toplam	**110**	100	**105**	100
Yaş	18-30	14	12.72	16	15.23
	31-40	59	53.63	47	44.76
	41-50	29	26.36	31	29.52
	51-60	8	7.27	9	8.57
	61 ve Üstü	0	0	2	1.9
	Toplam	**110**	100	**105**	100
Eğitim Durumu	Lise	4	3.63	5	4.76
	Önlisans	10	9.09	8	7.61
	Lisans	69	62.72	53	50.47
	Yüksek Lisans	27	24.54	36	34.28
	Doktora	0	0	3	2.85
	Toplam	**110**	100	**105**	100

Online ankete katılanların çoğunluğunu kadınlar oluşturmuştur. Projeye katılan belediyelerden 61 (%55.45), projeye katılmayan belediyelerden de 53 (%50,48) kadın politika uygulayıcısı anketi cevaplamıştır. Dolayısıyla kadın politika uygulayıcılarının ankete ilgisi erkek politika uygulayıcılara göre daha fazla olmuştur.

Yarı yapılandırılmış mülâkat katılımcıların demografik özellikleri şu şöyledir:

Tablo 7.6: Yarı Yapılandırılmış Mülâkat Katılımcılarına İlişkin Demografik Bulgular

Kod	Birimi	Yaş	Cinsiyet	Meslek
K1	Strateji Geliştirme	46	Erkek	Emekli Asker
K2	Sosyal Destek Hizmetleri	30	Erkek	U. Sosyal Çalışmacı
K3	Sosyal Destek Hizmetleri	37	Kadın	Sosyal Çalışmacı
K4	Kültür ve Sosyal İşler	38	Erkek	U. Arkeolog
K5	Ulaşım	47	Erkek	Şehir Plancısı
K6	Strateji Geliştirme	34	Kadın	Felsefe / Psikoloji
K7	Strateji Geliştirme	36	Erkek	Ekonomist
K8	Sosyal Yardım İşleri	60	Erkek	Devlet Memuru
K9	Strateji Geliştirme	-	Kadın	Gıda Mühendisi
K10	Strateji Geliştirme	32	Kadın	Sosyolog
K11	Strateji Geliştirme	38	Erkek	Fizik/Sosyoloji
K12	Ruhsat Denetim	38	Erkek	Arkeolog
K13	Strateji Geliştirme	45	Kadın	İnsan Kaynakları
İHK1	Temizlik İşleri	37	Kadın	Programcı
İHK2	Temizlik İşleri	49	Erkek	Fizik/İktisat
İHK3	Gençlik	33	Erkek	Sosyal Hizmetler
İHK4	Sosyal Yardım İşleri	49	Erkek	İktisat
İHK5	Sosyal Yardım İşleri	35	Kadın	Yönetici
İHK6	Sosyal Yardım İşleri	25	Kadın	Sosyal Hizmetler
İHK7	Kadın ve Aile Hizmetleri	35	Kadın	Sosyolog
İHK8	Kadın ve Aile Hizmetleri	30	Kadın	Yunan Dili
İHK9	Kadın	37	Kadın	Bilgisayar / İşletme
İHK10	Kültür ve Sosyal İşler	45	Kadın	Halk Bilimci
İHK11	Dış İlişkiler	42	Kadın	Sosyal Antropoloji
İHK12	Strateji Geliştirme	40	Erkek	Y. Şehir Plancısı

Yarı yapılandırılmış mülâkatlara ilişkin kodlama doğrultusunda, Türkiye İHK Projesi'ne katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcıları K1-K13 aralığında, projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcıları da İHK14-İHK25 aralığında gösterilmiştir.

7.2.2. Katılımcıların Çalışma Hayatlarına Göre Özellikleri

Anket katılımcılarının belediyedeki istihdam şekilleri şöyledir:

Tablo 7.7: Anket Katılımcılarının İstihdam Şekillerine İlişkin Bulgular

Belediyedeki İstihdam Şekli	Projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcıları (deney-İHK grubu)		Projeye katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcıları (kontrol grubu)	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Memur	61	55.45	70	66.66
İşçi	12	10.9	11	10.47
Sözleşmeli P.	37	33.63	24	22.85
Toplam	**110**	100	**105**	100

Anket katılımcılarının büyük bir çoğunluğu (%55.45 ve %66.66) belediyede memur olarak istihdam edilmiştir. Bu kişilerin belediyedeki çalışma süreleri şöyledir:

Tablo 7.8: Anket Katılımcılarının Belediyelerindeki Çalışma Sürelerine İlişkin Bulgular

Belediyede Çalışma Süresi	Projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcıları (deney grubu)		Projeye katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcıları (kontrol grubu)	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
0-5 yıl	43	39.09	29	27.61
6-10 yıl	37	33.63	27	25.71
11-15 yıl	21	19.09	23	21.9
16-20 yıl	6	5.45	13	12.38
21 ve Üstü	3	2.72	13	12.38
Toplam	**110**	100	**105**	100

7.3. Politika Uygulayıcılarının İnsan Hakları ve Kolektif Katılım Yapabilirliğine İlişkin Tutumları

Bu bölümde, Türkiye İHK Projesi'ne katılan ve katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcılarının kolektif katılım yapabilirliği, insan hakları ve kırılgan gruplar bağlamında istatistik açıdan anlamlı bir şekilde farklılaşan tutumlarına ilişkin bulgular yer almaktadır.

7.3.1. Belediye Hizmetlerine Yönelik Taleplere İlişkin Bulgular

Kimi politika uygulayıcıları açısından belediye hizmetlerine yönelik bir talebin önemi o talebin kaç kişi tarafından iletildiğine bağlıdır. Yerel siyaset düşünüldüğü zaman bu şekilde bir kavrayış; daha çok bireyin ortak talebinin karşılanması belediye hizmetlerinden daha çok bireyin memnun olmasını sağlayabileceğinden ve yerel seçimde mevcut yönetim lehine sonuçlar yaratabileceğinden ötürü tutarlıdır.

Her bireyin özgün hak ve ihtiyaçlarının dikkate alınmasını gerektiren insan hakları ve yapabilirlikler perspektifinden bakıldığındaysa projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcılarının bu perspektif doğrultusunda, yani talebin kaç kişi tarafından iletildiğinin önemli olmadığı yönünde cevap vermeleri beklenir.

Tablo 7.9: Katılımcılar Açısından Belediyeye İletilen Taleplerin Önemine Yönelik Karşılaştırma

Bağımlı Değişkenler	Türkiye İHK Projesi'ne Katılım	N	Ortalama	Standart Sapma	T Değeri	Serbestlik Derecesi	P Değeri
S10***: Belediye için bir talebin önemi, o talebin kaç vatandaş tarafından iletildiğine bağlıdır.	Projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcıları (deney grubu)	110	1.790	1.092	-5.000	213	0.0001**
	Projeye katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcıları (kontrol grubu)	105	2.561	1.167			

*p<0.050 düzeyinde anlamlıdır. **p<0.010 düzeyinde anlamlıdır.
***S10 için levene testi p=0,138; p>0,05 düzeyinde varyanslar homojen dağılmış, ayrıca normal dağılım varsayımı karşılanmıştır (Basıklık değeri: 0.792 & Çarpıklık değeri: -0.565)

Tablo 7.9.'da görüldüğü gibi anket katılımcısı gruplar arasında istatistik açıdan anlamlı bir fark vardır. Grupların ortalama değerlerinde gerçekleşen bu farklılık, projeye katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcıları lehinedir. Projeye katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcılarının vatandaşlar tarafından gelen talepleri değerlendirmek için belirli bir eşik sayının aşılması yönündeki beklentileri projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcılarına göre daha yüksektir. Dolayısıyla projeye katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcıları kent sakinlerinin müşterekler üzerinde uzlaşmasını beklemektedir.

Kent sakinlerinin müşterekler üzerinde uzlaşmaları K9'a göre bütçe kullanımını olumlu yönde etkilemekte ve bu taleplerden daha çok kişi faydalanabilmektedir:

> "Yani burada tabii ki talep edilen şeyin niteliği çok önemli. Öncelikli olarak bu ikincisi bu yani talep karşılandığındaki hani bütçe de çok önemli açıkçası. Bunu göz ardı da etmemekle birlikte ama ikinci öncelik bu değil. Bu talepten kaç kişinin faydalanacağı, yani verimlilik bizim için, çünkü ne kadar az işte ne kadar çok kişinin gönlünde hoş edersek o kadar kârımız olur." (K9)

Bir diğer örnek müşterek ihtiyaçlar üzerinden gerekçelenmektedir. Bu bağlamda 03.07.2005 Tarihli ve 5393 Sayılı Belediyeler Kanunu'nun (Resmî Gazete No: 25874, 2005) 3. Maddesi a bendine göre belediyenin tanımı şu şekildedir:

> "*Belediye: Belde sakinlerinin mahallî müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idarî ve malî özerkliğe sahip kamu tüzel kişisi…*" (Resmî Gazete No: 25874, 2005)

Belediye tanımı doğrultusunda K2, müşterek ihtiyaçların karşılanmasına öznel ihtiyaçların karşılanmasından daha fazla anlam yüklemiştir:

> "Bir grup olarak eğer bir kişinin değil de daha fazla ortak bir şeyde faydada buluşan kişilerin taleplerinin ya da isteklerinin karşılanması daha büyük bir şey olarak tanınır….. Öznel olarak düşünebilir, ama bir grup varsa ortada daha büyük bir sıkıntı vardır ki o grubun isteklerini ya da taleplerini karşılayamayacak düzeyde bir durumdur. Hani burada daha büyük bir sorun vardır." (K2)

Projeye katılan belediyelerdeki bazı politika uygulayıcıları da toplu talebe bireysel taleplere göre daha fazla önem atfetmiştir. Bununla beraber söz konusu politika uygulayıcılarının cevapları, projeye katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcılarının cevaplarından talebin sağladığı işlev, yani üst yönetime bir baskı yaratma bağlamında farklılaşmıştır:

> "Şimdi dilekçe verme olayına bakacak olursak eğer, geniş katılımlı çok imzalı dilekçeler benim gözümde her zaman daha, bazı şeyleri

yukarıya taşımaya, yani benim elimi kolaylaştırır üst yönetime giderken, ama tabii ki biz hani burada (anlaşılamadı) bürosu olarak ya bir kişi bile gelse elimizden geldiğince ne yapmamız gerekiyorsa herkese yardımcı olmaya ve talebini bir şekilde iletmeye ve karşılamaya çalışıyoruz tabii ki." (İHK7)

"Benim için ikisi de önemli. Hani öyle bir şeye koyamam onu, ama baskı unsuru olma konusu tabii ki örgütlülük her zaman daha etkili oluyor." (İHK11)

Projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcıları ortak talepleri bir baskı unsuru, projeye katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcılarıysa etkili kaynak kullanımı bağlamında ele almıştır. Sonuç olarak, belediye tanımı doğrultusunda her iki gruptaki katılımcılar müşterek taleplerin yorumlanmasında farklı değerlendirmeler dile getirmişlerdir.

7.3.2. İnsan Hakları Eğitimine İlişkin Bulgular

Belediyeler, kurum içindeki çalışanlarına yönelik ihale yönetimi, bütçe planı gibi teknik konularda ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği, insan hakları, çocuk hakları gibi çalışanların farkındalık düzeylerini artırmaya yönelik konularda eğitimler gerçekleştirmektedir. Belediyelerin düzenlediği insan hakları eğitimlerinin katılımcılar tarafından nasıl bulunduğuna ilişkin karşılaştırma şöyledir:

Tablo 7.10: Belediye Personeline İnsan Hakları Eğitimi Verilmesine İlişkin Karşılaştırma

Bağımlı Değişken	Türkiye İHK Projesi'ne Katılım	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U Değeri	Z Değeri	P Değeri
S11***: Belediye personelinin insan haklarına ilişkin eğitim alması faydalıdır.	Projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcıları (deney grubu)	110	124.04	13644.50	4010.50	-4.589	0.0001**
	Projeye katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcıları (kontrol grubu)	105	91.20	9575.50			

*p<0.050 düzeyinde anlamlıdır. **p<0.010 düzeyinde anlamlıdır.
***S11 için levene testi p=0,0001; p>0,05 düzeyinde varyanslar homojen dağılmamış, ayrıca normal dağılım varsayımı ihlal edilmiştir (Basıklık değeri: -2.589 & Çarpıklık değeri: 8.591)

Tablo 7.10.'a göre, projeye katılan ve katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcıları arasında istatistik açıdan anlamlı bir fark vardır. Söz konusu fark projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcıları lehinedir ve deney grubundaki politika uygulayıcıları insan haklarına ilişkin eğitimleri kontrol grubuna göre daha fazla faydalı bulmaktadır.

Yarı yapılandırılmış mülâkatlarda da anket sonuçlarını destekleyen ifadelerle karşılaşılmıştır. K6, eğitimlerle ilgili olarak genel memnuniyetsizliğini ve eğitim konularının kurumsal olarak sahiplenilmediğini dile getirmiştir:

> "Bir şeyin etkililiği eğitimle asla sağlanamıyor. Bunu ben çok fark ettim. Mesela şimdi bu dediğiniz taahhüdü bizim belediye verdi. Şimdi ne olur diye düşünüyorum. Ya da herhangi bir belediye böyle bir taahhüt verdiğinde ne yapar? Muhtemelen gider. İşte kültür merkezine eğitim verme. Der ki işte insan hakları eğitimi veriyorum ... eğitim değil gibi geliyor bana bunun çözümü." (K6)

Eğitimlerin, özellikle insan hakları alanında çalışan sosyal gruplarla etkileşimde araçsal katkıları bulunmaktadır. Bu sayede yerel yönetimlerin kolektif yetkinliklerle iş birliği gelişmektedir. Böylece STK'lerin politika tasarım ve uygulama aşamaları için politika uygulayıcılarıyla bir ilişki kurmasının önü açılabilmektedir. Eğitimler için STK'lerle iş birliğine giden bir belediyedeki İHK8'in yorumu bu görüşü doğrular niteliktedir:

> "Kurum içi eğitimlerde toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimlerini ön planda tutmaya çalışıyoruz. Maalesef bunu bir düzenli hale getiremedik ama daha geçtiğimiz dönemde son olarak depremden önce kreş çalışanlarıyla, öğretmenlerle ve aynı zamanda kreş çalışanları, diğer hocalarla, oyun evlerindeki çalışanlarla bir araya geldik. Bu işin yine yani hani şey olan, gerçekten bu işi bilen kişilerle ve STK'lerle de yaptığımız için içimiz rahat yani. Sahada olanlarla da yapıyoruz. Mesela zabıtalarla yaptık geçmişte şoförlerle yaptık." (İHK8)

Projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcılarının insan hakları gibi spesifik bir eğitime ilişkin tutumları, kendi kurumlarına yönelik bir değerlendirme

yapma fırsatı da yaratmaktadır. Böylesi bir değerlendirme, insan hakları eğitimleri için inisiyatif almanın ön koşulu olarak kabul edilmelidir:

> "Bence çok fazla hak temelli yaklaşımla yapılan hizmetler yok genel anlamda. Bu noktada personellerin kapasite geliştirme noktasında çok büyük eksiklik var." (İHK6)

Sonuç olarak, projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcılarına göre insan hakları eğitimi iki araçsal özelliğe sahiptir. Bunlardan ilki, olası iş birlikleri çerçevesinde STK'lerle etkileşimdir. İkincisi de politika uygulayıcılarının belediyelere yönelik bir kapasite değerlendirmesi yapabilmelerini mümkün hale getirmesidir. Bu kapsamda projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcıları için insan hakları eğitimleri sosyal grupla etkileşim ve kurumu insan hakları kapsamında değerlendirme açısından faydalıdır.

7.3.3. Kırılgan Grupların Tanımına İlişkin Bulgular

Anket katılımcılarına kırılgan grup tanımlaması "*Yoksulluk, dışlanma, ayrımcılık, zarar görebilme gibi etmenlere sahip bireylerden oluşan gruplara kırılgan gruplar denir*" şeklinde yapılarak beş gruptan (kadın, çocuk, yaşlı, engelli, sığınmacı/mülteci) hangilerini kırılgan grup içinde değerlendirdikleri sorulmuştur.

Kırılgan grup tanımlamalarına ilişkin sonuçlar şöyledir:

Tablo 7.11: Katılımcıların Kadınları Kırılgan Grup Olarak Görmelerine İlişkin Karşılaştırma

Bağımlı Değişkenler	Türkiye İHK Projesi'ne Katılım	N	Ortalama	Standart Sapma	T Değeri	Serbestlik Derecesi	P Değeri**
S13/1***: Kadınları bir kırılgan grup olarak tanımlıyorum.	Projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcıları (deney grubu)	110	4.2455	1.11031	2.886	213	0.004**
	Projeye katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcıları (kontrol grubu)	105	3.7810	1.24793			

*p<0.050 düzeyinde anlamlıdır. **p<0.010 düzeyinde anlamlıdır.
***S13/1 için levene testi p=0,703; p>0,05 düzeyinde varyanslar homojen dağılmış, ayrıca normal dağılım varsayımı karşılanmıştır (Basıklık değeri: -1.184 & Çarpıklık değeri: 0.364)

Tablo 7.12: Katılımcıların Çocukları Kırılgan Grup Olarak Görmelerine İlişkin Karşılaştırma

Bağımlı Değişken	Türkiye İHK Projesi'ne Katılım	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U Değeri	Z Değeri	P Değeri
S13/2***: Çocukları bir kırılgan grup olarak tanımlıyorum.	Projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcıları (deney grubu)	110	127.38	14011.50	3643.500	-5.529	0.0001**
	Projeye katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcıları (kontrol grubu)	105	87.70	9208.50			

*p<0.050 düzeyinde anlamlıdır. **p<0.010 düzeyinde anlamlıdır.

***13/2 için levene testi p=0,0001; p>0,05 düzeyinde varyanslar homojen dağılmamış, ayrıca normal dağılım varsayımı ihlal edilmiştir (Basıklık değeri: -2.260 & Çarpıklık değeri: 4.846)

Tablo 7.13: Katılımcıların Yaşlıları Kırılgan Grup Olarak Görmelerine İlişkin Karşılaştırma

Bağımlı Değişken	Türkiye İHK Projesi'ne Katılım	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U Değeri	Z Değeri	P Değeri
S13/3***: Yaşlıları bir kırılgan grup olarak tanımlıyorum.	Projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcıları (deney grubu)	110	128.78	14165.50	3489.500	-5.809	0.0001**
	Projeye katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcıları (kontrol grubu)	105	86.23	9054.50			

*p<0.050 düzeyinde anlamlıdır. **p<0.010 düzeyinde anlamlıdır.

***13/3 için levene testi p=0,0001; p>0,05 düzeyinde varyanslar homojen dağılmamış, ayrıca normal dağılım varsayımı ihlal edilmiştir (Basıklık değeri: -2.074 & Çarpıklık değeri: 4.187)

Tablo 7.14: Katılımcıların Engellileri Kırılgan Grup Olarak Görmelerine İlişkin Karşılaştırma

Bağımlı Değişken	Türkiye İHK Projesi'ne Katılım	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U Değeri	Z Değeri	P Değeri
S13/4***: Engellileri bir kırılgan grup olarak tanımlıyorum.	Projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcıları (deney grubu)	110	126.52	13917.50	3737.500	-5.570	0.0001**
	Projeye katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcıları (kontrol grubu)	105	88.60	9302.50			

*p<0.050 düzeyinde anlamlıdır. **p<0.010 düzeyinde anlamlıdır.
***S13/4 için levene testi p=0,0001; p>0,05 düzeyinde varyanslar homojen dağılmamış, ayrıca normal dağılım varsayımı ihlal edilmiştir (Basıklık değeri: -2.819 & Çarpıklık değeri: 8.976)

Bulgulara göre;

Tablo 7.11. verilerine göre, projeye katılan ve katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcıları arasında projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcıları lehine istatistik açıdan anlamlı bir fark vardır.

Tablo 7.12. verilerine göre, projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcılarıyla projeye katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcıları arasında projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcıları lehine istatistik açıdan anlamlı bir fark vardır.

Tablo 7.13. verilerine göre, projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcılarıyla projeye katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcıları arasında projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcıları lehine istatistik açıdan anlamlı bir fark vardır.

Tablo 7.14. verilerine göre, projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcılarıyla projeye katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcıları arasında projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcıları lehine istatistik açıdan anlamlı bir fark vardır.

Tablo 7.11-7.14'de özetlenen sınama sonuçlarına göre, projeye katılan ve katılmayan belediyeler arasında kadınların, çocukların, yaşlıların ve engellilerin bir kırılgan grup olarak ifade edilmesi bağlamında projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcıları lehine istatistik açıdan anlamlı bir fark vardır. Dolayısıyla projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcılarının projeye katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcılarına göre daha geniş kapsamlı bir kırılgan grup algıları bulunmaktadır.

Projeye katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcılarında kırılganlık ve pozitif ayrımcılık arasında bir kavram kargaşası görülmektedir. Örneğin, kendisi de kadın bir katılımcı olan K6'ya göre kadının kırılgan grup içinde tanımlanmasıyla kadının bir şey yapamadığı ima edilmekte ve bu yüzden kadına zarar verilmektedir:

> "Ben kadınları çok fazla gruplara sokmaktan şeyim yani rahatsız oluyorum. Bilmiyorum hala böyle iki bin yirmi üç yılına gelip de bir kadın erkek eşittir söylemini hala dillerimizde ya bunu konuşuyor olmak beni rahatsız eder bir durumda ... Bunu bu şekilde dillendirdik. İşte kadınları biz kendi algımızda kadınlar kırılgan gruplandırır. Kadınlar pozitif ayrımcılık hak ederler. Kadınlara bu biz bunu söyledikçe kadınlar hep o kadını biz bir yere koyuyoruz. Biz koyuyoruz onu oraya. Çocuk olmaktan getirdiği bir özel durumu var. Engellinin bir takım ya fiziksel ya zihinsel. Yani biz işte birileri ve birileri gibi ayırım yaptığımızda onun birtakım dezavantajları var. Fiziksel bir engeli varsa bir yerden bir yere ulaşmakla ilgili, zihinsel bir engeli varsa tek başına bir şey de yapamamakla ilgili yaşla da keza aynı şekilde, ama kadın ve erkek de böyle bir ayrımın olmadığını düşünüyorum. Yani kadın ve erkek de evet her şeyi yapabilir. Kadınların kırılgan olmaması gereklidir. Pozitif ayrılması gerekmemektir diye düşünüyorum." (K6)

K6, birinin neden kırılgan olabileceğine yönelik dar bir tanımlama yapmakta ve kırılganlığı fiziksel gücün eksikliğiyle sınırlandırmaktadır. Projeye katılan bir belediyede çalışan İHK10 ise kırılganlık kavramını daha geniş ve kapsayıcı bir şekilde yorumlamaktadır:

> "Erkek Müslüman, Sünni Müslüman olanların dışındaki herkesi ben kırılgan grup olarak tanımlıyorum. Yani kadınlar, çocuklar, Müslüman, Sünni Müslüman olmayanlar, hiç Müslüman olmayanlar, ondan sonra bu ülkede yaşamak zorunda olan, yazık çok üzüldüğüm hele de özellikle buralarda yaşamak zorunda olan eşcinsel bireyler, LGBT bireyler hepimiz bu kırılgan grup tanımına dahiliz. Kendim içinde olarak söylüyorum bunu. Bu sığınmacılar da galiba bunun için yani hani sonunu getirmedim ama onların dışına yani işte Sünni, erkek, Türkiyeli insanların dışındaki herkes için bu kırılgan gruba dahil olduğunu söyleyebilirim. (İHK10)

Projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcılarından İHK9 kırılganlığı kentsel yaşama erişim bağlamında tanımlamaktadır. İHK9, kırılgan bireyin ve/veya grubun yapabilirliklerden yoksun olduğuna işaret etmektedir:

> "… erkek nasıl rahatsa, bir kadının da o kadar rahat yürüyebilmesi ya kadın şube müdürü kimliğimle bakacak olursam. Evet bir erkeğin, bir Türk otuz yaşındaki, işte evli beyaz bir erkeğin, siz evet o sizsiniz. Yani siz ha nasıl ki konfor alanınızla bütün bu imkanlara sahipseniz tüm kırılgan gruplarda bu imkânı aynı şekilde sahip olmalı." (İHK9)

Yapabilirliklerden yoksunluğa, kent yaşamına katılıma, kentsel hizmetlere erişim yapabilirliklerine ilişkin İHK8'in yorumu İHK9'un kırılgan grupların yapabilirliklerine ilişkin yorumlarıyla örtüşmektedir:

> "Transların, LGBT'lerin çok fazla ikamet ettiği bir yerdeyiz biz. X bölgesi olarak ... Hani az önce dediğim gibi onları eşit şekilde barınma hakkına biz destek olabiliyorsak, diğer insanlar nasıl buna kolay erişebiliyorsa normal şartlar altında kolay erişebiliyorsa bir trans da buna kolay bir erişim halindeyse biz genel olarak bir şeyleri başarmışız demektir." (İHK8)

Kent yaşamına katılım yapabilirliği veya kentsel hizmetlere erişim yapabilirliği baz alındığı takdirde projeye katılmayan bir belediyede çalışan K7, yorumuyla her iki grup arasındaki farkı özetlemektedir:

"Kadınlar için yurt dışında birkaç şey okumuştum. Mesela ama buralarda tam uygulanması hani birazcık ya onlar biraz daha nasıl desem ileri, ütopik şeylere doğru gitmişler. Mesela kadınlar için ışıklandırma diye bir şey var. Çok garip, değişik gelmişti. Hani onlar biraz daha aydınlık olsun ki kadınlar hani korkmasınlar. Gece dışarı çıktıklarında. Hani o tarz öncelikleri var. Hani tabii biraz da önceliğe de bakıyor. Yani Türkiye biraz daha orada şey, yani ilerlememiz lazım. Biz daha bir temel şeyleri bir halledebilirsek çünkü oraları çok farklı." (K7)

İHK9, politika tasarım süreçlerinde kırılganlık bağlamında kendisini sorguladığını ve inisiyatif aldığını belirtmektedir. Bu bağlamda İHK9, kırılgan grupları güçlendirici rol üstlenmektedir:

"... Biz o çalıştayda şöyle bir geri bildirim aldık. Ya siz niye kadınla çocuğu böyle kalıp gibi sunuyorsunuz? Kadın çocuksuz olamaz mı? Kadın illa ailedeki rolüyle mi var olmak zorunda diye. Orada üniversiteler vardı, işte barolar vardı ve belki biz onlar kadar sektörde ve hâkim değildik. Biz onların bakışıyla olayı gördük ve çocuk kelimesini daire başkanlığımızdan attık. … Hatta altına kadının toplumsal cinsiyet eşitliği şefliği koyduk. Biz yaklaşık iki buçuk üç yıl önce bir yerel eşitlik eylem planı yaptık. Yine bu planı, x'deki bütün kadın derneklerinin temsilcileri, LGBT derneklerinin tamamı, işte engellilerin, yaşlıların, mültecilerin temsilcileriyle beraber hazırladık." (İHK9)

Sonuç olarak, kırılgan grup tanımlarına ilişkin politika uygulayıcıları arasındaki farklılaşma, projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcılarının görüşleriyle örtüşmektedir. Daha geniş bir tanımlamanın eylemliliği ve inisiyatif almayı da beraberinde getireceği varsayılmaktadır. Yarı yapılandırılmış mülâkatlara göre, geniş bir kırılganlık tanımı yapan politika uygulayıcıları kırılgan grupları güçlendirici inisiyatifler almaktadır.

7.4. Politika Uygulayıcılarının İnsan Hakları ve Kolektif Katılım Yapabilirliğine İlişkin Davranışları

Bu bölümde, Türkiye İHK Projesi'ne katılan ve katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcılarının kolektif katılım yapabilirliği, insan hakları ve kırılgan gruplar bağlamında istatistik açıdan anlamlı bir şekilde farklılaşan davranışlarına ilişkin bulgular yer almaktadır.

7.4.1. Kent Sakinleriyle İletişime İlişkin Bulgular

Kent sakinlerinin belediye hizmetlerine erişimi, karşılarında hizmet sunmaya hazır ve bu konuda kendilerini yadsımayan bir kurumun ve bu kurumda çalışan insanların varlığını gerektirir. Dolayısıyla İHK yaklaşımı ve yapabilirlikler esas alındığı zaman bu hizmet sunma ve kent sakinleriyle iletişim süreçleri katılımcılığın birer aşaması olarak değerlendirilmelidir.

Tablo 7.15: Katılımcıların Vatandaş ile İletişimlerine İlişkin Karşılaştırma

Bağımlı Değişkenler	Türkiye İHK Projesi'ne Katılım	N	Ortalama	Standart Sapma	T Değeri	Serbestlik Derecesi	P Değeri
S15***: Çalışırken, vatandaşla birebir iletişim kurmak iş süreçlerimi yavaşlatıyor.	Projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcıları (deney grubu)	110	1.645	1.0007	-5.166	213	0.0001**
	Projeye katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcıları (kontrol grubu)	105	2.381	1.0864			

*p<0.050 düzeyinde anlamlıdır. **p<0.010 düzeyinde anlamlıdır.
***S15 için levene testi p=0,247; p>0,05 düzeyinde varyanslar homojen dağılmış, ayrıca normal dağılım varsayımı karşılanmıştır (Basıklık değeri: 1.041 & Çarpıklık değeri: 0.187)

Tablo 7.15.'te görüldüğü üzere anket katılımcıları arasında kontrol grubu lehine istatistik açıdan anlamlı bir fark vardır. Buna göre, kontrol grubundaki politika uygulayıcıları vatandaşla birebir iletişim kurmanın iş süreçlerini olumsuz etkilediğini belirtirken, deney grubundaki politika uygulayıcıları bu görüşe katılmamaktadır.

Yarı yapılandırılmış mülâkat katılımcılarının görüşleri de anket sonuçlarıyla örtüşmektedir. Kent sakinleriyle iletişim politika uygulayıcıları için ekstra bir mesai olarak düşünülse de İHK12'ye göre bu, geleceğe yönelik bir zaman tasarrufudur:

> "… çok fazla enerji harcıyorsunuz, çok fazla zaman harcıyorsunuz, katılım süreçlerini gerçekleştirmek için. Birçok farklı yöntemle, birçok farklı, yani süreç uzuyor. Süreç, sonuçta oturup kendi başına yapmak varken, yani on kişiyle bir araya gelip hızlıca yapmak varken süreç uzamış oluyor, ama, bu aslında sizi çok daha uzun süreçlerden kurtarıyor." (İHK12)

İHK12'ye benzer bir şekilde, fakat kırılgan gruplar özelinde konuşan İHK6'ya göre de bu gruplarla kurulan iletişim, ileride harcanması muhtemel bir zaman maliyetine karşılık gelmektedir:

> "Süreci uzatsa da evet olumlu katkıları olabileceğini düşünüyorum, çünkü yani bu grup bir risk grubu ve belli bir ihtiyaç var orada. Riski tek başına değerlendirip tek bir kişiyle ortadan kaldırmak tam olarak onu o riskten kurtarıldığı anlamına gelmez ya da işte ihtiyacı tamamen ortadan kalktığı anlamına gelmez. Bu dediğim gibi aslında tespit edilen ihtiyacın ne olduğuna göre değişen bir şey. Bireysel ihtiyaçlar da olabilir ve bireysel bir temasla bir destekle bu ortadan kaldırılabilir. Ama daha işte çevresel bir sorundur ya da farklı bir problemdir. İşte bağımlılık gibi mesela daha çok hem bireyi hem çevresini toplu halde etkileyen ya da çevresel faktörler tarafından etkilenen ve risk altında bulunmasına sebebiyet veren noktalarda kesinlikle." (İHK6)

Sonuç olarak, deney grubu açısından da kent sakinleriyle iletişim zaman alan ve enerji gerektiren bir faaliyettir. Bununla beraber deney grubu, bu iletişimin uzun dönemli faydalarına odaklanarak kontrol grubundan farklılaşmaktadır.

7.4.2. Politika Uygulayıcısının Kendisini Kırılgan Gruba Dahil Görmesine İlişkin Bulgular

Bireyin kendisini bir kırılgan grup içinde tanımlaması, bu kırılgan grubun hak talepleri için mücadele etsin ya da etmesin bireyin kendisini bir sosyal grup üyesi

olarak gördüğünü gösterir. Söz konusu durum bireyin, sosyal grubun diğer üyeleriyle etkileşime girmesinin, dolayısıyla bir kolektif yetkinliğin bir parçası haline gelmesinin ilk adımıdır.

Tablo 7.16: Katılımcıların Kendilerini Bir Kırılgan Grup İçerisinde Tanımlamalarına İlişkin Karşılaştırma

Bağımlı Değişken	Türkiye İHK Projesi'ne Katılım	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U Değeri	Z Değeri	P Değeri
S17***: Kendimi bir kırılgan grup içerisinde tanımlıyorum.	Projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcıları (deney grubu)	110	124.32	13675.00	3980.000	-4.051	0.0001**
	Projeye katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcıları (kontrol grubu)	105	90.90	9545.00			

*p<0.050 düzeyinde anlamlıdır. **p<0.010 düzeyinde anlamlıdır.
***S17 için levene testi p=0,0001; p>0,05 düzeyinde varyanslar homojen dağılmamıştır, ancak normal dağılım varsayımı karşılanmıştır (Basıklık değeri: 0.116 & Çarpıklık değeri: -1.466)

Tablo 7.16'daki ifade açısından, deney grubu ve kontrol grubu arasında deney grubu lehine istatistiki açıdan anlamlı bir vardır. Buna göre, projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcıları arasında kendini kırılgan grup içinde tanımlayan katılımcı sayısı projeye katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcılarına nazaran daha fazladır. Kendisini kırılgan grup içinde tanımlayan katılımcıların günlük pratiklerinde de kırılgan grupların ihtiyaçlarına karşı daha fazla duyarlı olacakları ve bu yönde bir davranış sergileyecekleri varsayılmaktadır.

Politika uygulayıcılarının kendilerini bir kırılgan grup içinde tanımlama davranışları, bu kişilerin hak temelli bir yaklaşımı ne ölçüde içselleştirdiğiyle doğru orantılıdır. Örneğin, kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusunda, LGBTİ+ bireyler konusunda gerek müdürlük içinde gerek de gündelik hayatında mücadele ettiğini belirten İHK7, kendisinin dışarı çıkma yapabilirliğinden yoksunluğunu tanımlarken, kolektif yapabilirlikten yoksunluk tanımına yaklaşmaktadır:

"Açıkçası ben mesela kırılgan grupta yer alıyorum. Bence kadınlar kırılgan gruplar, engelliler, kırılgan gruplar, LGBT'ler, çocuklar, göçmenler, bunlar kırılgan gruplar. E tabii bir de bunların birbirini kesen yönleri var. Hem göçmen hem engelli hem kadın. İşte hem kadın hem lezbiyen. İşte hem erkek hem gey gibi, çünkü beyaz bir Türk erkeğe göre ben, kendi adıma konuştuğumda dışarıdaki fırsatları hiçbir şekilde yaşamıyorum. Aslında dışarı çıkamıyorum. İstediğim gibi gezemiyorum. İşte ya geceleri taksiye binerken arkadaşıma mesaj atmak durumunda kalıyorum. Plakayı gibi gibi." (İHK7)

Kadın olduğu için kendisini kırılgan grup içinde tanımlayan katılımcıların farklı sosyal gruplara karşı da duyarlılıkları artmaktadır. Örneğin, kadın olduğu için kent yaşamına katılmaktan yoksun kaldığını, güvenlik yapabilirliğinin olmadığını belirten İHK9, engellilerle empati kurmaktadır:

"İşte ben gece on ikide sokakta rahatça yürüyemediğim için aslında kırılgan grubuz kadın olarak. İşte ne bileyim biz sokakta sigara içerken, olay olurken siz bunu çok rahat yapabildiğiniz için ya da işte dolmuşta şoförle tek başımıza kaldığımızda korktuğumuz için yani her an bir cinsel istismara, şiddete maruz kalabileceğimiz için. Yani bu ataerkil rollerin bizim üzerimizde yarattığı o edilgen yapıda sıkışıp kaldığımız için ve kent haklarından eşit yararlanamadığımız için biz kırılganız. Kadınlar bunun için evet. Engelliler niye? İşte normal, yetişkin ve sağlıklı bir insan için tasarlanan parkı onlar kullanamadıkları için kırılgan. Otobüsün yüksekliği ona göre ayarlanamadığı için o engelli oraya rahat çıkamadığı için kırılgan. Her grubun aslında kendine özgü kırılganlık özellikleri var. İşte bir trans birey. Benimle aynı kuaföre bile rahatça gelemiyor, ancak bir arkadaşı kuaför bulursa kimsenin gelmediği saatte oradan yararlanabildiği için kırılgan. O yüzden her grubun kendine göre ne yapamadığını zaten biz biliyoruz. O yönlerinin kırılgan olduğunu bilip onları iyileştirebilecek nasıl hizmetleri destek yapabiliriz? Onları araştırıyoruz." (İHK9)

7.4.3. Sosyal Gruplara ve Kolektif Eylemliliğe İlişkin Bulgular

Dernek ve vakıflar; bunlar aracılığıyla bireylerin bir kolektif yetkinlik meydana getirmeleri mümkün olduğu için bir sosyal grubun kolektif eylemliliğine katkı sunan kuruluşlardır. Bu bakımdan, dernek ve vakıfların bir araya gelme amaçları doğrultusunda yerel düzeyde karar alma süreçlerinden gündelik hayattaki sorunlara kadar pek çok talep için ortak bir eylem oluşturmaları ve kolektif yapabilirlikleri iyileştirmeleri mümkündür.

Tablo 7.17: Katılımcıların Belediyeye Yönelik Taleplerde Dernek ve Vakıflara İlişkin Görüşlerinin Karşılaştırılması

Bağımlı Değişkenler	Türkiye İHK Projesi'ne Katılım	N	Ortalama	Standart Sapma	T Değeri	Serbestlik Derecesi	P Değeri
S18***: İnsanların ortak taleplerini belediyeye iletmek için kullanabilecekleri en etkili yol dernek ve vakıflardır.	Projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcıları (deney grubu)	110	3.218	0.932	5.259	213	0.0001**
	Projeye katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcıları (kontrol grubu)	105	2.514	1.029			

*p<0.050 düzeyinde anlamlıdır. **p<0.010 düzeyinde anlamlıdır.

***S18 için levene testi p=0,328; p>0,05 düzeyinde varyanslar homojen dağılmış, ayrıca normal dağılım varsayımı karşılanmıştır (Basıklık değeri: 0.003 & Çarpıklık değeri: -1.084)

Tablo 7.17.'ye göre deney grubu ve kontrol grubu arasında deney grubu lehine istatistik açıdan anlamlı bir fark vardır. Deney grubu verileri doğrultusunda ortak taleplerin iletilmesi için dernek ve vakıflar etkili araçlardır. S10'daki sonuçlardan farklı olarak, deney grubu bu soruda ortak talepleri iletmede oluşacak müzakere gücünü kent sakinleri açısından yorumlamaktadır.

Dernek ve vakıflar kolektif yetkinlik sahibi sosyal gruplardır. Politika uygulayıcılarının sosyal grup olarak dernek ve vakıflara yaklaşımları bu gruplarla kurdukları etkileşime göre belirlenmektedir. Sosyal yardım işlerinde çalışan K8'e göre dernekler "yardım talep eden" ve bunun dışında bir etkileşimi olmayan kuruluşlardır:

"Derneklerle iletişimimiz var, vakıflarla yok. Derneklerle var, ama dernekler bu manada bize karışmaz. Dernekler daha çok hani işte ayni yardımlarda onlar da bizden istiyorlar, ama aynı yardımlarda hani kendi üyelerine işte talepleri oluyor. O tip şeyleri oluyor, derneklerin başka da bir şeyi olmaz." (K8)

İHK2'ye göre ise,' dernek ve vakıflar karşılıklı bir öğrenme sürecinin aktörleri ve politika süreçlerinde "kendilerini düzeltmelerini" sağlayan destekçileridir:

"Sivil toplum kuruluşları dediğim gibi belli bölümlerin spesifik konularda uzmanlaşmış insanların bir araya geldiği sivil toplum kuruluşları veya vatandaş için kurulmuş sivil toplum kuruluşları hem vatandaşa ulaşmada bize çok yardımcı oluyorlar. Hem de yaptığımız uygulamayla ilgili o onları ikna etmeye çalışırken onlardan aldığımız geri bildirimlerle kendimizi de check etmeli … Bizim de bu projede böyle böyle yani kendimizi de düzeltmemizi sağlıyor. Aslında hem onlar bize destek veriyor hem biz onlara destek oluyoruz." (İHK2)

Katılımcı mekanizmaların ve kolektif katılımcılığın inşa edilmesi hususunda olumsuz görüş bildiren katılımcıların bu beyanları kimi durumlarda geçmiş deneyimlere dayanmaktadır. Örneğin K3'e göre, katılımcı mekanizmalar suistimale açık yapılardır:

" Biraz da başkanların inisiyatifinde olan bir şey. Bizim burada kötü bir tecrübe var. … kent konseyi başkanlığı yapan … kendi kişisel kariyer başarıları için tıpkı hani dernekçilikte de öyledir. Bir yerin dernek başkanı olursunuz. Sonra pat meclis üyesi adayı ya da işte belediye başkan adayı falan aday adayı çıkmaya çalışırsınız." (K3)

Sonuç olarak, bir kolektif yetkinlik olarak sosyal grupların politika uygulayıcılarıyla etkileşimi iki taraf için de sürdürülebilir bir şekilde devam ettiği sürece, politika süreçlerine kolektif yetkinliklerin katılımı da kabul görmektedir. Buna karşın geçmiş deneyimler de politika uygulayıcılarının katılımcılığa ilişkin görüşleri üzerinde belirleyicidir.

7.4.4. Politika Uygulayıcısının Kolektivite Deneyimine İlişkin Bulgular

Bir politika uygulayıcısının yerel politika süreçlerinde nasıl bir davranış içinde olduğu iki bağlamda değerlendirilmelidir. Bunun için politika uygulayıcısının bir yerel yönetim bünyesindeki davranışları incelenmeli ve politika uygulayıcısının bir kent sakini olarak nasıl bir deneyime sahip olduğu ve günlük pratiklerinde nasıl bir yol izlediği dikkate alınmalıdır. Böylece politika uygulayıcısının kolektif bir davranışa ne kadar yatkın olduğu veya olmadığı anlaşılabilir.

Tablo 7.18: Katılımcıların Kolektivite İçeren Eylemlere İlişkin Karşılaştırılması

Bağımlı Değişkenler	Türkiye İHK Projesi'ne Katılım	N	Ortalama	Standart Sapma	T Değeri	Serbestlik Derecesi	P Değeri
S19***: Yaşadığım ilçede belediyeden bir talebim varsa, benzer taleplere sahip olan kişilere ulaşmaya çalışırım.	Projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcıları (deney grubu)	110	3.318	1.022	6.637	213	0,0001**
	Projeye katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcıları (kontrol grubu)	105	2.790	1.080			

*p<0.050 düzeyinde anlamlıdır. **p<0.010 düzeyinde anlamlıdır.

***S19 için levene testi p=0,559; p>0,05 düzeyinde varyanslar homojen dağılmış, ayrıca normal dağılım varsayımı karşılanmıştır (Basıklık değeri: -0.233 & Çarpıklık değeri: -1.241)

Tablo 7.18.'de gösterilen bulgulara göre anket katılımcıları arasında kolektif eyleme geçme bağlamında deney grubu lehine istatistik açıdan anlamlı bir fark vardır. Dolayısıyla deney grubundaki politika uygulayıcıları kolektif yetkinliklere dahil olmaya kontrol grubundaki politika uygulayıcılarına göre daha fazla meyillidir.

Politika uygulayıcılarının kolektif katılım yapabilirliğine ilişkin deneyimleri kendi gündelik hayatlarında ortaya çıkar. Bir bakıma zaten belediyenin bir çalışanı oldukları için kente dair taleplerinde daha hızlı çözümlere ulaşmaları olasıdır. Bununla beraber kolektif katılım bağlamında sosyal gruplarla kurdukları ilişkiler davranışları üzerinde de belirleyicidir.

Sosyal gruplarla etkileşimin iki boyutu dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki, politika uygulayıcılarının kendi belediyelerinde inisiyatif almak için çaba

göstermelerine, tutum ve davranış değişikliği ile yazında da belirtildiği gibi politika tasarım ve uygulama süreçlerinde kolaylaştırıcı bir role bürünmelerine katkı sağlayan boyuttur. İkinci boyut da sosyal gruplarla olan etkileşimin, sosyal gruplar açısından da benimsenmesi, etkileşimde oldukları politika uygulayıcılarını kendi yapabilirlikleri için bir destekçi olarak görmeleridir:

> "Sanki biz belediye çalışmıyoruz, sivil toplum gibi bir, hani katılım süreçlerinde birlikte hareket ettiğimizi düşünürler, ama belediyeyi de eleştirdikleri özellikle yani danışılmadığı işte atıyorum Kent Konseyi'ndeki durumdan tutun da şeye kadar eleştirebilirler. 'Sahibi olamıyoruz' gibi, 'burada park yapıldı. Bize soruldu mu?' gibi şeylerle de geri dönüşler olabiliyor belediyeye. Sizi burada daha çok kendi yanlarında (anlaşılamadı) görüyorlar." (İHK11)

7.4.5. Planlamada Kolektif Katılıma İlişkin Bulgular

Belediyelerin bütçe planlama toplantılarında hangi hizmetler için mevcut kaynaklardan ne kadar bütçenin ayrılacağı tartışıldığı için bütçe toplantılarının teknik toplantılar olarak görülmesine yönelik bir eğilim mevcuttur. Bununla birlikte yerel düzeyde katılımcı bütçe denemeleri Brezilya'nın Porto Allegre kentindeki deneyimden sonra ilgili yazında çeşitli örneklere ve araştırmalara konu olmuştur (Gonçalves, 2014; Güneş, 2020; Pinnington, Lerner & Schugurensky, 2009).

Hak temelli bir bütçe planlamasında katılımcı modellerin uygulanması beklenir (Gonçalves, 2014). Katılımcı modeller, kent sakinlerinin çeşitli yöntemlerle bütçe planlama süreçlerine katılımıdır (Pinnington, Lerner & Schugurensky, 2009). Dolayısıyla İHK yaklaşımında politika tasarım ve uygulama süreçlerinde katılımcı uygulamalara yönelik beklenti bütçe süreçlerini de kapsamaktadır.

Tablo 7.19: Katılımcıların Bütçe Planlama Toplantılarına Halk Katılımına İlişkin Görüşlerinin Karşılaştırılması

Bağımlı Değişken	Türkiye İHK Projesi'ne Katılım	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U Değeri	Z Değeri	P Değeri
S20***: Belediyelerin bütçe planlama toplantılarına mahallelerden temsilciler çağırılmalıdır.	Projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcıları (deney grubu)	110	131.00	14410.00	3245.000	-5.968	0.0001**
	Projeye katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcıları (kontrol grubu)	105	83.90	8810.00			

*p<0.050 düzeyinde anlamlıdır. **p<0.010 düzeyinde anlamlıdır.

***S20 için levene testi p=0,0001; p>0,05 düzeyinde varyanslar homojen dağılmamış, ayrıca normal dağılım varsayımı karşılanmıştır (Basıklık değeri: -0.935 & Çarpıklık değeri: 0.304)

Tablo 7.19.'a göre katılımcılar arasında deney grubu lehine istatistik açıdan anlamlı bir fark vardır. Buna göre deney grubundaki politika uygulayıcıları mahallelerden temsilcilerin bütçe planlama toplantılarına katılımını kontrol grubuna göre daha fazla önemsemektedir.

Örneğin İHK9'a göre, mahalle temsilcileriyle yapılacak görüşmeler sayesinde başta kırılgan gruplar olmak üzere kent sakinlerinin ihtiyaçlarıyla belediye kaynakları örtüştürülür:

> "Belediye işte o bölgenin, yörenin mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak için sunar. Yani çoğunluğun ihtiyaçlarını gidermek için belediye bu hizmeti sunar. Biz de aslında oradan yola çıkarak şöyle yapıyoruz, ya bu çoğunluğun ihtiyacı ne? … İşte belki bu çoğunluktaki kırılgan grupların temsilcilerine sorabiliriz. Belki o çoğunluğun bir kısmını gezerek onları bulup sorabiliriz ya da işte mahallenin muhtarına sorabiliriz." (İHK9)

İHK9 beyanıyla katılımcı bir bütçenin kendisi tarafından benimsendiğini ve nasıl olması gerektiğini tanımlamaktadır. Dolayısıyla İHK9 bu yönde kurumsal bir faaliyeti deneyimlemektedir. Benzer bir şekilde İHK6 da katılımcı bütçenin nasıl olması gerektiğini yorumlarken, kendi belediyelerinde böyle bir faaliyetin olmadığını

belirterek İHK9'dan farklılaşmaktadır. Buna karşın İHK6'nın beyanı, kendi belediyesine yönelik bir değerlendirme olarak ele alınmalıdır:

> "... belediye bütçesi … daha yönetimsel bir süreç. Ama şayet ihtiyaca yönelik yapılıyor olsaydı da herhalde sahada bizler olduğumuz için bu süreç bizlerle yürütülüyor olurdu diye bir cevap vermek istiyorum, ama hiç haberim yok." (İHK6)

Kurumsal mekanizmalar kimi zaman kent sakinlerinin katılımına açık değildir. Bütçe de bu faaliyetler içinde teknik bir mesele olarak görülebilir; fakat İHK3 gibi politika uygulayıcılarının katılımcı uygulamaları benimsemesi kurumsal değişim yaratma hususunda bir fırsattır:

> "Söylediğiniz şekilde çalışmak çok isterdim. Zaten hani şöyle söyleyeyim, gerçekçi olayım, katılımcı bütçe belediyelerde, yani özellikle bizim gibi oy kaygısının az olduğu belediyelerde çok mümkün bir şey değil." (İHK3)

İHK3'e göre oy kaygısının az olduğu belediyelerde karar vericiler tarafından katılımcı mekanizmaların işletilmesi yönünde isteksizlik görülmektedir. Bu görüş, karar vericileri, özellikle de oy kaygısının olduğu belediyelerdeki karar vericileri katılımcı mekanizmalar konusunda ikna etmek için bir fırsat olarak değerlendirilmelidir.

Kontrol grubunda yer alan politika uygulayıcıları katılımcı bütçeyi benimseme bağlamında deney grubundan farklılaşmaktadır. Örneğin K8, katılımcı bütçenin mevzuat çerçevesinde mümkün olmadığını, bunun sadece stratejik plan düzeyinde geçerli olacağını savunmaktadır:

> "Yasal olarak belediye bütçelerinde halkın katılımı diye bir şey yok, ama stratejik planda olduğu için, o zaten yapacağınız stratejik plan bütçeye yansıyacağı için..." (K8)

K8, katılımcı bütçenin yalnızca stratejik planın bütçeye yansıması aşamasında dolaylı olarak gerçekleşebileceğini belirtmektedir. K4 ise bütçenin teknik bir konu olduğunu, kent sakinlerinin bütçeye ilişkin bir bilgisi olmadığını ve bütçenin hazırlanmasında kurumun geçmiş çalışmalarının referans alındığını söylemektedir. Dolayısıyla K4, bilgi ve katılım arasında bağ kurmaktadır:

"Yani onlardan farklı kalemler bütçe koyma imkânımız yok. Bunlar hazırlanırken vatandaşlara, hani vatandaşlar gelip bu şekilde bir talepte bulunmuyorlar, çünkü vatandaşlarının bu şekilde bir bütçeyle ilgili herhangi bir bilgisi yok. … Önceki yıllarda yapmış olduğumuz çalışmalar nelerdi diye, bu bütçeler bize yeterli miydi diye öngörüyoruz ... Ona göre de ona göre bütçe hazırlıyoruz." (K4)

Sosyal gruplarla etkileşim politika uygulayıcısının davranışlarını da katılımcı bir yaklaşıma yöneltmektedir. Örneğin, İHK9'un belediyesinde toplumsal cinsiyete dayalı bütçeleme (TCDB) çalışmaları yapılmaktadır. İHK9, kendi birim bütçesinin belirlenmesinde olduğu gibi diğer birim bütçelerinde de kırılgan grupların ihtiyaçlarının bütçeye yansıtılmasında bağlamında çaba göstermektedir:

"Ama diğer bir husus da biz mesela toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme diye bir kavram var. Biz aslında bunu yapmak istiyoruz. … Bu yüzden de dört yıldır biz ilk günden beri veriyi çok sıkı çalışıyoruz ... Ben diyorum ki işte kaç kadın geldi? Kaç erkek geldi? Mülteci var mı? Engelli var mı? İşte yaşlı, çocuk diye bütün verileri hatta çocukları bile kız çocuk, oğlan çocuk diye ayrıştırarak bütün hizmet birimlerimizde biz ilk günden beri öyle tutuyoruz. … Şöyle olmalı, benim yerel eşitlik eylem planım, hedeflerim, performans programım, bütçem. Bunun dördü birbiriyle konuşmadığı sürece bu iş olmaz. Yani veri ve gösterge süreci çok önemli ... Evet, kadın böyle çalışıyor, ama ulaşım, sosyal hizmetler, engelliler henüz bu seviyede değil. O işi oturtmaya çalışıyoruz." (İHK9)

Bütçe toplantılarına mahalle temsilcilerinin çağırılmasıyla bütçenin katılımcı bir bütçe olarak tasarlanması kastedilmektedir. Bunu benimseyen politika uygulayıcılarının bu yönde çaba gösterecekleri varsayılmaktadır. Diğer taraftan, söz konusu anlayışın kurumsallaşması politika uygulayıcılarının çaba gösterme eylemlerini olumlu yönde etkilemektedir. Her iki durumun da ortaya çıkarttığı iki sonuç vardır. Bunlardan ilki, hakların somutlaştırılmasına yönelik taahhütler politika uygulayıcılarının yaklaşımlarını olumlu yönde etkilemektedir. İkincisi, katılımcı bütçe gibi katılım özelinde tanımlanabilecek olan bir hakkı benimseyen politika

uygulayıcıları, bu hakkın kurumun bünyesinde somutlaşması için çaba göstermektedir.

7.4.6. Kent Sakinlerinin Bilgilendirilmesine İlişkin Bulgular

Belediye hizmetlerine erişimin önemli bir koşulu, söz konusu hizmetler veya bunlara erişim bağlamında yeterli bilgiye sahip olabilmektir (Hammock, 2019). Bilgi eksikliğinin olması halinde katılım süreçleri doğru işleyemez, çünkü katılımcılar gerek kaynak gerek faaliyet gerek de kapsam konularında yönlendirme yapabilme imkanından mahrum kalırlar. Dolayısıyla bu durum katılımı sınırlandıracağı gibi, katılım beklenen konularda bilgi sahibi olan bir azınlığın lehine eşitsiz güç ilişkilerinin oluşması sonucunu doğurur.

Tablo 7.20: Katılımcıların Vatandaşın Bilgi Eksikliklerini Giderme Davranışlarına İlişkin Karşılaştırma

Bağımlı Değişken	Türkiye İHK Projesi'ne Katılım	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U Değeri	Z Değeri	P Değeri
S21***: Belediyeden hizmet bekleyen kişilerin bilgi eksikliklerini gideririm.	Projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcıları (deney grubu)	110	129.82	14280.00	3375.000	-5.881	0.0001**
	Projeye katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcıları (kontrol grubu)	105	85.14	8940.00			

*p<0.050 düzeyinde anlamlıdır. **p<0.010 düzeyinde anlamlıdır.

*** S21 için levene testi p=0,021; p>0,05 düzeyinde varyanslar homojen dağılmamış, ayrıca normal dağılım varsayımı ihlal edilmiştir (Basıklık değeri: -1.657 & Çarpıklık değeri: 4.325)

Tablo 7.20.'ye göre deney grubu ve kontrol grubu arasında bilgi eksikliğini gidermeye yönelik inisiyatif alma bağlamında deney grubu lehine istatistiki açıdan anlamlı bir fark vardır. Buna göre deney grubu hizmet bekleyen kişilerin bilgi eksikliklerini gidermek için kontrol grubundan daha fazla çaba göstermektedirler ki bu sonuç, S15'in sonucuyla da tutarlılık göstermektedir.

Bilgi eksiği olan birinin belediye tarafından sunulan hizmetlere erişimi aksayabilir veya belediye ile ilişkisi bir muhtaçlık seviyesinde şekillenebilir. Bilgi hakkının somutlaştırılması için ilk koşul kent sakinleri kadar politika uygulayıcılarının da hizmetlere erişim farkındalığına sahip olmalarıdır. Böylece politika uygulayıcısı mevcut durumu değerlendirebilir. İHK10'un yapmış olduğu değerlendirme, böylesi bir farkındalığa dayanmaktadır:

> "Ben daha bakın altı yıldır, yedi yıldır belediyeciyim. Benden bu benim hakkımdır. Bunu bana vermeniz gerektiğini düşünüyorum diye bir şey istediğini insanların neredeyse hiç tanık olmadım. İnanın, bakın düşünüyorum şu anda. Birkaç böyle tırnak içinde aklı başında el ürünleri çalışanı kadın geldi aklıma. Belki onlardan belki o da. Onun dışında çoğunlukla şey böyle. Bir verme alma dengesi hatta dengesiz bir verme veren el belediye, alan el halk. Böyle bir üstten ilişki var ne yazık ki. Çok böyle üstten kurulmuş bir ilişki var." (İHK10)

09.10.2003 Tarihli ve 4982 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu (Resmî Gazete No: 25269, 2003) çerçevesinde soyut olarak bilgi edinme hakkı tanımlanmıştır. Ayrıca bu hakkın somutlaştırılması için taahhütler ve kolektif eylemlilik, kolaylaştırıcı imkânlar sağlamaktadır.

Örneğin, deney grubundan İHK11'e göre Eşitlik Eylem Planı'na koyulan taahhütler politika uygulayıcılarının bilgi edinme süreçlerine katkısını artırmış ve sivil toplumun bu yöndeki baskısıyla mevcut danışmanlık hizmetlerine katkı sunulmuştur.

> "Kadın danışma merkezi de vardı ama bunun biraz daha belli bir noktaya gelebilmesi, eylem planının hazırlanmasıyla oldu. E o da sivil toplumun yol göstericiliğiyle, eşliğiyle, iş birliğiyle etkili oldu. O yüzden toplumun örgütlü kadınların burada olması bence önemli." (İHK11)

Sonuç olarak, İHK beyanı bilgiye erişim bağlamında bir hedef sağlamakta ve kolektif yetkinlik, bir kolektif yapabilirlik olarak bilgiye erişim yapabilirliğinin iyileştirilmesinde etkili olmaktadır.

7.4.7. Kurum İçinde Karar Alma Mekanizmalarına Katılıma İlişkin Bulgular

Politika uygulayıcısının çalıştığı kurum içindeki karar alma mekanizmalarına katılım durumu üzerinden kolektif katılımcılığa ilişkin bir davranışı ne ölçüde sergileyip sergilemeyeceğine ilişkin bir öngörü elde edilebilir. Kurumlar bünyesinde katılımcılığın benimsenen bir yaklaşım olması için söz konusu kurumlardaki karar alma süreçlerinin de katılımcı bir şekilde gerçekleşmesi gerekir. Yapabilirlikler yaklaşımıyla altı çizilen konulardan bir tanesi, bireylerin kendi potansiyellerini gerçekleştirmeleri bağlamında gerekli koşullara ve özgürlüğe sahip olmalarıdır (Alkire, 2009; Sen, 2004, 2005, Robeyns, 2003, 2005, 2017; Nussbaum, 2003, 2018). Dolayısıyla bir belediyede çalışan politika uygulayıcısının kendi belediyesi bünyesindeki karar alma mekanizmalarına katılım davranışı bu politika uygulayıcısının kendi potansiyelini gerçekleştirmesine yönelik bir eylem olmaktadır.

Tablo 7.21: Katılımcıların Yöneticileriyle İletişimlerine İlişkin Karşılaştırma

Bağımlı Değişkenler	Türkiye İHK Projesi'ne Katılım	N	Ortalama	Standart Sapma	T Değeri	Serbestlik Derecesi	P Değeri
S22***: Belediye faaliyetleri hakkında belediye meclis üyeleri ve karar vericilerle sık sık görüşürüm.	Projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcıları (deney grubu)	110	3.781	1.168	6.024	213	0.0001**
	Projeye katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcıları (kontrol grubu)	105	2.819	1.174			

*p<0.050 düzeyinde anlamlıdır. **p<0.010 düzeyinde anlamlıdır.
***S22 için levene testi p=0,116; p>0,05 düzeyinde varyanslar homojen dağılmış, ayrıca normal dağılım varsayımı karşılanmıştır (Basıklık değeri: -0.395 & Çarpıklık değeri: -1.056)

Tablo 7.21.'ye göre katılımcılar arasında yapılan karşılaştırmada deney grubu lehine istatistik açıdan anlamlı bir fark vardır. Buna göre Türkiye İHK Projesi'ne katılan belediyelerdeki politika uygulayıcılarının belediye faaliyetleri ile ilgili gerek meclis üyeleri gerek de diğer karar vericilerle görüşme davranışları kontrol grubundaki katılımcılardan daha fazladır.

Diğer taraftan karar vericilerle görüşmek, hatta diğer birimlerle koordineli bir şekilde çalışmak bile kimi zaman hak temelli bir yaklaşımla faaliyet yürütmeye

çalışan politika uygulayıcıları için yorucu bir süreç ortaya çıkarmaktadır. Örneğin, İHK3'nin erişilebilirlikle ilgili mücadelesi, temasta olduğu sosyal grupların haklarını somutlaştırmak adına kendi kurumunda verdiği bir mücadeledir:

> "... Mesela şöyle bir talepleri vardı, bana sordukları çok mantıklı bir soru; X hocam biz (gençlerden bahsediyor) buraya geliyoruz, bunları konuşuyoruz, belediyenin sayfasında en azından bizim bunu yaptığımız neden resimlerimiz çekilmiyor, neden biz bu paylaşılmıyor. … Ben bunu basın yayınına sorduğum zaman basın yayınının bana söylediği şu, diyor ki x bir atraksiyon yok burada, sadece toplantı yapıyorsunuz. Şimdi ben ona daha katılımcılığı anlatmak zorundayım ... Bizim özellikle çalıştığımız alanlar biraz oy kaygısının dolduğu alanlar olduğu için bizim önerilerimiz üst yönetim tarafından dikkate alınıyor, fakat icracı müdürlüklerin kendi içinde bunu ne kadar dikkate aldığını soruyorsanız, açıkçası dikkate almıyorlar, çok da alamıyorlar. Bu alanı biz kendimize açmak için çok uğraştık. Mesela engelli hizmet biriminde çalışırken özellikle yaptığımız binaların erişilebilirliğe uygun olup olmadığıyla alakası biz alakalı bize danışılması için hem sözlü hem yazılı talepte bulunduk. Bir dönem de … Diyelim ki siz park bahçelerdesiniz. … siz fen işlerindesiniz. Ben engelli hizmet birimindeyim. Siz diyorsunuz ki hani erişimle alakalı çalışmalarımızı x Bey'e soralım. … Siz gidiyorsunuz, yerinize başkası geliyor. Bizim o ilişkiyi su kurmamız tekrar vakit alıyor. Çoğu zaman da kuramıyoruz yani kurumsal hafıza konusunda çok büyük eksikliği olduğunu düşünüyorum ben kurumların. Kişilere bağlı olarak hizmet veriyor ... Bu mücadele verilmemesi gereken bir şey olmalı aslında. … Ya bu mücadeleler de biraz insanı yoruyor hocam. Yani ilk seneki mücadele gücüme bakıyorum. Şu anki mücadele gücüme bakıyorum. Yani gerçek anlamda artık bu beni de yordu. Yani bu itiş kakış." (İHK3)

İHK3'ün belirttiği "kurumsallaşma" kavramı hakların, ilgili belediyede ne ölçüde somutlaştığı veya somutlaşmadığı ile ilgili olup, politika uygulayıcısının göstereceği çabayı doğrudan olumlu veya olumsuz yönde etkilemektedir.

Politika uygulayıcıları katılım yapabilirliğinin sağlanmasında kapı açıcı pozisyondadırlar, fakat kimi durumlarda belediyelerin kapısı çok iyi bir şekilde kilitlidir. Sonuç olarak deney grubu kapıyı açmak için kontrol grubundan daha çok çaba göstermekte ve bu bağlamda karar vericilerle ve/veya meclis üyeleriyle daha sık görüşmektedir.

7.5. Politika Uygulayıcılarının İnsan Hakları Kentlerine İlişkin Görüşleri

Bu bölümde, Türkiye İHK Projesi'ne katılan ve katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcılarının İHK tanımı ve İHK beyanı bağlamında istatistik açıdan anlamlı bir şekilde farklılaşan tutumlarına ilişkin bulgular yer almaktadır.

7.5.1. İHK Uygulamalarına İlişkin Tanıma Yönelik Görüşler

İHK uygulamaları, insan haklarının yerel politikalarla gözetildiği, güçlendirildiği, diğer bir deyişle politikalar oluşturulurken insan haklarının referans alındığı uygulamalardır (Oomen & Baumgärtel, 2014). Bu bakımdan gerek özgürlüklerin genişletilmesi gerek de hak taleplerinin karşılanması bu uygulamaların beklenen etkileri arasındadır.

Tablo 7.22: İnsan Hakları Kentleri Tanımına İlişkin Karşılaştırma

Bağımlı Değişkenler	Türkiye İHK Projesi'ne Katılım	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U Değeri	Z Değeri	P Değeri
S23***: "İnsan hakları kenti[19]; …" ifadesine katılıyorum	Projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcıları (deney grubu)	110	131.831	14444.50	3210.500	-6.286	0.0001**
	Projeye katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcıları (kontrol grubu)	105	83.58	8775.50			

*p<0.050 düzeyinde anlamlıdır. **p<0.010 düzeyinde anlamlıdır.

***S23 için levene testi p=0,277; p>0,05 düzeyinde varyanslar homojen dağılmış, ancak normal dağılım varsayımı ihlal edilmiştir. (Basıklık değeri: -1.923, çarpıklık değeri: 5.260)

[19] Soruda aktarılan ifade şu şekildedir: "İnsan hakları kenti; yerel politikaların insan haklarını gözetecek şekilde tasarlandığı, uygulandığı, hak ihlallerinin azaltıldığı, kent sakinlerinin karar mekanizmalarına katılım gösterdiği kentlerdir"

Tablo 7.22.'ye göre, anket katılımcıları arasında deney grubu lehine istatistik açıdan anlamlı bir fark vardır. Elde edilen bulgular ışığında, deney grubundaki politika uygulayıcıları İHK uygulamalarından haberdar olsunlar veya olmasınlar, İHK tanımını kontrol grubundaki politika uygulayıcılarına göre daha fazla benimsemektedir.

Projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcılarının İHK uygulamalarını bir vizyon hedefi olarak gördükleri anlaşılmaktadır. İHK9'a göre bu vizyon, ayrımcılığın olmadığı, kırılganlıkların dikkate alındığı ve tüm bu yaklaşımların politikalara yansıdığı bir kentin vizyonudur:

> "İnsan hakları kenti beyanı bizim için bir vizyon. Olmak istediğimiz nokta. Mümkün mü? İşte o, yüzde yüzse biz yüzde, işte ellide altmıştaysak. Biz bu konudaki süreçte ona nasıl, ne kadar yaklaşabiliriz, bunu hedefliyoruz. Hani daha gerçekçi bakıyoruz. Çünkü işte kültürden gelen sorunlar var. Ülke ekonomisinden gelen Sosyal yapıdan gelen sorunlar var. Bunların hepsi sadece belediyeyle çözülmez. Yapıyla ilgili işte toplum ilişkileriyle ilgili bir sürü sorun var. Bir kişinin insan haklarından tamamen yararlanmasını engelleyen. Bunların hepsi zaten belediye çözemez. Çözse de bir anda çözemez. Hani çok ciddi başka yaklaşımlar da gerekir. O yüzden biz bunu böyle kendimize bir hedef gibi alıp o yolda ne kadar ilerleyebileceğimizle ilgili hedefler koyuyoruz." (İHK9)

İHK9'un İHK tanımını bir vizyon olarak ortaya koymasına benzer bir durum deney grubundaki diğer katılımcılar tarafından da benimsenmekte, fakat bu kişilerden bazıları söz konusu hedeflere ulaşma konusunda karamsarlık sergilemektedirler. Örneğin İHK7'ye göre pratikte bir İHK'den bahsedilmesi için yapılması gereken çok faaliyet bulunmaktadır:

> "… Pratikte öyle değil. Böyle bir şey bence mümkün olabilir, ama biz o noktaya gelebilmemiz için bence daha çok fazla yol kat etmemiz gerekiyor." (İHK7)

Kontrol grubundaki politika uygulayıcılarından K11'se İHK'lere ilişkin tanımın gerçekçi olmadığı görüşündedir ve bunu ülkenin konjonktürüyle ilişkilendirmektedir:

> "İşte insan hakları kenti biraz daha böyle ulusal politikalarla belirlenebilecek bir şey maalesef hani biz ne kadar elimizden çok şey değil, o kadar fanusta da yaşamıyoruz yani. İnsanlar gidiyorlar ve başka kentlerde çalışıyorlar. Ya da işte ulusal politikalar bir sürü şeyimizi belirliyor hayattaki. O yüzden hani insan hakları kenti yaratmak, bir belediyenin kendi kendine yapabileceği çok bir şey değil." (K11)

Ülke konjonktürü üzerinden İHK tanımını sorgulayan İHK5 de söz konusu ifadeye katılmakta, fakat uzak bir hedef olarak görmektedir:

> "Yani çok büyük bir laf yani. İnsan doğrultusunda oluşan bir kent olmak. … O kadar içselleştirip bunu yaygınlaştırmış olmamız çok bana gerçekçi gelmiyor. Şu anki konjonktürde yani. Kendi adıma da öyle yani. Dediğim gibi ben öğrendim. Şu an alta yaymaya çalışıyorum, ben gitsem ne olur? Hiçbir fikrimiz yok. Çünkü içselleştirmiyoruz. Ne kadar bilirseniz ne kadar odaklı olursanız olun bir yönetim geliyor ve siz buralarda bir şeyler yapmaya çalıştıklarını bir karar alıp alakası olmayan bir şey yapabiliyor (İHK5)

İHK5, Türkiye İHK Projesi'ne de katılmış bir politika uygulayıcısıdır. Dolayısıyla İHK5'in insan haklarının somutlaştırılması bağlamında farkındalık düzeyinin kurumundaki diğer çalışanlara göre daha yüksek olduğu varsayımında bulunulabilir. Bununla beraber, söz konusu farkındalık düzeyi İHK5 için bir karamsarlık yaratmakta, fakat kurum içinde çabalarına engel olmamaktadır.

7.5.2. İHK Beyanının Gerekliliğine İlişkin Görüşler

Belediye meclis kararıyla gerçekleştirilen İHK beyanı politika tasarım ve uygulama süreçlerinde insan hakları normlarının gözetileceğine, hak temelli bir yaklaşımın izleneceğine, kırılgan grupların katılım başta olmak üzere temel hak ve özgürlüklerine dikkat edilerek güçlendirileceğine yönelik bir taahhüttür. Bu beyanın bir bağlayıcılığı bulunmamakla beraber gerek politika uygulayıcıları gerek de kent sakinleri açısından hak ve katılım taleplerinde bir dayanak ve üst hedef olması öngörülebilir. Dolayısıyla politika uygulayıcılarının bu beyanı bir gereklilik olarak

tanımlamaları, bu gerekliliğin sorumluluklarını da kabul ettiklerine ve yerine getirilmesi gerektiğine yönelik bir beklentidir.

Tablo 7.23: İHK Beyanında Bulunulmasına İlişkin Karşılaştırma

Bağımlı Değişkenler	Türkiye İHK Projesi'ne Katılım	N	Ortalama	Standart Sapma	T Değeri	Serbestlik Derecesi	P Değeri
S24***: "Tüm belediyelerin insan hakları kenti olma beyanında bulunması gerekir" ifadesine katılıyorum.	Projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcıları (deney grubu)	110	4.472	0.645	4.385	213	0.0001**
	Projeye katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcıları (kontrol grubu)	105	3.942	1.081			

*p<0.050 düzeyinde anlamlıdır. **p<0.010 düzeyinde anlamlıdır.
***S24 için levene testi p=0,932; p>0,05 düzeyinde varyanslar homojen dağılmış ayrıca normal dağılım varsayımı sağlanmıştır. (Basıklık değeri: -1.556, çarpıklık değeri: 2.789)

Tablo 7.23.'de görüldüğü gibi, anket katılımcılarının arasında deney grubu lehine istatistik açıdan anlamlı bir fark vardır. Buna göre, deney grubundaki politika uygulayıcılarının tüm belediyelerin İHK beyanında bulunmayı gerekli ve faydalı görme yönündeki görüşleri kontrol grubundaki politika uygulayıcılarına göre daha yüksektir.

Yarı yapılandırılmış mülâkatlarda da anket sonuçlarına paralel bulgulara rastlanmaktadır. Örneğin, K6'ye göre, taahhütler ölçülmediği sürece gerçeklikten uzaklaşmaktadır:

> "Eğer bir şeyin taahhüdünde bulunuyorsanız bunu bir ölçülebilir bir şeye dayandırmak gerekiyor gibi geliyor bana mesela. İşte bu ara çok revaçta olan, gerçi bu arada bir on yılı var mıydı? İşte çeşitli Avrupa'daki belediyelerin ülkelerinde karbondioksit salınımına dair, emisyonu biz indireceğiz diyorlar. Bunu taahhüt ediyorsun. İki bin otuza kadar ben şu kadar indireceğim. İki bin otuz yedi geldiğinde, ama hesabı sorarlar. Kardeş sen indirdin mi, bak bu kadar dedin gibi. E şimdi burada mesela, nasıl bir ölçülendirme yapabiliriz? Bu

önemli. Yoksa taahhüt edelim. Okay, bizim başkanımız da birçok şeye taahhüt ediyor." (K6)

K6'yla benzer bir gerekçelendirme K4 tarafından da yapılmaktadır. Örneğin K4'e göre, söz konusu beyanlar ancak beyana yönelik tespit ve araştırmalarla gerçekleşebilir, aksi halde verilen sözler havada kalmaktadır:

"Yani belediyecilikte şöyle eğer bu şekilde bir taahhüt veriyorlarsa o sorunu ilçe ya da o bulundukları belediye sınırları içerisinde çok iyi tespit etmiş olmaları lazım diye düşünüyorum, çünkü eğer bu beyanı veriyorlarsa bunun altının dolu olması lazım. Beyanı verip de gerçekleştiremezlerse hani ona hem kötü bir imaj olur hem de sonrasında tekrar o beyanı gerçekleştirmeye çalışırlarsa çok da gerçekçi olmaz yani. … beyan vermek gerçekten çok altı doldurulması gereken bir şey yani. Öyle beyan veriyorum şeklinde söyleyip de sonrasında, tabii çok kötü bir imaj olur." (K4)

İHK beyanını olumlu bulan politika uygulayıcılarından İHK7'nin ifadelerine göre, bu beyanlar hem kent sakinlerinin hem de kendilerinin hareket alanlarını genişletmektedir:

"İşte benim şunu yapmam gerekiyor deyip ben onu yapabilirim. Aynı eylem planlarımızda olduğu gibi yani elimizi çok güçlendiren şeyler. Ben bunu taahhüt etmişim. Üst yönetim de bunu imzalamış. Herkesin de onayından geçmiş. Arkadaşım ben bunu yapacağım. Aslında belki de biraz da buradan yürüyebiliriz yani o noktada." (İHK7)

Deney grubundaki politika uygulayıcılarından bazıları İHK beyanını bir dayanak olarak görmektedirler. Politika uygulayıcıları bu dayanakla kendi kurumlarında hakların somutlaştırılmasına yönelik çaba göstermekte ve bu dayanağı, isteksiz olan yöneticileri ikna etmek için kullanılmaktadır. Örneğin, İHK3 için İHK beyanı, hak temelli faaliyetleri gerçekleştirebilmeleri için sahip olduğu bir kozdur:

"... Ben bununla alakalı bir proje teklifi, bir etkinlik veya bir çalışma teklifi yaptığım zaman onun altına bunu koyabilmek benim

açımdan çok çok önemli ve motive edici. Aynı zamanda da benim sıkıştırmam konusunda benim elime koz veriyor. Diyorum ki buraya bu imza konmuş. İmzayı koyan kişi belli. Başkan adına başkan yardımcısı. Bunun üzerinden dediğim zaman geri dönmüyor o çalışma." (İHK3)

Deney grubundaki katılımcılardan İHK6, İHK3'ün görüşüne benzer bir görüşü farklı bir perspektiften değerlendirmektedir. İHK6'ya göre de beyan bir kozdur, fakat İHK6, İHK3'ten kozun sahibinin kim olduğu bağlamında farklılaşmaktadır. Ona göre bu koz, kent sakinlerinin taleplerini dile getirirken kullanabilecekleri bir dayanaktır:

"... taahhüt olduğunda vatandaş açısından daha böyle hani görünürlük açısından mı, vatandaş şeyi talep edebiliyor o zaman. Siz bunun taahhüdünü yapmışsınız. Benim böyle bir hak ihlalim var diye. Hani daha olabilir diye destekliler ... İşte şu noktada yaptığımız yani yasallaşması gibi aslında bir noktada. Kişinin böyle bir dayanağının olması bir belgesi olması. Belki kentli için bir avantaj olabilir" (İHK6)

Kimi katılımcılar açısından İHK beyanı bağlayıcı bir beyan olmasa da teşvik edici olarak değerlendirilmektedir. Örneğin İHK4'e göre, beyanın bağlayıcılığı ne ölçüde artarsa yerine getirilmesine de o yönde çaba gösterilir:

" Hani biz şey yapmadan sıkıya gelmeden iş yapmayan bir toplumuz maalesef. Hani belki işte bu tarz şeylere bir yasal yükünü falan olması belki işte biraz daha teşvik edici, belki biraz daha zorlayıcı bir etkisi olabilir. Öyle düşünüyoruz." (İHK4)

İHK beyanının tüm politika tasarım ve uygulama süreçlerini etkileyebileceğini savunan İHK11'e göre, söz konusu beyan göstergelerle izlenebilmelidir. Ayrıca yine İHK11'e göre böyle bir beyan kolektif yetkinlikleri güçlendirecek ve kolektif katılım yapabilirliğini olumlu yönde etkileyecektir:

"Kesinlikle gereklidir. Yerleşik eylem planlarında olduğu gibi, ama bunun yine o eylem planlarında olduğu gibi neyle bunu sunacağımızı da hani o taahhüdün aslında hayattaki karşılığının ne olduğunu da göstermeniz gerekiyor. Hangi konu başlıklarında

> kaç yıl içinde neyi gerçekleştirmeyi taahhüt ediyorsunuz? Buna ne kadar bütçe harcayacağınızı söylüyorsunuz bunu bir anda gerçekleştiremeyebilirsiniz ama o yolda olduğunuzu söylemek de bence çok kıymetli. … bir eşitlik bir ürünün varlığı ya da alanda bir eylem planının varlığı bile LGBT artı örgütleri için bence olumlu bir şey veriyor veya çocuk aktıralım da çalışanlar için. Bunu ne oluyor da yani? Hani her şeyi değiştirdiğimiz için mi? Hayır onun varlığı bir taahhüt demek ki hani orada bir karşılık görebilirim ben. Bir noktaya varabiliriz. Bir yol yürüyebileceğimiz insanlar varı düşündürüyor. ... Yani bunları ortaya koyarsanız bir plan çerçevesinde bence bu bütün o kırılgan gruplar dediğimiz gruplara da çok iyi gelecektir. Nefes aldıracaktır. … Yani biz de bu kentin sakinleriyiz. Hani bir taahhüdü veriyor olması beni güçlendirir açıkçası. Belediyenin böyle bir şeyin altına imza atıyor olması, ama tabii bunun kâğıtta kalmayacağını da taahhüdünü vermek lazım hani dediğim gibi." (İHK11)

Deney grubundaki bazı katılımcılar İHK beyanının bir taraf olma olduğunu ve yerel yönetimlerin mevcut konjonktürde taraflarını belli etmelerinin bir gereklilik olduğunu belirtmişlerdir. İHK8'e göre, yerel yönetim İHK beyanıyla insan haklarından taraf olduğunu ilan etmekte ve böylece norm oluşturma sürecine alternatifler üreterek katılmaktadır:

> "Ya bence gereklidir ... Çünkü toplum çok farklı bir yere doğru gidiyor. Özellikle Türkiye'de bir taraf olduğumuzu belli etmek zorundayız. Yerel yönetim olarak da ne taraftayız? İnsan haklarının yanında mıyız? Ya da karşısında mıyız? … Bir şey var, bir yani yukarıda başka bir etki var ve alternatif olarak yerel yönetimlerin bazıları bizim elimizde. Biz de politikadan bağımsız değiliz." (İHK8)

Böylesi bir beyanın gerekli olmadığını belirten politika uygulayıcıları da vardır. İHK beyanıyla ilgili olumsuz görüş bildiren K8'e göre, mevzuat bu tarz beyanlara izin vermemektedir:

"Şöyle, 5393 sayılı belediye kanunu böyle bir katılıma bence öngörmüyor. Yani insan hakları dediğim gibi çok geniş bir kavram olduğu için bu suiistimal edileceğini de düşünüyorum." (K8)

K8'e benzer bir şekilde K11, her ne kadar araştırmacıya yerel katılımla ilgili geliştirdikleri modelleri anlatsa da beyanların ulusal düzeydeki politikalarla gerçekleşebileceğini savunmaktadır:

"Mantığımı oturtamadım yani. Belediyenin o kadar gücü yok yani (gülüyor). İlçe belediyesi olarak hani büyükşehir belediyesi belki yapar, ama o bile yine yapamadı. Bütün ulusal politikalarla hareket etmek gereken bir şey." (K11)

Sonuç olarak, İHK beyanı gibi bir taahhüde yönelik deney grubundaki politika uygulayıcılarının görüşleri birkaç başlık altında özetlenebilir. Bunlar; 1) beyan, kendi kurumlarında inisiyatif almak isteyen politika uygulayıcılarının elini güçlendirmektedir; 2) beyan, kent sakinlerinin hak talep etmeleri bağlamında bir dayanak oluşturmaktadır; 3) belediyenin taraf olduğu konumu göstermektedir. Ayrıca politika uygulayıcılarına göre, bu taahhütlerin havada kalmaması için objektif kriterler ve göstergelerle izlenmesi gerekmektedir.

7.6. Bulgulara İlişkin Genel Değerlendirme

7.6.1. Online Anket Bulgularına İlişkin Genel Değerlendirme

Online anket bulgularına göre, Türkiye İHK Projesine katılan belediyelerdeki politika uygulayıcıları (deney grubu) ve Türkiye İHK Projesi'ne katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcıları (kontrol grubu) arasındaki karşılaştırma şöyledir:

Tablo 7.24: Online anket kapsamında deney ve kontrol gruplarına yönelik ilişkiler

Soru	İlişki	Ort. Farkı[20]	Levene	Analiz türü	Anlamlılık	İstatistik Anlamlılık
S7	-	-	-	-	0.210	ANLAMSIZ
S8	-	-	-	-	0.083	ANLAMSIZ
S9	-	-	-	-	0.090	ANLAMSIZ
S10	DG < KG	0.771	0.138	T-Testi	0.0001*	**ANLAMLI**
S11	KG < DG	32.84	0.0001	MWU	0.0001*	**ANLAMLI**
S12	-	-	-	-	0.600	ANLAMSIZ
S13/1	KG < DG	0.4645	0.703	T-Testi	0.004*	**ANLAMLI**
S13/2	KG < DG	39.68	0.0001	MWU	0.0001*	**ANLAMLI**
S13/3	KG < DG	42.55	0.0001	MWU	0.0001*	**ANLAMLI**
S13/4	KG < DG	37.92	0.0001	MWU	0.0001*	**ANLAMLI**
S13/5	-	-	-	-	0.947	ANLAMSIZ
S14	-	-	-	-	0.857	ANLAMSIZ
S15	DG < KG	0.736	0.247	T-Testi	0.0001*	**ANLAMLI**
S16	-	-	-	-	0.252	ANLAMSIZ
S17	KG < DG	33.42	0.0001	MWU	0.0001*	**ANLAMLI**
S18	KG < DG	0.704	0.328	T-Testi	0.0001*	**ANLAMLI**
S19	KG < DG	0.528	0.559	T-Testi	0.0001*	**ANLAMLI**
S20	KG < DG	47.1	0.0001	MWU	0.0001*	**ANLAMLI**
S21	KG < DG	44.68	0.021	MWU	0.0001*	**ANLAMLI**
S22	KG < DG	0.899	0.116	T-Testi	0.0001*	**ANLAMLI**
S23	KG < DG	0.675	0.277	MWU	0.0001*	**ANLAMLI**
S24	KG < DG	0.53	0.093	T-Testi	0.0001*	**ANLAMLI**

*p<0.050 düzeyinde anlamlıdır. **p<0.010 düzeyinde anlamlıdır.

Karşılaştırma neticesinde Türkiye İHK Projesine katılan belediyelerdeki politika uygulayıcıları (deney grubu) ve Türkiye İHK Projesi'ne katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcıları (kontrol grubu) arasında p<0.050 ve p<0.010 düzeyinde:

- S7 "*Belediye hizmetleri, belediye sınırları 'içinde' yaşayanlarla sınırlıdır*" ifadesi için istatistik açıdan anlamlı bir fark bulunamamıştır. (p=0.210)
- S8: "*Belediye hizmetlerinin sonuçları yerel seçimlerde vatandaş tarafından değerlendirilir*" ifadesi için istatistik açıdan anlamlı bir fark bulunamamıştır. (p=0.083)

[20] Ortalamalar arasındaki fark

- S9: “*Bir belediye mevzuatın ötesinde faaliyet gösteremez*" ifadesi için istatistik açıdan anlamlı bir fark bulunamamıştır. (p=0.090)
- S10: “*Belediye için bir talebin önemi, o talebin kaç vatandaş tarafından iletildiğine bağlıdır*” ifadesi için kontrol grubu lehine istatistik açıdan anlamlı bir fark bulunmuştur. (p=0,0001; T-Testi)
- S11: “*Belediye personelinin insan haklarına ilişkin eğitim alması faydalıdır*” ifadesi için deney grubu lehine istatistik açıdan anlamlı bir fark bulunmuştur. (p=0,0001; MWU Testi)
- S12: “*İnsan hakları sadece merkezi hükümetin konusudur*" ifadesi için istatistik açıdan anlamlı bir fark bulunamamıştır. (p=0.600)
- S13/1: “*Kadınlar kırılgan gruplardır*” ifadesi için deney grubu lehine istatistik açıdan anlamlı bir fark bulunmuştur. (p=0,004; T-Testi)
- S13/2: “*Çocuklar kırılgan gruplardır*” ifadesi için deney grubu lehine istatistik açıdan anlamlı bir fark bulunmuştur. (p=0,0001; MWU Testi)
- S13/3: “*Yaşlılar kırılgan gruplardır*” ifadesi için deney grubu lehine istatistik açıdan anlamlı bir fark bulunmuştur. (p=0,0001; MWU Testi)
- S13/4: “*Engelliler kırılgan gruplardır*” ifadesi için deney grubu lehine istatistik açıdan anlamlı bir fark bulunmuştur. (p=0,0001; MWU Testi)
- S13/5: “*Mülteciler/Sığınmacılar kırılgan gruplardır*" ifadesi için istatistik açıdan anlamlı bir fark bulunamamıştır. (p=0.947)
- S14: “*Belediyedeki faaliyetlerimde benim için tek belirleyici olan şey amirlerimin konu hakkındaki kararlarıdır*" ifadesi için istatistik açıdan anlamlı bir fark bulunamamıştır. (p=0.857)
- S15: “*Çalışırken, vatandaşla birebir iletişim kurmak iş süreçlerimi yavaşlatıyor*” ifadesi için kontrol grubu lehine istatistik açıdan anlamlı bir fark bulunmuştur. (p=0,0001; T-Testi)
- S16: “*Vatandaşların belediye meclisi toplantılarına katılması gerekir*" ifadesi için istatistik açıdan anlamlı bir fark bulunamamıştır. (p=0.252)
- S17: “*Kendimi bir kırılgan grup içerisinde tanımlıyorum*” ifadesi için deney grubu lehine istatistik açıdan anlamlı bir fark bulunmuştur. (p=0,0001; MWU Testi)
- S18: “*İnsanların ortak taleplerini belediyeye iletmek için kullanabilecekleri en etkili yol dernek ve vakıflardır*” ifadesi için deney

grubu lehine istatistik açıdan anlamlı bir fark bulunmuştur. (p=0,0001; T-Testi)

- S19: "*Yaşadığım ilçede belediyeden bir talebim varsa, benzer taleplere sahip olan kişilere ulaşmaya çalışırım*" ifadesi için deney grubu lehine istatistik açıdan anlamlı bir fark bulunmuştur. (p=0,0001; T-Testi)
- S20: "*Belediyelerin bütçe planlama toplantılarına mahallelerden temsilciler çağırılmalıdır*" ifadesi için deney grubu lehine istatistik açıdan anlamlı bir fark bulunmuştur. (p=0,0001; MWU Testi)
- S21: "*Belediyeden hizmet bekleyen kişilerin bilgi eksikliklerini gideririm*" ifadesi için deney grubu lehine istatistik açıdan anlamlı bir fark bulunmuştur. (p=0,0001; MWU Testi)
- S22: "*Belediye faaliyetleri hakkında belediye meclisi üyeleri ve karar vericilerle sık sık görüşürüm*" ifadesi için deney grubu lehine istatistik açıdan anlamlı bir fark bulunmuştur. (p=0,0001; T-Testi)
- S23: "*İnsan hakları kenti; yerel politikaların insan haklarını gözetecek şekilde tasarlandığı, uygulandığı, hak ihlallerinin azaltıldığı, kent sakinlerinin karar mekanizmalarına katılım gösterdiği kentlerdir*" ifadesi için deney grubu lehine istatistik açıdan anlamlı bir fark bulunmuştur. (p=0,0001; T-Testi)
- S24: "*Tüm belediyelerin insan hakları kenti olma beyanında bulunması gerekir*" ifadesi için deney grubu lehine istatistik açıdan anlamlı bir fark bulunmuştur. (p=0,0001; T-Testi)

Yakın tarihli bir proje olmasına rağmen Türkiye İHK Projesi'ne katılan ve katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcılarının kolektif katılım yapabilirliğine yaklaşımları karşılaştırma sorularının çoğunluğu özelinde farklılaşmıştır. Yirmi iki karşılaştırmanın on beşi, projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcıları lehine yorumlanmıştır. Buna karşın, yedi karşılaştırmada katılımcılar arasında istatistik açıdan anlamlı bir fark bulunamamıştır. Özellikle mültecilerin/sığınmacıların kırılgan grup olarak tanımlanmaması ve belediye meclisi toplantılarına katılımın gerekli görülmemesi gibi sonuçlar İHK hedefleriyle örtüşmemiştir. Dolayısıyla projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcılarının kolektif katılım yapabilirliğine yaklaşımları bağlamında birtakım eksiklikler fark edilmiş, bu eksikliklerin neler olabileceği yarı yapılandırılmış mülâkatlarla irdelenmiştir.

7.6.2. Yarı Yapılandırılmış Mülâkatlara İlişkin Genel Değerlendirme

Politika uygulayıcılarının görüşleri üzerinde iki unsurun etkileri fark edilmektedir. Bunlardan ilki, mülâkata katılmayı kabul eden politika uygulayıcılarının ve/veya onlara görüşme yapmaları için izin veren yerel yönetimlerin insan haklarına veya akademik çalışmalara ilgisi veya ilgisizliğidir. Örneğin K13, gerek sosyal gruplarla etkileşim için inisiyatif alarak gerek de yeni katılım modelleri deneyerek katılım hakkını somutlaştırmaya çalışmakta ve diğer politika uygulayıcıları arasında istisnai örnek teşkil etmektedirler:

> “Biz aşağıya büyük bir katılım panosu koyduk. Mahalleleri de böyle haritalandırıp post-itler bıraktık oraya. Bu post-itlere ne bileyim, mahallemde işte neye sorularımız vardı? O sorulara karşılık olarak post-itleri vatandaşların yapıştırılmasını sağladık oraya. Herkes gitti kendi mahallesine. İşte post-itleri yapıştırdı." (K13)

Kendisi de eski bir sivil toplum aktivisti olan K11, örgütlü bir sivil toplumun, yani kolektif yetkinliğin güçlü bir baskı unsuru yarattığını belirtmektedir. STK’lerle etkileşimi olan K11’i, kolektif yetkinliğin sağlanması hususundaki teknik sorunların (mekân tesisi, etkileşim gibi) da farkındadır:

> "... Dernekler yerleşkesi diye bir modelimiz var. … derneklerin en büyük problemlerinden birisi mekân. İkincisi toplanacak alan. Toplantı salonu. Yani mekândan kastım adres gösterecek yer. İkincisi toplanacak yer. Üçüncüsü de iş birliği yapacak dernek. … Dernekler yerleşkesinde ne var? İşte posta kutuları var. Posta kutusuna kaydolup derneğinizi orada adres gösterebiliyorsunuz. Dernekler Müdürlüğü'yle böyle bir anlaşmamız da var ... Orada adres gösterebiliyorsunuz ... Dolayısıyla şimdi yirmi tane ofisin şey derneğin bir arada çalıştığı mekânda ister istemez bir etkileşim ve iş birliği oluyor kendi aralarında. Biz de aynı şekilde herhangi bir etkinliğimizde, çocuklarla ilgili bir etkinlik yapıyorsak, dernekler yerleşkesine gidip çocuklarla ilgili çalışan derneklerle toplanıp öyle bir katılım sağlıyoruz. Yani doğrudan vatandaşın katılımını çok sağlamak mümkün değil. Çok verimli bir süreç de olmuyor. Ama örgütlenmiş sivil toplumun içinde yer bulmuş ve o alan üzerinde

çalışanları toparlayıp onlarla bahsettiğiniz gibi etkinlikler ve süreçler tasarlamak daha kolay." (K11)

Yerel yönetimlerin insan haklarına ilgisizliği ve hak temelli bir anlayışın kurum bünyesinde kurumsallaşamaması ise politika uygulayıcılarını karamsarlığa sokmaktadır. Örneğin İHK7, Türkiye İHK Projesi'ne katılan bir belediyede çalışmasına ve kendisinin de kadın hareketinde yer aldığını belirtmesine rağmen insan haklarının kurumsallaşması konusunda karamsardır:

"Araştırmacı: Vatandaş açısından bakarsanız, yani belediyeye gelse ve dese ki 'Siz İHK'siniz, benim böyle bir hak ihlalim var. Bunu çözeceksiniz'. Bunun dikkate alınma ihtimali sizce nedir?

İHK7: (Gülüyor) Belediyede kime gittiğine bağlı olarak değişir." (İHK7)

İHK7'nin karamsarlığına benzer bir karamsarlık, uzun yıllar belediyelerde çalışan ve hatta kurumunu temsilen Türkiye İHK Projesi'ne de katılan İHK10 tarafından da sahiplenilmektedir:

"Tabii ki de önemli ama bu bir hani böyle sözde, genel olarak belediyeci olduğum için bu tür şeylerin sözde kalacağına olan keskin inancımla konuşuyorum. Ne yazık ki sözde kalacaktır gibi geliyor." (İHK10)

Katılımcı görüşleri üzerinde etkisi olan ikinci unsur da insan hakları ve kurumunun bu bağlamdaki faaliyetleri ve/veya kararları ile ilgili katılımcının ne kadar bilgi sahibi olduğudur. Örneğin, projeye katılan bir yerel yönetimde çalışan İHK6'nın İHK'lerle ilgili tanımı öğrenince verdiği beyan şaşırtıcıdır:

"Herhalde direkt başvuru yaparım çalışmak için." (İHK6)

Bilgi eksikliklerinin giderilmesinde yerel yönetimin sorumluluğu olduğu kadar, söz konusu bilgi eksiklikleri ilgisizliğin bir sonucu da olabilmektedir. Stratejik Planlama Müdürü olan İHK12'ye göre böylesi bir durumun sebebi kent sakinlerinin bir kısmının belediyeye yönelik algısının politika uygulayıcıları tarafından da benimsenmesidir:

"Vatandaş için belediye üç şey ifade eder: Bir temizlik, iki fen işleri, yol yani yol altyapısı, üç park bahçeler. Bunun dışında geri kalan her şey teferruat aslında, baktığınız zaman. Yani imar bile, zabıta bile, yani o kadar geniş işler yapan iki müdürlükten bahsediyorum, bunlar bile şey tarafından vatandaş tarafından bayağı bir diplerde, yani istatistiksel olarak baktığınızda ... Vatandaş bizi çekmiyor yani, anlatabildim mi? Yani biz mesela hakla ilgili bir şey yaptığımız zaman bunu sosyal medya paylaştığınızda, bırakın bunları önce çöpleri toplayın diye yorum yapıyorlar bizim yaptığımız işin altında, anlatabildim mi? ... Evet, siz boş işlerle uğraşıyorsunuz, sizler aslında bu işi yapmamanız lazımdı, sizin bizim çöpümüzü toplamanız lazım. Tamam haklıdır, evet çöpü toplamak lazım ama e bu da bir hak yani, tamam mı? Şimdi o hakları niye göz ardı ediyorsunuz veya işte niye sapla samanı karıştırıyorsunuz yani?" (İHK12)

İHK12'ye göre kent sakinleri tarafından icracı müdürlükler (fen işleri, park ve bahçeler, temizlik gibi) ve icracı olmayan müdürlükler (stratejik planlama, kadın gibi) şeklinde bir ayrım yapılmaktadır. Bu ayrımın politika uygulayıcısı tarafından benimsenmesi, politika uygulayıcısının insan hakları ve katılımcılığa ilişkin görüşlerini de şekillendirmektedir. Örneğin kendisini "anne" olarak tanımlayan İHK1, kadınları bir kırılgan grup olarak tanımlayıp tanımlamadığına ilişkin soruyu şöyle cevaplamaktadır:

"Yo tanımlamıyorum ben. Yani anneyim, ben de. Anneyim ama yok. Tanımlamıyorum. Ama mesela yaşı büyük insan olan annelerde hani onu görüyorum duyduğum için öyle söyledim ama ben kendimi öyle hissetmiyorum." (İHK1)

Ayrıca İHK1, Temizlik İşleri'nde çalışmaktadır. Katılımla ilgili kendisine yöneltilen soruya, yaptıkları iş bağlamında şöyle bir cevap vermektedir:

"Bence mantıklı değil. Çok insan var. Çok vatandaş var. Ya hangi birinin dediğini yazacaksın yapacaksın? Hangisini karşılayacaksın. Yani zorlaştırıcı bir şey. Çok zorlaştırır. Yani vatandaşa bırakılmaz bence bu böyle bir iş." (İHK1)

Dolayısıyla İHK1, İHK12'nin işaret ettiği bir kent sakini gibi düşünmektedir. Temizlik İşleri Müdürlüğü'nün işini teknik bir konu olarak görmekte ve bu konunun kent sakinlerine sorulmasına gerek olmadığını düşünmektedir. Bu bağlamda İHK1'deki bilgi eksikliği ilgisizlikten ve daha az politize olmasından kaynaklanmaktadır.

İnsan haklarına ve katılıma ilgili olsa dahi bir politika uygulayıcısı bilgi eksikliği yaşayabilir. Yerel yönetimin bilgi eksikliğini gidermemesi, hakkın somutlaşmasını engelleyebilir, çünkü tanımlanan hak henüz ilgili politika uygulayıcısı tarafından anlaşılamamıştır. Örneğin İHK2, İHK'leri ekonomik yönden, insan haklarına referans vermeden tanımlamaktadır:

> "Hemen söyleyeyim. Kişi başı gayrisafi milli hasıla yüz bin dolar. Ekonomik olarak. Kesinlikle her şey paradır. Sanat, bilim, insan hakları, her şey hepsi parayı takip eder." (İHK2)

Sonuç olarak, insan hakları ve katılım bağlamında duyarlılık sahibi bir politika uygulayıcısı bu yönde inisiyatif almak ve görüş bildirmekten çekinmezken, insan hakları hakkında yeterli bilgisi olmayan bir politika uygulayıcısı hakların somutlaştırılmasına yönelik faaliyetleri beyhude görebilir. Ayrıca yerel yönetimdeki karar vericiler ve amirler tarafından insan haklarının nasıl değerlendirildiği politika uygulayıcılarını karamsarlığa sürükleyebilir veya politika uygulayıcılarının bilgi sahibi olarak hakların somutlaştırılması için çaba göstermelerini engelleyebilir. Son olarak da hak temelli yaklaşımın yerel yönetim bünyesinde ne ölçüde kurumsallaştığı veya kurumsallaşmadığı tüm bu sonuçlar üzerinde belirleyicidir.

7.7. Bölüm Sonucu

Bu bölümde ilk olarak, saha çalışması için öncül bir analiz olması amacıyla seçilen dört belediyenin politika belgeleri karşılaştırılmıştır. Buna göre, Maltepe Belediyesi'nin politika belgeleri Üsküdar Belediyesi'nin politika belgelerinden daha kapsayıcı ve farklı kırılgan grupları içerecek şekilde yazılmış, fakat benzer bir farka Zeytinburnu ve Büyükçekmece belediyelerinin politika belgeleri arasında rastlanmamıştır. Dolayısıyla İHK taahhüdünün politika belgelerinde büyük fark yaratmaması gibi saha çalışmasında da benzer bir sonuçla karşılaşılabileceği ihtimali doğmuştur.

Politika belgelerine yönelik incelemenin ardından projeye katılan ve katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcılarının kolektif katılım yapabilirliğine yaklaşımları, yani tutum ve davranışları karşılaştırılmıştır. 215 kişinin katıldığı online anket sonuçlarında on beş karşılaştırma istatistik açıdan anlamlı, yedi karşılaştırma anlamsız çıkmıştır. Türkiye İHK Projesi yeni bir proje olmasına karşın projeye katılan ve katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcılarının kolektif katılım yapabilirliğine yaklaşımları farklılaşmıştır. Bununla beraber politika uygulayıcılarının insan haklarına yönelik ilgi ve bilgi seviyesinin katılım yapabilirliğinin somutlaştırılmasında belirleyici unsurlar olduğu ve bunların İHK beyanının hedeflerini desteklediği veya engellediği anlaşılmıştır.

Sonuç olarak politika uygulayıcılarının kolektif katılım yapabilirliğine yaklaşımları deneyimlerden, ilgi/ilgisizlikten, insan haklarının yerel yönetimde kurumsallaşıp kurumsallaşmadığından, bilgi seviyesinden, karamsarlık/ iyimserlikten olumlu veya olumsuz yönde etkilenmektedir. İHK beyanı olsun veya olmasın belediyelerdeki politika uygulayıcılarının kolektif katılım yapabilirliğine yaklaşımları üzerinde bu unsurlar belirleyicidir.

SONUÇ

Bu çalışmada, politika uygulayıcılarının kolektif katılım yapabilirliğine yaklaşımları ele alınmıştır. Birey açısından yapabilirlikler, sahip olduğu alternatif işlev bileşenlerinin tamamı, yani neler yapabildiği ve neler olabildiğidir. Birey, yapabilirliklerini kamusal müzakereler içinde şekillendirir. Bu süreçte kamu politikaları aracılığıyla birey yapabilirliklerini genişletebilir ve kamu politikaları bu süreçte bir dönüştürme faktörü olarak işlev görebilirler. Buna karşın bireyin kamusal müzakerelerde yer alması ve kamu politikalarına tek başına yön vermesi bilgi eksikliği, zaman kısıtları, asimetrik güç ilişkileri sebebiyle zordur. Birey, içinde yer aldığı sosyal gruplarla bu zorlukları aşma ve kamusal müzakerelere katılma şansı yakalar, çünkü sosyal gruplar kolektif yetkinliğe sahip oldukları sürece kamusal müzakerelere bireye kıyasla daha fazla etki ederler.

Sosyal grupların kolektif yetkinliğe, ardından da kolektif eylemlilikle kolektif yapabilirliklere erişmesi sadece sosyal grubun değil, aynı zamanda bireyin, bireyin yer aldığı sosyal grubun ve farklı sosyal grupların sahip oldukları alternatif işlev bileşenlerini genişletir. Kolektif yapabilirlikler aracılığıyla birey kendisine engel teşkil eden koşulları kolektif yetkinlik içinde aşar ve kamusal müzakerelere katılır. Dolayısıyla sosyal gruplar kolektif yetkinlik sayesinde kamusal müzakerelere birey yetkinliğinden daha güçlü bir şekilde dahil olurlar. Böylece kamu politikalarının yapabilirlikler için dönüştürme faktörü olarak tasarlanması ve uygulanmasına yönelik bir baskı unsuru yaratılır ve bu baskı unsurunun katılımıyla gerek bireyin gerek de sosyal grubun yapabilirlikler kümesi genişler. Bu sonucun elde edilmesi ve kamu politikalarına etki edilebilmesi için kolektif yetkinliğin kamusal müzakerelere dahil olması ve kolektif katılım yapabilirliğinin varlığı gerekmektedir.

Kolektif katılım yapabilirliği, gündelik hayatı etkileyen politika süreçlerine kolektif yetkinlikle dahil olmak ve yön verebilmektir. Diğer bir deyişle kolektif katılım yapabilirliği kolektif yapabilirliklere erişilebilmenin ön koşulu ve kamusal müzakerelere katılımın mümkün olmasıdır. Bu yönüyle kolektif katılım yapabilirliği İHK beyanındaki katılım hedefleriyle örtüşmektedir, çünkü İHK beyanı yerel kamu politika süreçlerinin farklı sosyal grupların katılımıyla gerçekleştirileceğine ve politika uygulayıcılarının insan haklarının somut hale getirilmesinde kolaylaştırıcı roller üstleneceklerine yönelik bir taahhüttür.

İHK beyanı olan belediyelerde katılım mekanizmalarının farklı sosyal gruplara açık olması beklenmektedir. Ayrıca İHK beyanı olan belediyelerdeki politika uygulayıcılarının yerelde katılımı kolaylaştıracak bir yaklaşım içinde olmaları öngörülmektedir. Soyut bir insan hakkı olarak katılımın belediye bünyesinde kurumsallaşmasının ve somutlaşmasının başlıca unsuru belediyelerdeki politika uygulayıcılarının kolektif katılım yapabilirliğini genişletici yaklaşımlarıdır. Kolektif katılım yapabilirliğini benimseyen politika uygulayıcıları kolaylaştırıcı rolleriyle sosyal grupları katılıma yönlendirir ve/veya katılım mekanizmalarında yer almalarını güçlendirirler.

Çalışmada, İHK beyanının politika uygulayıcılarının kolektif katılım yapabilirliğine yaklaşımları üzerinde herhangi bir etkisinin olup olmadığı incelenmiştir. Bu kapsamda, İHK uygulamalarını yaygınlaştırmak ve insan haklarını yerelleştirmek hedefiyle 2018-2021 tarihleri arasında Raoul Wallenberg Enstitüsü (İsveç), Research Worldwide Istanbul (Türkiye) ve Türk Dünyası Belediyeler Birliği (Türkiye) tarafından yürütülen Türkiye İHK Projesi'ne katılan ve katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcılarının kolektif katılım yapabilirliğine yaklaşımları, yani tutum ve davranışları karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma için Türkiye İHK Projesi'ne katılan Altındağ (Ankara), Çankaya (Ankara), Muratpaşa (Antalya), Şahinbey (Gaziantep), Maltepe (İstanbul), Zeytinburnu (İstanbul) ve Mersin Büyükşehir belediyelerinden politika uygulayıcılarına ve projeye katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcılarına ulaşılmıştır. Karşılaştırma yapılan politika uygulayıcılarının seçiminde bu kişilerin çalıştıkları belediyelerdeki kamu politikası tasarım ve uygulamalarında yer almaları gözetilmiştir. Karşılaştırma için karma yöntemden faydalanılmış, nitel ve nicel veri toplama araçları kullanılmış, istatistik analizler ve betimsel analizler gerçekleştirilmiştir. Nitel veri toplama araçları kapsamında yarı yapılandırılmış mülâkatlarla 25, nicel veri toplama araçları kapsamında anketlerle 215 politika uygulayıcısına ulaşılmıştır. Belediyelerdeki istihdam şekilleri sebebiyle yarı yapılandırılmış mülâkatlarda katılımcıların politika süreçlerinde yer alan kişilerden olması gözetilirken, anket verilerinde böyle bir tespit yapılması mümkün olmamış ve belediyelerin şirket personelleri veri toplama sürecine dahil edilmemiştir.

Yirmi iki karşılaştırma sorusunun on beşinde Türkiye İHK Projesi'ne katılan belediyelerdeki politika uygulayıcıları lehine sonuçlar elde edilmiştir. Proje katılımcısı

belediyelerdeki politika uygulayıcıları insan hakları konusunda kurum içi eğitim almayı projeye katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcılarından daha fazla önemsemektedirler. Dolayısıyla projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcılarının insan haklarına ilgisi projeye katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcılarından daha fazladır. Bu sonuçla uyumlu bir bulgu kırılgan grup tanımlarında da ortaya çıkmaktadır. Buna göre, projeye katılan ve katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcıları karşılaştırıldığında projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcılarının kadınların, çocukların, yaşlıların ve engellilerin kırılganlıkları hakkında projeye katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcılarından daha fazla farkındalığa sahip oldukları görülmektedir. Benzer bir şekilde, projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcılarının kendi kırılganlıklarına ilişkin farkındalık düzeyleri projeye katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcılarının farkındalık düzeylerinden daha fazladır. Ayrıca, projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcıları kent sakinlerinden gelen talepleri dikkate alırken eşik bir kişi sayısı gözetmemekte, bireylerin taleplerini toplu talepler karşısında ikincil plana atmamaktadır. Oysa projeye katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcıları belediyeye gelen talepleri kaç kişiden geldiğine göre bir öncelik sırasına koymaktadır. Bu sonuca paralel bir sonuç kent sakinleriyle iletişim bağlamında da ortaya çıkmaktadır. Buna göre projeye katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcıları açısından kent sakinleriyle iletişim iş yükü olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcıları kent sakinlerinin bilgi eksikliklerini gidermek için projeye katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcılarından daha fazla inisiyatif almaktadır. Dolayısıyla kent sakinlerine yaklaşım hususunda iki grubun beklentileri farklılaşmaktadır.

Projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcıları açısından sosyal grupların kolektif katılımı projeye katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcılarına göre daha fazla önemsenmektedir. Dolayısıyla projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcıları için kolektif yetkinlik sahibi dernek ve vakıflar katılım süreçlerinde etkili topluluklardır. Sonuç olarak, kolektif katılımcılığı benimseme davranışı projeye katılan belediyelerde, projeye katılmayan belediyelere göre daha yaygın bir davranıştır.

Projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcıları kurum içinde inisiyatif almada ve politika süreçlerine kent sakinlerini dahil etmede projeye katılmayan

belediyelerdeki politika uygulayıcılarından daha fazla rol oynamaktadırlar. Dolayısıyla karşılaştırma sorularının çoğunluğu özelinde, projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcıları İHK yaklaşımının katılım hedefini gerek kendileri gerek de sosyal gruplar için projeye katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcılarına göre daha fazla benimsemekte ve desteklemektedirler.

Yarı yapılandırılmış mülâkatlardan anlaşıldığı üzere, politika uygulayıcılarının katılım yapabilirliğine yönelik yaklaşımları iki belirleyici unsurla şekillenir. Bunlar; İlgi/ilgisizlik ve bilgi/bilgisizliktir. Karar vericilerin insan haklarına ilgisizliği politika uygulayıcılarını karamsarlığa sürüklerken, ilgisi politika uygulayıcılarını hak temelli bir tutum ve davranış için teşvik etmektedir. Benzer şekilde, politika uygulayıcılarının ilgisi belediyelerdeki politika süreçlerini hak temelli bir bakış açısı için zorlarken, ilgisizlikleri hakların somutlaştırılmasına yönelik kurumsal çabaları olumsuz yönde etkilemektedir. Bilgi akışındaki sorunlarsa politika uygulayıcılarının hak tanımına ilişkin kafa karışıklıklarına veya hakların nasıl somutlaştırılacağına yönelik bilgiye sahip olmamalarına, dolayısıyla günlük rutinlerinde hak temelli bir yaklaşım sergileyememelerine sebep olmaktadır. Buna karşın insan hakları ve katılım hususunda politika uygulayıcılarının bilgi sahibi olmaları kolektif katılım için çaba göstermelerini, sosyal gruplarla etkileşimlerini ve inisiyatif almalarını sağlamaktadır. Son olarak, belediyeler nezdinde hak temelli yaklaşımın kurumsallaşma düzeyi karşılıklı olarak politika uygulayıcılarının bilgi ve ilgilerini olumlu yönde geliştireceği gibi, politika uygulayıcılarının katılım yapabilirliğini destekler nitelikteki yaklaşımları belediyelerde hak temelli yaklaşımın kurumsallaşmasını teşvik etmektedir.

İHK beyanı, insan haklarının yerelleştirilmesine, hakların somutlaştırılmasına ve politika süreçlerinde katılımcılığın sağlanmasına yönelik belediyelerdeki ilginin yansımasıdır. Çalışmanın ana sorusunun cevabı bu ilginin sonuçlarıyla örtüşmektedir. Buna göre, belediyeler bünyesinde insan haklarına yönelik ilginin varlığı veya yokluğu, hak temelli yaklaşımın ne ölçüde kurumsallaştığı veya kurumsallaşmadığı politika uygulayıcılarının kolektif katılım yapabilirliğini benimsemelerini veya benimsememelerini belirlemektedir. Dolayısıyla İHK beyanı, yerel politikalarda ve kurum bünyesinde benimsendiği, hak temelli yaklaşım somutlaştırıldığı, katılım yapabilirliğini genişletmeye yönelik çalışmalarla desteklendiği ve bu politikalara dayanak oluşturduğu sürece politika

uygulayıcılarının kolektif katılım yapabilirliğine yaklaşımlarını olumlu yönde etkilemektedir.

2018-2021 yılında başlayan Türkiye İHK Projesi'nde, Türkiye'deki belediyelerde 'yaşlı', 'engelli', 'kadın', 'çocuk' ve 'sığınmacı/göçmen' gruplarının insan haklarının somutlaştırılması ve kent yaşamında bu hakların pratiğe geçirilmesi, gündelik hayata uyarlanması ve belediye hizmetlerine yansıtılması amaçlanmıştır. Projenin nispeten yeni bir proje olması ve yakın tarihlerde gerçekleştirilmiş olmasına karşın sorulan soruların çoğunluğunda projeye katılan belediyelerdeki politika uygulayıcılarının kolektif katılım yapabilirliğini projeye katılmayan belediyelerdeki politika uygulayıcılarından daha fazla benimsedikleri ortaya çıkmıştır. Söz konusu sonuç, projeye katılan belediyelerde insan haklarına yönelik ilginin bir yansımasıdır. Bununla beraber, gelecekte bu ilginin azalmaması, insan haklarının somutlaştırılması, hak temelli yaklaşımın tüm politika uygulayıcıları tarafından benimsenerek politika süreçlerinde insan haklarının yerelleştirilmesi için yerel yönetimlere yönelik bütüncül bir insan hakları gündeminin oluşturulması gerekmektedir. Dolayısıyla çalışma bulgularına dayanarak, politika uygulayıcılarının ve karar vericilerin katılıma yönelik yaklaşımlarını iyileştirmek için sosyal grupların da katılımıyla insan hakları odağında faaliyetlerin (eğitim, seminer, proje, iş birliği gibi) gerçekleştirilmesi ve belediyelerin politika belgelerinde insan haklarına ilişkin somut göstergelerin yer alması, izlenmesi önerilmektedir. İHK beyanı tüm bu öneriler için bir fırsat olarak değerlendirilmelidir. Çalışmanın son önerisi ise İHK beyanının belediyeler arasında yaygınlaştırılması ve belediyelerin bu beyanı somutlaştırabilmeleri için politika süreçlerinde, politika belgelerinin hazırlanmasında ve politika uygulayıcılarının yaklaşımlarının iyileştirilmesinde desteklenmesidir.

KAYNAKÇA[21]

ACA, Z.: 2020	**Yapabilirlik Yaklaşımı Çerçevesinde Kamusal Sosyal Yardımların Etkinliği Analizi Bursa Örneği**, Ankara, Türk Metal Sendikası Araştırma ve Eğitim Merkezi.
ADAY, L.A.: 1994	"Health Status of Vulnerable Populations", **Annual Review of Public Health**, 15/1, 487-509.
ALKIRE, S.: 2002	"Dimensions of Human Development", **World Development**, 30/2, 181–205.
ALKIRE, S.: 2005	"Why the Capability Approach?", **Journal of Human Development**, 6/1, 115-135.
ALKIRE, S.: 2009	"Concepts and Measures of Agency", **Arguments for a Better World: Essays in Honor of Amartya Sen** (Ed. Kaushik Basu, Ravi Kanbur), Oxford, Oxford University Press, 455-474.
ALTINDAĞ BELEDİYESİ: 2022	**2021 Faaliyet Raporu**, Erişim Tarihi: 23 Şubat 2023, (Çevrimiçi) https://www.altindag.bel.tr/client/webs/altindag.bel/docs/tree/2021_faaliyet_altindag.pdf.
ANAND, P. B.: 2018	"Cities and the Capability Approach", **New Frontiers of the Capability Approach** (Ed. Comim Flavio, Prathivadi B. Anand, Shailaja Fennell), Cambridge, Cambridge University Press, s. 519-548.
ARAMBALA, G.: 2019	"Violence and Human Development: A Perspective From Amartya Sen" **International Journal of Politics and Security**, 1/1, 97-110.
ARF RAYFIELD, I., CASLA K.: 2021	**Human Rights & Local Government: Lessons from Human Rights Cities in Europe**, Erişim Tarihi: 11 Mart 2022 (Çevrimiçi), http://repository.essex.ac.uk/31084/1/Essex%20HRC%20Human%20Rights%20Cities%20report%20v3%20Sept21.pdf.
ARUN, M.: 2016	"Yapabilirlikler Yaklaşımı ve Değerli Yapabilirliklerin Tanımlanması Sorunsalı Yanlış Bilinç Mi, Yapısal Eşitsizlikler Mi?", **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 16/Özel Sayı, 9-24.
AVRUPA ADALET DİVANI: 2018	"ClientEarth v European Commission", Dava No: 2018: C-57/16 P, Erişim Tarihi: 22 Haziran 2023 (Çevrimiçi), https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=205322&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=3181985.

[21] Tabloya sığdırmak amacıyla kaynakçada verilen online bağlantılar arasında boşluk bırakılmıştır. Arama yaparken tarayıcı kısmında söz konusu boşlukların silinmesi gerekmektedir.

AVRUPA ADALET DİVANI: 2009 "Djurgården-Lilla Värtans Miljöskyddsförening v Stockholms kommun genom dess marknämnd", Dava No: 2009: C-263/08, Erişim Tarihi: 22 Haziran 2023 (Çevrimiçi), https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=76763&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=318205.

BALTZ, A.: 2022 "Disseminating and collecting information: municipalities' communicative practices and deliberative capacities", **Local Government Studies**, 48/1, 48-67.

BANDURA, A.: 2018 "Toward a Psychology of Human Agency: Pathways and Reflections", **Perspectives on Psychological Science**, 13/2, 130–136.

BASTA, C.: 2017 "On Marx's Human Significance Harvey's Right to the City, and Nussbaum's Capability Approach", **Planning Theory**, 16/4, 345–363.

BAUMGARTEL, M.: 2021a "Dispute Settlement", **Research Handbook on International Law and Cities** (Ed. Helmut Philipp Aust, Janne E. Nijman), Massachusetts, Edward Elgar Publishing Limited, 147-157.

BAUMGARTEL, M.: 2021b "Local Authorities, Poverty and the Implementation of Human Rights Norms", **Research Handbook on Human Rights and Poverty** (Ed. Martha F. David, Morten Kjaerum, Amanda Lyons), Massachusetts, Edward Elgar Publishing, s. 279-294.

BELEDİYE KANUNU: 2005 Resmî Gazete (Sayı: 25874), 2005, 3 Temmuz.

BİLGİ EDİNME HAKKI KANUNU: 2003 Resmî Gazete (Sayı: 4982), 2003, 9 Ekim.

BİNDAK, R.: 2014 "Mann-Whitney U ile Student's T Testinin I. Tip Hata ve Güç bakımından Karşılaştırılması: Monte Carlo Simülasyon Çalışması", **Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi**, 14/1, 5-11.

BONI, A., FREDIANI, A. A.: 2021 "Expanding Capabilities through Participatory Action Research", **The Cambridge Handbook of the Capability Approach** (Ed. Enrica Chiappero-Martinetti, Siddiqur Osmani, Mozaffar Qizilbash), Cambridge, Cambridge University Press, s. 477-496.

BOZ, Ç.: 2012 "Adam Smith ve Amartya Sen", **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 14/3, 71-96.

BRETT, E. A.: 2003 "Participation and Accountability in Development Management", **The Journal of Development Studies**, 40/2, 1-29.

BUCKWALTER, N. D.: 2014 "The Potential for Public Empowerment through Government - Organized Participation", **Public Administration Review**, 74/5, 573-584.

BURCHARDT, T., VIZARD, P.: 2011 "'Operationalizing' the Capability Approach as a Basis for Equality and Human Rights Monitoring in Twenty-first-century Britain", **Journal of Human Development and Capabilities**, 12/1, 91-119.

BURCHARDT, T.: 2008 "Monitoring inequality: putting the capability approach to work", **Social Justice and Public Policy: Seeking Fairness in Diverse Societies** (Ed. Gary Craig, Tania Burchardt, David Gordon), Bristol, The Policy Press, s. 205-229.

BÜYÜKÇEKMECE BELEDİYESİ: 2019 2020-2024 Stratejik Planı, Erişim Tarihi: 23 Şubat 2023 (Çevrimiçi), https://webapi.bcekmece.bel.tr//Media/pdf/stratejik-planlar/2020-2024/2020-2024-Stratejik-Plan-Büyükçekmece-Belediye-Başkanlığı.pdf.

BÜYÜKÇEKMECE BELEDİYESİ: 2020 2021 Performans Programı, Erişim Tarihi: 23 Şubat 2023 (Çevrimiçi), https://webapi.bcekmece.bel.tr//Media/pdf/Performans-Programi/2021/2021%20Yılı%20Büyükçekmece%20Belediye%20Başkanlığı%20Performans%20Programı.pdf.

BÜYÜKÇEKMECE BELEDİYESİ: 2022 2021 Faaliyet Raporu, Erişim Tarihi: 23 Şubat 2023 (Çevrimiçi), https://webapi.bcekmece.bel.tr//Media/faaliyet-raporu/2021%20Yılı%20Faaliyet%20Raporu.pdf.

CAMPBELL, J., IM, T.: 2016 "Perceived Public Participation Efficacy: The Differential Influence of Public Service Motivation Across Organizational Strata", **Public Personnel Management**, 45/3, 308–330.

CANBULUT, T.: 2022 **Türkiye'de Çocuk Katılım Örnekleri Bağlamında Katılımın Çocuk Yurttaşlığı Üzerine Etkileri**. Yayımlanmamış Doktora Tezi, T.C. İstanbul Üniversitesi.

CLARK, D. A., BIGGERI, M, FREDIANI, A. A.: 2019 "Participation, Empowerment and Capabilities: Key Lessons and Future Challenges", **The Capability Approach, Empowerment and Participation: Concepts, Methods and Applications** (Ed. David A. Clark, Mario Biggeri, Alexandre A. Frediani), Londra, Palgrave Macmillan, s. 385-402.

CLARK, D. A., HODGETT, S.: 2019 "The Integrated Capabilities Framework: Exploring Multiculturalism and Human Well-Being in Participatory Settings", **The Capability Approach, Empowerment and Participation: Concepts, Methods and Applications** (Ed. David A. Clark, Mario Biggeri, Alexandre A. Frediani), Londra, Palgrave Macmillan, s. 223-260.

CLASSEN, R.: 2010 "Making Capability Lists: Philosophy versus Democracy", **Political Studies**, 59/3, 491–508.

COMIM, F.: 2008 "Social Capital and the Capability Approach", **The Handbook of Social Capital** (Ed. Dario Castiglione, Jan W. Van Deth, Guglielmo Wolleb), Oxford, Oxford University Press, s. 624-651.

COOKE, B., KOTHARI, U.: 2001 — "The Case of Participation as Tyranny", **Participation: The New Tyranny?** (Ed. Bill Cooke, Uma Kothari), Londra, Zed Books, s. 1-15.

CRESWELL, J., PLANO CLARK, V.: 2015 — **Karma Yöntem Araştırmaları**, 2. Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık.

CRESWELL, J.: 2017 — **Araştırma Deseni: Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları**, (Çev. Selçuk Beşir Demir, Esra Bukova Güzel, İbrahim Erdoğan, Yüksel Dede, Güney Hacıömeroğlu, Hülya Ercan, Işıl F. Bilican, Mesut Bütün, Seher Mandacı Şahin), 3. Baskı, Ankara, Eğiten Kitap.

CROOKER, D. A.: 2007 — "Deliberative Participation in Local Development", **Journal of Human Development**, 8/3, 431-455.

ÇANKAYA BELEDİYESİ: 2022 — 2021 Faaliyet Raporu, Erişim Tarihi: 23 Şubat 2023 (Çevrimiçi), http://www.sp.gov.tr/upload/xSPRapor/files/q0edk+cankaya_faaliyet_raporu2021.pdf.

D'AMATO, C.: 2020 — "Collectivist Capabilitarianism", **Journal of Human Development and Capabilities**, 21/2, 105-120.

DA SILVA, K. G.: 2018 — "The New Urban Agenda and Human Rights Cities: Interconnections Between the Global and the Local", **Netherlands Quarterly of Human Rights**, 36/4, 290-310.

DARLING, J.: 2016 — "Defying the Demand to 'Go Home': From Human Rights Cities to the Urbanisation of Human Rights", **Global Urban Justice: The Rise of Human Rights Cities** (Ed. Barbara Oomen, Martha F. Davis, Michele Grigolo), Cambridge, Cambridge University Press, s. 121-138.

DAVIS, M. F.: 2017 — "Introduction", **Human Rights Cities and Regions: Swedish and International Perspectives** (Ed. Martha F. Davis, Thomas Gammeltoft-Hansen, Emily Hanna), Malmö, CA Andersson, s. 3-7.

DE CHESNAY, M.: 2020 — **Caring for the Vulnerable: Perspectives in Nursing Theory, Practice, and Research: Perspectives in Nursing Theory**, **Practice, and Research**, Burlington, Jones & Bartlett Learning.

DE GRAAF, L., VAN HULST, M., MICHELS, A.: 2015 — "Enhancing Participation in Disadvantaged Urban Neighbourhoods", **Local Government Studies**, 41/1, 44–62.

DELVAUX, B. & SCHOENARS, F.: 2012 — "Knowledge, Local Actors and Public Actions", **Policy and Society**, 31/2, 105-117.

DENEULIN, S.: 2008 — "Beyond Individual Freedom and Agency: Structures of Living Together in the Capability Approach", **The Capability Approach: Concepts, Measures, Applications** (Ed. Sabina Alkire, Comim Flavio, Mozaffar; Qizilbash, Cambridge, Cambridge University Press, s. 105-124.

DENEULIN, S.: 2009	“Democracy and Political Participation”, **An Introduction to the Human Development and Capability Approach: Freedom and Agency** (Ed. Séverine Deneulin, Lila Shahani), Londra, Earthscan, s. 185-206.
DREZE, J., SEN, A.: 2002	“Democratic Practice and Social Inequality in India”, **Journal of Asian and African Studies**, 37/2, 6-37.
DREZE, J.: 2019	"Foreword", **The Capability Approach, Empowerment and Participation: Concepts, Methods and Applications** (Ed. David A. Clark, Mario Biggeri, Alexandre A. Frediani), Londra, Palgrave Macmillan, s. vii-ix.
DROR, M., ZEHAVI, A.: 2022	"Delimiting Citizen Participation: How Israeli Mayors get the Most out of the Process", **Local Government Studies**, 48/1, 68-86
DRYDYK, J.: 2005	“When is Development More Democratic?”, **Journal of Human Development**, 6/2, 247-267.
DRYDYK, J.: 2011	“Responsible Pluralism, Capabilities, and Human Rights”, **Journal of Human Development and Capabilities**, 12/1, 39-61.
DRYDYK, J.: 2013	"Empowerment, Agency, and Power", **Journal of Global Ethics**, 9/3, 249-262.
DRYDYK, J.: 2021	“Capabilities, Public Reason and Democratic Deliberation”, **The Cambridge Handbook of the Capability Approach** (Ed. Enrica Chiappero-Martinetti, Siddiqur Osmani, Mozaffar Qizilbash), Cambridge, Cambridge University Press, s. 660-676.
DURMUŞ, E.: 2020	“A Typology of Local Governments’ Engagement with Human Rights: Legal Pluralist Contributions to International Law and Human Rights”, **Netherlands Quarterly of Human Rights**, 38/1, 30-54.
ECKERD, A., HEIDELBERG, R. L.: 2020	"Administering Public Participation", **The American Review of Public Administration**, 50/2, 133–147.
ELSON, D.: 2002	"Gender Justice, Human Rights, And Neo-Liberal Economic Policies", **Gender Justice, Development, and Rights** (Ed. M. Molyneux & S. Razavi), Oxford, Oxford University Press, s. 78-114.
EUROPEAN CONFERENCE OF CITIES FOR HUMAN RIGHTS: 2000	European Charter for the Safeguarding of Human Rights in the City, Erişim Tarihi: 21 Şubat 2023 (Çevrimiçi), https://www.socialrightsontario.ca/wp-content/uploads/2011/08/webdoc_European-Charter-for-Rights-in-the-City.pdf.
EVANS, P.: 2002	“Collective Capabilities, Culture, and Amartya Sen’s Development as Freedom”, **Studies in Comparative International Development**, 2/37, 54-60.

FENNELL, S.: 2019	“Process and Outcomes: Participation and Empowerment in a Multidimensional Poverty Framework”, **The Capability Approach, Empowerment and Participation: Concepts, Methods and Applications** (Ed. David A. Clark, Mario Biggeri, Alexandre A. Frediani), 1. Baskı, Londra, Palgrave Macmillan, s. 125-154.
FIRAT OKTAY, S. Ü.: 1995	"Tek Yönlü Gruplandırılmış Veriler için Varyansların Homojenliği Testi", **İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi**, 24/1, 142-148.
FİDAN, Y.: 2011	"Yönetimden Yönetişime: Kavramsal Bir Bakış", **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, 1, 5-10.
FORBES-MEWETT, H., NGUYEN-TRUNG, K.: 2019	“Defining Vulnerability”, **Vulnerability in a Mobile World** (Ed. Helen Forbes-Mewett, Kien Nguyen-Trung), Emerald Publishing Limited, Bingley, s. 5-27.
FOSTER, J., HANDY, C.: 2008	"External Capabilities", **OPHI Working Paper**, Erişim Tarihi: 22 Şubat 2022 (Çevrimiçi), https://www.ophi.org.uk/wp-content/uploads/OPHI-wp08.pdf.
FOSTER, S. R., SWINEY, C.: 2021	“City Networks and the Glocalization of Urban Governance”, **Research Handbooks in International Law and Cities** (Ed. Helmut Philipp Aust, Janne E. Nijman), 1. Baskı, Massachusetts, Edward Elgar Publishing Limited, s. 368-380.
FREDIANI, A. A., CLARK, D. A., BIGGERI, M.: 2019	“Human Development and the Capability Approach: The Role of Empowerment and Participation”, **The Capability Approach, Empowerment and Participation: Concepts, Methods and Applications** (Ed. David A. Clark, Mario Biggeri, Alexandre A. Frediani), 1. Baskı, Londra, Palgrave Macmillan, s. 3-36.
FREDIANI, A. A., PERIS, J., BONI, A.: 2019	“Notions of Empowerment and Participation: Contributions from and to the Capability Approach”, **The Capability Approach, Empowerment and Participation: Concepts, Methods and Applications** (Ed. David A. Clark, Mario Biggeri, Alexandre A. Frediani), 1. Baskı, Londra, Palgrave Macmillan, s. 101-124.
FREDIANI, A. A.: 2015	"‘Participatory Capabilities’ in Development Practice", **The Capability Approach in Development Planning and Urban Design**, 121-136.
FUKUDA-PARR, S., LAWSON-REMER, T., RANDOLPH, S.: 2009	“An Index of Economic and Social Rights Fulfillment: Concept and Methodology”, **Journal of Human Rights**, 8/3, 195-221.
FUKUDA-PARR, S.: 2003	“The Human Development Paradigm: Operationalizing Sen's Ideas on Capabilities”, **Feminist Economics**, 9/2-3, 301-317.

FUKUDA-PARR, S.: 2011 “The Metrics of Human Rights: Complementarities of the Human Development and Capabilities Approach”, **Journal of Human Development and Capabilities**, 12/1, 73-89.

GELBER, K.: 2021 “Capabilities and the Law”, **The Cambridge Handbook of the Capability Approach** (Ed. Enrica Chiappero-Martinetti, Siddiqur Osmani, Mozaffar Qizilbash), Cambridge, Cambridge University Press, s. 643-659.

GOMBERT, K., DOUGLAS, F., CARLİSLE, S., MCARDLE, K.: 2017 "A Capabilities Approach to Food Choices", **Food Ethics**, 1, 143-155.

GONÇALVES, S.: 2014 "The Effects of Participatory Budgeting on Municipal Expenditures and Infant Mortality in Brazil", **World Development**, 53, 93-110.

GREGORY, D., JOHNSTON, R., PRATT, G., WATTS, M., WHATMORE, S.: 2009 **The Dictionary of Human Geography**, 5. Baskı, Oxford, Wiley Blackwell.

GRIGOLO, M.: 2016 “Towards a Sociology of the Human Rights City: Focusing on Practice”, **Global Urban Justice: The Rise of Human Rights Cities** (Ed. Barbara Oomen, Martha F. Davis, Michele Grigolo), 1. Baskı, Cambridge, Cambridge University Press, s. 276-293.

GRIGOLO, M.: 2017 “Local Governments and Human Rights: Some Critical Reflections”, **Columbia Human Rights Law Review**, 49/1, 67-98.

GRIGOLO, M.: 2019 **The Human Rights City**, 1. Baskı, New York, ABD, Routhledge.

GRINDLE, M. S.: 2017 "Good Governance, R.I.P.: A Critique and an Alternative", Governance: **An International Journal of Policy, Administration, and Institutions**, 30/1, 17-22.

GÜL, İ. I., KARAN, U.: 2011 **Ayrımcılık Yasağı: Kavram, Hukuk, İzleme ve Belgeleme**, 1. Baskı, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

GÜNEŞ, İ.: 2020 "Porto Alegre, Paris ve Seul Katılımcı Bütçe Modelleri", **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 22/2, 537-554.

GÜNLÜK-ŞENESEN, G., ARUN, Ö., AYKARA, A., SUNATA, U., ARKADAŞ THIBERT, A., YÜCEL, Y.: 2021 **İnsan Hakları Kentleri Göstergeleri**, (Ed. Bahar Özden Çoşgun, Gülin Özdemir Eroğlu), Ankara, Raoul Wallenberg Institute & Research Worldwide Istanbul.

GÜNLÜK-ŞENESEN, G., YÜCEL, Y., YAKAR-ÖNAL, A., ERGÜNEŞ, N., YAKUT-ÇAKAR, B.: 2017 **Kadınsız Kentler: Toplumsal Cinsiyet Açısından Belediyelerin Politika ve Bütçeleri**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

HÄIKIÖ, L.: 2012 "From Innovation to Convention: Legitimate Citizen Participation in Local Governance", **Local Government Studies**, 38/4, 415-435.

HAMMOCK, J.: 2019 "The Practice of Participation and the Capability Approach", **The Capability Approach, Empowerment and Participation: Concepts, Methods and Applications** (Ed. David A. Clark, Mario Biggeri, Alexandre A. Frediani), 1. Baskı, Londra, Palgrave Macmillan, s. 39-54.

HARVEY, D.: 2008 "The Right to the City", **New Left Review**, 53/September-October 2008, 23-40.

HRCN: t.y. "What We Do", Erişim Tarihi: 22 Şubat 2023 (Çevrimiçi), https://humanrightscities.net/what-we-do/.

IBRAHIM, S.: 2006 "From Individual to Collective Capabilities: The Capability Approach as a Conceptual Framework for Self-help", **Journal of Human Development**, 7/3, 397-416.

IBRAHİM, S.: 2013 "Collective Capabilities: What Are They and Why Are They Important?", Erişim Tarihi: 22 Ocak 2022 (Çevrimiçi), https://pure.royalholloway.ac.uk/ws/portalfiles/portal/17449025/Maitreyee22_June2013.pdf.

IBRAHIM, S.: 2014 "The Dynamics of Collective Agency in Practice: Women's Fight against FGM in Upper Egypt", **The Capability Approach: From Theory to Practice** (Ed. Solava Ibrahim, Meera Tiwari), 1. Baskı, New York, Palgrave Macmillan, s. 52-72.

IBRAHIM, S.: 2017 "How to Build Collective Capabilities: The 3C-Model for Grassroots-Led Development", **Journal of Human Development and Capabilities**, 18/2, 197-222.

IBRAHIM, S.: 2021 "Individualism and the Capability Approach: The Role of Collectivities in Expanding Human Capabilities", **The Cambridge Handbook of the Capability Approach** (Ed. Enrica Chiappero-Martinetti, Siddiqur Osmani, Mozaffar Qizilbash), Cambridge, Cambridge University Press, s. 206-226.

JACKSON, W. A.: 2005 "Capabilities, Culture and Social Structure", **Review of Social Economy**, 1/63, 101-124.

KABEER, N.: 2003 "Gender Equality, Poverty Eradication and the Millennium Development Goals: Promoting Women's Capabilities and Participation", **Gender & Development Discussion Paper Series**, Erişim Tarihi: 22 Ocak 2022 (Çevrimiçi), https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=3139976b5b95dd4f20f23e21ce956ffc256891d6.

KARLSSON, M.: 2012 "Participatory Initiatives and Political Representation: The Case of Local Councillors in Sweden", **Local Government Studies**, 38/6, 795-815.

KELEŞ, R.: 2009 **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, 6. Baskı, İstanbul, Cem Yayınevi.

KUDO, M., YOSHIZAWA, G., KANO, K.: 2018 "Engaging with policy practitioners to promote institutionalisation of public participation in science, technology and innovation policy", **Journal of Science Communication**, 17/4, Erişim Tarihi: 22 Ocak 2023 (Çevrimiçi), https://jcom.sissa.it/article/pubid/JCOM_1704_2018_N01/.

KUHN, T. S.: 1995 **Bilimsel Devrimlerin Yapısı**, İstanbul, Alan Yayıncılık.

KURAN, C. H. A., MORSUT, C., KRUKE, B. I., KRÜGER, M., SEGNESTAM, L., ORRU, K., NÆVESTAD, T. O., AIROLA, M., KERÄNEN, J., GABEL, F., HANSSON, S., TORPAN, S.: 2020 "Vulnerability and vulnerable groups from an intersectionality perspective", **International Journal of Disaster Risk Reduction,** 50/101826, Erişim Tarihi: 22 Ocak 2023 (Çevrimiçi), https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2212420920313285/pdf.

LARUFFA, F.: 2020 "What is a Capability-enhancing Social Policy? Individual Autonomy, Democratic Citizenship and the Insufficiency of the Employment-focused Paradigm", **Journal of Human Development and Capabilities**, 21/1, 1-16.

LEFEBVRE, H.: 2018 **Şehir Hakkı**, (Çev. Işık Ergüden), 3. Baskı, İstanbul, Sel Yayıncılık, 2018.

LEßMANN, O.: 2017 **Capability, Collectivities and Participatory Research**, Leuven.

LIAO, Y., SCHACHTER, H. L.: 2018 "Exploring the Antecedents of Municipal Managers' Attitudes Towards Citizen Participation", **Public Management Review**, 20/9, 1287-1308.

LIPSKY, M.: 2010 **Street-Level Bureaucracy: Dilemmas of the Individual in Public Service**, New York: Russell Sage Foundation.

MALOVICKI-YAFFE, N.: 2020 "Capabilities and Universalism – An Empirical Examination: The Case of the Ultra-Orthodox Community", **Journal of Human Development and Capabilities**, 21/1, 84-98.

MALTEPE BELEDİYESİ: 2019 — 2020-2024 Stratejik Planı, Erişim Tarihi: 22 Şubat 2023 (Çevrimiçi), http://www.sp.gov.tr/upload/xSPStratejikPlan/files/wCP1U+Maltepe_20-24_SP.pdf.

MALTEPE BELEDİYESİ: 2020 — 2021 Performans Programı, Erişim Tarihi: 22 Şubat 2023 (Çevrimiçi), http://www.sp.gov.tr/upload/xSPRapor/files/nJVpo+Maltepe_21_PP.pdf.

MALTEPE BELEDİYESİ: 2022 — 2021 Faaliyet Raporu, Erişim Tarihi: 22 Şubat 2023 (Çevrimiçi), https://www.maltepe.bel.tr/upload/strateji/2021_Faaliyet_Raporu.pdf.

MANNARINI T., TALO, C.: 2013 — "Evaluating Public Participation: Instruments and Implications for Citizen Involvement", **Community Development**, 44/2, 239-256.

MARCUSE, P.: 2010 — "Rights in Cities and the Right to the City?", **Cities for All: Proposals and Experiences Towards the Right to the City** (Ed. Ana Sugranyes, Charlotte Mathivet), Santiago, Habitat International Coalition, s. 87-98.

MARTINEZ-VARGAS, C.: 2022 — **Democratising Participatory Research**, Erişim Tarihi: 22 Nisan 2023 (Çevrimiçi), https://www.openbookpublishers.com/books/10.11647/obp.0273.

MCDONNELL, J.: 2020 — "Municipality Size, Political Efficacy and Political Participation: A Systematic Review", **Local Government Studies,** 46/3, 331-350.

MECHANIC, D., TANNER, J.: 2007 — "Vulnerable People, Groups, And Populations: Societal View", **Health Affairs**, 26/5, 1220-1230.

MERRY, S.: 2006 — **Human Rights and Gender Violence Translating International Law into Local Justice**, Chicago, The University of Chicago Press.

MERSİN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ: 2022 — 2021 Faaliyet Raporu, Erişim Tarihi: 22 Şubat 2023 (Çevrimiçi), https://www.mersin.bel.tr/uploads/files/MBB%202021%20Yılı%20Faaliyet%20Raporu.pdf.

MESCHEDE, C., MAINKA, A.: 2020 — "Including Citizen Participation Formats for Drafting and Implementing Local Sustainable Development Strategies", **Urban Science**, 13/1, Erişim Tarihi: 22 Ocak 2023 (Çevrimiçi), https://doi.org/10.3390/urbansci4010013.

MICHELS, A., DE GRAAF, L.: 2010 — "Examining Citizen Participation: Local Participatory Policy Making and Democracy", **Local Government Studies**, 36/4, 477-491.

MIESSEN, M.: 2010 — **The Nightmare of Participation**, Berlin, Sternberg Press.

MIGCHELBRINK, K., VAN DE WALLE, S.: 2022 — "Increasing the cost of participation: red tape and public officials' attitudes toward public participation", **International Review of Administrative Sciences**, 88/3, 644–662.

MIHR, A.: 2014 — “Governance and Human Rights”, **The SAGE Handbook of Human Rights** (Ed. Anja Mihr, Mark Gibney), Londra, SAGE Publications, s. 56-70.

MKWANANZI, F., CİN, F. M., MAROVAH T.: 2021 — “Participatory Art for Navigating Political Capabilities and Aspirations Among Rural Youth in Zimbabwe”, **Third World Quarterly**, 42/12, 2863-2882.

MKWANANZI, F., CİN F. M.: 2020 — “From Streets to Developing Aspirations: How Does Collective Agency for Education Change Marginalised Migrant Youths’ Lives?”, **Journal of Human Development and Capabilities**, 21/4, 320-338.

MOHAMMAD, A.: 2012 — **Sustainability Assessment: Context of Resource and Environmental Policy**, Massachusetts, Academic Press.

MOLIN, L. O.: 2017 — “The Human Rights Agenda of the Congress of Local and Regional Authorities”, **Focusing on Human Rights at Local and Regional Level** (Ed. Simone Philipp, Klaus Starl), Graz, Avusturya, 15-25.

MOSSE, D.: 1994 — "Authority, Gender and Knowledge: Theoretical Reflections on the Practice of Participatory Rural Appraisal", **Development and Change**, 25, 497-526.

MURATPAŞA BELEDİYESİ: 2022 — 2021 Faaliyet Raporu, Erişim Tarihi: 22 Şubat 2023 (Çevrimiçi), https://muratpasa-bld.gov.tr/Uploads/773d01ecc6384ea5b84720c5b9780648.pdf.

MURPHY, M.: 2014 — “Self-determination as a Collective Capability: The Case of Indigenous Peoples”, **Journal of Human Development and Capabilities**, 15/4, 320-334.

NABATCHI, T., LEIGHNINGER, M.: 2015 — **Public Participation for 21st Century Democracy**, New Jersey, Jossey-Bass.

NAIR, T.: 2018 — “Power, Capability and Cultural Subjects: An Inquiry into “Institutional Neglect” in Participatory Planning”, **Journal of Human Development and Capabilities**, 19/3, 331-344.

NEUMAN, L. W.: 2006 — **Toplumsal Araştırma Yöntemleri I-II**, 9. Baskı, 2006, Ankara, Yayın Odası.

NIFOSI-SUTTON, I.: 2017 — **The Protection of Vulnerable Groups Under International Human Rights Law**, Routledge.

NUSSBAUM, M. C.: 2000 — **Women and Human Development: The Capabilities Approach**, Cambridge, Birleşik Krallık, Cambridge University Press, 2000.

NUSSBAUM, M. C.: 2003 — “Capabilities as Fundamental Entitlements: Sen and Social Justice”, **Feminist Economics**, 9/2-3, 33-59.

NUSSBAUM, M. C.: 2018 — **Yapabilirlikler Yaratmak: İnsani Gelişmişlik Yaklaşımı**, İstanbul, İletişim Yayınları.

NYHOLM I., HAVERI, A.: "Between Government and Governance – Local Solutions for Reconciling Representative Government and Network Governance", **Local Government Studies**, 35/1, 109-124.

OAKLEY, P.: 1991 "The Concept of Participation in Development", **Landscape and Urban Planning**, 20, 115-122.

OKÇU, M.: 2007 "Yönetişim Tartışmalarına Katkı: Avrupa Birliği için Yönetişim Ne Anlama Geliyor?", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi**, 12/3, 299-312.

OKIN, S. M.: 2003 "Poverty, Well-Being, and Gender: What Counts, Who's Heard?", **Philosophy Public Affairs**, 31/3, 280-316.

OOMEN, B., BAUMGARTEL, M., MIELLET, S., SABCHEV, T., DURMUŞ, E.: 2021 "Of Bastions and Bulwarks: A Multiscalar Understanding of Local Bordering Practices in Europe", **International Journal for Crime, Justice and Social Democracy**, 10/3, 16-29.

OOMEN, B., BAUMGARTEL, M.: 2014 "Human Rights Cities", **The SAGE Handbook of Human Rights** (Ed. Anja Mihr, Mark Gibney), Londra, SAGE Publications, s. 709-730.

OOMEN, B.: 2018 "Human Rights Cities: The Politics of Bringing Human Rights Home to the Local Level", **Mobilising International Law for 'Global Justice'** (Ed. Jeff Handmaker, Karin Arts), Cambridge, Cambridge University Press, s. 208-232.

OULAHEN, G., DOBERSTEIN B.: 2012 "Citizen Participation in Post-disaster Flood Hazard Mitigation Planning in Peterborough, Ontario, Canada", **Risk, Hazards, & Crisis in Public Policy**, 3/1, 1-26.

ÖZDEN COŞGUN, B.: 2021 "Giriş", **İnsan Hakları Kentleri Göstergeleri**, (Ed. Bahar Özden Çoşgun, Gülin Özdemir Eroğlu), Ankara, Raoul Wallenberg Institute & Research Worldwide Istanbul.

ÖZER, A. M.: 2006 "Yönetişim Üzerine Notlar", **Sayıştay Dergisi**, 63, 59-89.

PARLAK, B.: 2011 **Kamu Yönetimi Sözlüğü**, 1. Baskı, İstanbul, Marmara Kitap Merkezi Yayınları.

PDHRE: 2007 "Human Rights Learning and Human Rights Cities: Achievements Report", Erişim Tarihi 22 Şubat 2021 (Çevrimiçi), https://www.pdhre.org/achievements-HR-cities-mar-07.pdf.

PELENC, J., BAZILE, D., CERUTI, C.: 2015 "Collective Capability and Collective Agency for Sustainability: A Case Study", **Ecological Economics**, 118, 226–239.

PINEDA, V. S.: 2019 **Building the Inclusive City: Governance, Access, and the Urban Transformation of Dubai**, 1. Baskı, Cham, Palgrave Macmillan.

PINNINGTON, E., LERNER, J., SCHUGURENSKY, D.: 2009	"Participatory Budgeting in North America: The Case of Guelph, Canada", **Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management**, 21/3, 455-484
PURCELL, M.: 2008	**Recapturing Democracy: Neoliberalization and the Struggle for Alternative Urban Futures**, New York, Routledge.
RAUSCHMAYER, F., POLZIN, C., MOCK,M., OMANN, I.: 2018	"Examining Collective Action Through the Capability Approach: The Example of Community Currencies", **Journal of Human Development and Capabilities**, 19/3, 345-364.
ROBEYNS, I.: 2003	"Sen's Capability Approach and Gender Inequality: Selecting Relevant Capabilities", **Feminist Economics**, 9/2-3, 61-92.
ROBEYNS, I.: 2005	"The Capability Approach: A Theoretical Survey", **Journal of Human Development**, 6/1, 93-117.
ROBEYNS, I.: 2006	"The Capability Approach in Practice", **Journal of Political Philosophy**, 14/3, 351–376.
ROBEYNS, I.: 2008	"Sen's Capability Approach and Feminist Concerns", **The Capability Approach: Concepts, Measures, Applications** (Ed. Sabina Alkire, Comim Flavio, Mozaffar; Qizilbash, Cambridge, Cambridge University Press, s. 82-104.
ROBEYNS, I.: 2016	"Capabilitarianism", **Journal of Human Development and Capabilities**, 17/3, 397-414.
ROBEYNS, I.: 2017	**Wellbeing, Freedom and Social Justice: The Capability Approach Re-Examined**, Cambridge, Open Book Publishers.
ROSS, A., WILLSON V.: 2017	**Basic and Advanced Statistical Tests: Writing Results Sections and Creating Tables and Figure**, Rotterdam: Sense.
RWISTANBUL: t.y.	"İnsan Hakları Kentleri", Erişim Tarihi: 22 Nisan 2023 (Çevrimiçi), https://www.rwistanbul.org/insan-haklari-kentleri.php.
SABCHEV, T., MIELLET, S., DURMUS, E.: 2021	"Human Rights Localisation and Individual Agency: From 'Hobby of the Few' to the Few Behind the Hobby", **Myth or Lived Reality** (Ed. Claire Boost, Andrea Broderick, Fons Coomans, Roland Moerland), 1. Baskı, Lahey, T.M.C. Asser Press, 2021, s. 183-211.
SAM, N.: 2008	"Yoksulluğa Bir Yaklaşım Biçimi: Kapasite Yaklaşımı", **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 27/1, 59-70.
SASSEN, S.: 2004	"Local Actors in Global Politics", **Current Sociology**, 52/4, 649–670.

SCHISCHKA, J.: 2019 “Participatory Monitoring of Development Projects in the South Pacific”, **The Capability Approach, Empowerment and Participation: Concepts, Methods and Applications** (Ed. David A. Clark, Mario Biggeri, Alexandre A. Frediani), 1. Baskı, Londra, Palgrave Macmillan, s. 289-310.

SEN, A.: 1979 **Equality of What?,** Erişim Tarihi: 22 Mayıs 2023 (Çevrimiçi), https://www.ophi.org.uk/wp-content/uploads/Sen-1979_Equality-of-What.pdf.

SEN, A.: 1992 **Inequality Reexamined**, 1. Baskı, New York, Oxford University Press, 1992.

SEN, A.: 2002 “Response to Commentaries”, **Studies in Comparative International Development**, 37/2, 78-86.

SEN, A.: 2004 **Özgürlükle Kalkınma,** (Çev. Yavuz Alogan), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2004.

SEN, A.: 2005 “Human Rights and Capabilities”, **Journal of Human Development**, 6/2, 151-166.

SEN, A.: 2009 **The Idea of Justice**, 1. Baskı, Massachusetts, The Belknap Press.

SEN, A.: 2010 “The Place of Capabilities in a Theory of Justice”, **Measuring Justice: Primary Goods and Capabilities** (Ed. Harry Brighouse, Ingrid Robeyns), 1. Baskı, New York, Cambridge University Press, s. 239-253.

SMITH, J.: 2021 “Challenging Corporate Power: Human Rights Globalization from Above and Below”, **Development (Rome),** 64, 63–73.

STARL, K.: 2017 “Human Rights City Graz: Lessons Learnt from the First 15 Years”, **Human Rights Cities and Regions: Swedish and International Perspectives** (Ed. Martha F. Davis, Thomas Gammeltoft-Hansen, Emily Hanna), Malmö, CA Andersson, s. 51-57.

STEWART, F.: 2005 “Groups and Capabilities”, **Journal of Human Development**, 6/2, 185-204.

SU, C.: 2017 “From Porto Alegre to New York City: Participatory Budgeting and Democracy”, **New Political Science**, 39/1, 67-75.

SZPAK, A.: 2023 “Human Rights Approach in Selected European Municipal Strategies of International Relations”, **Journal of Contemporary European Studies**, 31/1, 169-183.

ŞAHİNBEY BELEDİYESİ: 2022 2021 Faaliyet Raporu, Erişim Tarihi: 23 Nisan 2023 (Çevrimiçi), https://www.sahinbey.bel.tr/upload/tr/dosya/dokumanyonetimi/64/ŞAHINBEY-BELEDIYESI-2021-MALI-YILI-FAALIYET-RAPORU1_21042022153006-2.pdf.

ŞEKER, F.: 2009	“Amartya Sen’in Kapasite Yaklaşımı”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2009/32, 259-280.
ŞEKER, M., BAKIŞ, Ç., DİZECİ, B.: 2018	"İnsani Gelişme Endeksi - İlçeler (İGE-İ) 2017 Tüketiciden İnsana Geçiş", 2018, İstanbul, Erişim Tarihi: 23 Mart 2021 (Çevrimiçi), https://ingev.org/raporlar/IGE_RAPOR_ 2017.pdf.
ŞEKER, M., OZAN, C., YAMAN, B.: 2021	"Yerelleşen İnsani Gelişme: İnsani Gelişme Endeksi - Büyükşehirler (İGE-B) İnsani Gelişme Endeksi - İlçeler (İGE-İ) 2020", Erişim Tarihi: 23 Mart 2022 (Çevrimiçi), https://ingev.org/raporlar/Yerellesen_Insani_Gelisme.pdf
TAŞTEKİN, A., AKCA, H.: 2020	"Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı’na Türkiye’nin Koyduğu Çekincelerin Yeniden Değerlendirilmesi", **Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi**, 3/3, 594-609.
TDK: t.y.	“Türk Dil Kurumu Güncel Sözlüğü”, Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2021 (Çevrimiçi), http://tdk.gov.tr.
TIWARI, M.: 2021	“How to Achieve the “Leave No One Behind” Pledge of the SDGs in Newham and Tower Hamlets, East London”, **Journal of Human Development and Capabilities**, 22/4, 748-758.
TOKSÖZ, F.: 2008	**İyi Yönetişim El Kitabı**, 1. Baskı, İstanbul, TESEV Yayınları.
TONON, G.: 2018	“Communities and Capabilities”, **Journal of Human Development and Capabilities**, 19/2, 121-125.
TÜİK: t.y.	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2020, Erişim Tarihi: 21 Şubat 2021 (Çevrimiçi), https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2020-37210.
TÜRKİYE CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANLIĞI STRATEJİ VE BÜTÇE BAŞKANLIĞI: 2019:	Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Değerlendirme Raporu, 2019, Erişim Tarihi: 23 Şubat 2021 (Çevrimiçi), https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/03/Surdurulebilir-Kalkinma-Amaclari-Degerlendirme-Raporu_13_12_2019-WEB.pdf.
UCLG: 2015	"UCLG "Statement" on the Report of the United Nations Human Rights Council Advisory Committee on "The Role of Local Governments in the Promotion and Protection of Human Rights", Cenova, İtalya, Erişim Tarihi: 22 Şubat 2023 (Çevrimiçi), https://www.uclg.org/sites/default/files/uclg_statement_to_the_un_human_rights_council.pdf.
UCLG: 2016	"The Sustainable Development Goals: What Local Governments Need to Know", Erişim Tarihi: 22 Şubat 2023 (Çevrimiçi), https://www.uclg.org/sites/default/files/the_sdgs_what_localgov_need_to_know_0.pdf.

UCLG: 2019	"The Localization of the Global Agendas: How Local Action is Transforming Territories and Communities", Erişim Tarihi: 22 Şubat 2023 (Çevrimiçi), https://www.uclg.org/si tes/default/files/goldv_en.pdf
UÇAR KOCAOĞLU, B.: 2017	"Vatandaş Katılım Sürecinin Tasarımı", **Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi**, 6/2, 42-61.
UN DESA: 2019	World Population Prospects 2019: Highlights (ST/ESA/SER.A/423), Erişim Tarihi: 22 Nisan 2023 (Çevrimiçi), https://population.un.org/wpp/publications/files/wpp2019_highlights.pdf.
UN HABITAT: 2020	"World Cities Report 2020: The Value of Sustainable Urbanization", Erişim Tarihi: 22 Nisan 2023 (Çevrimiçi), https://unhabitat.org/sites/default/files/2020/10/wcr_2020_report.pdf.
UN: t.y.	The Universal Declaration of Human Rights, Erişim Tarihi: 21 Mart 2023 (Çevrimiçi), https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/udhr_tg_email_updated_.pdf.
UN: 1949	United Nations Universal Declaration of Human Rights, 1949, Erişim Tarihi: 23 Şubat 2023 (Çevrimiçi), https://www.supremecourt.ge/files/upload-file/pdf/act3.pdf.
UN: 2000	United Nations Millennium Declaration, Erişim Tarihi: 22 Nisan 20223 (Çevrimiçi), https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/559/51/PDF/N0055951.pdf?OpenElement.
UN: 2015a	"Role of Local Government in the Promotion and Protection of Human Rights: Final report of the Human Rights Council Advisory Committee", Erişim Tarihi: 22 Nisan 2023 (Çevrimiçi), https://digitallibrary.un.org/record/848739/files/A_HRC_30_49-EN.pdf?ln=en.
UN: 2015b	"Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development", Erişim Tarihi: 22 Nisan 2023 (Çevrimiçi), https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf.
UN: 2018	"Yeni Kentsel Gündem: Herkes için Sürdürülebilir Kentler ve Yerleşimlere İlişkin Kito Bildirgesi", Kito, Ekvador, Erişim Tarihi: 22 Nisan 2023 (Çevrimiçi), http://habitat3.org/wp-content/uploads/NUA-Turkish.pdf.
UNDP: 2004	Human Development Report 2004, Erişim Tarihi: 22 Mart 2023 (Çevrimiçi), https://hdr.undp.org/system/files/documents/human-development-report-2004-english.human-development-report-2004-english.

ÜSKÜDAR BELEDİYESİ: 2019 — 2020-2024 Stratejik Planı, Erişim Tarihi: 23 Şubat 2023 (Çevrimiçi), https://www.uskudar.bel.tr/userfiles/files/kitaplar/2020-2024%20Stratejik%20Plan.pdf.

ÜSKÜDAR BELEDİYESİ: 2020 — 2021 Performans Programı, 2020, Erişim Tarihi: 23 Şubat 2023 (Çevrimiçi), https://www.uskudar.bel.tr/userfiles/files/kitaplar/PerformansKitabi2020-2021.pdf.

ÜSKÜDAR BELEDİYESİ: 2022 — 2021 Faaliyet Raporu, Erişim Tarihi: 23 Şubat 2023 (Çevrimiçi), https://www.uskudar.bel.tr/userfiles/files/2021FaaliyetRaporuKopyalanamazKucuk.pdf.

VAN DEN BERG, E.: 2017 — "Co-creating Human Rights in the City - Civil Society and Human Rights Cities in the Netherlands", **Human Rights Cities and Regions: Swedish and International Perspectives** (Ed. Martha F. Davis, Thomas Gammeltoft-Hansen, Emily Hanna), Malmö, CA Andersson, s. 41-49.

VAN DEN BERG, E., OOMEN, B.: 2013 — "Towards a Decentralization of Human Rights: the Rise of Human Rights Cities", **The Future of Human Rights in an Urban World: Exploring Opportunities, Threats and Challenges** (Ed. Thijs van Lindert, Doutje Lettinga), 1. Baskı, Amsterdam, Amnesty International Netherlands, s. 11-16.

VAN HOUWELINGEN, P.: 2017 — "Political Participation and Municipal Population Size: A Meta-Study", **Local Government Studies**, 43/3, 408-428.

VAUGHAN, R.: 2007 — "Measuring Capabilities: An Example from Girls' Schooling", **Amartya Sen's Capability Approach and Social Justice in Education** (Ed. Melanie Walker & Erica Unterhalter), Palgrave Macmillan, s. 109-130.

VENKATAPURAM, S.: 2020 — "Human Capabilities and Pandemics", **Journal of Human Development and Capabilities**, 21/3, 280-286.

VIÑUALES, J. E., REIMERS, L. L.: 2021 — "The Law of Economic Globalization and Cities", **Research Handbook on International Law and Cities** (Ed. Helmut Philipp Aust, Janne E. Nijman), 1. Baskı, Massachusetts, Edward Elgar Publishing Limited, s. 279-292.

VIZARD, P.: 2016 — "Inequality and Public Action", **Journal of Human Development and Capabilities**, 17/3, 453-459.

VIZARD, P.: 2019 — "Human Rights: Shaping Development Ethics, Pragmatics, Law, Policy and Politics", **Routledge Handbook of Development Ethics** (Ed. Jay Drydyk, Lori Keleher), 1. Baskı, New York, Routledge, s. 251-265.

VIZARD, P.: 2021 “The Capability Approach and Human Rights”, **The Cambridge Handbook of the Capability Approach** (Eds. Enrica Chiappero-Martinetti, Siddiqur Osmani, Mozaffar Qizilbash, Birleşik Krallık: Cambridge, Cambridge University Press, 2021, s. 624-642.

VOLKERT, J.: 2013 “Concepts of Agency, Sustainable Human Development (SHD) and Collective Abilities.”, **Maitreyee-E-Bulletin of the Human Development and Capability Association**, 22, 9-12.

VYMĚTAL, P.: 2007 "Governance: Defining the Concept", Faculty of International Relations Working Papers, Prag, Çekya, Erişim Tarihi: 23 Mart 2023 (Çevrimiçi), https://www.researchgate.net/profile/PetrVymetal/publication/40345960_Governance_defining_the_concept/links/56273db308aeabddac93ec6d/Governance-defining-the-concept.pdf.

WALKER, M.: 2018 “Political Agency and Capabilities Formation Through Participatory Action Research”, **Journal of Human Development and Capabilities**, 19/1, 53-69.

WB: 1989 **Sub-Saharan Africa: From Crisis to Sustainable Growth**, Washington, The World Bank.

WB: 1996 **The World Bank Participation Sourcebook**, Washington, The World Bank.

WEHMEIER, S.: 2000 **Oxford Wordpower Dictionary**, 6. Baskı, Oxford, Oxford University Press.

WEISS, T. G.: 2000 "Governance, Good Governance and Global Governance: Conceptual and Actual Challenges", **Third World Quarterly**, 21/5, 795-814.

WHITESIDE, N., MAH, A.: 2012 "Human Rights and Ethical Reasoning: Capabilities, Conventions and Spheres of Public Action", **Sociology,** 46/5, 921–935.

WHRCF: 2011 "Globalizing Human Rights from Below: Challenge of Human Rights Cities in the 21st Century", Gwangju, Güney Kore, Erişim Tarihi 25 Şubat 2023 (Çevrimiçi), https://www.uclg-cisdp.org/sites/default/files/Gwangju_Declaration_on_HR_City_final_edited_version_110524.pdf.

WHRCF: 2014 "Gwangju Guiding Principles for a Human Rights City", Gwangju, Güney Kore, Erişim Tarihi: 25 Şubat 2023 (Çevrimiçi), http://www.whrcf.org/bbs/board.php?bo_table=HumanRightsPolicy_en&wr_id=5.

WOLFF, J., DE SHALIT, A.: 2007 **Disadvantage**, New York, Oxford University Press.

YANG, K., CALLAHAN, K.: 2007 "Citizen Involvement Efforts and Bureaucratic Responsiveness: Participatory Values, Stakeholder Pressures, and Administrative Practicality", **Public Administration Review**, 67/2, 249-264.

YAZICIOĞLU, Y., ERDOĞAN, S.: 2014 **SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, 4. Baskı, Ankara, Detay Yayıncılık.

YÜCEL, Y.: 2022 "Capabilities Indicators for Human Rights Cities in Turkey: A Gender-Specific Approach", **Social Indicators Research**, 159, 495-522.

ZEYTİNBURNU BELEDİYESİ: 2019 2020-2024 Stratejik Planı, Erişim Tarihi: 23 Şubat 2023 (Çevrimiçi), https://zeytinburnu.istanbul/wp-content/uploads/2021/09/Zeytinburnu_2020_2024_StratejikPlani.pdf.

ZEYTİNBURNU BELEDİYESİ: 2021 2021 Performans Programı, Erişim Tarihi: 23 Şubat 2023 (Çevrimiçi), https://zeytinburnu.istanbul/wp-content/uploads/2021/08/2021_performans_programi.pdf.

ZEYTİNBURNU BELEDİYESİ: 2022 2021 Faaliyet Raporu, Erişim Tarihi: 23 Şubat 2023 (Çevrimiçi), https://zeytinburnu.istanbul/wp-content/uploads/2022/04/2021-faaliyet-rapor-son.pdf.

EKLER

EK 1: Terminoloji

EK 2: Etik Kurul Onayı

EK 3: Uzman Listesi

EK 4: HDCA Görsel Kullanım Onayı

EK 5: Anket Onam Formu

EK 6: Yarı Yapılandırılmış Mülâkat Onam Formu

EK 7: Anket Soruları

EK 8: Yarı Yapılandırılmış Mülâkat Soruları

EK 1: Terminoloji

Türkçe yapabilirlikler yazının nispeten yeni bir yazın olması ve çeviri farklılıkları dolayısıyla çeşitli çalışmalar arasında bir dil bütünlüğü bulunmamaktadır. Bu çalışmada yer alan kavramlar ve olgular, yeknesak bir şekilde aşağıdaki anlamlarıyla kullanılmaktadır.

Bireysel Eylem

Bireysel eylem, bireyin kendi yetkinliğiyle neden ve sonuçları öngörerek gerçekleştirdiği veya gerçekleştirmediği eylem, fiil, hareket ve aksiyondur. İngilizce yazında "*individual action*" olarak yer alan bu kavram için çalışmada Türkçe karşılık olarak "bireysel eylem" ifadesi kullanılmaktadır.

Birey Yetkinliği

İngilizce yazında "*human agency*" olarak kullanılan kavram, insanın kendi eylemleri üzerindeki kontrolüdür. Bu kontrol, bireylerin özgürce karar verme ve eyleme geçme/geçmeme yetkinliğidir (Gregory, v.d., 2009: 347). Birey yetkinliği sonuçla ilgili olması bağlamında bireysel eylemden farklılaşmaktadır. Bireysel eylemde bir sonuç, birey yetkinliğinde ise bu sonuca ulaşabilme gücü söz konusudur. Birey yetkinliği, bireylerin birer eyleyen/aktör olarak kendi eylemleriyle olayların gidişatını ve işleyişini etkileyebilmeleridir (Bandura, 2018). Türkçe karşılığıyla birey yetkinliği, bireyin eylemlerini gerçekleştirebilme yetkinliğine sahip olmasıdır. Bu kullanım Türkçe'deki yetkinlik kelimesinin kullanımıyla örtüşür. Türk Dil Kurumu Güncel Sözlüğü'nde yetkinlik; yetkin olma durumu, olgunluk, kemal ve mükemmeliyet (TDK, t.y.) anlamlarına gelir.

Dirlik

Bu çalışmada dirlik kavramı yapabilirlikler yazınındaki "*well-being*" kavramına Türkçe karşılık olarak tercih edilmiştir. "*Well-being*", Oxford Sözlüğü'nde "*genel sağlık ve iyilik, fiziksel, duygusal, psikolojik iyilik*" anlamlarında kullanılmıştır (Wehmeier*, 2000: 1356*).

Güncel Türkçe Sözlük'te (TDK, t.y.) dirlik; yaşayış, hayat, sağlık, varlık, geçim, huzur ve erinç anlamlarını içerir. Dirlik, kelime anlamından da anlaşılacağı üzere maddi ve manevi pek çok farklı faktörle etkileşim halinde olan dinamik bir

durum için kullanılır. Buna göre bireyin dirliği; fiziksel, psikolojik, sosyal ve duygusal durumuna, kaynaklara erişimine, sosyal ilişkilerine, çevresel koşullara, barınma imkânlarına, kendisini ifade edebilmesine kadar pek çok farklı koşulla etkileşimine göre belirlenir (Günlük-Şenesen, v.d. 2017: 33). İçinde bulunduğu koşullara bağlı olarak bireyin dirliği, diğer bireylerin dirliklerinden farklılaşabilir veya benzeşebilir.

Kolektif Eylem

Kolektif eylem, yapabilirlikler yazınında kullanılan "*collective action*" kavramının karşılığıdır. Kolektif (çalışmanın bazı yerlerinde geçtiği şekliyle kolektivite), birçok kimseyi veya nesneyi içine alan, birçok kişi ve nesnenin bir araya gelmesi sonucu olan, ortaklaşa anlamlarına gelir (TDK, t.y.). Eylem ise eyleme işi, fiil, hareket ve aksiyon demektir (TDK, t.y.). Kolektif eylem, bireylerin ortaklaşa eylemlilikleridir. Çalışmada kolektif eylem kavramıyla bireylerin farklı farklı eylemlerinin toplamı değil, ortaklaşa gerçekleştirdikleri eylemlilik ifade edilmektedir.

Kolektif Yapabilirlik

Kolektif yapabilirlikler, bireylerin yapabilirliklerinin toplamı değil, bulundukları sosyal grup ile etkileşim halinde ürettikleri, o grubun içinde yer almaları sebebiyle sahip oldukları ortaklaşa yapabilirliklerdir. Kolektif yapabilirlikler İngilizce yazında "*collective capabilities*" olarak kullanılmaktadır. Kavram, bireylerin bulundukları sosyal grupların yapabilirliklerine karşılık gelir. Kavram bu çalışmada, toplu yapabilirlikler veya ortaklaşa yapabilirlikler yerine, yazındaki karşılığına atıfla kolektif yapabilirlikler şeklinde kullanılmaktadır.

Kolektif Yetkinlik

Sosyal gruplardaki kolektivitenin özgürce karar verebilme ve eyleme geçme/geçmeme yetkinliklerini ifade etmek için yapabilirlikler yazınında "*collective agency*" kavramı kullanılmaktadır. Çalışmada bu kavrama karşılık kolektif yetkinlik ifadesi tercih edilmektedir.

Bireylerin ortak paydada ve bir sosyal grup iiçinde buluşup, ortaklaşa eyleme geçme veya geçmeme iradesi göstermeleri kolektif yetkinliği bireysel yetkinlikten ayıran temel özelliktir. Ayrıca kolektif yetkinlik bireylerin yetkinliklerinin toplamı değildir. Kolektif yetkinlik, bireylerin yer aldıkları ortak bir sosyal grupta diğer bireylerle etkileşim halinde oluşturdukları yetkinliktir. Kolektif yetkinlik sosyal grup

içindeki bireylerin müzakere, beklenti ve talepleri doğrultusunda kolektif eyleme geçebilmelerinin önkoşuludur.

Politika Uygulayıcısı

Çalışma kapsamında politika uygulayıcıları olarak yerel kamu politikalarının tasarlanma ve uygulanma süreçlerinde görev alan belediye personeli kastedilmektedir. Çalışmada politika uygulayıcısı tercihi yapabilirlikler yazınındaki "*policy practitioners*" ifadesine karşılık kullanılmaktadır. Yapabilirlikler yazınında politika uygulayıcıları daha genel bir anlamda, yerel, ulusal, küresel düzeylerde, kamu sektöründe ve hatta sivil toplumda faaliyet yürüten profesyonelleri tanımlamak için kullanılmaktadır (Kudo, Yoshizawa & Kano, 2018: 2), fakat bu çalışmada politika uygulayıcıları belediyelerin politika tasarım ve uygulama süreçlerinde yer alan çalışanlarla sınırlıdır.

Sosyal Grup

Sosyal gruplar, belirli ortaklıklar (amaç, özellik, sınıf, kimlik) açısından benzerlik gösteren topluluklardır (Parlak, 2011: 722-723). Bir birey aynı anda farklı sosyal grup içinde yer alabilir. Örneğin, bir birey engelli bir kadın olabilir. Dolayısıyla söz konusu birey, engelli ve kadın olarak iki farklı sosyal gruba dahildir. Çalışmada bireyin kolektif yetkinliğin üretilmesinde yer aldığı kolektiviteyi tanımlamak veya herhangi bir etkileşimde bulunmasa bile benzer koşulları taşıması sebebiyle kolektiviteden etkilendiği durumları açıklamak için sosyal grup kavramı kullanılmaktadır.

Yapabilirlik

Bu çalışmada yapabilirlik olarak kullanılan kavramla birey yapabilirliği kastedilmektedir. Birey yapabilirlikleri; bireyin değer verdiği, istediği ve yapmaya yetkin olduğu işlevselliklerin birleşimidir. Birey değer verdiği tercihleri anlamlandırmakta özgür ve bağımsızdır. Bu bağlamda bireyin yapabilirliği diğer bireylerin yapabilirliklerinden farklılaşır. Ayrıca bireyin yapabilirlikleri bireyin bu farklılıklar içindeki tercih özgürlüğüdür.

Türkçe yazına yönelik incelemelerde "*capability/capabilities*" kavramlarına karşılık; yapabilirlikler, yapabilirlik, yapılabilirlik, kapasite, yetkinlik gibi çeviriler

bulunmaktadır (Boz, 2012; Sam, 2008; Şeker, 2009). Bu çalışmada yine yazında kullanıldığı şekilde yapabilirlik/yapabilirlikler kavramı tercih edilmiştir.

Yerel Yönetim

Yerel yönetimler, toplumların tarihsel gelişiminin bir sonucu olarak, belirli amaçlara ulaşmak için yasalar çerçevesinde belirlenmiş yetki ve sınırlarda hareket eden yönetim birimleridir (Keleş, 2009: 22-23). Türkiye'de coğrafi yönden bu birimler il özel idareleri, belediyeler ve köylerdir. Çalışma içinde yerel yönetim ifadesi belediyelere karşılık gelecek şekilde kullanılmaktadır. Dolayısıyla okuyucunun, çalışmadaki anlam bütünlüğü açısından bazı bölümlerinde yerel yönetim bazı bölümlerinde de belediye olarak geçen ifadelerin hepsini belediye olarak düşünmesi gerekmektedir.

EK 2: Etik Kurul Onayı

Tarih ve Sayı: 16.05.2022-886111

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu Başkanlığı

Sayı :E-35980450-663.05-886111
Konu :Erdal BAYRAKTAR

Sayın Erdal BAYRAKTAR

İlgi : 14.04.2022 tarihli, 851533 sayılı yazı

Sorumlu araştırıcılığını üstlendiğiniz 2022/145 dosya numaralı "İnsan Haklarının Yerelleştirilmesi: İnsan Hakları Kentlerinin Yapabilirlikler Yaklaşımıyla Değerlendirilmesi" başlıklı çalışma, Kurulumuzun 25.04.2022 tarih ve 04 sayılı toplantısında görüşülerek etik yönden uygun bulunmuş olup, karar ekte sunulmuştur.

Bilgilerinizi rica ederim.

EK 3: Anket Soruları için İletişime Geçilen Uzmanların Listesi

Sıra	Ad Soyadı	Unvan
1	Gülay GÜNLÜK-ŞENESEN	Profesör Doktor
2	Hikmet KIRIK	Profesör Doktor
3	M. İnanç ÖZEKMEKÇİ	Doçent
4	Seda İrem ÇAKIRCA YÜCEOĞLU	Doçent
5	Ülke Evrim UYSAL	Doçent
6	Yelda YÜCEL	Doçent
7	Zeynep ACA	Doçent
8	M. Onur ARUN	Doktor Öğretim Üyesi
9	Mustafa KARAHÖYÜK	Doktor Öğretim Üyesi
10	Tuğba CANBULUT	Doktor Öğretim Üyesi
11	İlhami Alkan OLSSON	Doktor
12	Melis CİN	Doktor
13	Gülfem Kıraç KELEŞ	Sosyolog

EK 4: HDCA Görsel Kullanım Onayı

Her iki makale için de iletilen kullanım talebine ilişkin izni talebi kapsamında Taylor & Francis'in otomatik cevabı aşağıdaki gibi görülmüş ve çevirisiyle beraber paylaşılmıştır:

> *"Thesis/Dissertation Reuse Request*
>
> *Taylor & Francis is pleased to offer reuses of its content for a thesis or dissertation free of charge contingent on resubmission of permission request if work is published."*

Türkçe çeviri:

> "*Tez Yeniden Kullanım Talebi*
>
> *Taylor & Francis, çalışma yayınlanırsa izin talebinin yeniden sunulması şartına bağlı olarak, içeriğinin bir tez için ücretsiz olarak yeniden kullanılmasını sunmaktan memnuniyet duyar*."

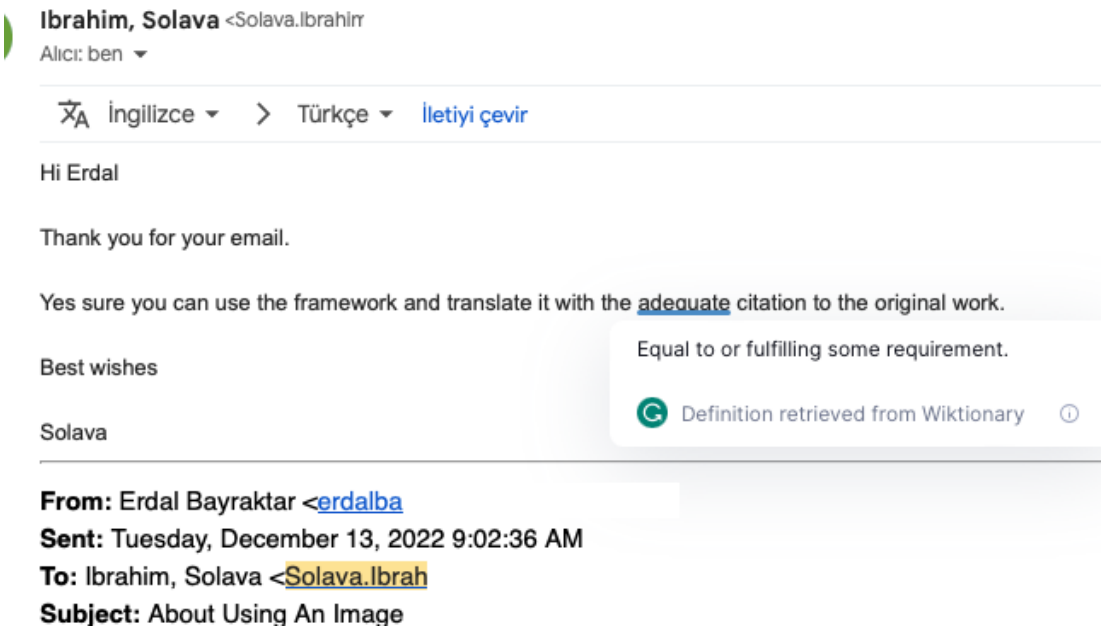

Ibrahim, Solava <Solava.Ibrahim
Alıcı: ben

İngilizce > Türkçe İletiyi çevir

Hi Erdal

Thank you for your email.

Yes sure you can use the framework and translate it with the adequate citation to the original work.

Best wishes

Solava

Equal to or fulfilling some requirement.

Definition retrieved from Wiktionary

From: Erdal Bayraktar <erdalba
Sent: Tuesday, December 13, 2022 9:02:36 AM
To: Ibrahim, Solava <Solava.Ibrah
Subject: About Using An Image

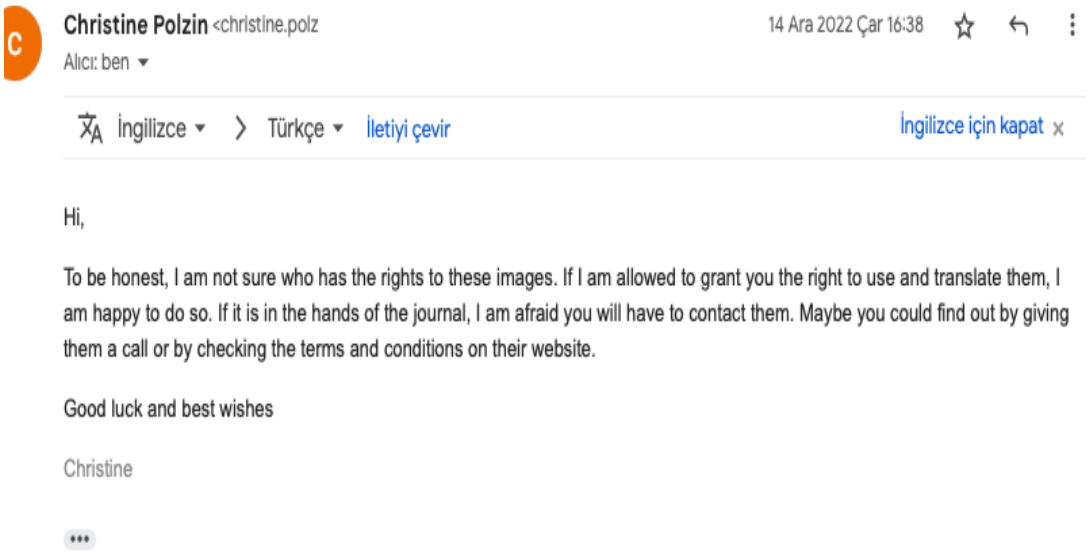

Christine Polzin <christine.polz
Alıcı: ben
14 Ara 2022 Çar 16:38

İngilizce › Türkçe İletiyi çevir İngilizce için kapat

Hi,

To be honest, I am not sure who has the rights to these images. If I am allowed to grant you the right to use and translate them, I am happy to do so. If it is in the hands of the journal, I am afraid you will have to contact them. Maybe you could find out by giving them a call or by checking the terms and conditions on their website.

Good luck and best wishes

Christine

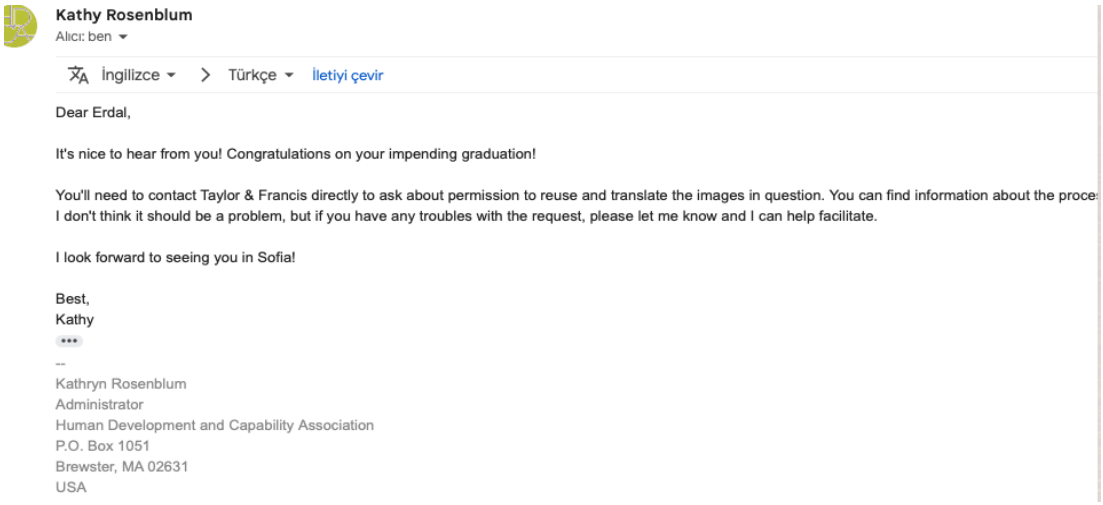

Kathy Rosenblum
Alıcı: ben

İngilizce › Türkçe İletiyi çevir

Dear Erdal,

It's nice to hear from you! Congratulations on your impending graduation!

You'll need to contact Taylor & Francis directly to ask about permission to reuse and translate the images in question. You can find information about the proce
I don't think it should be a problem, but if you have any troubles with the request, please let me know and I can help facilitate.

I look forward to seeing you in Sofia!

Best,
Kathy

--
Kathryn Rosenblum
Administrator
Human Development and Capability Association
P.O. Box 1051
Brewster, MA 02631
USA

Examining Collective Action Through the Capability Approach: The Example of Community Currencies

Author: Felix Rauschmayer, , Christine Polzin, et al
Publication: Journal of Human Development and Capabilities
Publisher: Taylor & Francis
Date: Jul 3, 2018

Rights managed by Taylor & Francis

Thesis/Dissertation Reuse Request

Taylor & Francis is pleased to offer reuses of its content for a thesis or dissertation free of charge contingent on resubmission of permission request if work is published.

BACK

From Individual to Collective Capabilities: The Capability Approach as a Conceptual Framework for Self-help

Author: Solava S. Ibrahim
Publication: Journal of Human Development and Capabilities
Publisher: Taylor & Francis
Date: Nov 1, 2006

Rights managed by Taylor & Francis

Thesis/Dissertation Reuse Request

Taylor & Francis is pleased to offer reuses of its content for a thesis or dissertation free of charge contingent on resubmission of permission request if work is published.

BACK

EK 5: Anket Onam Formu

ONLINE ANKET BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ ONAM FORMU

Sizi T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Doktora Programı öğrencisi Erdal Bayraktar tarafından Prof. Dr. Gülay Günlük Şenesen danışmanlığında yürütülen "İnsan Haklarının Yerelleştirilmesi: İnsan Hakları Kentlerinin Yapabilirlikler Yaklaşımıyla Değerlendirilmesi" başlıklı doktora tezi araştırmasına davet ediyoruz. Bu araştırmanın amacı bağlamında incelenmesidir. Araştırmada sizden tahminen 5 dakika ayırmanız istenmektedir. 15 Mayıs 2022 – 31 Mart 2023 tarihleri arasında yürütülecek olan araştırmaya sizin dışınızda tahminen 209 kişi daha katılacaktır. Araştırma online anket şeklinde tasarlanmış olup toplamda 24 sorudan oluşmaktadır. Bu çalışmaya katılmak tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle verecek şekilde cevaplamanızdır. Bu formu okuyup aşağıdaki kutucuğu onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına da sahipsiniz. Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup kişisel bilgileriniz gizli tutulacaktır; ancak verileriniz yayın amacı ile kullanılabilir. Vereceğiniz cevaplar beş yıl süreyle araştırmacı tarafından saklı tutulacak olup beş yılın sonunda yine araştırmacı tarafından imha edilecektir. İletişim bilgileriniz farklı araştırmalarda kullanılmayacaktır. Eğer araştırmanın amacı ile ilgili verilen bu bilgiler dışında daha fazla bilgiye ihtiyaç duyarsanız araştırmacıya er.....@gmail.com e-posta adresi ve 05... numaralı telefondan ulaşabilirsiniz. Araştırma tamamlandığında genel/size özel sonuçların sizinle paylaşılmasını istiyorsanız lütfen araştırmacıya iletiniz.

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları anladım. Çalışma hakkında yazılı ve/veya sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı tarafından yapıldı. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları sözlü olarak da anlatıldı. Kişisel bilgilerimin özenle korunacağı konusunda yeterli güven verildi.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Evet:

Hayır:

EK 6: Yarı Yapılandırılmış Mülâkat Onam Formu

YARI YAPILANDIRILMIŞ MÜLAKAT BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ ONAM FORMU

Sizi T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Doktora Programı öğrencisi Erdal Bayraktar tarafından Prof. Dr. Gülay Günlük Şenesen danışmanlığında yürütülen "İnsan Haklarının Yerelleştirilmesi: İnsan Hakları Kentlerinin Yapabilirlikler Yaklaşımıyla Değerlendirilmesi" başlıklı doktora tezi araştırmasına davet ediyoruz. Bu araştırmanın amacı "İnsan Hakları Kenti" beyanı ile yerel düzeyde kolektif katılımcılık yapabilirliği, yapabilirlikler ve insan haklarının yerelleştirilmesi arasında herhangi bir ilişkinin olup olmadığının politika uygulayıcılarının tutum ve davranışları bağlamında incelenmesidir. Araştırmada sizden tahminen 30-40 dakika ayırmanız istenmektedir. 15 Mayıs 2022 – 31 Mart 2023 tarihleri arasında yürütülecek olan araştırmaya sizin dışınızda tahminen 23 kişi katılacaktır. Araştırma yarı yapılandırılmış mülakat şeklinde tasarlanmış olup toplamda 16 sorunun üzerine mülakatın gerçekleştirilmesinden oluşmaktadır. Bu çalışmaya katılmak tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle verecek şekilde cevaplamanızdır. Bu formu okuyup aşağıdaki beyanı imzalamanız ve onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına da sahipsiniz. Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup kişisel bilgileriniz gizli tutulacaktır; ancak verileriniz yayın amacı ile kullanılabilir. Mülakatlar sırasında ses kaydı alınacaktır. Ses kayıtları araştırma kapsamında deşifre edilecek ve beş yıl süreyle araştırmacı tarafından saklı tutulacak olup, beş yılın sonunda yine araştırmacı tarafından imha edilecektir. İletişim bilgileriniz farklı araştırmalarda kullanılmayacaktır. Eğer araştırmanın amacı ile ilgili verilen bu bilgiler dışında şimdi veya sonra daha fazla bilgiye ihtiyaç duyarsanız araştırmacıya şimdi sorabilir veya er.....@gmail.com e-posta adresi ve 05..... numaralı telefondan ulaşabilirsiniz. Araştırma tamamlandığında genel/size özel sonuçların sizinle paylaşılmasını istiyorsanız lütfen araştırmacıya iletiniz.

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları anladım. Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı/araştırmacılar tarafından yapıldı. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları sözlü olarak da anlatıldı. Kişisel bilgilerimin özenle korunacağı konusunda yeterli güven verildi.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının:

Adı-Soyadı:

İmzası:

İletişim Bilgileri: e-posta: Telefon:

Araştırmacının

Adı-Soyadı:

İmzası:

EK 7: Online Anket Soruları (Google Forms Referans Alınmıştır)

Sıra	Soru	Cevaplar				
1	Hangi yaş aralığındasınız?	18-30	31-40	41-50	51-60	61 ve daha fazla
2	Cinsiyetiniz nedir?	Kadın	Erkek	Belirtmek istemiyorum.		
3	Eğitim düzeyiniz (en son bitirdiğiniz eğitim kurumu düzeyi) nedir?	Lise	Önlisans	Lisans	Yüksek Lisans	Doktora
4	Hangi belediyede çalışıyorsunuz?	Altındağ Belediyesi (Ankara)	Çankaya Belediyesi (Ankara)	Muratpaşa Belediyesi (Antalya)	Şahinbey Belediyesi (Gaziantep)	Maltepe Belediyesi (İstanbul)
		Zeytinburnu Belediyesi (İstanbul)	Mersin Büyükşehir Belediyesi	Diğer (Lütfen Belirtiniz):		
5	Belediyedeki istihdam şekliniz nedir?	Memur	İşçi	Sözleşmeli Personel	Şirket Personeli	Diğer (Lütfen Belirtiniz):
6	Belediyede kaç yıldır çalışıyorsunuz?	0-5 yıl	6-10 yıl	11-15 yıl	16-20 yıl	21 ve daha fazla
7	Belediye hizmetleri, belediye sınırları 'içinde' yaşayanlarla sınırlıdır.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
8	Belediye hizmetlerinin sonuçları yerel seçimlerde vatandaş tarafından değerlendirilir.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
9	Bir belediye mevzuatın ötesinde faaliyet gösteremez.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
10	Belediye için bir talebin önemi, o talebin kaç vatandaş tarafından iletildiğine bağlıdır.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
11	Belediye personelinin insan haklarına ilişkin eğitim alması faydalıdır.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
12	İnsan hakları sadece merkezi hükümetin konusudur.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum

13	Yoksulluk, dışlanma, ayrımcılık, zarar görebilme gibi etmenlere sahip bireylerden oluşan gruplara kırılgan gruplar denir. Aşağıdaki grupların kırılgan grup olarak tanımlanmasına ne ölçüde katılıyorsunuz?	**Cevaplar**				
	Kadınlar	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
	Çocuklar	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
	Yaşlılar	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
	Engelliler	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
	Mülteciler/Sığınmacılar	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
14	Belediyedeki faaliyetlerimde benim için tek belirleyici olan şey amirlerimin konu hakkındaki kararlarıdır.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
15	Çalışırken, vatandaşla birebir iletişim kurmak iş süreçlerimi yavaşlatıyor.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
16	Vatandaşların belediye meclisi toplantılarına katılması gerekir.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
17	Kendimi bir kırılgan grup içerisinde tanımlıyorum.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
18	İnsanların ortak taleplerini belediyeye iletmek için kullanabilecekleri en etkili yol dernek ve vakıflardır.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
19	Yaşadığım ilçede belediyeden bir talebim varsa, benzer taleplere sahip olan kişilere ulaşmaya çalışırım.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
20	Belediyelerin bütçe planlama toplantılarına mahallelerden temsilciler çağırılmalıdır.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum

21	Belediyeden hizmet bekleyen kişilerin bilgi eksikliklerini gideririm.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
22	Belediye faaliyetleri hakkında belediye meclisi üyeleri ve karar vericilerle sık sık görüşürüm.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
23	"İnsan hakları kenti; yerel politikaların insan haklarını gözetecek şekilde tasarlandığı, uygulandığı, hak ihlallerinin azaltıldığı, kent sakinlerinin karar mekanizmalarına katılım gösterdiği kentlerdir" ifadesine katılıyor musunuz?	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
24	"Tüm belediyelerin insan hakları kenti olma beyanında bulunması gerekir" ifadesine katılıyor musunuz?	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum

EK 8: Yarı Yapılandırılmış Mülâkat Soruları

A. Kişisel Bilgi Soruları:

1. Katılımcının adı soyadı: ..... (Sorulmayacak. Görüşmeci dolduracak)

2. Katılımcının görevli olduğu belediye: ..... (Sorulmayacak. Görüşmeci dolduracak)

3. Yaşınız: .....

4. Katılımcının Cinsiyeti: ..... (Sorulmayacak. Görüşmeci dolduracak)

5. Mesleğiniz: .....

6. Kaç yıldır belediyede çalışıyorsunuz: .....

7. Katılımcının görevi (birimi): ..... (Sorulmayacak. Görüşmeci dolduracak)

B. Mülakat Soruları:

1. Çalışmalarınızı/politikalarınızı/programlarınızı oluştururken öncelikleriniz nelerdir? Bu öncelikler nasıl belirleniyor? (Katılım, bireysel inisiyatif, gelenek, siyasi mekanizma gibi)

2. Çalışmalarınızı/politikalarınızı/programlarınızı oluştururken kent katılım gösterirler mi? Bu katılımın varsa olumlu ve olumsuz yönlerini nasıl değerlendirirsiniz?

3. Belediyenizde insan hakları hakkında eğitimler düzenleniyor mu? Düzenleniyorsa bu eğitimlere hiç katıldınız mı? Katıldıysanız bu eğitimlerde size göre öne çıkan konular sizce nelerdi? Neden?

4. İnsan haklarını kendi ifadelerinizle nasıl tanımlarsınız? Neler insan haklarının konusuna dahil olur ve neler dışında kalır? Neden?

5. 'İnsan hakları ihlali' ifadesi size somut olarak ne çağrıştırıyor? Birinin veya bir grubun insan haklarının ihlal edilmesi şeklinde bir ifade duyduğunuz veya

okuduğunuz zaman gündelik hayatta somut olarak nelerle karşılaşıldığını düşünürsünüz?

6. Size göre insan haklarının yerelleştirilmesi ne ifade ediyor? Bunun somut örnekleri sizce neler olabilir? Neden?

7. Belediyedeki faaliyetlerinizin insan hakları ile ilişkisini değerlendirebilir misiniz? Eğer bir ilişki yoksa neden? Olması için sizce neler yapılabilir? Somut örnekler verebilir misiniz?

8. Size göre bir belediyenin insan hakları ile ilişkisi ölçülebilir/gözlemlenebilir mi? Nasıl?

9. Kent sakinleriyle karşılaşıyor musunuz? Karşılaşıyorsanız hangi konularda bir iletişiminiz oluyor?

10. Kent sakinlerinin belediye hizmetlerine katılımı sizin için ne ifade ediyor? Belediye hizmetlerine katılmak isteyen bir kent sakini size göre nasıl bir yol izlemelidir?

11. Biriminizin ve belediyenizin bütçeleri nasıl oluşturuluyor? Bu bütçe oluşturma süreçlerinde kent sakinlerinin katılımı var mı? Evet, ise nasıl? Hayır, ise neden ve nasıl mümkün olabilir?

12. Size göre bir talebin belediye tarafından karşılanmasında farklı kent sakinlerinin taleplerini ayrı ayrı bireysel olarak iletmeleri mi, yoksa benzer talepler çerçevesinde bir araya gelip ortak bir şekilde iletmeleri mi daha etkilidir? Neden?

13. Size göre kimler kırılgan gruplar içerisinde yer alır? Birinin kırılgan grupta yer alması demek size ne ifade eder?

14.Belediye faaliyetleri ile bir insanın veya bir grubun yaşam standartları kötüleştirilebilir mi? İyileştirilebilir mi? Nasıl?

15. “İnsan Hakları Kenti” size göre nasıl bir kenttir? Belediyenizi bu şekilde tanımlar mısınız?

16. Size göre belediyelerin insan hakları ile ilgili bir taahhütte bulunmaları gerekir mi? Böyle bir taahhüdün getiri ve götürüleri neler olabilir?

ÖZGEÇMİŞ

ERDAL BAYRAKTAR, T.C. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü'nden ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden (Çift Anadal Programı) mezun oldu. T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Yüksek Lisans Programı'nı tamamladı. 2020 yılında *Human Developments and Capabilities Association* bünyesinde *Early Career Researchers and Pratcitioners Network* tematik grubuna gönüllü koordinatör olarak seçildi. Beykent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak akademik hayatına devam etmektedir. Kamu politikaları, kent, yerel yönetimler ve yapabilirlikler konularında çalışmaktadır.